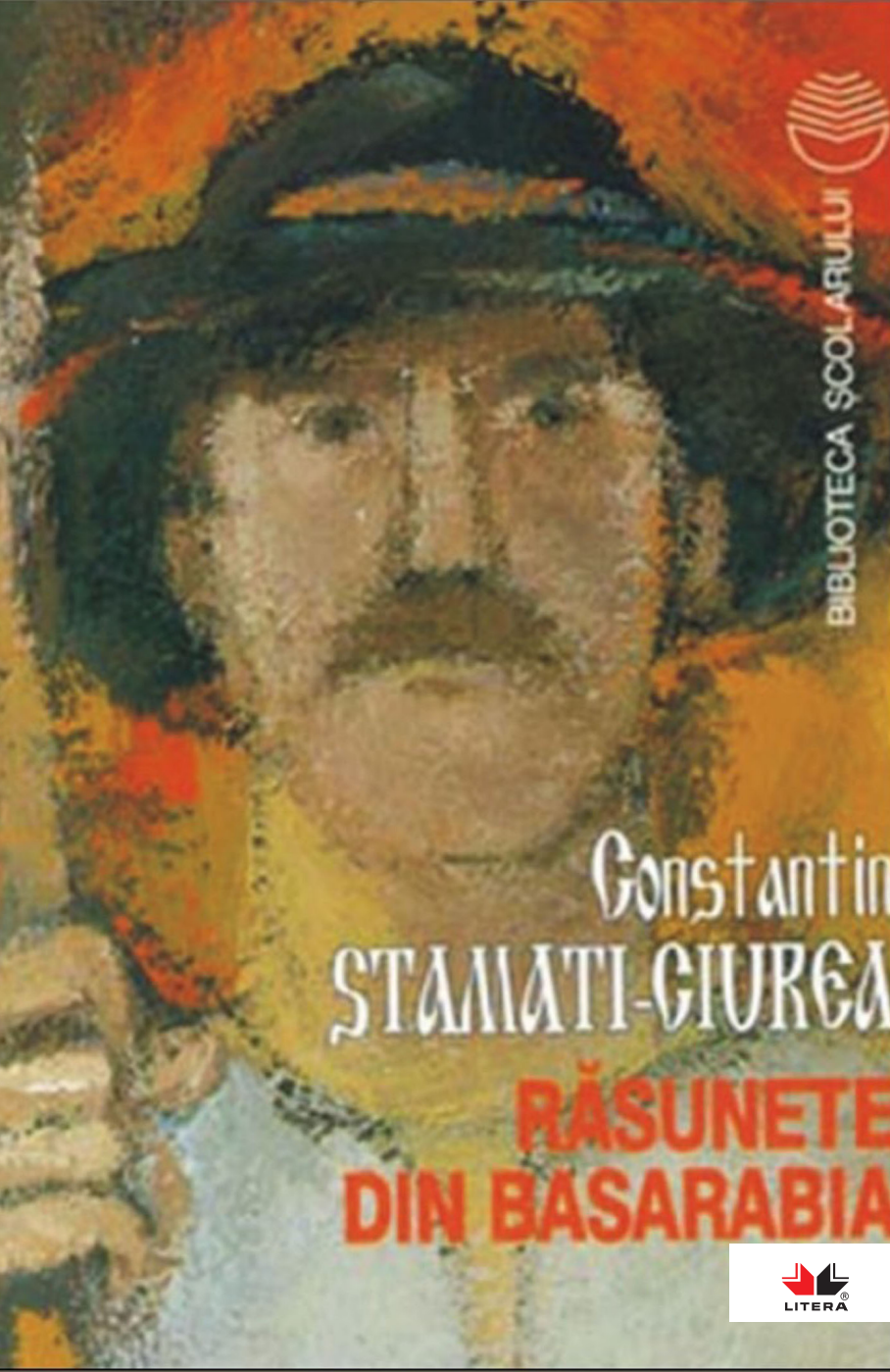
BIBLIOTECA ȘCOLARULUI
Constantin
STAMATI-CIUREA
RĂSUNETE
DIN BASARABIA
LITERA

CONSTANTIN STAMATI-CIUREA

RĂSUNETE DIN BASARABIA

ISBN 9975-74-137-1

©LITERA, 1998

TABEL CRONOLOGIC

1828 *4 mai* Se naşte la Chişinău, în familia poetului Constantin Stamati şi al Ecaterinei Ciurea, viitorul prozator şi dramaturg Constantin Stamati-Ciurea.

1835 *9 februarie* Încetează din viaţă mamă-sa, la vârsta de treizeci de ani.

1840-1850 Constantin Stamati-Ciurea face studii liceale la Paris, aprofundându-şi apoi cunoştinţele în jurisprundenţă şi filozofie.

1853 Debutează la Chişinău cu piesa într-un *act Cometa anului 1853 sau Încă Mitrofanuşca* (în limba rusă) — o adaptare şi prelucrare a piesei *Neneaca, cuconaşul ei şi dascălul* de C. Stamati, nepublicată la acea dată. Din acelaşi an datează traducerea de către C. Stamati-Ciurea, în colaborare cu Nicolai Gherbanovski, a piesei lui Vasile Alecsandri *Piatra din casă,* traducere rămasă în manuscris.

1854 Constantin Stamati-Ciurea tipăreşte la Odesa, în ruseşte, o serie de opere dramatice şi scrieri în proză: *Amintire despre o vânătoare în Basarabia, Femeia în negru* ş.a., inclusiv traducerile-prelucrări ale pieselor lui Alecsandri *Creditorii* şi *Un rămăşag.*
Unele dintre piesele tipărite au fost tot atunci înscenate la teatrul din Chişinău.

1857 La Odesa apare în ruseşte culegerea de schiţe *Scene din viaţa de provincie* şi piesa *Silven.*

1860 *9 mai* Se căsătoreşte cu Maria Fişer, stabilindu-se la moşia sa Caracuşeni din judeţul Hotin (în prezent satul poartă numele Caracuşenii Vechi, raionul Briceni).

1863 *30 noiembrie* Este ales membru activ al Comitetului Statistic al Basarabiei.

1863-1864 Constantin Stamati-Ciurea publică în ziarul „Bessarabskie oblastnâe vedomosti“, ce apărea la Chişinău, mai multe articole abordând probleme de ordin social şi economic: *Schiţă despre vegetaţia şi agricul-*

tura Basarabiei, Unele momente din viaţa ţăranilor basarabeni şi despre pauperism ş.a.

1869 *12 septembrie* La Ocniţa se stinge din viaţă tatăl scriitorului, Constantin Stamati.

1880 Conform propriilor sale mărturisiri, Constantin Stamati-Ciurea tipăreşte la Viena o parte din scrierile sale în limbile franceză şi germană.

1885-1892 Retipăreşte la Chişinău şi Odesa scrierile din tinereţe şi publică alte lucrări în limba rusă: povestirea *Victima veacului,* piesele *Moartea lui Lermontov, Parvenitul, Cărăbuşul,* un şir de fabule etc.

1888-1898 Constantin Stamati-Ciurea, încuscrit între timp cu mitropolitul Bucovinei şi al Dalmaţiei Silvestru Morariu-Andrievici, desfăşoară o largă activitate literară în limba română, traducând din ruseşte majoritatea scrierilor sale şi elaborând altele noi, care apar în publicaţiile „Gazeta Bucovinei“, „Patria“ şi „Încercări literare“ din Cernăuţi, apoi se tipăresc în broşuri aparte şi în volume: *Opuri dramatice* (1888, 1893), *Caleidoscop literar* (1895), *Răsunete din Basarabia* (1898). Vede lumina tiparului romanul *Insula Sahalin. Ţara misterioasă a exilaţilor* (1894), semnat C. S.-Ciurea.

Unele dintre schiţele şi povestirile sale sunt retipărite în revistele „Vatra“, „România literară şi ştiinţifică“, „Tribuna“, „Amicul copiilor“, unele piese fiind înscenate la Cernăuţi.

1895 *22 iulie* Constantin Stamati-Ciurea e distins „pentru scrierile sale literare“ cu medalia „Bene merenti“, clasa I, de către Maiestatea Sa regele României.

1898 22 *februarie* Scriitorul se stinge din viaţă la Caracuşenii Vechi, unde a şi fost înmormântat.

Actualmente la mormântul lui Constantin Stamati-Ciurea a fost înălţat un bust al scriitorului.

I.
PROZĂ
LITERARĂ

INTRODUCERE

[la volumul *Răsunete din Basarabia,* Cernăuţi, 1898]

Renumiţii autori ruşi, Turgheniev şi Gogol, au descris cu măiastra lor pană vastele stepe ale patriei lor, Turgheniev în *Memoriile unui vânător* şi Gogol în *Taras Bulba.*

Aceste admirabile opuri, ce le-am citit încă în tinereţile mele, m-au îndemnat să scriu şi eu impresiunile unei vânătoare săvârşite de mine în tovărăşie cu mai mulţi amici ai mei prin Basarabia, patria mea mai restrânsă, începând de la Chişinău şi cutreierând stepele bătrânului Bugeac până la gurile Dunării.

Descrierea primei mele excursiuni vânătoreşti, scrisă în limba rusească şi publicată în anul 1853[1], a întâmpinat la cititorii din centrul imperiului cea mai călduroasă primire. Ruşii din Basarabia, din contra, mi-au arătat făţiş animozitatea lor, găsind, se vede, îndrăzneaţă încercarea unui mămăligar, precum binevoiesc ei a ne numi, de a umbla pe căile eroilor literaturii lor. Aceeaşi întâmpinare ostilă a aflat-o mai târziu, chiar la boierii români din Basarabia, comedia mea *Cometa de la 1853*, prin care biciuiam deplorabila educaţiune ce se da îndecomun copiilor noştri, lăsaţi pe mâinile unor servitori ignoranţi.

Eu însă, fără a da acestor ostilităţi locale cea mai mică atenţiune, am urmat calea apucată, publicând la Odesa în decurs de 30 de ani o serie de piese teatrale, nuvele, fabule etc., toate în limba rusească.

Unele din opurile mele dramatice au fost jucate cu succes pe scenele celor mai însemnate oraşe ale întinsului imperiu, iar prin drama mea Moartea lui Lermontov, publicată la 1884[2], pe care criticii ruşi o ranjează[3] între opurile clasice, cu toate că reprezen-

tarea ei a fost interzisă de cenzură, am obţinut titlul de membru onorar al Academiei din Moscova (şedinţa de la 25 mai 1885)[4].

Dedicându-mă literaturii, n-am vânat glorie sau profit. Am scris, pentru că-mi plăcea a scrie. Singurul impuls a fost inspiraţia ce-l cuprinde pe omul cult în zorile tinereţii sale. Această flacără cerească, ce revarsă dulcea ei lumină peste primăvara vieţii omeneşti, cu toate că se stinge la bătrâneţe, ne urmăreşte încă şi atunci ca lumina unei stele, ce se pierde în albastre depărtări. Activitatea inspiraţiei nu poate fi încătuşată nici de vreo forţă apăsătoare, nici de goala mizerie; acest adevăr l-au dovedit mulţi poeţi nenorociţi de prin mansardele lor întunecate.

Am scris, deci, neputând rezista.

Opurile mele cele mai multe le-am publicat în limba rusească, pentru că am fost crescut şi deprins cu această limbă, a cărei bogăţie şi elasticitate permite exprimarea oricărei idei în modurile cele mai variate.

Spre a nu depinde de aspra cenzură rusească, am publicat unele scrieri în limbile franceză şi germană la Viena, editura lui Reiss (1880)*. Ziarele vieneze „Le Danube“ şi „Neue freie Presse“ au

---

* În limba franceză: 1) *Les enfants du condamné;* 2) *Alexis, fils de Pierre le Grand;* 3*) Un Krach et ses suites*; 4) *Tegetthoff au pôle Nord*; 5) *L'Ermite du désert;* 6*) Scénes de la vie du grand empire du Nord; 7) Poésies* etc, etc. În limba germană: *Tamar, Trauerspiel in vier Aufzügen*. În limba română: A) Studii dramatice: I. *Estetica şi realismul,* 3 acte. II. *Câinofilul,* 1 act. B) Drame*: Răzbunarea unei nebune,* 3 acte. II. *Magdalina păcătoasă,* 3 acte. III *Logodnica ţarului,* tragedie istorică în 4 acte şi 8 tablouri. C) Comedii: I. *Fricosul,* 2 acte. II. *Mademoiselle Mephistophele,* 1 act. III. *Singurătatea unui holtei,* 1 act şi 1 pauză. IV. *Cărăbuşul,* 2 acte. V. *Parvenitul,* 2 acte. VI. *Bacilul amorului,* 1 act. D) *Cópii de pe natură:* I. *Un unchi şi trei nepoate.* II. *Trei bunici şi un nepot.* E) *Insula Sahalin, Ţara misterioasă a exilaţilor,* roman contemporan, ca apendice la opul lui Kennan. F) *Caleidoscop literar:* I. *Luxul.* II. *Istoria unui ţânţar.* III. *Istoria unei muşte.* IV. *În vis şi aievea.* V. *Stafia.* VI. *Cucuiul.* VII. *Două primadone.* VIII. *Nepotul meu Pătrăchel.* IX. *Contrabandistul.* X. *O năplăire literară.* G) Trei suveniri: XI. *Victima veacului.* XII. *Omul enigmatic.* XIII. *Floricica codrului.*

analizat în modul cel mai amabil aceste lucrări. Mai ales sunt recunoscător dlui dr. Marzini, pe atunci prim-redactor al gazetei „Le Danube“, pentru binevoitoarea-i critică.

Ce s-atinge de scrierile mele în limba română, îmi era imposibil a le scoate la lumină. În toată Rusia nu exista o tipografie română, şi eu, fiind lipsit de orice relaţiuni cu regatul vecin, nu le puteam aşa lesne publica în România. Abia după încuscrirea mea cu decedatul arhiepiscop şi mitropolit al Bucovinei şi Dalmaţiei, dr. Silvestru Morariu-Andrievici, îmi puse ilustrul prelat tipografia sa la dispoziţie, oferindu-mi astfel posibilitatea a tipări o parte din manuscrisele mele în limba mea maternă.

Înalta distincţiune ce-mi făcu M. S. regele României, conferindu-mi în anul 1895 pentru scrierile mele literate medalia „Bene merenti“, m-a încurajat să iau deciziunea, ca pe viitor, cât mă vor sluji încă puterile mele intelectuale, să mă consacru exclusiv literaturii române.

Poate că limba din scrierile mele române va face asupra cercurilor noastre literare, mai ales însă asupra supremului nostru areopag literar de pe malurile Dâmboviţei, o stranie impresie. N-am putut scrie altmintrelea. Limba română rustică, precum o vorbeşte poporul nostru din Basarabia, a fost singurul izvor din care m-am adăpat; n-am în patria mea nici un institut naţional, nici o şcoală poporală măcar; am fost şi sunt o insulă solitară în imensul ocean al slavismului. Mai mult nu zic.

Ofer iubiţilor cititori români, în aceste pagini scrise fără nici o pretenţie, naraţiunea unei vânătoare prin Basarabia, făcută cu aceiaşi camarazi, care m-au întovărăşit şi la prima mea excursiune, pe care am descris-o în limba rusească, precum amintisem mai sus. Doresc ca amintirile mele să deie vânătorilor români, care nu cunosc încă Basarabia, o idee despre bogăţiile ce le-a conţinut acest binecuvântat petic de pământ înainte de 40 de ani, bogăţii ce azi sunt dispărute, lăsând în memoria încărunţiţilor băştinaşi impresia unui vis fermecător.

O VÂNĂTOARE ÎN BASARABIA

I

Cu desţelenirea câmpiilor, cu înmulţirea satelor pe locuri odinioară pustii, cu extirparea pădurilor, apoi cu vânarea arbitrară de oricine şi în orice timp, fără restricţiuni sau vreun regulament, se-nţelege că actualmente vânatul este mai de tot stârpit, şi o excursiune vânătorească nu va aduce nici rezultatul dorit, nici vreo plăcere.

În timpul de azi, întâmpinăm în tot locul ţărani, braconieri derbedei, care de când cu militarismul, sunt aproape toţi deprinşi cu puşca stârpind fără cruţare tot ce le iese înainte, aşa că în ţinutul Hotinului şi al Sorocii, mai că nici urmă n-a mai rămas din păsările de vânat. Numai iarna mai vin din Podolia peste Nistrul îngheţat droaie de lupi, fiind acolo oprită arma de foc. Dar cei mai avani stârpitori ai vânatului au fost până pe la anii 1840 şi 1860 vecinii noştri, proprietarii din Podolia, care ţineau în arendă multe moşii din Basarabia, se-nţelege cu un preţ de nimică, plătind anual 3 până la 4 franci hectarul. Aceştia adunau iarna camarazii lor de peste Nistru, care cu mrejele lor prindeau de-a valma potârnichi şi găinuşe sălbatice, care, ca şi corbii în timp de iarnă, acopereau în pâlcuri întregi pădurile de mesteacăn, cu ai căror muguri se hrănesc. Potârnichile le prindeau pe la arii cu mrejele, iară găinuşele le smomeau cu mănunchiuri împănate, ce le aninau de crengile mesteacănilor, unse cu o substanţă cleioasă. Ele se adunau la momeala aceea, atrase prin sunetul unui fluieraş, ce imita glasul cocoşeilor. Care se punea pe creangă, acolo rămânea, iară celelalte picau sub împuşcătura flintelor, aşa că din întreg cârdul numai puţine scăpau de vânători, care adu-

nând în cuşti mii de perechi, le duceau la Varşovia, unde le vindeau cu câte două ruble perechea.

Iar nepăsătorii proprietari ai acelor moşii se uitau indiferenţi la acel jaf, ce scurgea comoara ţării de un preţios product, care nu se va mai restabili niciodată. Ei nu înţelegeau că hâtrii arendaşi făceau comerţ din acea vânătoare.

Dar, cum se vede, aşa a fost lumea şi aşa va fi în toate apucăturile ei omeneşti, după cum zice proverbul francez:

Le monde est une pipée
Où l'on est tour-à-tour chasseur et gibier[1].

Fiind instinctul vânătoresc sau, mai bine zis, lăcomia de cucerire, înnăscută omului, ea iese la iveală în diferite chipuri. Unii aleargă după vânat, ţintind în păsărele, alţii vânează frumuseţea, împuşcând cu fraze sentimentale, făgăduinţe înfocate sau cu *louis d'ori*[2] şi gălbenaşi. Bancherii împuşcă în creditori cu poliţe neplătite, cărturarii de la masa verde cu codici, diplomaţii cu note şi hâtre combinaţii. Damele împuşcă cu căutături nerezistibile, izvorâte din gingaşi ochişori, ce străbat cuirasele inimilor celor mai călite. Şi toţi aceşti vânători de ambe sexe sunt când ţintaşi, când ţintă.

Ovidiu, în opurile lui *Ars amandi* şi *Remedia amoris*[3], zice că dibaciului vânător şi curtezanului iscusit îi trebuiesc trei însuşiri: hâtrie, răbdare şi prevedere. Eu sunt de perfect acord cu marele poet, care a păţit-o din cauza vânătorii de amor, că fără aceste calităţi vânătoarea are numai puţine şanse de reuşire. Câteodată pasiunea aceasta, dacă nu-i înfrânată de răbdare şi prevedere, poate aduce pe vânător până la nebunie şi la urmări periculoase, mai ales din cauză că lăcomia de cucerire e cea mai durabilă din toate pasiunile.

Aceasta o dovedesc mulţi octogenari, care mai că pe brânci se târâie la vânat, sperând a dobândi ceva, de nu pasărea întreagă, atunci cel puţin o peniţă de pe dânsa, iar de la frumuşică de nu o sărutare, măcar un zâmbet de speranţă; ce-i pasă lui dacă

acesta e chiar dispreţuitor? el şi-l tâlcuieşte în folosul său şi pace. Dar iată-mă rătăcit printre păsările şi frumuşele, uitând povestirea excursiunii vânătoreşti. Rog deci de iertare, reamintindu-i cititorului proverbul românului: „Lupu-şi schimbă părul, dar năravul ba“ şi acum mă reîntorc la ceea ce am început.

Patruzeci de kilometri de la Chişinău înspre sud, începe partea Basarabiei numită Bugeac, cuvânt tătăresc ce vrea să zică „colţ de pământ“. Dar acel colţ are o suprafaţă mai mare decât cel mai însemnat principat al Germaniei, cuprinzând la 150 kilometri pătraţi de şesuri imense, care pe la anul 1860 erau locuite de abia vreo zece colonii de bulgari şi nemţi şi vreo câteva sate de moldoveni.

Topografia Bugeacului nu-i pitorească; el n-are munţi, lacuri şi păduri, el se compune din şesuri, curmate în mari intervaluri de râuleţe. Pe la anul 1840, Bugeacul se putea numi un adevărat Eldorado[4] al vânătorilor, cuprinzând mii de păsări, ce se-nmulţeau prin abundentele ierburi ale acestor şesuri ce se întind până la Dunăre cu ramificaţiunea apelor ei, care alcătuiesc un labirint de insule, lacuri, bălţi şi codri de stuf, gros ca prăjinile de stejar. Se-nţelege de sine că pe aceste şesuri şi ape, unde domnea tăcere absolută, unde trăsnetul puştii nu se auzea şi unde sălbătăciunea rar când vedea pe un om, se adunau din toate părţile Asiei Mici, din Caucaz, Balcani şi Carpaţi, nouri de păsări felurite, campestre şi de apă, iară în stuf şi între plantele din mlaştini se plodeau mulţime de lupi, mistreţi*, vulpi, bursuci şi iepuri.

Apoi venea la rând grandioasa pescărie, special exploatată de secta rusească a nekrasovţilor, care, izgoniţi pe la 1815 din centrul imperiului, se aşezară în colonii la Vâlcov, unde prindeau la gârlele Dunării nisetri, moruni şi somni, iară peştele mai mărunt, precum scrumbii, ştiuci, costrăşi şi crapi, îi sărau în poloboace, şi după ce se murau în salamură, scoteau costrăşii şi crapii cei

* Porc sălbatic solitar.

mai mari din poloboace, spre a-i usca la soare. Acest product e o marfă foarte profitabilă, ce se vinde cu mii şi mii de kilograme în toată Basarabia şi în guvernămintele învecinate, poporului rustic, mai ales însă taberei de cosaşi şi lucrătorilor de câmp nomazi, depărtaţi de ale lor sate. Aşa peşte sărat se plăteşte pe la târguri de la 12-20 de franci 16 kilograme, iară la Vâlcov cu jumătate de preţ.

Scrumbiile şi chefalii marinaţi în salamură se expediază înlăuntrul imperiului. Depozitul şi factoria peştelui de Dunăre şi al celui din limanul Nistrului, apoi din lacurile Salsic, Catlabuh, Cugurlui, Ialpug şi al Mării Negre, se află la Bazargiuc, 18 kilometri de la Chilia Nouă. Venitul ce-l dă acest ram de comerţ se urcă la sute de mii de ruble pe an, iară venitul de pe sărături la două milioane.

Dintre toate aceste pescării, ce se fac cu mrejele şi cu felurite alte unelte, cea mai interesantă şi vrednică de văzut este pescuirea morunilor, nisetrilor, somnilor şi cicigilor, pe care nekrasovţii în timp de primăvară îi prind la gurile Dunării, unde apele râului se întâlnesc cu apele Mării Negre. Atunci aceşti peşti colosali ies din mare şi se suie în contra curgerii Dunării, spre a-şi depune pe malurile ei şi prin stuf icrele. Atunci cete nenumărate de aceşti peşti foiesc bezmetici, adică amorezaţi, căci Cupidon, cum se vede, trage cu săgeţile şi în peşti, ca şi în toate creaturile pe pământ. Nekrasovţii, care ştiu aceasta, se şi folosesc de ocazie şi, pândindu-i pe la maluri cu luntrele, înfig cu o deosebită dibăcie harpunele în ei, de al cărora mănunchi sunt legate frânghii lungi.

Momentul cel mai interesant este acela, când morunul, nisetrul sau somnul, simţindu-se dureros rănit, se smuceşte cu aşa putere, că răstoarnă luntrea şi pescarii în apă. Dar pescarii deprinşi cu astfel de afaceri, deşi se cufundă, imediat îi vezi iarăşi plutind deasupra apei, ţinând necontenit în mână capătul frânghiei de la harpună. Monstrul, care nu rareori ajunge o lungime

de 4 $^{1}/_{2}$ metri*, se zbuciumă în toate părţile, trăgând după sine pe înotători; dar acestora le vin în ajutor alţi camarazi cu luntrele, în care se suie şi acei din apă.

Şi acuma începe cel mai ciudat sport pe suprafaţa apei.

Pescarii îşi dau toate silinţele spre a trage victima la mal. Lupta ce se-ncinge acuma e nespus de interesantă: când pescarii câştigă distanţă, când monstrul, care cu înnoite puteri se depărtează de la mal spre adâncime, trăgând luntrele după sine. Evoluţiile aceste se prelungesc câteva ore. Sportsmenii din Londra scump ar plăti să poată asista la aşa privelişte şi război, în care este întrebuinţată toată puterea braţului şi toată iscusinţa gimnasticii. Mai totdeauna pescarii rămân biruitori; dar sentâmplă că mănunchile harpunelor se rup, atunci monstrul se cufundă în adâncime şi scapă de prigonire. Spectacolul se termină prin aceea că victima, pierzând mult sânge şi slăbind în mişcări, se lasă trasă la mal, unde prin câteva lovituri cu vâslele peste cap, este ucisă şi scoasă pe uscat, transportându-se apoi la Bazargiuc. De este însă a se duce mai departe, apoi n-o ucid, ci îi bagă în baftă un burete muiat în spirt care, ameţind-o, îi paralizează mişcările convulsive, şi în aşa hal se aduc morunii şi nisetrii până la Chişinău.

Pe la anii 1840, Bugeacul înfăţişa şesuri, ce aveau asemănare cu preriile din America. Pe pământul ţelinos creştea păşune îmbelşugată şi săţioasă, pe care păşteau turme de oi de Spania şi herghelii de cai de soiurile cele mai alese, ai căror proprietari erau magnaţii din Rusia ca, de pildă, principele Narâşkin, contele Voronţov şi bogatul grec din Basarabia Meleli. Aceşti trei amatori de cai se întreceau în îmbunătăţirea soiurilor, împreunând armăsari arabi cu iepe engleze, ungureşti şi ruseşti de Viatka. Rezultatul obţinut se judeca la concursurile hipice, ţinu-

* Morunul, nisetrul şi somnul, în vârstă de 7-8 ani, ajung o mărime de 4-5 metri şi o greutate de 288 de kilograme.

te în fiecare an în împrejurimile Chişinăului, la care se rămăşeau[5] sume de bani şi o vază de argint curat, trimisă de la Petersburg, în preţ de zece mii de ruble.

Cei mai fruntaşi proprietari de oi erau contele de Nesselrode şi colonistul german Falzfein, care ţinea oi în Bugeac şi în guvernământul Hersonului.

Călătorind prin Bugeac, nu o dată stam uimit, privind cu admirare la acele colosale cârduri de oi, în turme de la 20 până la 30 de mii de capete, iară cai până la o mie într-o herghelie, prin care zburdau armăsari aduşi din Africa şi Abisinia, în preţ de 10 până la 12 mii de ruble armăsarul. Iară printre oile de merinos, albe ca omătul, cu lână mătăsie, săltau berbeci de Angora şi Asia Mică, în preţ de 300-500 de ruble berbecul.

Acum spune-mi, cititorule, ori de n-am dreptate a numi Bugeacul de atunci un Eldorado în privinţa bogăţiilor ce le conţinea, începând de la păsările zburătoare de vânat, mistreţi, lupi, vulpi etc., până la peştii Dunării şi ai lacurilor, şi de la peşti până la hergheliile de cai şi turmele de oi, ce păşteau pe acele părţi ale Basarabiei, podoabe preţioase ale acestei ţări din centrul Europei, podoabe ce se puteau afla şi vedea numai în Africa sau America.

Dar, în scurt, — ce-i jumătate de secol — toate s-au schimbat, s-au şters, au dispărut, lăsând numai o priincioasă amintire în cel ce le-a simţit. Păsările de vânat au zburat, s-au dus. Pescăritul mai că-i cu totul desfiinţat, în urma concurenţei ce i-o face uriaşul fluviu Volga, îmbinat acuma prin calea ferată cu Dunărea şi Basarabia. Hergheliile de cai şi turmele de oi, strâmtorite fiind în păşune, s-au ridicat de pe acele locuri, unde acuma tot la patru, cinci kilometri se vede brazda neagră a plugului şi casele tupilate ale locuitorilor din nou veniţi şi aşezaţi în acele părţi.

Acuma, dimineaţa şi seara, pe şesurile odinioară împestrite de flori, ce trimiteau călătorului prin adierea zefirului îm-

bătătorul lor parfum, acum, pe acele şesuri se întinde ca o ceaţă fumul suriu de tizic ce te înăduşe cu mirosul lui neplăcut şi coroziv. El iese din hornurile ţărăneşti şi ogrăzile lor pline de gunoaie.

Vânătorul nu mai aude glasurile măgulitoare ale păsărilor de vânat; numai ciocârlia a mai rămas, legănându-se în aer şi ciripind cântecul ei, ce-ţi pare a povesti legenda anilor trecuţi. Dar şi ea, biata, nu-i mai mult sigură, ori de în timpul secerişului nu-i va fi sfărmat cuibul sau mâncaţi puişorii de câini flămânzi, ce mişluiesc derbedeu prin ţarinile semănate, stârpind ouăle şi puişorii păsărilor de vânat, ce au mai rămas unde şi unde ca o raritate.

II

Într-o zi senină de toamnă a anului 1854, se adunară la locuinţa mea din Chişinău o companie de nouă camarazi spre a întreprinde o plimbare vânătorească prin Basarabia meridională, începând de la Bugeac până la gârlele Dunării.

La scară aşteptau patru furgoane înhămate şi încărcate cu unelte de vânat, câini prepelicari şi proviziuni de mâncare. În sufrageria mea şedeau la dejun vânătorii, gata de pornire.

Ar fi de prisos să fac descrierea ochilor, a nasurilor şi a vârstei camarazilor mei; astfel de detailuri nu pot avea nici o legătură cu ţinta expediţiei. Voi aminti numai pe scurt, că toţi erau tineri, voioşi şi sănătoşi, iar mai presus de toate vânători neobosiţi. Cât pentru poziţia lor socială, toţi aparţineau clasei nobile şi culte: unii funcţionari, alţii proprietari în Basarabia, dar de diferite naţionalităţi.

Şeful nostru era Spiridon, român băştinaş, căpitan de cavalerie în retragere, tânăr foarte bogat, proprietar de câteva moşii în apropierea Chişinăului şi a Orheiului, galantom[6] şi bonvivant[7]. Apoi vine la rând francezul Menier, agentul băncii funciare din Lyon cu filiala în Odesa, tânăr foarte vesel, tipul spiritului francez, mâncău şi gastronom desăvârşit; Grünbaum, elveţian, profesor

de limba germană la liceul din Odesa, carabinier de o dibăcie admirabilă, care nimerea cu glonţul pasărea în zbor; Zaiko, rutean sau malorus, procuror la tribunalul din Chişinău; Ludwig, neamţ, proprietar în ţinutul Akkermanului; Malinevici, proprietar în ţinutul Sorocii; Poraszkiewicz, polon din Basarabia, proprietar din ţinutul Hotinului; Vartic, român, proprietar din ţinutul Chişinăului, admirabil puşcaş la păsări de baltă, pentru care dibăcie noi îl poreclisem „becasul“; Varhovici, vechil pe moşiile mănăstireşti din Basarabia, şi, în fine, eu.

Şeful expediţiei noastre, Spiridon, se-ngrijise cu galantomie de proviziunile de mâncare pentru pustiuri. El ştia prea bine că plăcerile vânătoarei noastre nu puteau să se mărginească la dibăcia de a nimeri bine cu puşca, a dobândi cât mai mult vânat şi de a admira tablourile naturii, ci că omul trebuie să şi doarmă bine după osteneală, şi, ce-i şi mai neapărat de lipsă, trebuie să mănânce bine, fiindcă un vânător hămesit are asemănare cu un condamnat la munca silnică prin propria sa voinţă.

Şi aceasta o păţesc mai toţi vânătorii ce se pornesc la cutreierat câmpiile şi bălţile, numai cu o cârmoaje de pâine şi o bucată de cârnaţ rece în torbă.

Iată pentru ce Spiridon găsi cu cale a înzestra expediţia noastră cu bucătarul lui, un francez adus de la Paris, căruia îi încredinţă toate proviziunile culinare, băuturile şi tacâmurile. Toate aceste fură încărcate în cel mai mare din furgoane, ce semăna acuma a fi o magazie pe roate, fiindcă conţinea felurite băcănii, pâini, mesării[8], vinaţe şi cutii cu sugări de Havana.

Acum vă puteţi închipui cu ce iuţeală am plecat noi din Chişinău la 10 ore dimineaţa, îndată după dejun. Spre seară ajunserăm până la moşia Manzâr, 40 de kilometri de la Chişinău, de unde încep câmpiile Bugeacului.

Noi ne aşezarăm lagărul lângă un râuleţ, numit Cunduc. După ce ne întinseserăm corturile, se porniră opt din noi cu prepeli-

carii prin alături, spre a dobândi vânat pentru ospăţ, care învoit a fost să se facă la 9 ore seara.

Menier, ca gastronom, rămăsese ajutor bucătarului, iară Spiridon, ca gospodar şi rânduitor. Doi din vizitii se duseseră să aducă cu sarcina stuf şi buruieni pentru foc, unicul material pe acele câmpii, unde nu cresc nici măcar ierbi lemnoase sau ciritei. Unul din vizitii ne cosise iarbă pentru culcuşurile noastre şi pentru hrana cailor legaţi de furgoane.

Eu mergeam prin iarba de mohor, pe urmele prepelicarului, care începu a se tupila: atunci un frumos cocoş de spărcoci zbucni din iarbă cu zgomot de aripi, dar imediat şi pică sub împuşcătura mea, fiindcă zborul lui are multă asemănare cu zborul ciocârliei. Zdrelind din aripi, spărcociul se ridică drept în sus, apoi de la o înălţime de 40 de metri se sloboade pieziş în jos, ascunzându-se în iarbă, din care ridicând capul său negru, lasă să răsune un ton, ce are o stranie asemănare cu cuvântul rusesc *preaci* (ascunde-te!).

Împuşcăturile camarazilor urmau des una alteia în toate părţile, şi după o oră de vânătoare, întorşi în tabără, aveam două dropii, 6 spărcoci şi vreo 20 de prepeliţe grăsulii.

Bucătarul majordom[9] imediat intră în funcţiile sale culinare, ajutat de Menier, şi când înserase cu totul, pălălăiau sub cazane şi tingiri vreo câteva focuri, din care se ridica fumul în columne albe spre cerul senin.

Vânătorii osteniţi se aşezară în jurul focului, fiecare sau istorisind impresiunile sale, sau descriind însuşirile câinilor şi ale puştilor, însă toţi veseli, şuguind şi râzând, afară de Zaiko, care se văita de bătăturile de la picioare, ce-l ardeau, cum zicea el, ca focul.

Acuma iată că se pune şi Menier între noi, cu pestelca la brâu, cu mâinile suflecate. „Me voilà, le marmiton du cordon bleu“[10], zise el şi, înturnându-se spre Zaiko, îl întrebă: „Dar tu ce ai păţit, că te văicăreşti aşa?“

— Of, bătăturile, bătăturile mă ard foc; nu mă pot urni şi mă tem că va trebui să mă despărţesc de voi, răspunse Zaiko întristat.

— Atunci rămâi în locul meu şi primeşte steagul de marmiton[11], îi zise Menier, dându-i pestelca; iar ce s-atinge de bătături, adaose el zâmbind, vă voi istorisi, camarazilor, o scenă tragicomică, la care am asistat nu demult, când mă dusei să-l iau la vânătoarea noastră pe Calistrat; voi îl cunoaşteţi doar pe cela cu femeia hărţăgoasă? — Eu îl angajai să ne servească mai mult de călăuz prin Bugeac, unde fusese mulţi ani vechil la contele Nesselrode. Cu toate că-i miop şi, de sine înţeles, şi rău puşcaş, totuşi putea să ne arate locurile cele mai bogate în vânătoare. Eu îi desemnai ziua vizitei mele, în care trebuia să fie gata de pornire.

Cunoscând intrările în odăile lui, mă îndreptai spre cabinet, a cărui uşă era deschisă. Mă uit de pe prag şi ce văd? Calistrat, răsturnat pe o canapea, cu picioarele în sus, gemea dureros, căci bucătăriţa lui, o matroană zdravănă, se muncea în zadar să-i încalţe botforii[12], care, uscaţi fiind, nu intrau pe picioare. Câinele lui prepelicar, care înţelegea bine că stăpânul său se pregăteşte de vânat, şedea lângă canapea şi bătea cu coada în podeală. Lângă fereastră femeia lui Calistrat, Casandra, un colos de muiere, cu nasul vânăt ca o pătlăgică, pe care erau aşezaţi ochelarii, lucra la un colţun, iară ascuns după a ei pestelcă, fiul lor Nicolaş, băieţel de vro şapte ani, se juca cu patrontaşul tatei, scoţând patroanele şi deşertând din ele haliciurile. Casandra, icicolea, mai arunca câte o căutătură duşmănoasă spre bărbatul ei, care, roşu ca un rac fiert, cu bobi de sudoare pe frunte şi obraz, gâfâia necontenit şi gemea de durerea ce-i pricinuia bucătăriţa, muncindu-i picioarele cu botforii afurisiţi. Pe mine nu mă vedea nimene, căci mă oprisem pe prag, ceva ascuns după uşă, interesându-mă să văd finalul acelei pregătiri de vânătoare.

— Of, mai încet, Catrino, strigă Calistrat cu o voce de iepure

prins de ogari. Ce dracu? Tu parcă ţii în mână nişte butuci de lemn, dar nu picioarele mele cu bătături.

— Apoi cum să ţi le încalţ, dacă nu intră, răspunde cu mânie bucătăriţa; mi-am rupt toate unghiile de la degete, că nici cotlete n-oi mai putea face azi.

— Trebuie unşi botforii; du-te de adă borcanul cu unsoare, ce l-am cumpărat ieri. Vezi doar că pielea-i uscată, şi de voi intra undeva, vor slobozi apa; apoi cum să mă bag cu dânşii în baltă? zise Calistrat, răsfirând mâinile.

— Dar la ce naiba să te bagi numaidecât în baltă? se răspunde Casandra cu o voce de bariton; parcă nu poţi umbla pe locuri uscate?

— Ce ştii tu despre vânătoare, cap de femeie ce eşti; becaţii şi raţele şed numai în baltă, în papură şi stuf.

— Taci, mangositule, îl întrerupe mânioasă Casandra. Ce-i drept, nu ştiu unde ele şed, ştiu însă că deunăzi ai împuşcat în stuf într-o babă, şi în loc de raţe sălbatice, ai ucis raţele morarului. Şi eu, săraca de mine, ca să te scap de nevoi, am plătit babei ca să tacă 500 de ruble, iară pentru raţe 10 ruble, bani cu care puteam să-mi ţin casa un an de zile. Nu ţi-i ruşine obrazului, la vârsta ta de 60 de ani, să umbli teleleu prin glod şi bălţi, întovărăşindu-te cu nişte ştrengari tineri, ce ţi i-ai făcut camarazi?

—Ian tacă-ţi gura! răspunde Calistrat oftând; nu destul că mă ard bătăturile, că nu ştiu pe ce lume-s, mai vii încă şi tu cu păcăliturile tale. Du-te şi adă unsoarea, răcni el către bucătăriţă, împingând-o cu piciorul în piept.

— Da de unde s-o aduc, replică aceasta zvârlind botforii cât colea. Unsoarea a mâncat-o javra asta de prepelicar. De nu crezi, întreabă de vizitiu, care abia, abia i-a putut scoate capul din borcan, cu care alerga schelălăind prin ogradă.

— Minciuni spui, o întrerupe Calistrat; zi mai bine că ţi-ai uns capul cu unsoarea mea, ca să placi la moscali. Du-te şi-mi cheamă

pe vizitiu, el mai degrabă m-a încălţa. Dar tu, Casandruţă, dă-mi deocamdată găvănoşelul tău cu pomadă, ca să mi-i ung, până ce va veni vizitiul.

— Văzut-ai, mă rog, răspunde Casandra, ieşind din ţâţâni. Nu cumva ai nebunit? Să-i dau eu pomada mea de iasmin, pe care am plătit două ruble. Unge-i mai bine cu dohot!

Calistrat oftează dureros şi, luând puşca din cui, începe a sufla în ţevi.

— Da ce-i asta? Seamănă a fi astupată. Ieri am curăţit-o şi se răsufla bine...

— Eu am băgat în ţeavă aluat de făină, îi răspunde Casandra, temându-mă ca nu cumva Nicolaş s-o încarce; fiind băiatul poznaş, tot la puşcă se trage; i-a lăsat tătuţa clironomia[13] soiului său: în loc de minte nebunii.

Calistrat, spre a se încredinţa, bagă varga în ţeavă şi scoate din ea o mulţime de ciuciuleţe de aluat; apoi cade disperat pe canapea, văicărându-se. Dar se vede că ciuda îl scormonea, căci deodată sare de pe canapea şi, botforii într-o mână, iar puşca în alta, începe a mornăi:

— Mă duc mai bine afară pe târnaţ... bătăturile mă ard, tu mă mănânci, scoţi sufletul din mine, că nu mai pot suferi... Unde mi-i patrontaşul? Daţi-mi patrontaşul!! Şi el se-nvârteşte pe loc.

— Na-ţi-l! Na-ţi-l! Şi amu lipseşte de aici! îi strigă Casandra şi, plecându-se, ia de după fustă patrontaşul din mâna băiatului şi-l aruncă cu putere în Calistrat. Însă în loc de a-l păli pe acesta, dă alăturea şi-l nimereşte pe prepelicar în cap; acesta începe a schelălăi asurzitor, Nicolaş plânge după jucăria luată, Calistrat răcneşte şi suduie furios.

Auzind un astfel de concert, care negreşit că la final trebuia să se termine cu aplauz de palme şi oleacă de chicăială, am şters-o la sănătoasa şi, ajungând pe stradă, putui auzi că la vocile consorţilor se mai adaoseră încă două, a bucătăriţei şi vizitiului, care luau şi ei parte, cum se vede, la asaltul general, ce se

săvârşea cu trăsnete de lovituri şi duruituri de scaune pe podeală. La urmă zboară şi fereasta în ţăndări şi pe stradă pică botforul lui Calistrat.

Mult am mai râs de istorisirea lui Menier, ce era negreşit de crezut, fiindu-ne bine cunoscut traiul conjugal al lui Calistrat.

Dar iată că din cort răsună semnalul trâmbiţei ce ne chemă la cină. Atunci noi, înzestraţi cu un apetit grozav, sărirăm într-o clipă încolo.

O! ce lux rustic, dar plăcut! Pe un loc neted cosit, la lumina unui mare foc cu o flacără ce fâlfâia în înălţime de câţiva metri, era aşternut un mare covor, acoperit cu o faţă de masă albă ca omătul, şi pe ea aşezate toate tacâmurile de mâncare şi vasele de băut. Lista bucatelor, deşi nu era complicată, conţinea totuşi mâncări gustoase. *Extra de hors d'oeuvre*[14], o ciorbă-potrancă din dropii, cu orez şi dreasă cu alămâi, un *salmi*[15] de spărcoci cu trufle, apoi prepeliţe împănate cu slănină, fripte pe frigare, rumeoare ca nişte portocale. La desert, zămoşi aromatici cu ananaşei, iar toate aceste bunătăţi proaspete şi gustoase, înghiţite în acompaniamentul băuturilor celor mai alese de vinuri, lichioruri şi cafele turceşti. Iară după cină, tologiţi pe iarbă ca vechii romani în al lor triclinium[16], fumam cu desfătare ţigări aromatice de Havana.

Nu-i o aşa idilică mulţumire un rai pământesc în care te simţi în libertate, într-un larg spaţiu, unde nu domneşte eticheta sau îndatoririle ce-ţi leagă mişcările şi unde eşti departe de grijile casnice, de zgomotul oraşului şi de Casandrele hărţăgoase?

Îndată după cină ne aşezarăm la culcare pe iarba proaspăt cosită şi mirositoare, sub cap snopi de mohor mătăsiu şi puhab, iar la aceste se mai adăuga o doză de osteneală şi ceva ameţeală de băuturi.

Cătinel tăcerea nopţii începu a domni şi în lagărul nostru. Focurile bivuacului se stinseră, aruncând din timp în timp câte o limbă de flacără albăstruie şi scântei roşietice, ce ca steluţe de

aur topit sclipeau sus în aer, stingându-se pe rând. În jur, unde şi unde, răspundeau prepeliţele, unindu-şi cântecelele cu dârdâitura cârsteilor de mlaştină. Păsărelele aceste nevinovate nu ne inspirau groaza ce o simte călătorul pe vro oază din deşerturile Africii, unde zbiară leii şi tigrii fioroşi. Nu, păsările acele deşteptau în noi speranţa că după trecerea nopţii vor fi culese în torba de vânat.

Acum spune-mi, cititorule, ori de astfel de impresiuni se pot stinge din memoria celui ce le-a simţit! D-ta, plimbându-te pe piaţa vreunei capitale, ai privit la bolta cerească numai de pe acel petic de loc înconjurat de case uriaşe, şi n-ai văzut cerul în toată nemărginita lui grandeţe; şi dacă după un bal, osteneala te-a doborât, şi ai adormit pe perini de puf, pe mătase şi catifea, la galeşa lumină a unei lămpi cu abajur, atunci încă nu cunoşti dulcele somn ce-l doarme vânătorul afară în aerul limpede şi mirositor, la lumina stelelor, sărutat pe trudita-i frunte de răcoritorul zefir al nopţii, pe când la capul lui răsună serenada greieruşului campestru acompaniat de vocea prepeliţelor. Acest somn vânătoresc se poate numi somnul fericitului, iară cela al cavalerului dansator, somnul ostenitului...

III

A doua zi, când ne-am trezit din adâncul somn ce ne cuprinsese, soarele era de mult răsărit. Majordomul nostru parizian pregătise deja dejunul ce ne aştepta: cafea, ciocolată, ceai cu felurite biscocte[17], cărnuri reci ş. m. a., iară peste toate aceste friandeze[18] aburea mămăliguţa naţională, aşezată pe un blid şi înconjurată de diferite brânzuri de oi şi de unt proaspăt. Săţiosul dejun l-am sfârşit cu un punş *à la duchesse*[19], alcătuit din felii de portocale presurate cu zahăr şi aşezate într-o vază umplută pe jumătate cu rum de Jamaica, ce arse în vază până ce se topi zahărul, stingându-se apoi cu câteva butele de cel mai ales vin de Akkerman.

Când punşul gata începu a răspândi aromaticul său miros, atunci Spiridon, umplându-ne pocalele, bău în sănătatea camarazilor şi reuşita vânătoarei. Un zgomotos vivat urmă acestor cuvinte. Sculându-se apoi în picioare, ne zise următoarele:

— Domnilor camarazi! Iată trecut ca în vis un an întreg, de când am fost adunaţi în prima excursiune vânătorească de prin Bugeac până la gârlele Dunării. Reuşita de atunci ne-a lăsat priincioase amintiri, cu toate că am fost supuşi multor neajunsuri şi neîndemânări, mai ales din cauza diferitelor opiniuni contradictorice, iscate în mijlocul nostru. Onorat fiind acum din partea D-voastre prin alegerea mea ca şef al expediţiei, mă simt îndatorat a vă comunica de nou proiectul ce l-am urzit înainte de pornirea noastră, în virtutea căruia trebuie pentru viitor evitată şi cea mai mică nedumerire între noi, proiect ce vin a-l supune acum votării generale. — Luând asupra-mi sarcina de a griji de cele trebuincioase şi rezervându-mi dreptul dispoziţiunii precum şi al comandei asupra expediţiei vânătoreşti, doresc din partea D-voastre o supunere absolută. Mai întâi de toate să nu cutreierăm mult timp şesurile Bugeacului fără ţintă şi marşrută, fără a şti unde mergem şi unde să ne oprim. Vânatul ce l-am făcut până acuma a fost numai un expedient pentru aprovizionarea bucătăriei noastre, dar nu pentru ajungerea gloriei, ce o râvneşte neobositul şi curajosul vânător. Un aşa vânat de păsările campestre nu poate forma trofee decât pentru vânătorii eleganţi de prin oraşe, ce umblă la vânat în ghete lustruite şi mănuşele palide. Dar D-voastre trebuie să fiţi departe de orice asemănare cu acei voinici fanfaroni, ce încremenesc de spaimă cu puşca în mână, când văd că se apropie de ei vrun lup sau porc sălbatic. Aşadară, dorinţa mea este ca episoadele vânătorii noastre să ne lase nu numai amintirea dibăciei de a fi nimerit pasărea în zbor, ci şi simţul bravurii de a fi nimerit fără greş sălbatica fiară, ce nu o dată îl pune pe vânător în pericol de viaţă. Tocmai acele momente formează actele plăcerii pentru voinic, acte ce rămân pen-

tru totdeauna întipărite memoriei adevăratului vânător. Astfel de impresiuni puternice le putem dobândi numai pe insulele şi mlaştinile Dunării, unde în mulţime se plodesc mistreţi, lupi şi vulpi. Dar fiindcă acele locuri sunt foarte încurcate şi sfâşiate de apele Dunării, ne trebuie, ca să nu umblăm bezmetici, un călăuz. Un astfel preţios tovarăş l-am găsit în persoana unui camarad al meu de serviciu, ce se află acuma la Chilia ca comandant al cazacilor grăniceri. Înainte de pornire i-am comunicat dorinţa noastră de a vâna pe acele locuri, şi el mi-a răspuns în termeni foarte amabili, că e gata a ne sta la dispoziţie cu cazacii săi. Ce s-atinge de vânatul ce socotim a-l face în codrii Orheiului de la Nistru până la Prut, îl vom executa, de va permite timpul. Şi în această privinţă am făcut preparativele necesare, adresându-mă asemenea unui vechi camarad al meu, căpitanului de husari Dicescul, proprietarul unei mari moşii în codri, vânător pasionat şi bărbat ospital. El mi-a răspuns că ne aşteaptă cu braţele deschise. Aşadară, dacă programul meu vă este plăcut, veţi binevoi a-mi da consimţământul, ca să ştiu ce dispoziţii am a lua pentru viitor.

Un vivat zgomotos răsună drept răspuns din toate părţile, acompaniat de hămăitul nerăbdătorilor prepelicari, răspândindu-se departe în pustiu.

Caravana noastră se porni în pas, fiindcă noi mergeam pe jos prin ierbi, adunând vânat pentru prânz. Eu abia ce împuşcasem un iepure, când şi auzii în depărtare un puternic şuier ca de o maşină de vapor. Neputându-mi explica de unde vine acel şuier, mă uitai în jur, când deodată văzui foarte sus în aer un lung şir de nişte păsări ce semănau a cucoare; dar când trecură pe deasupra capului meu, mă încredinţăi, că sunt corle[20] de câmp, mari ca nişte găinuşi, cu pliscul lung de 20 cm.

În zadar gândeam să trag cu puşca, fiind zborul lor în mare înălţime; mă căinam că nu puteam dobândi măcar un exemplar din acest vânat, ce-l cunoşteam numai din descrierile ornitologice,

când iată că auzii răsunând o împuşcătură din furgonul în care şedea Grünbaum: în acel moment unul din corlani pică de-a rostogolul, pătruns de glonţul vestitului carabinier.

Intensitatea căldurii creştea din ceas în ceas, devenind aproape insuportabilă. Prepelicarii cu limbile scoase încetară de a mai adulmeca prin ierburile şesului. Noi ne suirăm prin furgoane şi caravana începu a-şi accelera mersul. La amiază ne oprirăm cu popasul doi kilometri de la colonia nemţească Teplitz*. Grünbaum, care cunoştea limba germană, merse încolo ca să recuireze[21] de la colonişti proviziuni de lapte şi ouă. Peste scurt se întoarse, acompaniat de vro câteva matroane nemţeşti cu panerele umplute cu tot felul de lapte şi un caşcaval foarte gustos, ce-l numesc Emmenthaler, apoi doi cârlănaşi şi câţiva harbuji colosali.

De mirare era, cu ce iscusinţă matroanele purtau pe al lor cap panerele încărcate, fără a le ţine cu mâinile, potrivind balansul greutăţii cu mersul paşilor. Grünbaum mergea înainte ca un tambur-major. Menier, văzând ciudata procesiune, începu a cânta din trâmbiţa vânătorească un fel de marş. Numai ce auzii că se răspunde şi Ludwig, luând hoboiul[22], în care era desăvârşit artist, şi intonând un marş triumfal.

După ce fură plătite toate proviziunile şi puse la dispoziţia majordomului, începurăm a le cinsti pe nemţoaice cu vin şi lichioruri întru atâta, încât ele, încântate de primirea noastră şi ceva ciacâre, intonară în cor cântecul *Du, mein lieber Augustin*[23]. Apoi se puse Ludwig, acompaniat de trâmbiţele noastre, să cânte un vals, iar Menier, cuprinzând, cât ai bate în palme, pe una din cele mai tinere nemţoaice de talie, începu a se învârti cu dânsa. Orchestrul nostru improvizat îl auziră coloniştii, care cu fete şi flăcăi alergară spre noi. Şi iată că se începu cel mai umoristic

*Coloniile străinilor, ce s-au aşezat în Bugeac şi Basarabia meridională, poartă în semn de amintire a patriei acestora nume ca Paris, Mannheim, Berlin, Friedenthal etc.

bal campestru, la care Menier, înotând în sudoare, sărea în cămaşă ca un ţap, târmosind[24] dama lui în toate părţile şi făcând pasurile cele mai extravagante spre mirarea tinerilor, care se sileau să-l imiteze.

Dar după o oră de o aşa bachanalie, Spiridon dădu cu trâmbiţa semnalul de pornire. Publicul, atât de neaşteptat improvizat, se depărtă, şi noi ne pornirăm mai departe. Trecând cale de vro zece kilometri, dădurăm din nou într-un şes pustiu şi fără urmă de locuinţă.

Soarele începu a se pleca spre apus, dar arşiţa şi năduşeala creşteau mereu, ca şi când venea dintr-un uriaş cuptor. Dinspre apus o ceaţă de nouri groşi şi întunecaţi se ridica cu repejune, întinzându-se peste orizont. Săgeţi de fulger spintecau din timp în timp nourii, urmate de lungi intervale de tunet, dovadă că vijelia era încă departe.

Atunci Spiridon dădu semnalul să ne oprim. Domnilor, zise el, noi vom înnopta aici, fiindcă vijelia ce vine după o aşa arşiţă şi năduşeală, va fi cumplită, şi noi trebuie cât mai în grabă să ne pregătim a întâmpina şuvoiul de ploaie, ce ne poate cauza pagube enorme şi mari calamităţi. Deci sărim cu toţii în ajutor mutual, să ne întindem corturile şi să le întărim bine. Proviziile şi puştile trebuie bine acoperite, ca să nu se ude. Mai departe e de neapărată lipsă o baricadă de furgoane, în care să închidem caii; căci aceştia prea lesne ar putea fugi de spaimă în pustiu, lăsându-ne pe jos. Deci la lucru cu toţii, căci după al meu calcul ne rămâne numai o jumătate de oră timp.

Imediat ne şi apucarăm de lucru, urmând cu stricteţe comanda, când iată că Spiridon, care sta cu faţa spre apus, exclamă cu îngrijire:

— Fraţilor, un şi mai mare pericol vine spre noi! Şi el arătă cu mâna spre nourii mohorâţi ce acopereau soarele, aruncând pe şesuri o umbră nocturnă. — Vedeţi, acea ceaţă surie ce se distinge destul de lămurit de nourii de ploaie, este fum. Ierbile şe-

sului, unde am lăsat focul nestins, s-au aprins în urma noastră şi pojarul vine spre noi. Dacă şuvoiul nu va stinge focul înainte de ce acesta va ajunge la noi, atunci furgoanele cu praf, puşti şi provizii vor zbura în văzduh. Cosim deci cât mai în grabă iarba în jurul furgoanelor, scăpând astfel de pieire averea noastră, de la care depinde viitorul expediţiei.

Şi imediat mohorul uscat din jurul taberei fu cosit, smuls şi tăiat, care cum putea. Noi lucram cu aşa sârguinţă, că eram uzi de sudoare, silindu-ne a câştiga ceva timp spre a aşeza corturile, de care ne apucaserăm mai înainte. Noi ne zbuciumam în toate părţile cu o precipitaţie, precum o are omul numai în momente de pericol, căci vijelia se apropia cu mare repejune: tunetul mugea tot mai puternic şi mai des, iară pe fundul vânăt al nourilor se desena o dungă roşie a pojarişţei mereu crescânde, şi limbi de foc se încrucişau cu săgeţile de fulger, ce spintecau clăbucii surii ai fumului.

Însă nimic nu se mişca, nici un pai, şi pământul părea a aştepta cu supunere urgia ce i-o trimitea cerul impunător. Apropierea momentului decisiv se anunţă prin un vuiet sinistru, şi vijelia dezlănţuită şi scăpată din închisoare, izbucni cu o putere înfricoşată. Un trăsnet de tunet zgudui şesul până-n lungă depărtare. Pojarişţea cu flăcări încovoiate se întindea înainte, aruncând troiene de sperlă şi scântei, ce ne acopereau furgoanele. Corturile noastre, smucite din ţăruşi şi învălătucite în ciuciuleţe, se duseră de-a rostogolul la vale. Cu multă trudă abia izbutirăm a ne târâi pe brânci, tupilându-ne sub furgoane, căci ploaia turna ca din cofă, cu fulgere şi trăsnete ca de o canonadă de sute de tunuri. Doi cai, îngroziţi de sălbatica furtună, se smuciră în toate părţile şi, rupând căpestrele, săriră din cercul de furgoane, apucând-o la fugă şi dispărând peste scurt în ceaţa de fum şi de ploaie. Pojarişţea însă, ajungând până la locul cosit, înconjură furgoanele ce se aprinseră în unele părţi din scânteile picate, pe care însă ploaia le stinse.

Acea cumpănă, precum o numesc moldovenii, a durat cam jumătate de oră; apoi începu a se potoli. Cerul se însenină spre răsărit, iar când înserase cu totul, strălucea luceafărul ca un mare diamant pe mantaua albăstrie a eterului.

Noi ieşirăm de sub furgoane nu aşa de uzi ca mânjiţi de sperlă şi tină, fiindcă şiroaiele se scurgeau din toate părţile spre vale.

— Acuma, camarazilor, zise Spiridon, alergăm după corturile ce le-a luat şuvoiul, căci dacă nu le dobândim îndată, apoi le duc apele în Dunăre.

Doi vizitii o apucară după caii fugiţi, camarazii se împrăştiară să caute corturile, iar eu şi Zaiko rămaserăm ca santinele lângă furgoane. Abia pe la 10 ore seara se reîntoarseră cercetaşii, târâind corturile întinate şi ude. Nimeni din noi nu se mai gândea la cină, atât de osteniţi eram, ci fiecare, intrând pe sub pălăncile furgoanelor, se aşeză la culcat, şi peste scurt începu a răsuna în tăcerea pustiului horcăiala trudiţilor dormitori.

Când ne trezirăm din somn, răsărea soarele pe cerul mândru şi senin. Dimineaţa era caldă şi frumoasă, dar aerul răspândea un miros neplăcut de fum. Ce tristă privelişte oferea acuma împrejurimea! Acele şesuri bogate, pe care cu puţine ore înainte se întindea un covor imens de ierbi mirositoare, prin care undulau spicurile aurite ale mohorului, aveau acuma aspectul unui linţoliu negru-cenuşiu, din care se ridicau clăbuci de abur, ce se urmăreau ca nişte fantasme până în depărtatele văi. Nici un sunet, nici o mişcare, nici o voce de păsărică nu se auzea în acest vast cimitir. Până şi ciocârlia, ce salută cu ciripitul ei zorile dimineţii, părăsi şi ea acele locuri, peste care vărsară moarte dezlănţuitele elemente. Atunci mă gândii la viaţa noastră, în care nu arareori vijelia pasiunilor ne nimiceşte speranţele, arzându-ne organismul şi împingându-ne spre mormânt.

Pe la 9 ore se reîntoarseră în fine şi vizitiii cu caii fugiţi, pe care îi găsiră înglodaţi în vatra râului. Preparativele de plecare

terminate, caravana noastră se puse în mişcare, spre a părăsi cât mai în grabă acele locuri triste şi devastate de foc.

La 5 ore seara ne oprirăm pe malul lacului Chitai, lângă colonia bulgărească numită „Vechiul Traian“, 20 de kilometri de la oraşul Chilia Nouă. Popasul acesta era de neapărată lipsă, căci toţi eram acoperiţi de sperlă şi glod din cap pân-la picioare, având asemănare cu hornarii; deci trebuia să ne spălăm.

Apa lacului e foarte limpede şi fundul lui acoperit de prundiş de mare. Cu plăcere nespusă ne scăldam în cristalinul fluid, şi cine ştie cât am mai fi rămas acolo, de nu ne chema vocea vigilentului nostru şef la pornire, fiindcă până-n seară încă trebuia să ajungem la Chilia, spre a ne afla gazdă şi a recuira provizii de mâncare, căci eram hămesiţi de foame şi osteneală. Dar bine zice proverbul: *Chaque medaille a ses revers*[25]; dacă viaţa ar consta dintr-un singur şir de plăceri, ar deveni la urmă monotonă, iară monotonia ar naşte monstrul dezîncântării, care înghite fără cruţare toate iluziile vieţii.

Când caravana noastră intră pe străzile Chiliei, locuitorii nu dormeau încă şi derbedeii oraşului, văzându-ne, se adunară în jurul nostru, presupunând în noi o bandă de actori ambulanţi sau o trupă de voltijori[26], lucru mai verosimil acesta, ce se impunea prin aspectul furgoanelor noastre pline de câini prepelicari şi corturi de pânză. Gloata tot creştea, şi când ajunserăm înaintea hanului ce-l ţinea un bulgar, furăm năvăliţi cu întrebări: cine suntem şi de unde venim? când vom începe reprezentaţiile? ş. m. a. Dar imediat gloata năzuielnică se împrăştie, căci un ofiţer de cazaci însoţit de vro câţiva subalterni, începu a-i arde cu biciurile pe cei mai obraznici. Acel ofiţer era căpitanul Zguriev, care, sărind de pe cal, cu un strigăt de bucurie îmbrăţişă pe Spiridon.

— Eu de mult te aşteptam, îi zise el, şi îndată ce am primit epistola ta, am închiriat acest han, care acum stă la dispoziţia ta. Spune-mi numai, amice şi scumpe camarad, cu ce-ţi pot servi momentan?

— Foc, provizii şi paturi, căci suntem rupţi de foame şi obosiţi, răspunse Spiridon.

— Mergi de adă îndată proviziile pregătite, porunci căpitanul corporalului său, care se şi depărtă în fugă, iară noi intrarăm în otel, unde ne întâmpină otelierul cu lampa aprinsă în mână.

Proviziile aduse fură predate majordomului nostru, şi la 10 ore ne aşezarăm la cină cu un apetit grozav. Cina consta mai mult din peşte; *extra de hors d'oeuvre*, aveam o ciorbă de cicigă *à la russe* (uha) cu caşă de hrişcă*, o matlotă[27] de scrumbie şi chefali, friptură de morun pe grate, *omelette soufflée*[28] şi deserturi, iară ca adaos la vinurile noastre o duzină de şipuri de vin de Cotnar, câştigate de Zguriev de la un prieten de peste Dunăre.

Cinarea a durat cam până pe la miez de noapte. Trudiţi precum eram, ne scularăm de la masă cu toţii afară de Spiridon şi Zguriev, care, ca vechi camarazi de serviciu, îşi petrecură până-n zori de zi între sunetul pocalelor şi dulci amintiri.

A doua zi hotărârăm a ne odihni câteva zile spre a termina pregătirile pentru vânătoare. Mai întâi de toate trebuiau curăţite puştile şi carabinele, iar corturile spălate, fiind negre şi murdărite ca după un război. Mai departe aveam lipsă de luntre de puşcaşi pentru vânatul prin labirintele de stuf ale lacurilor şi pentru prinderea somnilor, un sport acesta, ce promitea, după cum ne asigură Zguriev, un spectacol rar şi interesant; iar ca ultim punct al programului se primi vânătoarea de mistreţi şi lupi de pe insulele Dunării.

Acest program alcătuit de versatul Zguriev era sub împrejurările date atât de ademenitor, încât noi abia ne puteam predomni arzătoarea nerăbdare, ce ne turmenta; ne apropiam doar de ţinta expediţiunii noastre, de acel vânat cu multiplele sale peripeţii, surprinderi şi pericole, în care se arată voinicia vânătorului faţă de disperata fiară, ce câteodată îşi vinde foarte scump viaţa, aruncându-se cu turbare asupra prigonitorului ei.

---

* Un fel de mămăligă de hrişcă urluită.

IV

Pentru omul activ, trândava aşteptare e insuportabilă; spre a ne distrage niţel, umblam deci toată ziulica derbedei prin jurul şi interiorul Chiliei Nouă, oraş cu 8265 locuitori de diferite ginţi, între care preponderează mai ales bulgarii şi ruşii-nekrasovţi. Cum se vede, acest punct a trebuit să aibă în vechime o mare însemnătate, servind ca chei, ce-şi deschidea porţile navigaţiunii dunărene, căci şi acuma gârla se numeşte Chilia. Ruinile cetăţii, ce se află în distanţa de un kilometru de la oraş şi 36 de la Ismail, reprezenta un fel de avant-post pe cursul râului, controlând navele şi plutele, ce se urcă pe Dunăre spre Ismail sau ies de acolo cu mersul în contra cursului.

Ruinile cetăţii Chilia zac pe un loc, unde se împreună patru gârle ale Dunării, alcătuind tot atâtea insule, şi anume Cofa, care-i cea mai lungă, apoi Chisliţa, Catic şi Jonești. Temelia cetăţii e înconjurată de un canal, iar o parte a zidului are drept reazem fundul unui mic golf, spre nord însă o mlaştină de 18 kilometri şi 4 ½ kilometri lărgime, ce se extinde până la malurile lacurilor Chitai şi Catlabuh. — Spre sud, tot astfel de mocirle se trag până la gârla numită Sulina cu insulele Tătăreşti, Poitiţoleti şi Cetal, şi gârla Sf. George. De la cetate până la acea gârlă poate fi în linie dreaptă o distanţă de 36 kilometri.

Priveliştea de pe ruină asupra acestei regiuni este una din cele mai monotone. În lung şi lat nu zăreşte ochiul decât ţarini plane, triste şi gălbii, traversate de vinele Dunării, ce curge ostenită, încovoindu-se în toate părţile. Colo-n depărtare se pierde orizontul într-o dungă roşietică a ciochinelor de stuf, ce predomneşte toată vegetaţia de pe acele locuri, împestrită ici-colea cu pâlcuri de răchiţi, sălcii şi lozii.

Eu şi Grünbaum şedeam pe zidul ruinei, cufundaţi în gânduri. Cerul era senin, dar în aer se simţea umezeală cu miros de mare. Un lin vântişor legăna oceanul de plante acvatice ale acelei

imense extinderi, producând un neîncetat foşnet ca de haină de mătase. Pe gârla râului treceau cu repejune luntre, barcase cu vintrele şi vapoare cu ogiaguri, din care ieşeau în treacăt valuri de fum negru. Sus în aer se auzea piscul, cârâitura şi şuierul feluritelor păsări de baltă şi de mare, ce zburau în cete nenumărate în toate direcţiunile. Bâtlanii, erodii, nagâţii, rândunelele de mare şi pescarii cu al lor ţipăt pătrunzător te impresionau în modul cel mai neplăcut.

Toate aceste mişcări din văzduh, de pe apă şi uscat, întipăreau acestei regiuni caracterul unui pustiu posomorât, impunător, dar fără mângâiere, un viu contrast cu înfloritele şesuri ale Bugeacului, ce-ţi leagănă fantezia în dulce reverie.

Se vede că şi camaradul meu sta sub aceeaşi impresiune, căci adresându-mi-se îmi zise cu melancolie:

— Drept să-ţi spun, prietene, că n-aş dori să trăiesc mult pe aceste locuri: ele îmi inspiră o tristeţe nespusă, o apăsare sufletească, mai ales dacă cuget la patria mea cu falnicii ei munţi, ce sărută cu ale lor vârfuri nourii călători; comparând-o cu aceste mlaştini nesfârşite, simt apăsarea unei oribile năplăiri[29].

— Te cred, amice, răspunsei eu, cunoscut fiind că munteanul nu suferă stepele, precum nu suferă marinarul continentul şi văleanul munţii şi codrii. Ţi-oi aduce drept dovadă un fapt întâmplat.

Guvernul nostru a voit să colonizeze Caucazul cu moldovenii halupnici din Basarabia, adică cu cei ce n-au încăput la împărţeala pământului luat de la proprietari. Privind la aceşti nenorociţi ţărani cu gloatele lor de copii, necunoscând nici o artă sau meserie, ci trăind ca pălmaşi numai din năimeala mâinilor lor în timp de vară, câştigând abia un franc pe zi, se credea general că proiectul de emigraţie, lansat odată între aceşti nenorociţi, va fi imediat îmbrăţişat şi dus la împlinire, şi aceasta cu atât mai vârtos, cu cât administraţia îi da fiecărui din emigranţi gratuit 6 hectare de pământ, eliberându-i pe 6 ani de dăjdii şi punându-le

la dispoziţie material de zidit case, unelte agricole şi sămânţă pentru cele 6 hectare. Astfel de îndemânări un proletar numai în vis le poate vedea. — Şi ce crezi?

Câteva familii se şi mutară în acele locuri îmbelşugate cu vegetaţia lor tropicală, unde creşte mândrul fenice, bogatul măslin şi castan, unde în codrii seculari se înalţă pe tulpina cedrilor viţa de vie cu struguri gustoase de poamă sălbatică, şi unde vinaţele de Cahetin întrec în calitate pe ale Franţei şi rivalizează cu cele din Tenedos şi Cipria. Şi acest Eldorado a produs în ţăranul nostru din Basarabia aceeaşi impresiune, ce o simţi, prietene, acum. Urma urmelor a fost că emigranţii moldoveni, cu femei şi copii, desagii pe umeri, s-au întors îndărăt la vechea lor mizerie, găsind-o mai plăcută decât bogăţiile din raiul Caucazului. Spune-mi acum, nu-i aceasta o enigmă ciudată a naturii omeneşti?

— Spre a cerca explicaţia acestei enigme, îmi zise Grünbaum, socot că mai întâi trebuie lămurită însemnătatea cuvintelor *cosmopolit* şi *patriot*. Deviza cosmopolitului este: unde-i mai bine, acolo mi-i patria. Acest soi de oameni cred că se trag mai ales din naţiunile nomadice ale Asiei, la care simţurile predominante sunt cele senzualistice. Fiind necontenit nomazi, natura n-a putut dezrădăcina din ei pasiunea pribegirii. Dacă află binele, ei caută şi mai binele. Aceasta au dovedit-o emigraţiile istorice, din loc în loc, din ţară în ţară. Ei nu purtau cu sine îndemânări, ci numai în sine cultul religios al unei dumnezeiri create de a lor imaginaţie, însă fără a se lega prin acest cult cu legea societăţii sau a se îndatori spre ajutor mutual de filantropie, lucru ce ar lănţui libertatea mişcărilor nomade. Şi spre a nu se mustra cu cugetul, ei supun idolul cererilor acelui ce l-a creat, iară în caz de nereuşită idolul este batjocorit şi biciuit, precum o fac ghileacii, ciuccii, camceadalii şi mai toţi idolatrii din nord şi sălbaticii sudului.

Cu aşa principii de o libertate absolută şi independentă

părăsiră ei ţările îmbelşugate din Asia, Siberia meridională şi Caucaz, emigrând în pustiurile Mării Negre şi înaintând necontenit spre centrul Europei mai sărmane în ale vegetaţiei, unde nici o plantă hrănitoare nu creşte fără a fi stropită cu sudoarea de pe fruntea laboriosului cultivator. Şi iată că de pe plaiurile acelui Eldorado al Caucazului se năpustiră asupra Europei nenumăratele oarde de huni şi mongoli, zdruncinând-o până la Carpaţi, Balcani şi Sudeţi, cucerind ţările şi trăind ca fiarele sălbatice din munca băştinaşilor. Apoi nu-i aceasta o enigmă, ce se poate explica numai prin faptul că instinctul este productul unei deprinderi înrădăcinate, ce trece din neam în neam, din veacuri în veacuri şi căreia natura îi imprimă la urmă sigiliul unei legi nestrămutabile. — Aşa-i şi patriotul cu deprinderile sale moştenite din veacuri. El poartă în sine nu numai cultul religios, ci şi cultul îndatoririlor reciproce, al înrudirii de sânge şi al ajutorului mutual de filantropie. Aceste simţiri se nasc în el din cultura intelectuală, ce-i inspiră dragoste pentru cuibul în care s-a născut şi vatra în care a trăit. Ea-i infiltrează iubire către confraţi, făcându-l să respecteze cu umilinţă tradiţiile, legendele, povestirile neamului său şi mormintele, în care se odihnesc oasele strămoşilor, părinţilor şi fraţilor săi; el adoră amintirile gloriosului trecut al naţiunii sale, de care cu extaz vorbeşte, precum cu întristare povesteşte cataclismele ce i-au încruntat ţara, — toate aceste patriotul le lasă ca moştenire din părinţi în copii, din generaţie în generaţie.

Astfel de patrioţi — după opinia mea — se află pe suprafaţa pământului numai la trei naţiuni mari: ginţile latină, germană şi elenă. Deci nu-i de mirare că românii de aici s-au întors de la Caucaz, fiind de origine latină.

Orişicum at fi însă, în tot omul, fie el cât de cult, se mişcă totuşi germenele instinctului de pradă.

— Aşa este, cu aceasta mă unesc şi eu, adaose Grünbaum, dar eu socot că numai atunci, când în al lui neam s-a strecurat o

picătură de sânge străin, din ginta neamurilor răpitoare. Aceasta se dovedeşte nu numai la om, ci se poate observa şi la animale, precum rezultă din experimentul împreunării lupoaicei cu câinele, ce nu o dată îl fac ciobanii, ţinând la legătoare lupoaica prinsă de mică. Prin aşa mod se dobândesc pentru stâni şi turmele de oi câini corciţi foarte avani şi puternici, ce sunt încă mai sprinteni decât lupii; ieri Zguriev îmi spunea că a dobândit aşa doi câini cu care vânează porci sălbatici şi care vor figura şi la vânătoarea noastră.

Venind vorba iarăşi la vânătoare, îi zisei uitându-mă la ornic:

— Haidem, acum sunt 4 după amiazăzi, şi la cinci ne aşteaptă Spiridon cu masa.

Ne pornirăm. Ajunşi la gazda noastră, aflarăm acolo aproape toată notabilitatea oraşului, cu prefectul şi şeful poliţiei, poftiţi de Spiridon şi Zguriev la ospăţ. Pe masa din sufragerie erau aşezate 30 de tacâmuri. Între alte delicatese ce acopereau masa, se deosebea pe o mare tablă o cicigă fiartă de lungimea unui metru, împodobită cu felurite ornamente compuse şi executate de artistul nostru bucătar, iar prin capetele mesei blide cu icre proaspete de nisetru; baterii de butele cu tot soiul de vinuri ridicau căpuşoarele cu fesurile lor roşii şi metalice, ca şi când ne chemau să le destupăm. Galantul nostru şef Spiridon oferi 20 de vedre de rachiu pentru suta de cazaci, adunaţi în ograda otelului.

La orele $5^{1}/_{4}$ începu masa, întâi tăcut şi sub stricta observare a etichetei, apoi, ca de obicei, ceva mai vivace, iar după vro câteva stacane zdravene, zgomotos şi fără rezervă.

Zguriev, spre a ne surprinde întrucâtva, porunci cazacilor săi să ne cânte în cor. Atunci o sută de glasuri intonară melodii maloruse sau ucrainene, executându-le cu o perfecţiune atât de admirabilă încât te credeai într-un concert de primul rang. Armoniile vibrau în aer, când într-un puternic cor ieşit din piepturi de oţel, când moderate, trecând în quintete[30], apoi în duete de un

andante dulce şi simpatic, de moleţa unui chin de amor şi de o melancolie, precum o au mai totdeauna popoarele apăsate, ce au trecut prin crude ispite şi au gemut sub jugul tiranismului. Istoria unei naţiuni cu suferinţele ei nu-şi află expresiune numai în legendele şi poveştile ei, ci şi prin însăşi armonia muzicală a cântecelor rămase de la bătrâni şi transmise posterităţii.

Apoi începu dansul căzăcesc, executat numai de către doi din cei mai aleşi. Acest dans, pe care Menier l-a numit *le danse des possédés*[31], reprezintă culmea dibăciei, gimnasticii şi voiniciei. El n-are deloc asemănare cu cancanul francez sau ghitina spaniolă, ale căror ţintă în toate mişcările este îndreptată spre dezmierdarea desfrânată cu aplicare la plăceri de amor. Kazacika şi tropakul sunt dansurile ostăşeşti ale nomazilor, care în ale lor necontenite strămutări priveau dansul ca mişcarea de voinicie a purtătorului de arme; drept aceea femeile erau excluse de la dans, întâi ca fiinţe pângărite, al doilea ca nedemne de a se lipi în dans de bărbat.

Acest princip predomnea în toată Rusia până la înălţarea pe tron a reformatorului Petru cel Mare, care, introducând în a sa ţară moravurile şi obiceiurile Europei civilizate, porunci printr-un ucaz tuturor notabilităţilor capitalei să asiste cu femeile lor la un bal de curte, îndatorând pe toţi să se arate la acea adunare nu în anterie şi bărbi lungi, ci în costum de gală, raşi şi cu peruci à la Ludovic al XIV; cei ce nu se vor supune poroncii, vor fi aduşi cu sila pe pragul intrării la curte, unde gelatul le va tăia bărbile cu toporul. Nici unul n-a cutezat a se împotrivi poruncii irevocabile şi toţi chemaţii se adunară la curte. Balul fu deschis prin însuşi monarhul cu soţia sa şi toţi urmară; astfel abia în acea memorabilă noapte pentru prima oară cuprinseră cavalerii ruşi în dans talia damelor ruseşti, aruncându-se sub tactul orchestrului în acel colosal vârtej, ambele sexe zbuciumându-se care cum putea, electrizaţi de o simţire plăcută, până atunci necunoscută lor. — Sub pretext de a intra în bunăvoinţa cârmuitorului, ur-

mară apoi baluri private, şi iată că femeile din clasa nobilă ieşiră la iveală pe scena vieţii sociale. Inovaţiunile aceste numai cu anevoie trecură în straturile poporului de rând; chiar şi până acum adevăraţii ruşi sectanţi se ţin de principiul antic şi nu admit intrarea femeii în dansul bărbaţilor. Iată de ce kazacika, tropakul şi lizghinka se dansează numai de bărbaţi; femeile însă joacă separat într-un fel de horă moldovenească, ţinându-se de mână în cerc şi totodată cântând în cor în loc de muzică. Acest dans se numeşte „horovod".

După ce acei doi soldaţi terminară jocul, fură mulţumiţi prin o colectă de 50 de ruble. Întorcându-ne la masă, începurăm cu şampania şi o mulţime de toaste, la care răspundeau cu zgomot trâmbiţele cazacilor.

Negreşit că această festivitate săvârşită într-un orăşel uitat de Dumnezeu şi de oameni în mlaştinile Dunării a fost ceva extraordinar pentru Chilia, care poate că a asistat odinioară la astfel de prăznuiri, însă demult, demult, când trecea peste Dunăre cortegiul lui Traian sau al lui Caracálla[32].

Abia înspre ziuă începură oaspeţii a se împrăştia, însă nu toţi; unii rămaseră aţipiţi cu coatele pe masă, alţii sub masă, căci gusturile sunt diferite, după ce trage omul vin.

V

A treia zi, noi de dimineaţă adunaţi pe târnaţul otelului, gustam dejunul, vorbind de impresiunile ce ne-a lăsat banchetul. Atunci Menier ne citi un pamflet compus de dânsul asupra acestui eveniment memorabil pentru oraşul Chilia, descriind cum prefectul şi poliţaimaistrul *a la brassée*[33], vroind a se reîntoarce pe acasă, bojbăiau cu mersul nesigur prin întunericul de pe străzi, înglodându-se într-un hângăş[34], din care ieşiră abia în ziuă, mânjiţi din cap până la picioare cu tină; cum acei doi administratori ai oraşului erau furioşi pe cazacii ce furaseră untura de

prin lămpile fanarelor de pe străzi, ca să-şi ungă ciubotele, şi cum amândoi ceacârii se sfădiră la urmă, poliţaimaistrul dovedind că chemarea subalternilor săi este să privegheze noaptea pe stradă liniştea orăşenilor, dar nu untura de prin fanare, lucrul acesta ce cade în resortul şefului oraşului, iar prefectul la rândul său demonstrând că din cauza întunericului de pe străzi se săvârşesc numai astfel de întâmplări, ce intră în îngrijirea poliţiei. A doua zi se amestecară şi soţiile lor în sfadă, spălându-le la amândoi capul cu săpun şi dojeni şi mustrându-i că ei, demnitarii oraşului, se îmbată ca hornarii, tăvălindu-se prin noroiul de pe străzi etc. Satira era scrisă şi citită cu atâta umor, încât ne pierdeam de râs ascultând-o.

Înarmaţi cu carabine şi pumnale cerchezeşti, eram gata de pornire şi aşteptam numai sosirea lui Zguriev, dirigintul marii vânători, care luă asupra sa aranjamentul rânduielilor, tactica şi strategia acelui război cu mistreţii, încredinţându-ne că avem a da asalt unei întregi turme de porci sălbatici, ce se aflau pe insula Soloneţ, 5 kilometri de la Chilia, la care trebuiam să trecem Dunărea pe un pod plutitor, iar apoi cu luntrele în câteva locuri, fiind acea insulă înlănţuită cu alte trei insule, anume Daler, Catic şi Cap de Drac, între care însă Soloneţul este cea mai mare, având o lungime de 7 kilometri şi $^{1}/_{2}$ lărgime. Pe acea insulă erau însemnate locurile, unde avea să urmeze primul atac, de la care atârna toată reuşita, fiindcă porcii sălbatici sunt înotători buni, care, văzându-se prigoniţi, trec înot cu mare repejune Dunărea de cea parte.

Zguriev sosi în galopul calului, întovărăşit de doi cazaci, dintre care unul ducea de legătoare doi câini mari, corci de lupi, cu care aveau asemănare, deosebindu-se de aceştia numai prin cozile lor mai subţiri şi ceva bârligate. Celălalt cazac ţinea în mână un şip cu un lichior gălbui.

Noi întâmpinarăm pe Zguriev cu un puternic vivat, iar el, sărind de pe cal şi aşezându-se lângă noi, ne zise:

— Iată-mă sosit, domnilor vânători; asaltul vă aşteaptă şi dacă vă uniţi a vă supune comandei şi instrucţiei mele, apoi gata sunt a vă sluji. Înainte de toate aflu însă de neapărat a vă face cunoscut câteva detailuri ale vânătorii în stuf la porci sălbatici, fiare cu care nu-i prea de şuguit, căci cea mai mică greşeală poate fi urmată de o catastrofă. La codri, mistreţul gonit de căpăi sau hăitaşi se vede venind de departe, şi vânătorul este oarecum pregătit a-l întâmpina cu împuşcătura; în desimea stufului însă, unde nu vezi doi paşi înaintea ta, fiara năbuşeşte subit, pe neaşteptate, din care cauză mulţi vânători scapă momentul favorabil s-o ţintească, dând alăturea sau rănind-o numai, şi atunci pericolul pentru vânător e vederat; căci mistreţul adult, de la 5 ani înainte, este foarte sălbătic, nespus de hâtru şi are un auz şi adulmec subtil, dar pentru aceea vede rău şi dă buzna acolo, unde îl îndreaptă auzul sau adulmecul. Deci imediat după împuşcătură, fie el nimerit sau nu, vânătorul trebuie să facă o săritură în lături, fiindcă mistreţul se aruncă către locul, de unde s-a auzit zgomotul, dar odată trecând, înapoi nu se mai întoarce. Fiara, arătându-şi coasta, trebuie fără greş ţintită sau după urechi sau la inimă, iară deloc în pântece sau în şoldul de dinapoi. Aşa împuşcături nesocotite pot aduce lupta cu pumnalul, ce nu este uşoară. Asemene nu trebuie îndreptată împuşcătura în piept sau frunte, fiindcă foarte des glonţul nu răzbate prin ciolane sau sare recozet de pe a lui scafă.

Iată măsurile de pază, când ai a face cu mistreţul adult, care-i foarte îndrăzneţ şi nu se fereşte de vânător, precum o fac lupii la goană. Scroafa la aşa vânătoare este mai fricoasă, parcă simţindu-se lipsită de arma de defensă, dar pentru aceea cu atât mai avană, când, gonită, aleargă după ea purceii sugători; atunci ea adulmecă de departe pe vânător şi dă buzna asupra lui: de nu-i ucisă, îl răstoarnă şi îl rupe cu dinţii de dinainte. Asemene vă rog ca nimene să nu iasă din linia vânătorilor, fiindcă împuşcăturile se fac cu glonţi, ce nu o dată prin recozet pot aduce vreo

catastrofă. Bine ar fi să nu descărcaţi carabinele în lupi: pe aceşti cumătri ce foiesc prin stuf, îi vom găsi oricând; în timpul de acum mai ales, pielea lor este fără preţ. Păstraţi încărcăturile pentru porcii sălbatici, din ale căror cărnuri aş dori să duceţi la Chişinău câteva polobocele cu jambon pregătit de artistul vostru culinar.

Apoi, luând butelia de la cazac, Zguriev adaose:

— Iată, domnilor, şi prezervativul în contra ţânţarilor, căci nici de gândit este a intra în stuf, fără a vă unge mâinile şi faţa cu această mixtură, alcătuită din terpentin, unt de cuişoare şi *oleum caeputi*[35]. Aşadar, gata suntem de pornire; fie-ne lupta cu reuşită, vivat! Şi el înghiţi un pahar de vin.

— Vivat, trăiască bravul comandant, răspunserăm noi, şi după ce deşertarăm câteva butele de vin, ne pornirăm.

Un pod plutitor ne aştepta la mal, şi noi, trecând Dunărea, ne coborârăm pe ţărmul insulei. Care fu însă mirarea noastră de a nu vedea aice nici un fel de pregătire pentru vânătoare. Zguriev, înţelegând gândul nostru, zâmbi hâtru şi ne zise:

— Nu vă miraţi, domnilor, că nu găsiţi aice hăitaşii, fiindcă în zori de ziuă toate dispoziţiile au fost deja făcute, şi la semnalul ce-l voi da, vânătoarea va începe. Deci mergeţi după mine, ca fiecare să se aşeze pe locul ce i-l voi însemna în desimea stufului, iar doi din D-voastre, cei mai iscusiţi carabinieri, să prindă poziţie pe malul gârlei ca avant-post, pândind ieşirea din stuf a mistreţilor adulţi, ce vor voi să treacă înot de ceea parte.

Grünbaum îşi alese poziţia pe mal, iară noi toţi ne înşirarăm în linie dreaptă prin stuf, în distanţă de 100 de paşi unul de altul. În grabă camarazii se făcură nevăzuţi, paşii lor conteniră de a se mai auzi. Şi acum iată-mă singur în mijlocul stuhului ca într-o groapă, nevăzând nimică, decât numai o parte de cer deasupra capului şi neauzind nici un sunet decât foşnăitura stufului şi bâzâitura roiurilor de ţânţari, ce zburau ca o ceaţă în jurul meu, dar nepunându-se pe mine, prezervat fiind de unsoarea ce mi-o dăduse Zguriev. Atunci mă încredinţai că fără acel prezervativ

imediat aş fi fost potricălit de milioane de ţânţari veninoşi şi însetaţi de sânge, care, pot zice, domnesc absolut asupra acelor mlaştini.

Stând pe loc în singurătate, o ciudată impresiune mă cuprinse. În mine lupta dorinţa instinctului vânătoresc de a-mi arăta voinicia, cu sfiala de a fi spintecat de fiară, pe care poate că nu voi oborî-o pe loc cu împuşcătura, necesitat fiind apoi să întrebuinţez pumnalul, pe care nu-l mânuiam deloc cu iscusinţa taureodorilor Spaniei sau a cerchezilor Caucazului. Ardeam de nerăbdare, aşteptând semnalul de atac; îmi concentrasem tot auzul ca să prind măcar un cât de mic zgomot de vietate, însă nimică nu se auzea, totul era cufundat într-o tăcere de mormânt, chiar şi păsările acvatice păreau a fi părăsit acele locuri atât de sălbatice şi îngrozitoare. Deodată, iată că o trâmbiţă răsună în depărtare şi subite răcnete şi chiote într-un muget colosal cutremurară toată suprafaţa stufului. Vijelia de glasuri omeneşti, sunetele trâmbiţei şi hămăitul câinilor se adăugau mereu.

Cu carabina gata de împuşcat, simţeam că inima mi se zbate cu grăbire. Împuşcăturile începură a se răspunde din toate părţile, îndesându-se mereu. Doi lupi şi o vulpe, furişându-se prin stuf, trecură pe lângă mine, dar conform instrucţiei primite, îi lăsai să treacă şi nu m-am căit de aceasta; căci iată în dreapta ivindu-se un mistreţ cu zgomot şi trăsnind prin stuf ce pica în toate părţile, adulmecând cu râtul şi sclefăind din fălci. El era din cei adulţi şi foarte mare. Cum se vede, era grozav de mânios, căci fizionomia lui urâcioasă te înfiora; părul de pe ceafă era zbârlit, mişcându-se înainte şi înapoi, iar urechile aţintite, parcă simţeau prezenţa mea. Colţii lui mari ca doi pumnali erau acoperiţi la gingini cu spumă de bale. În acel moment răsună o împuşcătură de pe mal, cum mi se părea, din ţeava lui Grünbaum. Monstrul se opri pe loc, întorcându-şi capul înspre partea împuşcăturii, favorabil moment, care îmi dădu timp de a-l ţinti cu preciziune după urechi: slobozind împuşcătura, făcui o săritură în lătuti, scoţând cu grăbire pumnalul din teacă.

Fiara, cu o grohăitură asemenea unui tunet depărtat, vroi a se izbi înainte, dar se răsturnă pe o coastă, săpând cu colţul în pământ, apoi în grabă conteni mişcările. Cu iuţeală încărcăi de nou carabina, dar mai liniştit acuma, căci n-aveam mai mult grijă să întrebuinţez pumnalul, dacă fiara s-ar scula şi năvăli asupra mea.

Ce plăcere, când după pericol te simţi biruitor, căci iată-mă acum şi pe mine figurând în rândul eroilor acestei serioase vânătoare. Mă cortea[36] să pun piciorul ca biruitor pe victima mea. Dar mă îngrijii că fiara poate că nu-i încă desăvârşit moartă. Şi nici că am greşit văzând-o cum cătinel ridică capul său sângerat. Atunci uitai tot pericolul, prevăzând că o să-mi scape şi eu voi rămâne ruşinat înaintea camarazilor; acest gând îmi aţâţă curajul, şi-ntr-o săritură apropiindu-mă de mistreţ, îi zdrobii capul cu a doua împuşcătură. Răcnetele, chiotele şi împuşcăturile cătinel începură a conteni şi peste scurt răsună nu departe trâmbiţa de rechemare.

Rezultatul şi dobânda acelei mari vânători au fost trei mistreţi de 10-12 ani, dintre care cel mai mare fu împuşcat de Grünbaum, având o greutate de 300 kilograme şi o lungime de 2 metri, iară colţii de la gingini până la vârf 22 centimetri; al doilea în mărime era cel împuşcat de mine şi unul de Ludwig. Scroafe erau 4 bătrâne, mistreţi tineri de la 3-4 ani unsprezece, 20 de purcei godaci, adică de la 1-2 ani, 7 lupi, 3 vulpi, 2 bursuci bătrâni, vreo duzină de iepuri şi o vidră, a cărei blană e foarte scump plătită de rabinii jidoveşti, ce-şi coase din ea un fel de cealma, pe care o poartă pe cap în timpul săvârşirii oficiului în sinagogă.

Dar o aşa mare vânătoare nu putu să treacă fără unele întâmplări nepriincioase. Unul din hăitaşi a fost rănit la picior de un glonţ bezmetic, doi vânători ţărani răniţi de mistreţi, mai ales unul, a cărui spinare fu sfâşiată de la şold până la ceafă, iar un cazac ce prinse un purcel de picioare, fu răsturnat de scroafă şi frământat cu râtul, făcându-i straiele bucăţi şi câteva vulne[37] pe piept.

Dar toate aceste triste accidente fură uitate, îndată ce ne adunarăm la podul trecătoarei, unde stăturăm uimiţi de o impozantă privelişte. Spiridon şi Zaiko pregătiră aici o ovaţiune lui Zguriev, directorul vânătoarei, formând în mijlocul podului plutitor o piramidă din vânatul ucis. Pe culmea acelei piramide era aşezat un fel de tron împletit din stuf şi plante acvatice. După ce ne adunarăm cu toţii la acel loc, atunci la un semnal dat, Zguriev fu ridicat de noi pe braţe şi aşezat în triumf pe acel tron, punându-i-se pe cap o cunună de papură şi flori de nufăr de baltă, iar într-o mână carabina, în cealaltă un pocal cu şampanie.

Un puternic vivat, acompaniat de glasul trâmbiţelor, răsună pe malurile Dunării, străbătând până la zidurile Chiliei. Veselia începu de nou, şi între toaste fulminante şi urări în sănătatea şefului nostru se porni podul la vale pe curgerea apei, cârmuit de iscusiţii vâslaşi, care mânuiau lopeţile în tactul unui marş ce-l cântau cazacii cu trâmbiţele.

Cu plăcere mă uitam la figura atletică a lui Zguriev cu fizionomia lui marţială, însă simpatică totodată. În voinicească sa poză de comandor părea a fi zeul acestor ţărmuri sălbatice cu vastele lor mlaştini, ce-i aduceau ca sacrificiu tot soiul de vietăţi din imensele lor extinderi.

Când ajunserăm la otel, înserase deja, şi noi, obosiţi şi osteniţi de puternicele emoţiuni ale zilei, ne aruncarăm cu grăbire în braţele lui Morfeu, ce ne închise peste scurt truditele pleoape.

VI

Lacurile Elveţiei sunt pentru pictori şi poeţi raiuri pământeşti, pentru romanticişti comori nesecabile, fiindcă compun încântătoare tablouri încadrate de uriaşii munţi cu ale lor măguri, ce străbat maiestuos nourii, lucind la soare cu ale lor plete de zăpadă.

Toate aceste colosale plăsmuiri geologice îl aduc pe turist la extazul admiraţiunii, inspirându-i gânduri poetice. Iar de-i tânăr şi amorezat, atunci aşa o priveliştе negreşit că-i aprinde dorinţa de a petrece cu a sa amantă o viaţă idilică în vreun sălaş de pe vârful unei stânci oable, „la ale cărei temelii clocotesc cu muget apele ce vin din munţi şi se revarsă în lac. Acolo amorezaţii în fragede îmbrăţişări şi dulci sărutări drese cu lapte de la o căpriţă ce paşte nu departe, vor adormi cu jurăminte de fidelitate pe buze, împletiţi ca două mlădiţe ce ies dintr-o rădăcină“... De aşa fericire ne vorbeşte Florian[38] în romanele sale. Dar lăsăm să adoarmă amanţii îmbătaţi de nectarul amorului şi să vedem ce face pictorul pe malul pitorescului lac? Zgribulit dinaintea planşetei sale de pictură şede el cu sârguinţă, adunând de pe paletă gradele diverse ale culorilor ce le întinde pe pânză, imitând cu preciziune natura ce se oglindeşte în ochii lui. El nu simte alta nimic. Toată fiinţa lui e concentrată într-un singur gând, în singura dorinţă ca tabloul lui să fie aprobat de Academia de belearte, spre a dobândi medalia de aur şi laurii pompoşi, vânzându-l apoi cu mare preţ. Cu aşa speranţă îşi hrăneşte el organismul său hămesit de foame, şezând din zori de zi până la asfinţit de soare pe acelaşi loc, fără a gusta măcar din becisnicile provizii ce le ţine într-o mică desagă: câteva cartoafe fripte şi o bucăţică de caşcaval. Dar el nu simte foamea, iluziile de aur i-au luat apetitul.

Iată că acum se iveşte pe mal vânătorul pasionat. Mâhnit şi obosit de osteneală, se pune oftând pe malul lacului, aruncând cu ciudă torba vânătorească de pe sine, ce-i astă dată deşartă de vânat, conţinând numai câţiva cârmoji de pâine usactă. Din zori de zi până în seară a cutreierat malurile pitorescului lac, fără a găsi o răţuşcă măcar sau un cârstel de baltă. El blestemă cu mânie acest loc pitoresc, ce gâdilă numai vederea, nedând prilej măcar de o singură împuşcătură. Tologit pe mal, se gândeşte la un loc din altă ţară, unde ar putea îndestula pasiunea sa vânătorească,

slobozind duzine de împuşcături pe oră şi întorcându-se apoi în triumf acasă cu torba plină de păsări de tot soiul.

Vrasăzică, omenirea cu diferitele sale pasiuni şi tendinţe, admiră şi iubeşte natura nu numai în părţile ei frumoase, ci şi în cele urâcioase. Din această cauză se nasc partide diametral opuse în privinţa ideilor şi a simţirilor: idealişti şi realişti, utopişti şi senzualişti, optimişti şi pesimişti ş. m. a., care se combat în dezbateri controverse, unul împotriva altuia, ajungând la duşmănia cea mai înverşunată. Şi, cum se vede, fiecare are drept în opiniile sale. Amorezatul idealist admiră formele plastice şi graţioase ale femeii adorate, pe când anatomul însetat de ştiinţa medicală scormoneşte cu aviditate în măruntaiele ce emană putrejunea unei aşa fiinţe. Pictorul e entuziasmat de tabloul unui lac întins cu apa sa transparentă şi albăstrie în care se reflectă razele soarelui ce asfinţeşte după măgurile munţilor, pe când vânătorul preferă mai degrabă o baltă glodoasă cu emanaţiunile sale neplăcute, din care însă la orice pas zboară vreo becasă sau raţă sălbatică, victime ce le culege cu împuşcături necontenite, îndestulându-şi plăcerea cea mai aleasă, fiindcă fiecare împuşcătură reuşită este pentru dânsul echivalentă dulcii sărutări, ce o ia amantul de pe buzele adoratei sale.

Apoi aşa un ideal vânătoresc unde aiurea se poate găsi, dacă nu pe lacurile îmbucăturii Dunării? Luăm, de pildă, lacul Chitai. Plutind pe el într-o luntre, vezi labirinte de stuf ce creşte în insule fantastice pe luciul apei transparente ce se-ntinde loc de 10 kilometri pătraţi. Ici zăreşti ca nişte străzi largi, ce se încrucişează în diferite şovăituri, colo se deschide deodată o uriaşă piaţă, în al cărei mijloc sunt aşezate în simetrică rânduială pâlcuri de stuf, ce seamănă a fi urzeala unui templu fantastic. Şi pe toate aceste străzi, pieţe şi locuri deşerte se primblă înotând o lume de păsări de tot soiul şi ginţi, îmbrăcate în haine de culorile cele mai diferite. Iată că dintr-o mahala iese pe piaţă o turmă de lebede albe ca zăpada, iară de pe altă stradă se ivesc, ca un regiment de

roşiori, gotcile cu pieptul lor de culoarea jăraticului. Din toate părţile vin şi se încrucişează legioane de raţe de sute de soiuri, bâtlanii şi pelicanii cu a lor ciudată traistă de sub plisc, în care adună peştele prins. Pe deasupra capului îţi zboară nouri de becazi, culici, corlani de baltă, pescari albi şi vineţi, rândunele de mare ş.m.a. Dar ce mai concert haotic intonează această lume de păsări, chemându-se şi îndemnându-se în jargonul lor de ţipete şi cârâituri.

Răsunând prima noastră împuşcătură, se întunecă soarele ca de o cortină de aripi a păsărilor înspăimântate, ce se ridicară din stuf, asurzându-ne cu ţipetele lor de alarmă. Ajungea să slobozi împuşcătura fără a ţinti şi victimele picau cu duzinele pe apă.

Această colosală căsăpie de păsări se prelungi vreo două ore, până ce ele, desăvârşit speriate, se ridicară sus în aer, îndreptându-şi zborul spre alte locuri ale Dunării.

Rezultatul vânătorii noastre au fost două luntre cu vârf umplute cu raţe, gotce, lebede şi câţiva pelicani, din a cărora piele cazacii au cusut pentru comandantul lor un foarte elegant palton impermeabil, cu gulerul din gâturi de raţe sălbatice, ce făcea un efect deosebit pe albul de zăpadă al penelor, fiind de culoarea zamfirului. Din dobânda vânătoarei o mică parte fu întrebuinţată pentru bucătăria noastră, iară cea mai mare parte trimisă peşcheşuri orăşenilor cunoscuţi.

Noi gata eram să facem încă o vânătoare, ce ne-a fost făgăduit-o Zguriev, adică la somni prinşi cu undiţa, pe care pescarii aveau a-i scoate la mal, evoluţie foarte interesantă ce seamănă mult cu pescăria la moruni şi nisetri în timp de primăvară. Dar cu multă părere de rău trebuirăm să ne întoarcem pe acasă, fiindcă începură ploile de toamnă cu neguri întunecate, ce ies din mlaştinile şi bălţile Dunării. Deci după dispoziţia şefului nostru, majordomul cu provizii, câini şi armătură se porni la Chişinău sub a lui priveghere şi comandă, iar noi toţi ne îmbărcarăm pe cel mai mare vapor al Lloydului austriac „Cleopatra“, ce porneşte

de la Viena cu itinerarul Pesta, Galaţi, Chilia, Ismail şi Odesa. Acea călătorie în vesela noastră companie am petrecut-o cu multă plăcere. Ajungând la Odesa, ne-am răzleţit, şase de ai noştri au rămas în oraş, iară Spiridon, Varhovici, Zaiko şi eu ne-am întors la Chişinău.

Luarea de rămas bun am săvârşit-o la Odesa, unde în cel mai ales restaurant am dat colectiv în onoarea lui Spiridon o cină grandioasă, înzestrată cu toate atributele şi muzică militară. Multe toaste au fost ridicate, iar la urmă toastul făgăduinţei învoitoare, ca, dacă ne va fi cu putinţă, să ne adunăm la o vânătoare în nordul Basarabiei, începând de la codrii Orheiului până la pădurile Buhotin, graniţa uscată între Bucovina şi ţinutul Hotinului.

VII

Desigur că memoriul meu vânătoresc nu va aduce plăcere fiecărui cititor, ci poate numai adevăraţilor vânători, nu acelor de gală, în mănuşi palide şi ghete lustruite, ci vânătorilor pasionaţi, care gata sunt pentru câteva împuşcături să-şi martirizeze picioarele, cutreierând munţi şi văi, şesuri şi bălţi, suferind arşiţă, frig şi sete, numai ca torba lor să fie plină cu victime agonisite în sudoarea frunţii.

Astor fel de schingiuiri sunt supuşi mai toţi vânătorii pasionaţi, nu numai cei ce vânează păsări, ci şi frumuşele, alergând cu dor şi oftări pe urmele cochetelor, ce-i momesc cu hâtre zâmbiri, precum momesc pasiunile pe cei înşelaţi de bogăţii, glorii şi renume. La urmă însă toate aceste combinaţii se supun proverbului:

Le monde est une pipée,
Où l'on est tour-à-tour chesseur et gibier.

FLORICICA CODRULUI

Legendă

I

În timpul robiei poporului rusesc* gemeau sub al ei jug apăsător optzeci de milioane de suflete pe un teritoriu întins, începând de la zidurile Chinei până la malurile Nistrului, un teritoriu colosal în mărimea lui. Boierul era servul ţarului, iară poporul de rând sclavul boierului.

Acea epocă plină de desfătare era fericită pentru boierimea nobilă, care se folosea în plin de puterea mai că nemărginită ce o avea peste robii săi... Boierii trăiau în orgii şi în risipă, negândind la interesele patriei, chibzuind că, dacă terenul lor este neatârnat şi robii supuşii lor, trebuie să fie ţara în bună orânduială. Iară la caz de război cu turcul păgân, boierimea ducea la căsăpie legioane de robi pentru statul militar, şi cu asta scăpau de datoriile lor în caz de război faţă cu ţara, zicând că sângele nobil trebuie păstrat în ţară ca un product scump, iară nu vărsat în luptă de-a valma cu mojicii, ba încă cu antihrişti şi nebotezaţi**. Astă nedreptate provenea mai mult din cauza că feudalii Rusiei nu aveau asemănare cu vechii feudali războinici ai Germaniei, ci mai lesne se pot compara cu sibariţii romani sau, mai bine zis, cu bonţii capiştii lui Bachus şi Venus, pentru că pe altarul acestor două zeităţi boierimea consuma râuri de băuturi şi multe frumuseţi femeieşti: căci pe timpul acela se preţuia femeia ca un product de consumat în toată prospeţimea precum şi băuturile în toată vechimea lor.

---

* Vezi*: Memoirs d'un de mes voyages en Russie*[1], 1852, de autor.

** În ideile de atunci oricine nu era de religiunea ortodoxă orientală se considera ca antihrist.

Vinul atrage voluptatea, iară voluptatea este însetată de vin, aşa glăsuia axioma veche, şi în temeiul acestei axiome se săvârşeau cele mai monstruoase bacanalii, cărora urmau cele mai urâcioase cruzimi săvârşite pe seama robilor supuşi, care ca şi gladiatorii romani făceau cu chinurile lor plăcere călăilor privilegiaţi. Deci şi acuma există încă mulţi invalizi ai sibaritismului de atunci, cărora le apar prin vis zilele fericite ale timpului trecut, şi la ale căror vedenii zâmbesc încă cu plăcere. Iară pe bătrânii lor din poporul de rând îi trec fiori reci, când văd prin somn acele timpuri cu spectrul robiei, întinzând spre ei cu o gheară obezile, cu alta arătându-le biciul călăului, şi ca foşti robi răcnind cu disperare se trezesc, rotind în jur o căutătură sălbatică, nevenindu-le a crede încă în realitatea libertăţii.

Subita metamorfoză s-a săvârşit de liberatorul Alexandru II. El cu curajul unui domesticitor, apropiindu-se de colosala colivie de fier, în care lâncezeau de veacuri milioane de robi, ţinti cu o rugă ochii săi spre cer şi, cu o mână făcându-şi cruce, cu cealaltă deschise poarta acelei colivii. Milioane de voci ale robilor rugiră de bucurie, năbuşind la ieşire ca un avalanş, ca o mare ieşită, ce spărgându-şi pragurile sprăvale, răstoarnă totul ce-i stă în cale. Aşa şi torentul furios şi orb al poporului liberat zdrobi în repejunea sa impetuoasă însuşi pe domesticitorul său.

Toate aceste acte colosale se săvârşiră cu o aşa spontaneitate, că chiar istoria s-a oprit uimită cu condeiul în mână. Căci nu se împlini nici jumătate de veac, când tot aceeaşi boierime feudală sibarită îşi lepădă anteriele tătăreşti şi, îmbrăcându-se de modă, astăzi încă petrece la benchetele, nu ale strănepoţilor, ci ale drepţilor ei fii întorşi de la Paris, şi se desfată în ale lor domenii nu cu cobzari, ci cu orchestre de modă, cu băuturi, nu de bragă, ci din viile franceze, cu femei, nu roabe, ci femei de modă coborâte din Parnas pe scărițe de aur şi pietre scumpe... Însă bătrânii de pe timpul robiei privesc la aceste bacanalii rafinate, posomorându-se, negăsind în ele plăcere, căci prin fumul orgiilor actuale le

apar pe pereţi cuvintele legii penale, precum le-a văzut Baltazar[2] la al său banchet istoric. Se-nţelege că a trecut timpul robiei, când chiar visul celei mai criminale plăceri se prefăcea în realitate fără control şi fără pedeapsă din partea zeiţei Themis[3].

Aşa, de pildă, trăia atunci în răsfăţare marele boier Andrei Klimenko, proprietar puternic al unui şir de moşii pe malurile Niprului. Avuţia acestui Crezus[4] era de dimensiuni colosale, începând de la a lui corpolenţă până la cea mai neînsemnată proprietate. Pe el îl numiră corifeul boierimii din Ucraina. Reşedinţa sa era o casă sau, mai bine zis, o mulţime de odăi lipite una de alta, alcătuind un ciudat labirint de vreo sută de despărţituri înşirate fără simetrie sau vreo idee arhitectonică. Cu toate aceste, erau curat ţinute de o droaie de slujitori aleşi din miile de robi.

Boierul Klimenko petrecu o viaţă de îmbuibare, şi casa lui era un fel de birt pentru toţi migieşii, ce doreau să mănânce şi să beie bine. Pivniţele lui, de dimensiunile catacombelor din Roma, conţineau în sine toate darurile lui Bachus. Iară ce se atârnă de accesoriile de vânat, apoi ele se alcătuiau dintr-o turmă de câini de felurite soiuri, începând de la colosalii zăvozi până la cei mai mici mopşi şi cotei. Boierul Klimenko era om galantom pentru robii săi, dar asemenea şi un călău avan pentru cea mai mică greşeală.

Toamna după seceriş se deschidea pe moşiile lui vânătoarea, şi atunci reşedinţa boierului Klimenko reprezenta un for colosal, unde se aduna boierimea din toate olaturile, aducând slujitori, vânători, vizitii, lachei şi câineri cu câini de vânat.

Răcnetele, ţipetele şi chiotele lor, întorlocându-se cu urletele câinilor, nechezul cailor şi sunetul trâmbiţelor de vânat, alcătuiau un zgomot asurzitor, din care se deosebeau sudalmele îmbătaţilor ce ieşeau din pivniţele deschise la toţi; şi cu cât era mai sălbatică dezarmonia, cu atât găsea boierimea mai multă plăcere. Aşa şi şefii popoarelor sălbatice asistau cu extaz la dansurile re-

ligioase, ce se săvârşeau cu acelaşi zgomot în prezenţa lor. Se vede dar, că şi auzul are cultul său, precum şi creierii, căci ceea ce pare ciudat şi sălbatic omului civilizat, pare armonios şi ales omului primitiv.

În cele mai mari odăi ale proprietarului Klimenko erau înşirate mese cu bucatele cele mai gustoase şi cu băuturile cele mai alese, iară benchetul şi beţia contenea de abia spre zori de zi când toţi consumatorii ca după un război şedeau trântiţi morţi beţi pe sub mese, prin jilţuri şi în toate ungherele casei, unde pe care îl răsturna desăvârşit ameţeala.

La 1 septembrie boierul Andrei Klimenko serba ziua naşterii sale. La această serbare erau trimise sute de invitări tuturor vecinilor, la prieteni şi cunoscuţi. O mulţime de butoaie cu păcură erau înşirate pe la răspântiile drumurilor spre a ilumina calea. Doi urşi aduşi de la Perma erau sloboziţi în codri, unde se aflau şi o mulţime de vieri şi căpriori. O ceată de vânători se îndeletnicea cu întinderea reţelelor pe marginile codrului pentru hânţuiala vânatului.

Şeful vânătorilor era un om tânăr de vreo 25 de ani, nalt de stat, cu tipul frumos, cu plete negre, cu ochii asemene negri şi mari, împodobiţi cu sprâncene încordate; iară musteaţa lui, răsucită deasupra unei guri mititele, îi da o expresiune de voinicie şi curaj. Stăpânul lui îl numea Hriţko, iară slujitorii curţii îl porecleau baistruc, necunoscându-l de copil legiuit, căci el a fost lepădat de prunc mic şi găsit în ieslele grajdului boierului Klimenko.

De copil mic Hriţko se făcu jucăria şi distracţia slujitorilor curţii, iară la urmă, când copilul ajunse în vârstă de 10 ani, îl luă Klimenko în reşedinţa sa în funcţiunea de paj. Trecură ani şi Hriţko din băietan se alese un flăcăuandru isteţ şi dibaci la vânători aşa, că ajunse la demnitatea a fi favoritul boierului Klimenko. Şi mai ales şi-a câştigat bunăvoinţa la un vânat, când stăpânul său, fiind cam ceacâr, împuşcă de aproape într-un vier

sălbatic, dară, nenimerindu-l, fiara furioasă l-a fost răsturnat jos voind să-l spintece, când deodată Hriţko, cu repejunea unui fulger sărind călare pe fiară, i-a înfipt în inimă pumnalul său de vânat, şi cu astă bravură scăpă pe stăpânul său de moarte. Din acea zi memorabilă Hriţko se făcu desăvârşit favoritul curţii, primind peşcheş un strai cu prozomente poleite şi denumirea de şef al vânătorilor. Astă înaintare produse invidia tuturor vânătorilor care nu-l cruţau cu cele mai veninoase luări în râs, atingându-se, dar cu pază, şi de reputaţia boierului Klimenko, care drept zicând nu era fără pată, cu toate că trecuse vârtsa de 50 de ani.

Boierul Klimenko era unicul succesor la o avere colosală şi nu se ştie pentru ce el a preferat cultul lui Bachus lanţurilor Hymeneii; se vede însă că era de opinia că cultul unuia nu se potrivea cu adoraţia altuia şi astă idee l-a silit să rămâie holtei bătrân. Pe de altă parte era el om de natură rece, şi săgeţile de foc ale amorului se stingeau lovind în grăsimea corpolentului sibarit. Ca să inspire el vreo pasiune unei femei era cu neputinţă, fiindcă de tânăr Klimenko era foarte urâcios. De stat mic, dar spătos, de o obezitate cumplită, cu ochii mititei, cu pupilele galbene ca de motan, cu pleoapele umflate de grăsime, cu nasul gros şi turtit, iară nările lui ca două trâmbiţe întorlocate; toate aceste cususuri crescură încă la bătrâneţe aşa, că acest Crezus era atât de urâcios, încât inspira repulsiunea cea mai completă.

Codrii cei mai însemnaţi ai Ucrainei se numeau Volodar şi aparţineau de-a lungul şi de-a curmezişul boierului Klimenko. Ei se înşirau pe tot orizontul într-o dungă verde şi conţineau în sine locuri de aspecte încântătoare, precum asemene şi desimi atât de fioroase şi întunecoase, încât razele soarelui nu mai străbăteau în ele. Acolo era culcuşul şi vizuniile fiarelor, de care nici vânătorii nu se bizuiau a se apropia fără arme bune.

În zilele senine şi fără vântoase se zărea cum se urcau din acel spaţiu de verdeaţă spre albastrul cerului stâlpi de fum alb

ce ieşeau din bojdeucile pădurarilor aleşi din robii boiereşti. Apele tulburi ale râului Ross curgeau la marginile acestor codri, iară la o cotitură a râului lângă o stâncă albă pe o poieniţă sta o bojdeucă afumată şi neagră a unui pădurar. Soarele era la apus şi amurgul serii cătinel acoperea în umbră bojdeuca săracului. Liniştea în alături era întreruptă numai de zbieratul a două oiţe ce păşteau în poieniţă. Pe pragul bojdeucei şedea un bătrân în cămaşă rufoasă, încins cu un curmei. Bătrânul avea ca la 70 de ani, însă era încă musculos şi ţanţoş. El stătea pe gânduri ţintind o căutătură în cursul râului, cu o mână ţinea pe genunchii săi o cobză ale cărei strune le atingea cătinel cu degetele zbârcite şi negre, şi mormăia cu o voce înăduşită un fel de cântec, cum se vede, inspirat de gândurile unui trist suvenir, căci ofta din adâncul pieptului, apoi intonând pe instrumentul său un acord cu o voce puternică de bariton cânta:

Ţară, ţară blestemată,
Tu picat-ai în robii
Şi de hatmani lepădată
Eşti cuprinsă de urgii.

Cântând se opri deodată şi trase cu urechea la zgomotul tropotului unui cal, ce străbătea cu repejune codrul spre bojdeucă, şi se arătă mai târziu pe potica şuvuietă un călăreţ ţinând cu o mână frâul calului, iară cu cealaltă apărându-şi faţa de crengile copacilor din calea sa. Călăreţul era Hriţko; el sosind dinaintea bojdeucii sări din şa şi, apropiindu-se de bătrân, cu respect îi sărută mâna.

— Bine te-am găsit, moşule Nikita, zise oaspele punându-se pe prispă.

— Bine ai venit, fătul meu, îi răspunse bătrânul; ce întâmplare te aduce la mine, căci nu te aşteptam astăzi?

— Stăpânul nostru pregăteşte pe mâine o vânătoare mare şi eu, trecând nu departe de aici, m-am abătut la d-ta, răspunse

Hriţko oftând cu tristeţe şi uitându-se în jur. Dar unde eşti, Catrinuţă? adoase el cu îngrijire.

— S-a dus la cules hribi, dar n-a zăbovi mult, îi răspunse bătrânul uitându-se cam pe furiş la el.

— O, de-ar veni mai curând, căci tare n-am vreme şi aş dori să-i vorbesc ceva în grabă.

— Ce grabă mare ai? îl întrerupse Nikita, au doară s-a întâmplat ceva la curte? căci nu degeaba îi calul scăldat în spume, ridică-i măcar şaua şi lasă-l să pască niţel.

Hriţko luă tarniţa de pe cal şi-i dădu drumul pe poieniţă. Apoi întorcându-se spre moşul Nikita se puse lângă el.

— Şi ce se mai aude pe la voi? întrebă bătrânul.

— Ca totdeauna nimică bun, răspunse Hriţko, a cărui faţă se posomorî.

Nikita căută cu îngrijire la el, apoi punând cobza la o parte îi zise cu tristeţe:

— Şi ce-i de mirat dacă nu poţi aştepta vreun bine? Dezmierdările boierilor, cu care ne fericesc ei câteodată din urât, toate se sfârşesc cu vergi şi bice, îmi e deci lucru de mirare că până acuma încă nu ţi s-au numărat şi ţie vreo câteva sute!

— Ş-apoi de ce să fiu bătut, când eu îmi împlinesc cu toată sârguinţa datoriile serviciului?

— Ia aşa din haz... adică să arate la ceilalţi că şi spetele favoritului nu sunt scutite de lovituri. Aşa, dragul meu, boierilor le vin câteodată toane ciudate. Am păţit-o nu o dată în tinereţe când eram cobzar la curte. Şi de aceea cum te-am văzut te-am cunoscut pe faţă că ai păţit ceva sau ai s-o păţeşti.

— Ai dreptate, moşule Nikita, îi răspunse Hriţko cu un oftat. O presimţire îmi şopteşte de ceva rău cu începutul banchetelor la curte.

— Şi pentru ce gândeşti aşa?

— Pentru că toată tinerimea de boieri, trecând la vânat prin

codrii aceştia, pot să deie de urmele unui vânat ce nu am de gând să-l las în mâinile lor. Iată asta mă îngrijeşte.

— Greşeşti, dragul meu, întrerupse Nikita, înţeleg de cine vorbeşti, dar geaba-ţi baţi capul, căci sunt în codrii noştri locuri atât de nepătrunse, încât ne este foarte uşor a ascunde urmele odorului tău: şi de la tine asemenea atârnă să nu-i prea apropii de bojdeuca mea. Iară în urmă, fătul meu, noi trebuie să facem capăt vorbei cu căsătoria ta, căci mai curând sau mai târziu se poate întâmpla aceea de care te temi aşa de mult.

— O, Doamne! când mă gândesc la aceasta, chiar îmi vine ameţeală. De ce n-aş putea, căsătorit cu Catrinuţa, să trăiesc într-o ţară unde nimeni n-ar îndrăzni să mi-o răpească. Iară dacă mi-aş duce femeia la curte, mi-ar lua-o negreşit, despărţindu-mă de ea. E destul să placă numai unuia din boieri, care îndată ar şi cumpăra-o cu bani sau în schimb de la stăpânul nostru. O! blestemat fie ceasul în care m-am născut şi cei ce m-au lepădat în ieslele grajdului boieresc, adaose Hriţko cu disperare.

— Totuşi nu te poţi plânge de soarta ta, căci trăieşti în bine, deosebindu-te de alţi robi ce pătimesc schingiuiri şi foame.

— Şi ce-mi pasă de binele trupesc, dacă inima mea e schingiuită, şi lacrimi năbuşiră din ochii lui. Dar deodată tresări şi trase cu urechea, căci nu în mare depărtare se auzi un glas melodios, vocea Catrinuţei, care cobora potica codrului cântând. Iar ecoul codrului îi răspundea şi totul semăna sunetului limpede al unui clopoţel. Cântecul deveni din ce în ce mai lămurit, putându-se distinge următoarele cuvinte:

Floricica codrului,
Ce creşti singurică
Sub razele soarelui
Pe-a codrului potică,
Tristă-ţi va fi soarta

Dacă-ai fi menită
Vândută ca marfă
Să fii osândită.*

Ea cânta cu pasiune păşind pe gânduri spre casa părintească.

Natura creatoare nu-şi alege locurile privilegiate spre a-şi dezveli podoabele sale. Şi floarea codrului nu o dată rivalizează cu planta cultivată sub vitrinele palatului. Catrinuţa, fiica codrului, cu frumuseţea sa putea sta în rând cu cele mai alese fiinţe, ce străluceau în saloane cu a lor forme şi graţii încântătoare. Catrinuţa se deosebea numai cu costumul ei cel simplu şi cu mişcările ei nestudiate, cu coloratura obrajilor ei dogoriţi de soare, ce da încă mai multă vigoare frumuseţii corecte a unui profil clasic, graţioasă închipuire, ce poeţii orientului o chemau nu o dată în versurile lor înfocate. Ochii ei negri, umbriţi de gene lungi, exprimau o căutătură galeşă şi pătrunzătoare, iară părul ei era de o mărime atât de abundentă, încât împletit şi adunat într-o coadă ajungea până la pământ.

Deci Catrinuţa înainta cufundată în gânduri cu ochii ţintiţi la pământ, când deodată nechezatul calului lui Hriţko a făcut-o să tresară. Ea îşi îndreptă ochii spre bojdeucă şi, cunoscând calul, a ghicit călăreţul, şi o zâmbire de plăcere se ivi pe guriţa ei. Ea grăbi spre poieniţă, unde o întâmpină Hriţko şi o luă de mână.

— O, de când te aştept, îi zise el, să fiu aici şi să nu te văd îndată!

— Of, ce grabă, răspunse Catrinuţa râzând, tu doreai să mă vezi îndată, dar venirea ta de astăzi nu este prea grabnică?

— Doamne! ce sunt eu vinovat dacă îndeletnicirile la curte nu-mi dau răgaz, şi tocmai acuma când vânătoarea cea mare se apropie, zace multă răspundere pe capul meu, încât nu-mi rămâne timp de prisos.

— Şi pe când se va aduna boierimea la vânat?

---

* Cântec vechi malorus.

— De astăzi peste o săptămână, însă de mâine chiar încep a sosi oaspeţii cei din apropiere.

— Ce minunată adunare va fi aceasta, şi cum aş dori să privesc la curte sosirea atâtor boieri, zise Catrinuţa cu naivitate.

— Ba nu, puicuţa mea, răspunse Hriţko posomorându-se, nici tu nu trebuie să vezi pe boierii vânători, nici ei pe tine.

— Şi pentru ce?

— Pentru că te pot vâna prea uşor.

— Văzut-ai, mă rog, răspunse Catrinuţa dând din umeri, parcă eu sunt căprioară sălbatică? Ce şagă! Şi cu o mişcare repede îi aplică lui Hriţko o sfârlă în vârful nasului.

— Orişicum, deşi nu eşti pentru ei o căprioară sălbatică, apoi negreşit o poamă gustoasă, răspunse Hriţko oftând.

— Ian lasă, linguşitorule! nu mă mai face poamă gustoasă. Dar să uităm vânatul. Spune-mi mai bine când mă vei duce la bâlciul de la Svirsk, ca să-mi cumperi cordele şi papuci roşii de nuntă. Gândesc că în grabă nu mă vei duce, căci eşti zgârcit de bani şi nu vrei ca mireasa ta să fie frumos îmbrăcată, temându-te că voi plăcea vreunui boiernaş tinerel ce umblă pe la bâlciuri după fete frumoase, aşa că am ghicit? Astfel vorbind apucă pe Hriţko de vârful mustăţilor, răsucindu-le în degete. Tânărul flăcău îi prinse cu o mână degetele, iară cu ceealaltă o trase pe genunchi şi, fermecat de privirea ei, îşi plecă capul pe umărul ei.

— Dar, îs zgârcit, răspunse el, căci tu-mi eşti toată avuţia mea, care n-aş da-o în schimb nici pe toate moşiile boierului nostru. Şi iată pentru ce mă înfiorez, când mă bate gândul că te pot pierde.

— Uită-te, mă rog, ce gând!

— Aşa, zise Hriţko, ţine minte că acest gând mă prigoneşte până şi în somn. Nu o dată te văd prin vis în braţele unui boier, şi atunci cu spuma la gură sunt silit să privesc cu umilinţă cum tu te lupţi respingând dezmierdările sale. O! atunci sar din pat nebun de durere şi alerg prin codru, astupându-mi urechile prin

care pătrund ţipetele tale de desperare. Nespus e atunci chinul meu. Şi Hriţko îşi întoarse faţa ascunzându-şi lacrimile ce-l podidiră.

— Conteneşte... zise Catrina oftând dureros. Se uită cu compătimire la el, lărgindu-i-se pupilele ochilor sub apăsarea nespusei spaime ce o cuprinse.

— Nu-mi mai vorbi astfel de cuvinte înfricoşate ce fac de-mi furnică tot trupul de fiori, şi ea, lipindu-se de Hriţko, tresări iluminată de o idee subită şi îi vorbi:

— Ştii ce, iubite, să fugim de sub robie, căci îmi e frică să nu se întâmple cumva prezicerea ta. Tata ne-a dat binecuvântarea sa şi în cugetul nostru poate înlocui binecuvântarea preotului sătesc. Tu mă iubeşti şi eu asemenea pe tine, cu ale noastre braţe ce ştiu ce-i sila şi ce-i munca nu vom pieri de foame. Mai astăiarnă stăteam cu tătuca la foc şi el îmi povestea pătăraniile lui din călătoriile sale ca cărăuş în ţările străine. Deci ştiu că este o ţară unde oamenii de teapa noastră sunt slobozi ca păsările lui Dumnezeu, ca vântul ce zboară în pustiuri, şi că acea ţară nu este departe de aice, căci ea se află pe malul Prutului şi se numeşte România. Încolo deci! acolo-i scăparea noastră, şi numai acolo eu voi fi a ta, fără ca cineva să aibă puterea a ne despărţi.

Hriţko ascultă cu luare-aminte cuvintele iubitei sale, el cu plăcere ar fi zburat ca gândul în acea ţară fericită, de unde îi zâmbea neatârnarea, unde proprietatea inimii sale ar fi scutită de orice răpire. Cu ochii ţintiţi spre buzele ei, el aduna ca o albină de pe ele dulcea speranţă de un viitor fericit pe lângă iadul ce-l aştepta aici.

— Şi tu nu şuguieşti? întrebă el după o mică tăcere, spre a se încredinţa de hotărârea tinerei fetiţe.

— Nu, răspunse ea din toată inima.

— Dar ce ar zice tatăl tău de fapta noastră?

— Va zice că aşa o să fie, se auzi glasul lui Nikita care, ieşind

în acel moment din bojdeucă, prinse de veste vorba tinerilor amorezaţi. Mergeţi, copiii mei! fiţi norociţi, scăpaţi din jugul robiei. Bunii creştini vă vor arăta calea, deci grăbiţi până ce nu soseşte vânătoarea şi, scoţând din chimir o mică punguliţă, urmă: iar asta să vă fie de drum, câţiva galbeni agonisiţi în tinereţile mele în ţara spre care plecaţi. Vă dau punguliţa şi Dumnezeu să vă ocrotească, iar eu poate în curând mă voi uni cu voi în altă lume, unde nimeni nu ne-a despărţi, unde cel mic cu cel mare stau alăturea uniţi prin fapte bune. Şi Nikita îşi plecă faţa zbârcită de bătrâneţe deasupra capetelor copiilor iubiţi, care îngenunchind cu cuviinţă îi sărutau picioarele.

Într-o clipă calul era înşeuat şi aceste două fiinţe porniră cu speranţe în viitor, şi o steluţă strălucea în a lor imaginaţie, ca şi luntraşul care, împingând luntrea pe luciul unei mări nemărginite, îşi ţinteşte căutătura spre un far în depărtare.

Hriţko şi Catrinuţa purcedeau cătinel adesea întorcându-şi ochii plini de lacrimi spre bietul bătrân, care, luându-şi cobza, îi petrecea cu un cântec trist de rămas bun. Umbrele celor două fiinţe iubite se iviră încă de câteva ori printre crengile copacilor, apoi dispărură învelite de amurgul serii ce se aşternea pe potica codrului. Atunci vocea bietului Nikita începu a tremura ca şi strunele cobzei sale, şi cântecul lui se sfârşi într-un suspin dureros, apoi scăpând cobza din mână pică pe pragul uşii sărutând cu buzele urmele fiicei sale şi bâiguind: Singur! singur pe astă lume, şi un şiroi de lacrimi năbuşi pe faţa sa necăjită.

De trei zile şi trei nopţi pereţii curţii boierului Klimenko se cutremurau sub zgomotul muzicii şi vuietul vocilor boierimii adunate în ospeţie. Orchestra compusă din robi sub direcţia unui profesor de muzică adus de la Praga era de vreo 50 de oameni. Toată tinerimea boierească şi toţi holteii bătrâni al Litvaniei benchetuiau la o masă întinsă, încărcată cu toate bunătăţile de mâncare şi de băuturi. Curgeau şiroaie de vinuri din butelii şi din paharele prăvălite. Era o orgie monstruoasă în onorul am-

fitrionului bătrân. Conversaţia cea mai hâdă, poveştile cele mai fără de ruşine zburau în toate părţile, şi câteodată puternicul hohot al musafirilor asurzea zgomotul orchestrei. Toţi erau cu chef, numai amfitrionul bătrân părea posomorât, lovind cu ciudă câteodată cu puternicul său pumn în masă şi răsturnând şiruri de butelii cu vinuri scumpe, care în căderea lor se stricau revărsând felurite arome ameţitoare. Iară din când în când vocea lui de bivol se ridica în sudălmi, din care se înţelegea motivul mâniei sale: Puşchiul! lup neîmblânzit! ticălosul! am să-l jupoi de viu pe hoţul nemulţumitor!

— Destul! destul! Bachus al Ucrainei, îl întrerupse un tânăr blond, un proprietar megieş. Poate că l-au mâncat lupii sau l-a spintecat vreun vier sălbatic. Şi la urmă de ce să te superi de un lucru atât de neînsemnat? Noi şi fără renumitul tău vânător am reuşit de minune. Cincisprezece lupi prinşi de vii în laţ, cinci vieri şi doi urşi ucişi. Ce-ţi mai pofteşte inima?

— Ce nemulţumitor! ce nemulţumitor! răgea boierul Klimenko; asta mă scormoneşte; a fugit, fără îndoială. Mâncat de lupi, zici tu? nici vorbă, căci s-ar fi găsit măcar potcoavele calului. Dar nu mi-a scăpa, adaose el ca şi cum s-ar mângâia; am trimis o sută de cazaci pe urmele lui*, promiţându-le un premiu mare, dacă-l vor aduce, fie chiar mort. Da! am să mă răzbun, oh! am să mă răzbun, chiar cu mâna mea am să-i storc sângele sfâşiindu-i spinarea... da... da... cu mâna mea... La această perspectivă faţa sa urâcioasă se înseninâ de o zâmbire diavolească şi, răsucindu-şi mânecile anteriului, cu plăcere anticipa acţiunea pedepsei săvârşite de el însuşi.

— Piei, drace! prietene, nu te mai îndrăci, îi răcni drept în

* Magnaţii ruseşti aveau dreptul să ţie în serviciul lor sate de cazaci călări, robi îmbrăcaţi în straie căzăceşti, însă fără altă armă decât biciul *(nahaica)*. Aceşti cazaci în revoluţia poloneză înarmaţi de boierime luptară în contra armiei imperiale.

ureche un alt tânăr megieş, clipind cu ochii şi de abia bâiguind de beţie. N-ar fi mare folos dacă l-ai căsăpi pe Hriţko. Ţi-aş zice ceva mai bun... Am zărit prin droaia roabelor tale una cu ochişori negri, care nu e de obrazul tău, moşneagule, deci să facem schimb. Eu îţi dau pentru dânsa armăsarul meu ce l-ai văzut, pintenog cu stea în frunte, zău, din sânge arăpesc.

— Vivat! răcni deodată toată compania beată, ridicând paharele în sus, să bem, să bem adălmaş la schimbarea făcută... Să trăiască proprietarul armăsarului arăpesc!... şi încă mulţi ani stăpânul ochişorilor negri! adaose un al doilea. Să trăiască amfitrionul nostru Andrei, vivat!... Şi loviturile paharelor, răcnetele de veselie, zgomotul darabanelor şi al orchestrei se sleiră într-o dizarmonie sălbatică asurzitoare.

— Fie! hotărî boierul Klimenko, după ce se potoli zgomotul încâtva. Să o aducă încoace, porunci el droaiei de slujitori ce sta la spinarea lui.

În câteva minute intră în salonul de benchet o femeie tânără în costum naţional, păşi spre stăpânul ei şi îngenunchind îi sărută picioarele. Apoi, ridicându-se şi încrucişând mâinile la piept, stătu fără mişcare, aşteptând porunca.

— Hanzia! îi zise cu asprime boierul Klimenko, de astăzi înainte tu nu mai eşti roaba mea, ci roaba acestui boier, şi arătă cu degetul spre tânărul brunet. De acuma el este stăpânul tău şi tu proprietatea lui.

Tânăra copilă se uită cu indiferenţă la noul său tiran şi, apropiindu-se de el tot cu aceeaşi mişcare automatică, îngenunche şi îi sărută turetcile botforilor în care era încălţat.

— Vivat! bravo! strigară musafirii. Bucură-te, fecioară, că ai scăpat de postul mare... Şi cu această ironie batjocoritoare s-a săvârşit actul de schimb în toate formele legiuite.

Apoi din butelii în pahare şi din toaste în toaste toată această companie abia tocmai după miezul nopţii începu a conteni. Zgomotul vocilor amorţi, limbile se legară. Răcnetele şi cântecele

conteniră prin pauze îndelungate şi la urmă sub apăsarea alcoolului toate mişcările se paralizară într-un somn letargic. Tuturor li s-au tăiat picioarele, unul căzu sub masă, altul zăcea cu capul pe masă, unii pe podeală, alţii pe scaune şi o horăială generală răsună în spaţiosul salon îmbuibat de mirosul feluritelor băuturi şi mucuri de lumânări arse, ce clipeau când şi când prin sfeşnice şi candelabre.

În ograda curţii şi afară asemenea predomina o tăcere întreruptă numai de urletul câinilor satului, ce simţeau emanaţiunea stârvilor de lupi jupoiţi şi aruncaţi pe gunoiul grajdului boieresc.

III

Noaptea era liniştită şi senină. Luna plină revărsa lumina sa galeşă pe câmpii şi miriştile aurite. În depărtare pe orizont se deosebeau în ondulaţie contururile codrilor. Totul era cufundat în tăcere, numai grieruşul câmpului, cântăreţul nopţilor de toamnă răsuna ca un clopoţel în depărtare. Unde şi unde printre cläile pâinilor clipea ca nişte steluţe flacăra focurilor aţâţate de secerători, care obosiţi noptau în câmp. Vântul de toamnă cu a sa suflare rece prevestea în zare o brumă îmbelşugată.

Dar ce-i cu tinerii fugari, care cu o grăbire aşa de mare părăsiră ţara! Ei, cufundându-se în codru, călătoriră necontenit până spre miez de noapte; cu o mână ţinea Hriţko pe Catrina pe şa, cu cealaltă cârmuia calul cu frâul. Biata copilă obosită şi pătrunsă de frigul nopţii tremura ca de friguri. Hriţko, care cunoştea toate potecile codrului, îndreptă calul spre cursul râului într-un loc, unde ştia că-l poate trece în vad, ieşind atunci din hotarele domeniilor lui Klimenko. Ajungând la o stâncă oablă, ei se opriră şi amândoi se coborâră de pe cal, iar Hriţko aţâţă un foc de vreascuri uscate, apoi, luând dintr-un săcuşor câţiva cârmoji de pâine, se împărţiră amândoi cu cina săracului. Dar în periodul amorului jun ei se simţeau fericiţi negândind la pericol, nesimţind

foame, căci amorul îi hrănea cu nectarul său vivific. Cu toată nepăsarea tinereţii, Hriţko era trist şi dus pe gânduri. El ştia bine cât de mare va fi ciuda stăpânului său pentru că a fugit tocmai în ziua vânătorii, deci ţinând în braţe pe iubita sa trăgea cu urechea cu îngrijire la cel mai mic zgomot sau mişcare, ce se auzea în mijlocul tăcerii domnitoare în jurul lui; însă numai prin intervale se auzea tristul vaiet al buhnei în despicăturile stâncii, sau foşnetul unui şoarece prin frunzele uscate picate de pe copaci.

Catrinuţa, culcată cu capul pe genunchii lui Hriţko şi simţind căldura priincioasă ce venea de la foc, adormise de somnul dulce al nevinovăţiei ca pruncul la sânul mamei sale, simţindu-se ocrotită de braţul puternic al iubitului său. Hriţko se uita ţintă la capul iubitei sale cu distracţie, împlântând degetele în mândrul ei păr. Nu o dată lipea de buzele sale părul ei, ce-i pica în unde pe genunchi, cu capul plecat şi pe gânduri meditau ei la acea ţară fericită spre care se îndreptau, dar subit se mâhni, gândul lui aducându-şi aminte de pedeapsa ce-l aşteaptă pentru fapta sa. El ştia că în urma lui sunt trimişi gonaşii ca să-l prindă şi că, odată picat în mâinile lor, nu putea aştepta nici o îndurare de la stăpânul său. Dar el ca gladiatorul curajos, ce păşeşte întâiaşi dată pe arenă în lupta cu fiarele, nu se îngrijea de viaţa lui, ci de viaţa iubitei sale, căci pe el îl aştepta biciuiala, iar pe ea tăiatul părului din cap şi predarea pentru desfătarea cazacilor tineri. Astfel de pedeapsă compunea o formulă a statutului penal aşezat de boierimea stăpână asupra robilor culpabili. Cu aceste gânduri se încordau ochii lui Hriţko şi cu o durere de desperare strângea la pieptul său capul Catrinei, ca şi când ar voi să deschidă acel piept şi să o ascundă în el. Apoi cătinel plecându-se spre buzele ei niţel deschise, depuse o sărutare şi rămase cu o plăcere nespusă în acea poză încremenit, sorbind a ei răsuflare. Deodată tresări, ridicând capul şi trăgând cu urechea. În acelaşi moment calul său, ce păştea în poiană, ridică asemenea capul şi, aţâţând urechile, necheză încet.

Se auzi tropotul a o mulţime de călăreţi din toate părţile. Călăreţii se apropiau cu repejunea unui vifor, compunând un cerc, în care trebuia să fie închis fugarul.

Hriţko înţelese îndată tactica lor hâtră şi, sculându-se cu grăbire, trezi pe Catrinuţa din somn. Ea cu ochii somnoroşi se scula uitându-se în jur şi neînţelegând nimică.

— Să fugim, strigă Hriţko, călăreţii ne ajung! De-acuma ori moarte ori viaţă, cu aceste cuvinte şi cu dibăcia unui clovn sări pe cal, trăgând după el pe Catrinuţa, apoi în fuga mare porni spre codru.

Dar era prea târziu. Glasurile sălbatice ale cazacilor răsunau în tăcerea nopţii, căci îl zărise şi, îndemnându-se unul pe altul cu hule şi chiote, se siliră a-i tăia drumul aşa, că în mijlocul acestor pustiuri ale codrilor seculari începu un crunt vânat al omului după om fără îndurare, inspiraţi unii de dorul premiului, alţii de dorul a-şi păstra viaţa. De mai mult timp şansele se combinau deopotrivă, căci nenorocitul fugar, prevăzând că nu are scăpare, în fuga mare îşi încolăci gâtul cu părul iubitei sale făcând din el un laţ bine strâns, apoi îndreptă calul îndărăt spre stânca prăpăstioasă.

Cercul cazacilor se îngusta cu iuţeală, unul din ei se apropie aşa de aproape, încât întindea chiar mâna să-l apuce de plete; dar fugarul sări cu calul drept pe vârful stâncii, apoi, înfigându-i pintenii în coaste, îl sili să păşească înainte. Bietul dobitoc, simţind pericolul, se ridică în două picioare tremurând din tot trupul şi, tresărind de lovitura biciului lui Hriţko, îşi pierdu cumpătul, dispărând în prăpastie cu sarcina pe el... O clipă şi din apele râului Ross se auzi zbucnetul unui corp greu ce picase dintr-o mare înălţime.

IV

A doua zi pescarii Niprului, aruncând mrejele în apele râului, scoase la mal cadavrele înecaţilor. Hriţko era legat de legăturile Hymeneii ţesute de natură din părul miresei sale, unindu-se cu ea precum pe pământ asemenea şi în împărăţia drepţilor.

Tot în acel loc, unde au fost ei găsiţi, se află şi astăzi o peşteră adâncă, pe jumătate înecată în apă, numită peştera Sirenei. Iar când vântul zbuciumă apele râului, valurile se izbesc cu plesnet în întunericul acelei văgăuni, şi atunci din fundul ei se aude un sunet trist şi melodios, ca şi cum ar fi de sub pământ. Locuitorii malurilor râului cred cu superstiţie în legenda că acea voce e vocea sirenei Niprului ce ademeneşte pe călător aproape de mal ca să-i încolăcească părul şi să-l ducă în fundul apelor în palaturile sale de rubini şi de topazi.

Peste câteva zile se duse unul din pădurarii codrului boierului Klimenko să vadă pe camaradul său Nikita. Dar în loc de bojdeucă găsi numai o grămăjoară de cenuşă. El se opri uimit, uitându-se în jur, când atenţiunea sa fu atrasă de o ceată de corbi, care cu cârâituri asurzitoare se învârtea în aer deasupra stâncii de lângă bojdeucă. El se sui pe vârful stâncii şi plecându-se se uită în jos. Atunci zări cadavrul sângeros al bietului Nikita, care, rostogolit prin bolovanii ascuţiţi cu mădulările zdrobite, spânzura de cămaşă deasupra prăpastiei. Iară un vultur, înfigându-şi cângile în orbitele ochilor, cu aripile întinse îşi apăra nutrimentul sângerat de asaltul corbilor, care cârâind de invidie îi trimiteau ale lor sudalme.

Deci cuvintele profetice ale bătrânului se împliniră. Sufletul lui a zburat să întâmpine în spaţiul ceresc sufletul iubitei sale fiice, al *floricelei codrului.*

ISTORIA UNUI ŢÂNŢAR

Născut pe suprafaţa celui mai pitoresc lac de pe văile Caşemirului, pe sânul florii *lotus*[1], ce-şi întinde buchetele sale mirositoare pe luciul oglinzii apelor acelui lac, nu am uitat cele mai mărunte detailuri ale momentului când am intrat în viaţă; căci cu toate că viaţa noastră este scurtă şi în comparaţie cu viaţa omului se poate numi numai o clipeală, pentru aceea noi avem numai două perioade în viaţă, adică tinereţea şi moartea, pe când la oameni de la tinereţe până la moarte se trage tristul şi îndelungatul period al bătrâneţilor cu suferinţele lor de neputinţe trupeşti, cu deziluzii amare, cu doruri ale trecutelor fericiri, care li se arată în depărtare, stingându-se cu ultimele raze ale flăcării juneţii.

Dar şi juneţea lor e adeseori jalnică, fiind năvălită de miriade de duşmani microscopici, ce le rod măruntaiele, gospodărind în ale lor maiuri, alcătuiesc văgăuni ca şi molusculele de mărgean, ce zidesc în fundul oceanului stânci ciudate; şi sumeaţa frunte, ce poartă o coroană de rege, se pleacă spre mormânt, vestejindu-se ca o floare atinsă la rădăcină de un vierme nevăzut.

O, dacă ar înţelege oamenii mai bine viaţa noastră, legea noastră din veacuri nestrămutată, şi s-ar încredinţa, că nu ei, uriaşii creaţiei, stăpânesc lumea, ci noi, fericiţii, care în legioane nenumărate creştem şi ne înmulţim, hrănindu-ne din sângele lor, nepăsându-ne nici de puterea, nici de mintea lor.

Noi trăim fără a ne gândi la viitor. Viitorul nostru este pentru noi asigurat şi reglementat de mama natură, care ne îndatoreşte să iubim la timp, înmulţindu-ne, şi să murim la timp, reînviind

iarăşi în noi reproduceri nenumărate. Noi nu simţim chinurile sufleteşti ale mustrării de cuget, ale invidiei, ale nesaţului de avuţii şi onoruri; noi nu ne îngrijim că oare unde vom găsi hrana de toate zilele; aripile ne duc unde ne duce apetitul, în palatul regesc sau în bordeiul săracului, în cabinetul filozofului sau la umbra cedrului, unde se odihneşte elefantul.

Înzestraţi cu un paloş ascuţit, bortelim cu el fără păsare în nasul regelui sau al filozofului, iar negăsindu-i, apoi în hobotul elefantului sau în altă fiară. Se-nţelege că, cu cât este pielea mai fragedă, ajungem mai degrabă la globuleţele sângelui, pe care îl sorbim cu deliciu. De aceea pătrundem mai cu preferinţă în locaşuri unde trăiesc oamenii în trufie şi lux, fiind pielea lor fragedă şi îngrăşată prin producte cosmetice şi scutită de arşiţa soarelui.

Noi, ţânţarii, nu ne naştem în dureri şi chinuri ca oamenii, ci primim viaţa în cel dintâi moment şi vedem cu extaz întâia rază a luminii, ce ne încălzeşte şi săvârşeşte pe loc întregimea creaturii noastre.

Aşa gândeam în cel dintâi moment al tinereţii, legănat de iluzii încântătoare, dar vai! trăind m-am încredinţat cât de amar m-am înşelat. Experienţa mi-a dovedit că şi în viaţa noastră sunt lacrimi de dureri, că şi zborul nostru îl urmăreşte fantoma morţii fără timp şi că ne prigonesc duşmani aprigi şi neînduraţi.

Din 500 de ouşoare, depuse de frageda noastră mamă, cel dintâi a fost al meu, care plutea pe suprafaţa apei, şi abia ce îl atinse aerul cald şi uscat, simţii îndată cum viaţa se trezi în mine, împrăştiindu-se prin toate mădulările trupului meu înghemuit. Lumina străbătea abia palid prin pielicica transparentă a larvei în care mă aflam închis aşa de strâmt încât abia mă puteam mişca. O dorinţă nespusă mă apucase să ies cât mai curând din acea închisoare nesuferită şi, ca osânditul arestant ce încearcă a sfărâma gratiile de fier ale temniţei, mă sileam cu genunchii din răsputeri să sparg învelitoarea mea. Dar silinţele mele erau za-

darnice, căci pielicica învelitoarei în care mă aflam, fiind elastică, se-ntindea fără să se rupă. Atunci în desperare mi-am scos paloşul din teacă şi am început cu sârguinţă a borteli în larvă. Îmi succese[2] a face o deschizătură prin care putui scoate capul afară. Atunci rămasem încremenit de grandiosul tablou, ce se dezvelea în jurul meu. Pe un cer senin strălucitul soare împrăştia cu intensitate valuri de lumină arzătoare. Suprafaţa oglindie a apelor era acoperită de frunzele lotosului înflorit, ca un covor măreţ ţesut de zâne şi pe care nici un domnitor pământesc nu puse piciorul său profan. Iar printre buchetele acelor flori se jucau zburând prin aer roiuri de musculiţe felurite; în dreapta alte roiuri de gâze dănţuiau cotilionul cu nenumărate schimbări şi evoluţii, în stânga voinicii noştri ţânţari săvârşeau nişte manevre de atac asupra unui broscoi ce se lăfăia cu pântecele la soare. Aceştia erau tinerii soldaţi ce învăţau tactica militară. Mai departe pe luciul apei se întindeau ca o ceaţă miriade de bacile şi monade, ale căror corpuri cristaline vopseau apa în felurite culori metalice. Făcând încă câteva silinţi, în sfârşit am ieşit din larvă şi ostenit m-am aşezat în ea ca într-o luntre rezemându-mă pe picioarele de dinapoi. Începui a-mi îndrepta aripile ce nu apucase a se învârtoşa de soare, iar cu picioarele de dinainte îmi scliviseam[3] antenele. Ştergându-mi paloşul de umezeală, am voit să-l trag îndărăt, dar dintr-o mişcare neghioabă luntrişoara s-a plecat pe coastă. Atunci auzii din floarea lotusului glasul mamei mele, ce striga cu îngrijire: te vei răsturna şi te vei îneca, fiul meu, astâmpără-te şi stai nemişcat, până ce aripile tale se vor învârtoşa şi atunci zboară la mine, având a-ţi da câteva poveţe, ce ne dictează natura din neam în neam.

În curând m-am simţit în putere de a întreprinde zborul, dar mai întâi mi-am cercat aripile şi, întinzându-le, începui a bâzâi cu ele atât de armonios, că singur rămăsei încântat. Bzzz... în felurite tonuri muzicale, zbârnâiam cu o inspiraţie poetică, începând întâi imnul de fală al creatorului lumii. Nu ştiu, dacă eu

am împrumutat ideea din oratoriul lui Haydn[4], sau Haydn de la mine, dar imnul a fost grandios şi minunat. După o pauză, am cântat un marş militar al coloanelor noastre de atac ce merg cu asalt la orgiile noastre de sânge. Şi în urmă am sfârşit repertoriul meu vocal cu o romanţă plină de simţire, adresată viitoarei mele iubite, stăpânei inimii mele. Această melodie am cântat-o cu atâta sentiment că, apropiindu-mă de mama mea, o găsii lăcrimând de pătrundere. Cu frăgezime netezindu-mă cu picioruşul pe cap, mi-a zis: „Ascultându-te, fiul meu, sunt pătrunsă până-n suflet de bâzâitura ta melodioasă şi-ţi prevestesc, dragul meu, un viitor mare ca cântăreţ, dar totodată sunt mâhnită, înţelegând că în tine se dezvoltă un suflet poetic. Trebuie să ştii, fătul meu, că astfel de creaturi petrec o viaţă ticăloasă, din cauză că devin lăsători, nebăgând în seamă să-şi hrănească corpul, ci flămânzi duc viaţa numai cu oftări şi dorinţe efemere. Pe de altă parte, fiind poet, tu nu eşti demn de-a te numi privilegiat sugător de sânge, şi vocaţiunea ta nu corespunde genealogiei noastre istorice, căci strămoşii tăi şi-au împlinit datoriile lor cu glorie, sugând nobilul sânge al celor mai onoraţi cetăţeni ai ţării, necruţând nici pe cei mai mari demnitari ai statului. Ei sugeau de-a valma pe înţelepţii filozofi şi brahmini, precum şi pe frumoasele femei de la curte. Iar tatăl tău a fost mareşalul ţânţarilor, care a biruit, cu legiunile sale, oştirile lui Rama, care voia să treacă cu armata sa istmul mlăştinos spre Iava. Atunci voinicele legiuni ale tatălui tău, atacându-i, le-a supt sângele într-atâta, încât toată armata lui Rama a fost silită să se retragă ruşinată. În acel război memorabil am dovedit şi eu un curaj de eroină, sfredelind cu paloşul meu nasul lui Rama şi slobozindu-i în rană un aşa venin, de mai că era să-i putrezească nasul; norocul lui însă că ajunse la timp în haremul său, unde cadânele cu leacuri şi descântece l-au scăpat de la moarte şi cu nasul întreg. Asta ţi-o spun, pentru ca să ştii că puterea noastră este straşnică. Noi, împănând paloşul în venin sau luând pe el bacile destructive, le

putem introduce în sângele mamiferelor şi duşmanilor noştri, cauzând în ei boale epidemice, ce-i târpesc de-a valma. Oamenii mor, nevăzând pe minerii ce-i ucid, căci vederea omenească e tâmpită, neputând străbate cu văzutul pe cele mai mici creaţii ale naturii. Cu cât animalul e mai voluminos, cu atât e vederea lui mai mărginită. Noi vedem aceea ce nu vede nici pasărea, şi pasărea vede aceea ce nu poate vedea nici omul. Uită-te pe luciul apei sub umbra unei rădăcini putrede, cum se deosebeşte o pată mohorâtă ce se mişcă, acolo sunt bacilele holerei. Mai departe altă pată verde, compusă din ciupercile microscopice ale figurilor galbene. O, ce nu ar da oamenii să vadă structura lor ciudată precum o vedem noi".

— Şi de unde te-ai făcut tu, mamă, atât de învăţată? o întrebai cu respect.

— Din şcoala naturii, pe care oamenii, imitând-o, o numesc academie de istorie naturală, şi nu o dată şezând pe nasul celui mai renumit bactereolog mă tăvăleam de râs, ascultând palavrele sale ce le turna de pe catedră adepţilor săi, care îl ascultau cu gura căscată, încremeniţi de mirare; iar stenografii scriau cu grăbire fiecare cuvânt, cu scop de-a lăsa posterităţii minciunile tipărite şi aprobate de lume. Acest învăţat încerca să documenteze că a ajuns cu ajutorul unei sticluţe, ce o numea microscop, până la ultimul hotar al creaţiei microscopice şi că de acum oamenii nu vor mai muri de boale contagioase. Deci, fiul meu, tot ce vezi cu amândoi ochii încrustaţi câte cu 500 de pupile şi fieştecare pupilă mărind vederea de 500 ori, închipuieşte-ţi că toată această lume, în care foiesc felurite creaţiuni ce se zbat şi se zbuciumă într-o luptă eternă pentru existenţă, se sfârşesc mâncându-se unul pe altul, cei mai puternici înghiţind pe cei mai slabi, spre a le ocupa locurile. Toţi sunt îndemnaţi de instinctul stârpirii, începând de la urieşii creaţiei până la ultimul atom ce se mişcă purtând în sine viaţă. Priveşte, de pildă, la sprintena libelă, ce ca fulgerul trece prin aer, ea este pantera ţânţarilor, şi

vai de unul din noi, când o va întâmpina în cale: îl prinde cum prinde uliul porumbelul şi-l înghite. Şi dacă aceşti muscoi nu ar fi mai puţini la număr decât noi, atunci generaţia ţânţarilor s-ar şterge de pe faţa pământului. Iată pe frunza lotusului abia se vede urzătura mrejelor de păianjen. Amar de bietul ţânţar ce se va anina cu picioruşul de vreun fir cleios. Ochiul priveghetor al duşmanului, ce pândeşte victima ca tigrul, într-o săritură îl prinde şi îl mănâncă. Tocmai de o aşa cruntă moarte a pierit şi tatăl tău. Cu ce durere îmi aduc aminte de sfârşitul lui tragic...

Oftând mama adânc şi ştergându-şi ochişorii de lacrimile ce o năbuşiră, începu după o pauză a continua: „Noi zburam împreună printre crenguţele împletite ale lianei, tatăl tău bâzâind favoritul său marş militar. El nici nu lua seama încotro îşi îndreaptă zborul, fiind de caracter nepăsător, şi nu o dată numai prin privegherea mea scăpa de pieire. Zării de departe între două crengi mrejele geometric ţesute de un nemernic şi bărdăhănos păianjen, şi strigai din răsputeri să se păzească de păianjenul ce sta în cale, dar el, tot cântând, a clătinat negativ cu capul şi a zburat înainte. Grăbindu-mă a-l ajunge, îl rugai să cârnească ceva la stânga. Dar el îmi bâiguia ceva fără înţeles, zicându-mi: „Dragă, mi s-a tâmpit vederea, sunt cu desăvârşire ameţit, şi ştii tu din ce îmi vine ameţeala? Din cauză că sunt beat!“

— Tu eşti beat? am strigat cu mirare, şi de unde? cum?

— Trecând pe lângă un drum, am dat de un englez dormind la umbră. Avea un nas roş ca trandafirul. Deci eu, fiind flămând, m-am aşezat pe nas şi începui a suge cu aviditate, neluând seama, că sângele lui era amestecat cu grog. Acest sânge m-a înfocat aşa, că-mi veni o dorinţă nespusă să înfig paloşul în bărdăhanul acestui păianjen ce spânzura în mijlocul mrejelor sale, ca hoţul ce aşteaptă la potecă pe bietul călător.

M-am înfiorat de aceste cuvinte, zicându-i: „Scumpul meu bărbat, te conjur, nu fă asta, fii cuminte, lasă în pace acea dihanie urâcioasă“. Dar cine e în stare să aducă pe un beat la

raţiune, şi încă pe un caracter arţăgos, cum era tatăl tău. Smulgându-se din braţele mele cu paloşul ridicat, cu o bâzâitură războinică a năvălit asupra păianjenului; acesta era însă bătrân şi avea piele groasă, aşa că paloşul s-a îndoit, nestrăbătându-l. Atunci tatăl tău, furios, voia a-i da a doua lovitură în coastă, dar s-a aninat cu o aripă de cleioasa mreje, şi atunci păianjenul i-a înfipt cângile în spinare. Un vaiet jalnic mi-a pătruns auzul, cu înfiorare am închis ochii, iar când i-am deschis, văzui pe tatăl tău fără viaţă, cu paloşul plecat, cu picioruşele spânzurânde între cângile urâciosului păianjen ce-l sugea. Aşa a fost moartea eroicului tău tată, din cauza nasului englezesc."

Zicând aceste, izbucniră lacrimi din ochii mamei mele, şi eu asemene lăcrimam cătinel, neştiind cum s-o mângâi. Dar iată că deodată se făcu lângă noi un zgomot de bâzâituri, ce-l făcea o coloană a familiei noastre, abia ieşită din larve. Tot acest nou popor se învârtea într-o veselie nebunească, fiecare cetăţean cântând în felurite tonuri. Aceste tonuri produceau o disonanţă atât de cumplită, încât eu ca cunoscător de muzică îmi astupai urechile. Iar ei strigau: „Vivat monarhia!", alţii: „Vivat constituţia!", iar cei mai liberali — „Vivat republica!". Unii răcneau că trebuie reformată legea ţânţărească. În grabă cântările aceste se prefăcură în urlete şi îngroziri, şi revoluţia era gata să înceapă. Dar înţeleapta mama noastră s-a sculat şi, aşezându-se maiestuos pe pistilul floarei lotusului, a ridicat paloşul său ca sceptrul unui domnitor şi de pe tronul ei rosti următorul mesaj: „Dragii mei copii şi voinicule popor ţânţăresc! Vă felicit de ziua naşterii fericite ce derivă din iscusinţa mea a ascunde larvele de lăcomia broaştelor. Dar periodul pericolului a trecut şi voi aţi ieşit la lumina libertăţii, independenţi şi puternici. Deci creşteţi şi vă înmulţiţi ca nisipul malurilor acestui lac. Să trăiască neamul ţânţarilor!" Vivat! strigară toţi într-un glas! „Deci nu uitaţi, scumpii mei copii, adaose mama după o pauză, că voi sunteţi de cea mai nobilă rasă a muştelor războinice, voi, ca hoardele nomade ale lui Ta-

merlan, în sânge vă găsiţi hrana şi în sânge vă este viaţa. Voi nu aveţi nici legături de familie, nici vatră, nici casă. Spaţiul, aripile şi paloşul vă sunt elementul. Voi nu sunteţi ca păngăritele furnici ce poartă în spinare sarcini grele ale vieţii şi muncesc până la moarte, spre a aduna în jitniţă comori şi avuţii.

Războiul în contra mamiferelor din veacul nostru este declarat de noi. Noi preferăm a alege oamenii ce se sug unul pe altul, cei mai puternici biruind pe cei mai slabi, îngrăşându-se de măduva lor. Apoi noi tocmai pe aceia să-i atacăm, fiind sângele lor mai gustos, alcătuit din cele mai alese elemente vitale. Însă nu uitaţi, copiii mei, că unde este o adunare de legioane de indivizi cu felurite idei şi tendinţe, şi spre a compune un ordru[5] de bătaie general, trebuie să fie numit cineva comandant de armată, sub a cărui disciplină să vă supuneţi cu toţii. El va fi îndatorit să păstreze drepturile fiecăruia şi să vă ocrotească prin tactica strategică şi diplomatică de invaziunea duşmanilor ce ne înconjoară şi care, apărându-şi sângele, sunt siliţi să sugă pe al vostru. Aşa este legea generală a naturii. Deci aici faţă cu voi iată fiul meu cel întâi născut, — arătând spre mine. Contând pe el, îl desemnez de şeful armatei, şi cred că te uneşti cu asta, adresându-se la mine".

Atunci, îngenunchind înaintea ei, am răspuns cu umilinţă: „Nu îndrăznesc a contrazice deciziunile D-voastră, mamă şi regină, cutez numai a Vă mărturisi că nu sunt demn de comandant, având aplicarea să fiu călător în contemplaţiunea frumuseţilor naturii, care m-a adus la extaz de la cel dintâi moment al vieţii mele. Deci dă-mi voie a abdica la drepturile de mareşal, rugându-Vă a desemna în locul meu pe unul din fraţii mei cei mai tineri, după majoritatea voturilor date de mulţime."

Mama regină s-a cam posomorât, zicându-mi: „Alegerea prin bile nu este în sistemul meu politic, o aşa alegere poate naşte invidii şi duşmănii ce sunt periculoase în adunarea purtătorilor de arme. Deci, spre a evita un conflict, eu cu puterea mea auto-

crată desemnez pe unul din fraţii tăi ce s-a născut după tine. Unde este el? Să răspundă!“

— Bzzz... zbârnâi cu un glas bărbătesc un ţânţar grăsuliu ce şedea într-o poză voinicească pe marginea unei frunze de lotus.

— Apoi fii tu! — porunci mama, numai păzeşte armata de păianjeni şi de englezi beţi. Pleacă, caută-ţi o mireasă, prăznuieşte-ţi nunta, ca să aibi succesori legiuiţi, spre a evita la moartea mea o revoluţie din cauza sufragiului universal.

— Bzzz... Vivat! strigară într-un glas cu toţii, ridicându-se în aer ca o ceată compactă, în mijlocul căreia se-nvârtea dănţuind fratele meu.

— Acuma, îmi zise mama cu un oftat dureros, a sosit momentul să-mi iau ziua bună de la tine, dându-ţi binecuvântarea, spre a săvârşi călătoria în ţări depărtate, unde soarta te trage. Şi, îmbrăţişându-mă cu picioruşele, m-a sărutat cu frăgezime, apoi cu grăbire şi-a îndreptat zborul în urma coloanei ţânţăreşti.

Eu rămăsei singur ca un orfan, şi numai când m-am încredinţat că toate legăturile de familie sunt rupte, când m-am văzut părăsit pentru vecie, atunci am simţit cât de periculoasă este cariera de turist ce-mi alesesem. Dar nu rămăsei mult timp adâncit în gânduri şi, aruncând încă o căutătură pe locul naşterii mele, miam luat ziua bună de la scumpa patrie şi cu un suspin dureros mi-am întins zborul în spaţiul nemărginit. Înălţându-mă deasupra suprafeţei pământului, zefirul de seară îmi înlesnea zborul. Cu ce deliciu nespus admiram tabloul încântător ce se dezvelea sub mine şi în depărtare. El era alcătuit de verdeaţa codrilor în felurite nuanţe şi închis de cordelele albastre ale râurilor; iar pe undele împestriţite de festonurile încrestate ale lacurilor reflectau ca nişte oglinzi colosale razele aurite ale soarelui apunător. Zburând în înălţime, simţeam multe lovituri de nişte corpuleţe ce mi se aşezau pe spinare şi aripi, mulţimea lor creştea mereu, încât greutatea lor începu a mă apăsa în jos. Atunci prin iscusinţa ce avem noi de a da diafragmei ochilor puterea celui mai mare microscop, m-am uitat cu luare-aminte la acele corpuleţe, şi cu

mirare am observat că aceste corpuleţe sunt adunate din microbii bacililor şi din colbul rodnic al florilor care prin curentul aerului zburau în înălţimea atmosferei împreună cu mine şi pe mine. Am fost silit să încetez zborul şi, punându-mă pe vârful unui cedru, începui a le scutura de pe mine, meditând cât e de măreaţă natura, trimiţând pretutindene microscopicii ei agenţi, pe unii ca un colb rodnic pentru noi creaţiuni, pe alţii ca bacili epidemici, să dărâme pe cele vechi.

Dar în meditarea mea în metafizica zidirii contenii pe loc, când văzui măreaţa lună ce se ivea de după orizont în cortegiul său de stele pe un tron de nouraşi puhabi ce semănau a argint topit în felurite arabesce. Ea revărsa o lumină galeşă printre arborii de sandal, încununaţi cu ghirlande de vanilii şi orhidee, ale cărora emanaţiuni odorificante se împrăştiau prin zefirul nopţii în jurul meu. Totul era învelit într-o mreajă de lumină fosforescentă, iar frunzele copacilor păreau că şoptesc într-o foşnire misterioasă. Extazul poetic mă cuprinse, inimioara mea se zbătea de dorul amorului, şi cântai cu un glas de tenor o nocturnă pasionată. Zzzz... chemam eu în cadenţe şi tremoli pe idealul meu. Şi iată că nu departe de mine, din floarea unei orhidee, a răsunat tot acelaşi cântec pasionat, dar în modulaţii de sfială, aşa că eu am înţeles îndată că subţirele soprano zi-zi-zi... este glasul unei ţânţăroaice cântăreţe ce-mi răspundea la chemarea mea de amor. Deci, spre a o încuraja, i-am cântat o romanţă improvizată aşa:

Zi-zi-zi,
De-ai veni,
Te-aş iubi
Şi ocroti,
Zi-zi-zi...

Abia ce s-au sfârşit ultimele tonuri, când lângă mine zdreliră într-un *frou-frou* aripioarele ei de mătase. M-am întors. Ah! ce fericire! Dinaintea mea sta o frumoasă ţânţăriţă cu ochişorii plecaţi şi acoperiţi de antenele mătăsii. Ce talie de viespe, ce

graţie în toate mişcările ei. Razele lunii, ondulând pe aripioarele ei, păreau a fi unde de argint topit. Nu mă puteam stăpâni de flacăra amorului ce ardea, şi cu o voce pasionată o întrebai: „De unde vii, fiinţă încântătoare, şi cine eşti, silfidă aeriană?“

— O călătoare urgisită, o văduvă desperată ce-şi plânge moartea fără timp a scumpului său soţ, ce a pierit de palma unui englez.

— Cum, iar englezul e cauza? am întrerupt-o eu cu mânie. Au doară şi pe soţul tău l-a ajuns aceeaşi soartă, care a fost a tatălui meu? Spune-mi, nepreţuito, ca să ne mângâiem reciproc, căci eu sunt orfan, rătăcind prin lume ca şi tine, şi gata fiind să-ţi fiu ocrotitor chiar cu sacrificiul vieţii mele.

— Istoria mea e scurtă, îmi răspunse ea cu întristare. Cauza nenorocirii mele a fost chiar soţul meu, mareşalul armatei. Răposatul era de caracter arţăgos şi pe lângă toate amarnic mâncăcios. El nu se mulţumea cu sângele supt din popor, ci căuta sânge englezesc, încredinţându-ne că este mai dulce, fiindcă englezii se hrănesc cu plump-pudding[6] şi beau multe lichioruri. Nimeni din noi nu îndrăznea să-i contrazică, mai ales eu, care-l iubeam ca sufletul meu, dar mă temeam de el ca de moarte. Deci iată că într-o zi, adunându-ne pe toţi, ne-a dus în lagărul englezesc. Ne-a dat semnalul de atac, şi noi cu toţii am năbuşit în cortul colonelului, care era un om tânăr, gras, cu obrajii roşi şi subţire la pieliţă. L-am găsit dormind cu faţa-n sus. Deci, sub sunetul marşului militar, am început a-l sfredeli din toate părţile. El, mânios mornăind prin somn, se întorcea când pe-o parte, când pe cealaltă parte. În sfârşit, trezindu-se de împunsătura dureroasă ce i-o căuză soţul meu pe obraz, ridică cătinel palma. Eu prevăzui tactica englezului şi strigai soţului meu: păzeşte-te! Dar în bâzâitura generală glasul meu nu l-a auzit. Deodată răsună un plesnet, şi soţul meu se prefăcu în pulbere. Desperaţia trupelor noastre era nespusă; ele deciseră să-şi răzbune moartea şefului lor şi începură de-a valma a borteli pe englez în ochi, în

nas şi urechi, aducându-l la o mânie turbată. Atunci el, luând nişte cărbuni aprinşi, aruncă pe ei colb de tabac, din care cauză am început a ne înăduşi de fumul tutunului şi am fugit cu grăbire din cort. Dar vai de noi! Ivindu-se un mare vânt, ne-a împrăştiat ca colbul prin spaţiu. Şi iată că acum mă găsesc aici, neştiind unde mă aflu, singuratică, fără ocrotire şi putere să-mi găsesc hrana de toate zilele.“

Cu aceste cuvinte începu a plânge amar, ştergându-şi cu picioruşele lacrimile ce curgeau din ochii ei drăgălaşi.

— Nu, silfida mea, i-am zis, îmbrăţişând-o, odată ce soarta ne-a împreunat, eu nu te voi lăsa singură, ci rămân al tău până la moarte. Ea îmi zâmbi dulce cu lacrimi în ochi, apropiindu-se cu graţie de mine. Cu o săritură grabnică o ridicai în braţe şi în sărutări de dezmierdare am adormit osteniţi şi ameţiţi de nectarul amorului. Cu ziua, când ne-am trezit, am simţit o foame nesuferită, mai ales silfida mea, nefiind sentimentală, avea un apetit grozav, se vede că era molipsită de bărbatul ei răposat cu lăcomia de mâncare, căci rugând-o să mergem să dejunăm miere din potirul unei lăcrimioare, ea îmi răspunse cu mică schimosire ironică: „Ah, iubite, aş schimba bucuros dejunul ce-mi propui cu nasul unui englez, în ceşcuţa lăcrimioarei vom găsi numai o băutură răcoritoare, iar nu o mâncare gustoasă şi cu saţ.“

— Apoi, dragă, unde să găsim noi un nas de englez în aceşti codri pustii, am întrebat-o, netezind-o pe cap.

— Ce-mi pasă! caută-l unde ştii, îmi răspunse ea cu glas iritat. Tu eşti de acum soţul şi tutorul meu, vasăzică eşti îndatorit a-mi căuta o hrană aleasă şi săţioasă. De ce dar porţi gloriosul nume de sugător de sânge; sau poate eşti vegetarian ca vitele rumegătoare? Tu ştii bine că, spre a da viaţă organismului nostru, este neapărat ca hrana să fie de sânge, altmintrelea noi gogim, ne topim slăbind cu puterile, şi nu uita că mie îmi trebuieşte şi a ta tărie, fiind eu încă tinerică şi frumoasă. La aceste

cuvinte îmi zâmbi cu cochetărie... „Ia pildă, adaose ea, de la oamenii însuraţi cu femei tinerele.“

— Bine, drăguţă, i-am răspuns eu, uimit de atâta înţelepciune în cap femeiesc. Dacă mă voi lăsa să mă sugi, apoi în mine vei găsi sânge de o cantitate foarte mică, şi eu slăbind, se înţelege că urmările vor fi stingerea flăcării amorului...

— De asta nu te îngriji, îmi răspunse ea cu un zâmbet viclean. Eu îţi voi păstra puterile, numai te previn ca să nu fii gelos, văzându-mă înconjurată de adoratori bine hrăniţi, pe care am de gând să-i ţin în jurul meu din dragoste către tine.

— Cum? Vrasăzică, va trebui să port două rânduri de antene? am întrebat-o gângăvind şi...

— Negreşit, aşa se cade, m-a întrerupt ea, râzând de a mea naivitate, o pereche îţi va sluji spre a pipăi hrana, iar a doua pereche ca ornament demnului bărbat ce s-a învrednicit să-şi dobândească o femeie frumoasă. Astfel de demnitate este înalt preţuită de aceia ce nu vor să se însoare. Ei pun un asemene decor pe capul bărbaţilor galantomi, care aduc în comunitate scumpa lor proprietate. Deci orişice sacrificiu este decorat. Patria dă decoraţii pentru aceia ce-şi expun viaţa pentru ea. Decoraţii primesc şi aceia ce sacrifică capitaluri băneşti pentru binele comun. Deci eu socot, că pentru tine sunt eu un capital scump. Sau voieşti să mă ţii de o dârvală? Apoi dacă este aşa, eu zbor de la tine. Cu comoara frumuseţii mele voi găsi adoratori mai demni decât tine, căci, precum văd, tu eşti un mişel, hămesindu-mă de foame şi hrănindu-mă numai cu sărutări înfocate şi vorbe dulci. Aşa nu-mi place, divorţez de tine, mă duc şi te lepăd. — Cu aceste cuvinte îşi întinse aripile spre a pleca.

Atunci în desperaţia mea îi picai în genunchi, zicându-i:

— Nu, suflete! nu, dragă! nu mă părăsi, căci mor fără tine. Îngăduie puţin; plec spre a-ţi căuta măcar o picătură de sânge proaspăt.

— Apoi pleacă, îmi zise, împingându-mă de spete, şi caută

să fie sângele de la un englez tânăr. Întoarce-te cât mai curând, căci mor de foame.

Mă grăbii cu zborul, cercetând prin toate cotloanele codrului înzestrat cu felurite vegetaţii. Dar iată că deodată sub bolta de verdeaţă, într-un scrânciob de crenguţe împletite cu vanilie, văzui dormind cu faţa în sus o maimuţă. Apropiindu-mă pe furiş de ea, i-am înfipt paloşul în vârful nasului şi, luându-i o bună porţiune de sânge, am adus-o cu grăbire silfidei mele. Ea cu însetare a înghiţit-o, dar imediat începu a scuipa cu oţărâre.

— Ce fel de mixtură greţoasă mi-ai adus la dejun? m-a întrebat ea cu mânie, au voieşti să mă otrăveşti?

— Ce spui, drăguţă, i-am răspuns încremenit de mirare. Au doară nu cunoşti că te hrănesc cu sânge de maimuţă, ce este tot atâta ca sângele englezului Darwin?

— Ce bârfeşti! mă întrerupse ea, scuipându-mă chiar între ochi. Au doară imitaţiunea este adevărul? Ascultă, domnule ţânţar! Dacă socoţi să mă ameţeşti cu filozofia lui Darwin, făcând din maimuţă ţânţari şi din ţânţari armăsari, apoi pierzi tot respectul meu. După lege trebuie — fără a rezona — a iubi, a ne hrăni şi a ne înmulţi. În această trinitate se încheie toată filozofia ţânţărească, altmintrelea cine se deprinde a intra în dispute, se face liberal, adică egoist, vrând a se dezlega de îndatoriri, cerând de la alţii să le împlinească plăcerile.

— Minunat lucru! am îndrăznit a-i zice, cum de voi, femeile, sunteţi toate de o opinie. Şi mama mea avea aceeaşi opiniune. Când mi-am luat ziua bună de la ea şi i-am mărturisit că în suflet sunt poet, a plâns…

— Cum? a strigat soţia mea cu înspăimântare, tu eşti poet? tu poet? adause ea, privindu-mă cu dezgust.

— Apoi ce te temi de mine, drăguţă, îi răspunsei cam confuz. Şi ce este de mirat, când un ţânţar e şi poet?

Cu tristeţe a ridicat din umeri, clătinând din cap.

— Eu nicidecum nu sunt mirată, răspunse ea, că eşti molip-

sit de acea boală, pe care o numeşti poezie. Toate creaturile au boalele lor, fără care nu ar fi mortalitatea. Natura prin nenumăraţii săi agenţi microscopici trimite microbii şi bacilii în jitniţa colosală a creaţiei, spre a stârpi prisosul. Aici agenţii intră nu numai în mădularele vietăţilor, ci şi până în creieri. Deci, dacă există bacilul turbatului, de ce nu poate să existe şi bacilul poeziei? Poate că tu, sugând sânge din fruntea unui englez, ai înghiţit şi vreun bacil de poezie, care, intrând în creierii tăi, te-a făcut să căpiezi.

Această sarcasmă veninoasă m-a adus la disperare, şi cu ciudă i-am răspuns:

— Ce contrast reprezinţi tu, dragă, între frumuseţea ta şi realismul tău!

— Tu eşti un ţânţar retrograd, îmi zise ea cu dispreţ, şi voieşti a înţelege că aşa e veacul, că graţiile şi formele corpului nostru sunt preţuite acum numai spre a stimula voluptatea, spre a cauza înmulţirea, iar nu spre a inspira scăderea, prin idei putrede şi deşerte ale veacurilor idealismului.

— Fie şi aşa; dar ce-ţi pasă ţie, dacă eu sunt poet? i-am răspuns, începând a mă irita de cinismul iubitei mele ce m-a rănit în amorul meu propriu de poet idealist.

— O, taci, nu-mi vorbi de poezii, m-a întrerupt ea cu iuţeală, căci mă apucă istericalele; îndată ce tu eşti poet, toată viaţa mea va trebui să rămân flămândă împreună cu tine. Poetul este domol şi cruţă sângele altora, spre a se da de hrană tuturor acelora ce vor a-l suge. Nu degeaba eşti tu aşa de uscat şi slăbuţ, capul tău e plin de bacilii poeziei... Vai mie! ce soartă m-a ajuns! şi începu a boci, acopeindu-şi ochii cu picioruşul.

Ce păcat a dat peste mine, gândeam eu. Căci, unindu-mi soarta cu o cochetă realistă, ba încă cu toane, mă voi îneca în lacrimile ei, neavând măcar timp să gust cu tihnă dragostea însoţirii. Ce folos poţi avea de o femeie frumoasă necontenit bozumflată? Să te uiţi numai la ea de departe, fără să îndrăzneşti a-i da măcar o

sărutare! Mai bine mi-ar fi mers rămânând holtei! Iar acum sunt silit să gândesc cu ce să îndestulez cererile soţiei, cum să potolesc necontenitele ei capricii! Să mă zbat prin lume, căutându-i nasuri gustoase ce-i vor îndestula apetitul ei nesăţios? Of! of! oftam eu cătinel, stând pe gânduri: să rămân lângă ea, sau să o lepăd pe furiş şi să zbor unde mă vor duce ochii?

Noi şedeam întorşi cu spatele unul către altul, cu capetele plecate, eu mâhnit, ea mânioasă, eu oftând, ea suspinând, şi amândoi totodată hămesiţi de foame. Mă uitam la un broscoi bărdăhănos ce se lăfăia la soare şi din care puteam suge ceva hrană, dar mă temeam să nu mă vadă dulcineea mea şi să mă respingă de la sine ca pe un spurcat. Gândind eu în momentul acela la broscoi, ea medita negreşit la vreun englez tinerel şi grăsuliu, dovadă că-şi lingea antenele cu aviditate.

Dar iată că deodată răsunară în depărtare sunetele unui orchestru ţânţăresc, cântând un vals. Silfida mea tresări ca muşcată de un şarpe, ochişorii îi scânteiau de bucurie şi, iutând mânia şi foamea, începu a-şi drege toaleta, adică a se înarma cu atributurile cochetăriei, încreţindu-şi frizura, netezindu-şi aripioarele şi cercând cu picioruşele felurite poze graţioase, ridicând ca o balerină când pe unul, când pe altul în sus. Iată că în sfârşit de după o cunună de orhidee se ivi o ceată de ţânţari, dansând un vals. „Nuntă! Nuntă! strigă soţia mea cu bucurie uitând lacrimile vărsate. Ah, dragă! îmi zise ea dulce, tare aş voi să joc, haidem acolo!“

Eu începui a o încredinţa că nu este cuviincios a intra la o nuntă, la care nu suntem invitaţi, ce după eticheta ţânţărească ar fi o îndrăzneală nespusă... un act de batjocură... Dar îndărătnica mea soţie nici n-a vrut să mă asculte şi în grabă a intrat între dansatori, unde o cuprinse imediat de talie un ţânţar grăsuliu cu antenele răsucite ca mustăţile unui ungur, cu o aripioară cam aruncată pe umăr, în modul minteanului unui husar, şi iată că se şi porniră la sărit, învârtindu-se ca nişte titirezi, că

abia se văzură picioruşele lor mititele. Eu nu eram niciodată amator de dans, găsind aceste sărituri de nebuneşti şi de nişte pozne. Dar privind-o cât e de fericită şi veselă în braţele cavalerului, de care se aninase ca floarea orhideii de trunchiul unui copac, o invidie nespusă mă cuprinse. Ea trecea iute din braţe în braţe, râzând şi şuguind cu cei mai aleşi cavaleri, nici nu semăna a fi flămândă, după o lipsă de hrană atât de îndelungată. Atunci tocmai m-am încredinţat că cocheta tot cochetă rămâne; uită-te la ea prin microscop sau prin telescop, tot vei vedea cocheta. Cavalerii o învârteau în toate părţile, mai că nu o răsturnară, şi ea dansa necontenit, fără pauză şi odihnă! Barbarii aceştia îmi vor omorî iubita, gândeam eu şi, folosindu-mă de un moment când ea îşi îndrepta o aripioară cam boţită, i-am şoptit la ureche că am găsit pentru dânsa un nas de milord adevărat. Cu această glumă socoteam să-i zădărăsc apetitul, atrăgând-o iarăşi la mine. Dar mirarea mea a fost nespusă când ea, posomorându-se, mi-a răspuns cu răceală:

— Apoi mergi şi-ţi ia dejunul de pe nasul milordului, căci eu de mult sunt poftită la masă în haremul lui Raji, nu departe de aici, unde noi cu toată nunta zburăm să sugem sângele din frumoasele lui cadâne cu pieliţa lor albă.

— Atunci şi eu voi zbura acolo împreună cu tine, cum să te las singurică?

— Fie şi aşa, mi-a răspuns cu oareşicare ciudă, însă cum ai zis tu înainte, asta ar fi contra etichetei ţânţăreşti, căci tu nu eşti invitat.

— Tu asemene nu ai fost invitată! am observat eu.

— Asta nu are a face nimică; noi, femeile frumuşele, ne folosim de deosebite drepturi. Cum vezi, cavalerii m-au întâmpinat cu mare entuziasm.

— Aşa este, însă o femeie într-o adunare necunoscută, poate...

— Ho! stai! m-a întrerupt ea cu grăbire, tocmai o aşa femeie ce intră neaşteptată într-o adunare, produce şi cel mai mare efect.

Dar, cum văd, tu eşti un ţânţar mucalit, adică, mai bine zis, un ţânţar ticălos, care, ca zgârcitul, vrea să-şi păstreze comoara găsită pe drum, fără să o împărţească cu alţii. Au doară tu socoţi că, fiind eu soţia ta, sunt şi a ta proprietate? O, nu, drăguţă! Filozofia modernă găseşte că fiecare proprietate este un furt cauzat jitniţei comune prin şiretlic, întâmplare sau din orice fel de cauză. Proprietatea sa poate să o numească numai individualitatea goală, precum s-a născut, îndatorită să-şi caute hrana cum va putea, iar tot prisosul este al comunităţii. Dar la urmă nu te îngriji, gelosule! Tu rămâi aici, iar eu mă voi duce cu nunta, şi mâine dimineaţă, întorcându-mă întreagă şi bine hrănită, voi pleca cu tine, nedespărţită de tine orişiunde mă vei duce. Aşa, dragă, nu te întrista, fii cuminte ca un bărbat înţelept! şi, dându-mi pe frunte o sărutare, s-a întors la nuntă, care degrabă în sunetul unui marş militar a început a se depărta. În mijlocul coloanei vedeam pe soţia mea în braţele husarului cu antenele răsucite. Ea îmi trimitea cu picioruşul câteva sărutări aeriene.

Rămăsei iarăşi singur, şi cu ochii ţintiţi în depărtare gândeam: sau să rămân pe loc, aşteptându-mi iubita, sau să călătoresc mai departe? În sfârşit, m-am hotărât. Lumea e mare şi nu e lipsă de femei frumoase cu suflete mai simţitoare şi idei mai estetice. Eu singur nu eram frumos la trup, fiind uscat şi cu picioarele prea lungi, dar cu vocea mea sonoră de cântăreţ eram sigur că voi pătrunde femeile până la inimă, aprinzându-le simţirile cu romanţe înfocate. Cu aceste idei m-am urcat în spaţiul nemărginit al eterului şi, împins de un vânt lin, am ajuns spre seară la malurile râului Ganges, unde m-am aşezat să mă odihnesc pe vârful capiştei Oranjeba în capitala Benares. În acea zi se serba la hinduşi o procesiune religioasă, cu idolul Ganesa, a dumnezeirii a totului ce este început. La acea serbare asistau cei mai însemnaţi brahmini sacrificatori şi sfintele baiadere, tinere fecioare şi vădane, toate de o frumuseţe aleasă. Era mai ales una ce se nu-

mea Taji-Bibi, şi aceasta mi-a plăcut deosebit. Ea era preoteasa principală a capiştii.

Tabloul procesiunii era minunat; mai ales că într-amurg tot oraşul era iluminat cu focuri bengalice. Eu însă, admirând serbarea, nu scăpam din vedere şi pe frumoasa Taji-Bibi; uitându-mă lung la ea, mi-am întărâtat apetitul aşa de tare, că m-am coborât de pe vârful capiştii drept pe umerii ei albi şi puhabi, începând a-i sfredeli cu lăcomie. Această operaţie o făceam şi cu oareşicare ciudă, gândind că, fiind ea din soiul sexului frumos omenesc, trebuie să aibă tot acele idei uşoare ca şi cocheta mea ţânţărească, ce m-a lepădat. Şi în grabă m-am încredinţat că prepusul nu m-a înşelat. Taji-Bibi ţintea ochii cu toată cucerinţa la urâciosul idol cu botul de elefant, însă cu toate aceste arunca câte o căutătură hâtră spre un tânăr frumos cu barba neagră şi frumoasă, ce-i sta înainte. Acest tânăr sacerdot, uitându-se la dânsa, pare că o înghiţea cu căutătura lui înfocată, şi cu toate aceste eu sugeam fără grijă din sângele ei dulce şi curat. Biata copilă nu putea să mă alunge, neîndrăznind a-şi schimba prin vreo mişcare poza ei religioasă, şi suferea durerea împunsăturii mele, oftând şi ridicând ochii la cer. Sacerdotul, gândind că acest oftat îi este lui adresat, scânteia din ochi, zâmbind de fericire. Atunci reflectam eu cum sunt bărbaţii de nătărăi în privinţa oftărilor ce ies din guriţele frumoaselor femei, crezând că aceste oftări trebuie să fie numaidecât o legătură a inimii, atunci când ea provine nu o dată dintr-o împunsătură a unei insecte ca mine...

Deci, îndopându-mă destul cu sângele ei, am zburat sătul de pe umerii ei şi m-am aşezat spre a mistui pe botul idolului. O, dacă m-ar fi văzut atunci mama cu ce alai mă purtau în procesiune! Cei mai demni cetăţeni mă purtau cu idolul pe umeri, şi credeam că sunt aieve Zeu. Deci nu o dată fac oamenii dintr-un ţânţar un armăsar.

În sfârşit, procesiunea, acompaniată fiind de imnuri cântate de baiadere, s-a oprit pe malul râului. Sacerdotul aruncă idolul

cu toate podoabele în fundul apei, de unde ar avea să reînvie, după credinţa budiştilor, spre renaşterea omenimii, spre fericirea şi belşugul ţării. Eu, nedorind a mă îneca cu idolul, m-am ridicat în sus şi m-am aşezat pe capul frumoasei Taji-Bibi, care s-a întors cu mine în bogatele ei apartamente în palatul lui Maha-Raji.

Ce lux! ce decor încântător în acest apartament! mai ales în dormitor unde, intrând, începuse a se dezbrăca de mantie şi celelalte insigne de preoteasă. Printr-o mare fereastră deschisă luna trimitea razele sale argintii pe sânul şi umerii ei goi, ce semănau ciopliţi din marmură. Învelindu-se într-o fotă transparentă, cu părul despletit, aţipi într-o poză graţioasă pe puhabele covoare de bengal.

Cu toate că eram un pigmeu în comparaţie cu uriaşul frumuseţii ce-l priveam, dar mă jur pe grozavul paloş al răposatului meu tată că nu mă puteam stăpâni de ispită şi, zburând deasupra căpuşorului ei, i-am cântat un imn adresat frumuseţii, apoi m-am aşezat pe guriţa ei şi începui cu deliciu a suge din buzişoare. Deodată însă bâzâi lângă mine un ţânţar gros şi bărdăhănos cu paloşul ridicat şi cu ochii scânteind de invidie. El se repezi la mine cu iuţeala unui şoim şi cât pe ce să-mi înfigă paloşul în coastă, dar eu, cu grăbire sărind într-o parte, m-am pus împotrivă şi aşteptam lupta. Am înţeles îndată că inamicul era un rival ce-mi oprea participarea la sângele din trupul frumoasei dorminde, şi asemenea am cunoscut că acel rival era născut în harem, căci îmbrăcămintea lui lucea de curăţenie, fiecare păr de pe mustăţile lui era pomădui şi încreţit, iar tălpile picioruşelor rumenite din cauza deselor plimbări pe obrajii sulimeniţi ai cadânelor. Într-un cuvânt, el era elegantul salonului, lionul budoarelor, copilul trufiei şi al luxului, pe când eu eram fiul codrului, dogorât de soare, născut pe valurile furtunatice ale lacului şi deprins cu o viaţă nomadă prin spaţiul nemărginit al aerului. Pentru aceea însă aveam eu agerimea unui clovn, puterea

unui atlet, şi nu mă temeam de adversarul meu, cu toate că era de stat mai mare decât mine.

— Cine eşti tu? cu ce drepturi ai îndrăznit să intri aici? m-a întrebat elegantul haremului cu un glas plin de turbare.

— Eu sunt fiul marelui voievod ţânţăresc din provincia Bengalului, i-am răspuns eu, şi călătoresc din plăcere; iar aici am intrat, pentru că aşa am voit!

— Lipseşte din acest palat, strigă el, lovind cu piciorul în pământ. Tu ai intrat aici pe furiş, fără a trece prin carantină şi poţi aduce pe ale tale antene bacili ce-mi vor molipsi cadânele haremului. Caută la picioarele tale mânjite, la aripile tale ce sunt acoperite de colbul ciupercilor veninoase, şi îndrăzneşti încă a suge buzele sfintei fecioare, cu al cărei sânge mă hrănesc eu singur. Afară de aici, sau voi da ordin eunucilor să te afume, răpănosule! — Cu aceste cuvinte voi să ridice aripioara, ca prin o bâzâitură să deie semnalul de alarmă, dar eu cu o săritură de tigru l-am apucat de gât şi începui a-l năduşi, iar când i-am dar drumul, el conteni de a mişca cu picioruşele, căzând mort la pământ.

Uitându-mă la cadavrul palid, lungit pe pământ, simţii o mustrare de cuget dureroasă, căci dacă ar fi fost el mai delicat cu mine, noi ne-am fi împrietenit amândoi, trăind în pace şi sugând pe frumoasa Taji-Bibi, care la urmă, deprinzându-se cu noi, ar fi găsit lucrul cu cale. Aşa mă încredinţase la urmă un ţânţar de lumea mare, că astfel de lucruri se întâmplă adese în lume. Nu era îndoială că puteam rămâne în locul răposatului elegant, dar viaţa haremului nu mi-a plăcut, părându-mi prea dulce şi monotonă. Aşa o viaţă nu se unea cu instinctul meu vagabond. În aceste ziduri grandioase cu pereţi de mozaic mă simţeam ca într-o temniţă, lipsit de libertate şi de impresiuni neaşteptate. Aici, unde domina amorul sclav şi cumpărat, îmi părea că sunt în obezi. Iar când frumoasa Taji-Bibi s-a sculat din somn şi şi-a aprins calianul, fumul a început a mă năduşi şi am zburat pe fereastră,

hotărât a nu mă mai întoarce într-un locaş unde orele seamănă a zile, iar zilele cu anii. Şi iată că iarăşi începui a călători prin spaţiul nemărginit, dus pe aripile vântului trecător.

Zburând în bobot, tristele idei de poet iarăşi mă cuprinse. Eu gândeam, au doară îmi e menit să nu pot găsi o iubită nefăţarnică. Şi iată că suvenirele mele s-au întors iarăşi la silfida ce m-a părăsit şi pe care am iubit-o aşa de tare. Nu este îndoială că cea dintâi scânteie a amorului rămâne nestinsă în inimă. Ca şi flacăra unui incendiu ce lasă sub neagra cenuşă scânteia ascunsă, aşa aducerea-aminte aţâţă cu suvenir flacăra ce se stinge numai atunci, când moartea curmă gândul şi îngheaţă inima. În acel moment aş fi suportat cele mai grele schingiuiri, numai să o văd odată şi să o strâng la pieptul meu. Tânjind după ea, eu mă uscam, pierzând apetitul şi nemâncând zile întregi, doară că-mi potoleam setea cu roua dimineţii. Bine îmi zicea mama, că să fii poet va să zică să fii osândit pe toată viaţa a te chinui în dorinţe zadarnice de speranţe şugubeţe, să aştepţi în întuneric un viitor necunoscut. Pentru ce, gândeam eu, nu e în fire statornicie? Pentru ce nu e pus număr dorinţelor? sfârşit măgulirilor? Pentru că atunci, neavând viaţa o atragere spre dorinţe, către care ea veşnic se mişcă, ar sta înţepenită pe loc în a ei dezvelire. Paralizată nu ar mai cerca să meargă, ci s-ar opri ca pendula unui ceasornic cu mecanismul stricat. E adevărat că atunci viaţa ar conteni de a se dărâma, dar pe de altă parte s-ar curma şi reproducerea ce iese nouă din dărâmăturile vechi.

Aşa filozofam eu nu o dată, făcându-mi întrebarea de ce sunt ţânţar, şi nu elefant, şi de ce elefantul nu este ţânţar. Dar totdeauna veneam la acel răspuns, că atât elefantul cât şi ţânţarul sunt expuşi putrejunii când le pică soarta. Şi de ce să aşteptăm în chinuri acea soartă, când în fine tot vine somnul etern, odihna suferinţelor vieţii.

Desperarea mă cuprinse şi ideea de sinucidere începu cătinel a mă atrage. Şezând pe spinul unui cactus colosal, mă uitam la

megieşul meu, un păianjen care, ascuns în mrejele sale, se uita cu ferocitate la fiecare mişcare a mea. Ochii lui străluceau din vizunia întunecată ca doi brilianţi, atrăgându-mă la sine, pare că-mi zicea: vină, dragă, încoace, păşeşte numai ceva mai aproape, şi eu îţi voi dezlega teorema chestiei putrejunii. Eram gata să mă arunc în mrejele sale, când deodată o bâzâitură dureroasă răsună lângă mine, şi întorcându-mă, rămăsei încremenit de mirare, văzând înaintea mea tot pe acel ţânţar husar, care mi-a răpit pe cocheta mea silfidă în dans. Dar cum se schimbase el de înfricoşat? Cu ochii plesniţi, cu răni deschise la picioare şi cu aripile bortelite.

— Eu pare că te cunosc, i-am zis, dorind a afla ceva de iubita mea.

— Şi d-ta îmi eşti ceva cunoscut, răspunse el gemând.

—Adă-ţi aminte de nuntă, când ai luat în dans pe o frumoasă ţânţăriţă şi apoi cu toţii aţi plecat spre haremul unui Raji, unde aveaţi să gustaţi cina de seară a nunţii din sângele frumoaselor cadâne.

— Oh, nu-mi aduce aminte de acel loc fatal, mi-a răspuns el, unde mai toţi din noi au pierit. Unicul eu am scăpat, şi vezi în ce hal?

Inima mi se zbătu de îngrijire, auzind aceste cuvinte. Cum, vrasăzică, şi soţia mea e moartă? îl întrebai gângăvind de spaimă.

— Ce soţie? mă întrebă el cu mirare.

— D-apoi frumuseţea aceea, căreia îi făceai curte la nuntă!

— A, da! răspunse el gemând. Ea, sărmana, e înfricoşat ciuntită şi, retrăgându-se de lume, trăieşte ca o călugăriţă în potirul unei lalele.

— Te implor, spune-mi mai lămurit, ce s-a întâmplat cu dânsa, căci alerg să-i dau ajutor.

— În zadar îţi va fi osteneala, mi-a răspuns el. Ea este aşa de rănită, că nu ştiu de vei găsi-o încă în viaţă. Aceasta s-a întâmplat astfel: când nunta noastră a intrat în palatul lui Maha-Raji, am

dat peste o mare tulburare din cauză că o muscă veninoasă a împuns o cadână frumoasă şi i-a transmis în sânge bacilul carbunculului, din care cauză cadâna murise în curând. Deci nunta sosise tocmai în momentul când scoteau trupul mort al cadânei. Noi toţi, cam speriaţi, ne-am aşezat pe cortinele sicriului, când nu ştiu de unde venise un englez ce ţinea în mână un şip, de care era aninată o minge, şi îndreptând pliscul şipului spre noi, a început a ne împroşca cu o mixtură atât de arzătoare, încât, atingând un strop pe unul din noi, acesta rămânea mort pe loc. Mie mi-au plesnit ochii, strivindu-mi şi aripile, iară ce priveşte pe soţia d-tale, a fost ciupită la faţă ca stricată de vărsat, încât ai cunoaşte-o cu anevoie, ba încă e şchioapă şi chioară.

— Şi unde este acea lalea, în care zace ea? întrebai eu cu îngrijire.

— Floarea aceea se află tocmai dinaintea ferestrelor haremului lui Raji şi...

Dar eu nu l-am mai ascultat, ci grăbii zborul spre locul indicat. În grabă am ajuns la palat în grădinile cele tufoase şi la coroanele de flori mirositoare. În adevăr, înaintea ferestrelor deschise ale haremului se întindea un strat numai de lalele înflorite în felurite culori. În mijlocul lor un havuz urca apele sale limpezi, scânteind cu picăturile la razele soarelui. Lângă acest havuz şedeau tologite pe covoare scumpe frumoasele cadâne, fumând din culianuri. Ale lor trupuri graţioase transpăreau prin ţesăturile uşoare de mătase, care le înveleau. Eu însă nu eram inspirat de admiraţiune, *ci mă grăbeam* să găsesc pe nenorocita mea silfidă. În sfârşit, auzii din ceşcuţa unei lalele o oftare şi în urmă gemete dureroase. Mă uitai în potirul florii şi tresării înspăimântat, văzând pe biata mea soţie culcată cu căpuşorul rezemat de pistilul florii, cu picioruşele încrucişate pe piept şi cu ochii stinşi. Tot trupul ei era aşa de uscat, ca un fir de mătase. Eu o ridicai în grabă, strângând-o la pieptul meu. Ea, pipăindu-mă cu antenele, m-a recunoscut, zicându-mi cu un glas slab: „Mă sfârşesc,

iubitule, la înmormântarea mea să aduci muzica şi pe trupul meu sfâşiat de răni să arunci un văl roşu. Capul să-mi piepteni după moda nouă, iar la înmormântare să inviţi cât mai mulţi cavaleri, adresându-le din partea mea cel de pe urmă adio“. Mai şopti încă câteva cuvinte, din care am putut înţelege: vals... husar... şi glasul ei se stinse cu ultima scânteie a vieţii. În desperarea mea plângeam, dar totodată gândind că cocheta, păşind peste pragul morţii, tot cu cochetării îşi ia ziua bună de la zilele fericite ale juneţii şi până la moarte rămâne sclavă supusă legii cochetăriei...

* * *

Un mare zgomot al unei cărţi *Lumea microscopică* a lui Eger, ce picase de pe măsuţa de lângă patul meu, mă trezise din somn. Deschizând ochii, mă uitai în jur. Pe măsuţă ardea încă lumina, pe a căreia margine bâzâia aninat de un picioruş un biet ţânţar ce cătinel se pârlea la para luminii. Vasăzică, aceasta a fost un vis al ideilor mele concentrate din viaţa ţânţarilor, pe care, citind-o, adormisem. Şi toată povestirea ţânţarului a fost bâzâitura lui lângă mucul lumânării. Aşa se vede c-a fost, căci îmi aduc aminte că, picurând cu lumânarea, mă uitam la bietul ţânţar, cum făcea felurite silinţe să-şi scoată picioruşele din stearina topită ce-l încleştase. Eu cu oareşicare ciudă gândeam: Ah, însetatule de sângele meu, voieşti să scapi, ca la urmă să mă sugi! Nu-ţi voi da drumul, hoţule, vei pieri ca şi mulţi din confraţii tăi ce sug sânge nevinovat. Şi aşa gândind, m-am întors pe altă parte, adormind. Însă gândul meu nu adormise, visul cu istoria ţânţarului reflecta aievea ca o oglindă viaţa lui şi ale sale drame intime. Căci şi în lumea microscopică se săvârşesc tot aceleaşi dureri, tot aceleaşi zile senine şi zile nenorocite cum şi la creaturile uriaşe, pretutindeni supuse tot la aceleaşi chinuri şi dureri, tot la aceeaşi naştere şi moarte.

UN AJUN DE ANUL NOU

Prin iscusinţa picturii decorative, a mecanicii şi ştiinţelor fizicale, producem noi pe scena teatrală în cadru mic minunatele iluziuni, copiate după natură, imitând schimbările şi mişcările, ce se săvârşesc în perioadele elementelor tulburate.

Priveliştea este adusă la aşa mare perfecţiune, încât în mijlocul iernii, pe când afară viscoleşte şi gerul frige pârjol, privitorul, lăfăindu-se în loja sa somptuoasă, în care abureşte o căldură ca în luna lui mai, simte până şi mirosul de viorele şi lăcrimioare, care-i vine de la o damă megieşă, elegantă şi cu un buchet mare în mână. Cortina se ridică şi el vede aievea o furtună pe mare cu fulgere şi trăsnete, sau viscol de nea, ce se spulberă în pustiu, înghețând de viu şi îngropând în troian pe călătorul rătăcit.

Deci târgoveţul birocrat sau locuitorul nerăzleţit din oraş nu o dată cu înfiorare îşi închipuie pe acel nenorocit, care pe neaşteptate a fost prins de turbatele valuri sau viscole, în care el e împins la pieire, trecând prin orele fioroase de schingiuiri ca ale iadului, şi ajungând la nesimţirea agoniei, apoi la somnul etern.

Astfel de pericol e mai îngrozitor decât cel mai crunt asalt din războel, unde omul, fie cât de mişcat şi fricos, totuşi, simţindu-se în mijlocul camarazilor, pe nevrute se electrizează de la cei mai curajoşi, primeşte oareşcare voinicie şi, împins de impulsul general, cu supunere şi fără a-şi da seama, păşeşte înainte prin ploaia de glonţi şi reţeaua de baionete.

De aceste gânduri eram cuprins când odată, ducându-mă de la Odesa în ospeţie de Anul Nou la una din fiicele mele, măritată în Austria, mă aflam iarna în călătorie pe calea ferată. Calea însă era în multe locuri troienită şi trenul atât întârziase, încât

rămasem încă pe drum tocmai de ajun. Cu ciudă îmi făceam însumi mustrări, de ce, lăsându-mă pe tânjală, nu m-am pornit cu câteva zile înainte. Mânia mea se aţâţa încă şi de frigul din cupeu, în care, nefiind încălzit, era frig ca şi afară. Învelindu-mă în blana mea, aşteptam cu nerăbdare pe conductor, cărui eram gata să-i fac o bună reprimandă[1] pentru neglijenţa cea mare, când iată-l că intră în cupeul meu foarte îngrijat, zicându-mi cu grăbire:

— Noi, domnule, ne aflăm aici la jumătate de drum între două staţiuni şi ne oprim numai un minut, apoi iarăşi ne întoarcem îndărăt la staţia cea mare, ca să luăm ajutor, fiind calea mai departe cu totul troienită. Aceasta vă fac cunoscut, fiindcă poate doriţi a vă coborî aici spre a merge mai departe cu sania până la târguşorul megieş, distanţă de doi kilometri, unde veţi găsi gazdă sau la otel, sau mai lesne la proprietarul moşiei, care este foarte primitor de străini, fiind singuratic şi holtei.

— Bine, zisei către conductor, mai întâi nu ştiu de voi găsi aici sănii, al doilea nu cunosc pe proprietar şi nici nu ştiu cum îl cheamă.

— Sănii ţărăneşti se găsesc aici venite cu lucrătorii ce rânesc omătul, îmi răspunse el, iară proprietar este colonelul Priboianu. Alaltăieri a trecut el pe aici cu o mulţime de oaspeţi, ce i-a luat la curtea sa. Mai ales faceţi, domnule, cum doriţi, sau coborâţi-vă, sau rămâneţi. Mult de gândit nu aveţi timp. Cu aceste cuvinte ieşi conductorul grăbit din cupeu.

Ce neaşteptată surpriză! Colonelul îmi era bine cunoscut şi nu o dată la întâlnire mă angaja să vin la el la ţară pe câteva zile; dar neştiind la care moşie să-l aflu acasă, nu mă hotărâsei să întreprind călătoria. Colonelul Priboianu era foarte bogat, avea moşii în diferite districte. El era ca toţi oamenii pe care norocul îi dezmiardă: cheltuitor şi în colosalele sale nebunii nebăgător de seamă. Cu toate că avea vârsta de cincizeci de ani, extravaganţele şi păţaniile sale nu mai aveau sfârşit, aşa că peste câţiva ani bătu la talpă o clironomie de peste două milioane ce

le avuse de la un unchi bogat, în locul cărei răsări alta, îndoit de mare, de la o bunică. Mă voi duce la el, hotărâi eu, neavând timp de a mă răzgândi, şi cu grăbire îmi luăi bagajul portativ de pe poliţa vagonului.

Dar când m-am coborât pe platformă şi m-am văzut noaptea în vălmăşagul cumplit al viscolului, care mai că nu mă răsturna de pe picioare, atunci cu părere de rău mi-am întors căutătura spre cupeul în care eram adăpostit şi voiam să mă întorc îndărăt. Era însă prea târziu. Locomotiva slobozi un şuier îndelungat şi neagra umbră a ei cu şirul de vagoane dispăru de înaintea ochilor mei în ceaţa de omăt. Lanternele se stinseră şi câţiva slujitori, chiar şi ei se făcură nevăzuţi, ascunzându-se prin ale lor locaşuri. Rămăsei singur pe loc ca într-un pustiu.

Un vânt furios, ce spulbera fulgi de omăt moale şi cleios, repede mă acoperi din cap până în picioare, iară frigul pătrunzător, ca un şarpe lunecos, se furişă prin cele mai mici descusături ale blănii, trecându-mi cu fiori de gheaţă pe după guler şi mâneci şi furnicându-mi tot trupul.

Stătui câtva timp în nedumerire. Ce să fac? Unde să-mi aflu adăpostul? Apoi, plecându-mă, ridicai bagajul de lângă picioare cu gândul ca să mă duc la staţie, unde, fie ea cât de mică, aş fi fost măcar scutit de viscol şi omăt.

— Poate căutaţi prilej? îmi zise subit la spinare o voce necunoscută.

Eu m-am întors şi zării prin genele mele lipite de udeală o mare mătăhală albă de omăt, care îmi sta înainte cu o lopată în mână.

— Cine eşti dumneata? îl întrebai.

— Suntem câţiva ţărani din olaturi[2], veniţi aici la lucru, ştiind că calea este troienită.

Eu m-am uitat în jur cu oarecare sfială şi în adevăr zării prin pâcla de omăt câteva umbre de oameni ce se mocoşeau pe lângă o gloabă înhămată la o săniuţă.

Nu aveam ce face şi m-am hotărât să mă pun în cale cu ţăranul ce-mi vorbise, ca pentru un bacşiş bun să mă ducă până în târguşorul megieş la vreun han, dacă proprietarul de acolo nu mă va primi peste noapte la sine.

— Bine, îmi zise, suiţi-vă în săniuţă, vom merge drept la proprietarul, care este acasă, fiindcă mulţi flăcăi şi din satul nostru s-au dus să-i colinde de ajun. Şi ţăranul, luându-mi bagajul, păşi înainte, iar eu în urma sa. Trecând pe lângă unica lanternă, ce rămase nestinsă la marginea platformei, cu sfială m-am uitat la călăuzul meu, în a cărui seamă îmi încredinţam, pot zice, viaţa; m-am liniştit însă, când am văzut că e un bătrân respectabil cu barbă mare albă, cu spetele încovoiate, dar cu mersul sigur şi puternic.

Cu greu păşeam prin omătul care se tot adăugea şi, când am ajuns la săniuţă, eram desăvârşit obosit, şi un oftat de uşurinţă mi se rostogoli de pe buze, când m-am văzut aşezat în ea, cu picioarele vârâte în paiele coşului.

— Moşule! întrebai, oare nu vom rătăci în acest viscol?

— De asta nu mă îngrijesc, răspunse el, gloaba mea nu-mi va face sminteală; dobitocul la aşa întâmplare ştie şi cunoaşte mai bine unde merge decât omul.

— Când vom ajunge, degrabă?

— De aici nu e departe. Să ne ferească însă Dumnezeu de altă primejdie, când vom trece colea prin pădure. — Şi el arătă cu mâna în fund spre orizont.

— Ce primejdie poate fi? îl întrebai cu îngrijire.

— Apoi dă, mă cam tem să nu deie peste noi vreo puiniţă de lupi.

— Apoi, dacă este aşa, mai bine voi rămâne la gară, şi mă găteam a mă coborî din săniuţă.

— Şezi, domnule, şezi! mă opri cu mâna ţăranul bătrân, una ca asta nu se va întâmpla, căci de mulţi ani nu se aude de lupi. Colonelul Priboianu îi stârpeşte de-a valma de pe toate olaturile

moşiilor sale. El pentru această treabă ţine zăvozi aduşi de peste mare de departe, plătiţi fiecare cu câte preţul de patru perechi de boi.

Eu iarăşi m-am liniştit şi mă zgribulii cu supunere în săniuţă. Moşneagul plesni din limbă la adresa calului şi acesta în trap accelerat porni înainte. Îmi îmbodolii faţa cu gulerul blănii. Nu vedeam nimică. Îmi părea că mă aflu în luntrea lui Haron[3], ce luneca cu mine în prăpăstiile Hadesului[4]. Trecu ca o oră de călătorie ce-mi păru o eternitate şi, cuprins de oarecare tulburare spirituală, ridicai ceva gulerul ce-mi acoperea ochii şi mă uitai împrejur.

O, ce fioros tablou!... Crivăţul sufla cu turbare, ridicând valuri de omăt ce ca nişte stafii albe se urmăreau unul după altul, pierzându-se în depărtare pe orizont. Pe cerul întunecat lunecau ca nişte cortine negre nouri încărcaţi cu omăt. Stuful uscat ce crescuse de-a lungul unei mlaştine îngheţate, sub apăsarea vijeliei îşi pleca vârfurile stufoase, zbuciumându-se cu foşnituri, ce semănau unor suspine sinistre. Nu departe se zărea, ca o dungă neagră, păduricea ce se desemna pe orizontul mohorât. Şi iată că de acolo în răstimpuri se auzeau urletele lupilor flămânzi. Se vede că calul înţelese însemnătatea îngrozitoarelor urlete, căci o porni la fugă turbată. Săniuţa spinteca omătul cu o repeziciune ameţitoare şi la cea mai mică cârnitură sau lovitură a tălpilor în vreo cioată de copac puteam fi aruncat din ea pe omăt, spre a fi sfâşiat de lupi, care, cum am înţeles, ne adulmecaseră şi alergau din toate puterile, ca să ne ajungă.

— Moşule, moşule! auzi lupii? strigai eu cu îngrijire.

El nu-mi răspunse îndată, ci lepădând hăţurile îşi bătu mâinile de umeri, ca să le încălzească.

— Moşule! strigai iarăşi, nu auzi urletele?

Aşteptam răspunsul ca un inculpat verdictul de liberare sau de moarte. Căci ideea de-a mă simţi mâncat de viu îmi trecea ca

furnicile prin trup şi mi se suia părul în vârful capului, gândind la o aşa îndelungată şi dureroasă agonie.

— Ei, apoi? răspunse el cu voce răguşită, gloaba mea de mult îi simţeşte; nu vezi cum a prins-o la fugă?

— Însă lupii fug mai tare şi ne pot ajunge, observai eu.

— Atunci pârdalnicii pot să ne şi mănânce, răspunse el cu un hohot scârţâit, ca o roată neunsă, — uită-te la dreapta! adaose el.

Întorsei capul şi văzui pe orizont o zare roşie ca de un incendiu.

— Ce arde acolo? întrebai.

— Ian nu tot vorbi, răspunse bătrânul cu iritare.

Se vede că eu îi întrerupsei ruga, căci băgai de seamă că îşi făcea cruce. Apoi, după o pauză, el îmi zise:

— Acolo ard butii cu catran dinaintea curţii colonelului. Ţi-am spus că el are astă-noapte o serbare. Dacă numai nu ne vor mânca lupii, când vom ajunge acolo, voi trage şi eu o duşcă bună de holercă. Haide, haide, cotonogule! nu te da, că te ajung lupii! şi el iară plesni din limbă, îndemnând din nou calul la fugă.

Rămăsei confuz de indiferenţa moşneagului în faţa sorţii care ne aştepta. Căci trăgând cu urechea m-am încredinţat că lupii ne ajung, fiindcă urletele deveneau mai lămurite şi mai îngrozitoare.

Dară de ce nu se teme el? îmi făceam întrebarea. Nu se teme, îmi răspunsei însumi, pentru că aceşti oameni muncitori, care toată viaţa o petrec în pericole şi lupte cu elementele şi în zilnică muncă, întru atâta se deprind cu totul ce îngrozeşte, încât devin fatalişti. Neavând timp de a cugeta la chestii filozofice, ei se dedau cu indiferenţă curentului mişcărilor vieţii cu feluritele ei schimbări, lăsând dezlegarea lor în seama lui Dumnezeu, adică a fatalităţii, gândind că ce trebuie să fie, se şi împlineşte fără ca mintea omenească să poată pune piedici. Această amorţeală a intelectului provine şi din neîndemânările vieţii şi ale organismului obosit, pe care natura, spre a-l reînnoi şi ajuta, îl aduce la indiferenţă intelectuală, ce este o aţipire şi odihnă morală. Eu

cu oareşicare invidie gândeam de ce nu mă pot sprijini şi eu în aşa o indiferenţă, ci din contra, imaginaţia mea aprinzându-se de îngrozirea pericolului, pare că simţeam deja colţii fiarelor cum mi se înfig dureros în cărnurile mele. Dezvelindu-mi faţa de gulerul blănii, cu spaimă priveam împrejur.

Lupii ne ajunseră. Câţiva din ei, alergând dinaintea calului, vroiau să-i curme drumul. Iară unul mai îndrăzneţ făcu o săritură în sus spre botul gloabei, vroind să o apuce de nări; imediat însă rămase răsturnat şi călcat de copitele calului, care trase săniuţa peste el, lăsându-l în urmă lăţit în omăt, unde camarazii săi şi începură a-l scărmăna. Într-aceea zarea de foc mereu îşi adăugea lumina sa roşietică şi mirosul de catran ajunse până la noi.

Bătrânul slobozi iarăşi un chiot puternic, ce era ca un semnal înţeles de departe, căci imediat dinspre zarea de foc răspunse un cor de chiote şi răcnete ameninţătoare. Lupii, care înconjurau săniuţa, peşin se făcură nevăzuţi.

Când am tras la scara curţii boierului, văzui o mulţime de ţărani învârtindu-se printre poloboacele cu catran aprins. Ei beau din butelii şi jucau prin omăt.

Nu apucasei a mă coborî din săniuţă, cînd două slugi în livrele, mai că ridicându-mă pe sus, mă duseră într-o odaie spaţioasă, în care, dezbrăcându-mi blana, îmi aruncară pe umeri un fel de mantie ca de domino, poftindu-mă să-i urmez în marele salon, unde dl Priboianu primea musafirii.

— Şi de ce această mantie? întrebai cu mirare. Mergeţi mai întâi de mă anunţaţi dlui colonel, zisei mai departe, numindu-mi numele.

— De prisos este! îmi răspunse, cum am înţeles, majordomul colonelului. Oricine ar sosi în astă noapte, este binevenit; spre a da însă îndemânare îmbrăcămintei acelor din musafiri, care nu vin costumaţi, le dăm câte o mantie de domino, ca să-şi acopere veşmintele de voiaj.

Când uşa salonului se deschise înaintea mea, rămăsei pe prag

uimit de o neaşteptată privelişte, care semăna cu o fantasmagorie.

Pe o estradă, ce se înălţa la mijlocul salonului, acoperită cu scumpe covoare, era aşezat un tron, împodobit cu cununi şi buchete de flori. Pe tron şedea un copilandru îmbrăcat într-un costum mitologic, presurat cu fluturi de aur. Pe capul lui strălucea o coroană de steluţe, cum se părea, electrice, pentru că lumina lor era orbitoare; şi din ele se alcătuia cifra anului nou. Tot tavanul salonului, precum şi pereţii, acoperiţi de nişte cortine şi draperii mohorâte, imaginau o capişte idolatră[5]. Salonul părea a fi pustiu; tăcerea din el nu era întreruptă de nici o voce, de nici un zgomot. Nu vedeam decât pe copilandrul care şedea ca înlemnit, fără mişcare, întocmai ca un idol păgân. În poza sa neclintită părea că aştepta ceva. Dar iată că ridică cătinel mâna dreaptă, în care ţinea un toiag, şi automatic făcu cu el un semn, învârtindu-l deasupra capului. Atunci pare că din sus în depărtare răsunau în intervale regulate una după alta douăsprezece lovituri de clopot. Subit de pe tavan draperiile se retraseră, lăsând liber un cer senin presurat cu stele.

Copilandrul făcu a doua mişcare cu toiagul spre şirul cortinelor de pe pereţi, şi acestea imediat se retraseră şi o mulţime de public în diferite veşminte şi costume cu gălăgie nabuşi în salon. Îndată mă văzui înconjurat, împins cu coatele, izbit în toate părţile de adunătura nebunatică, ce se silea care mai degrabă să ajungă la tronul copilandrului, ca să ieie din mâna lui o floricică, pe care femeile o aninau la cap, iar bărbaţii la piept. Părea că toate ginţile şi clasele de oameni se aflau în această mare adunare costumată, începând de la capetele încoronate până la modestul plugar. Observai numai că mulţimea se împărţea în două tabere. Pe una o conducea o femeie frumoasă în costumul zânei Minerva; pe a doua, fantoma morţii învelită în giulgiu alb, purtând coasa pe umăr. Cei din ceata primă, închinându-se copilandrului, primeau de la el o floare, cei din ceata a doua — câte o

lumânare aprinsă. Zeiţa Minerva făcu un semn de comandă şi ceata se şi aşeză de-a lungul salonului precum în aşteptarea unei procesiuni ce trebuia să urmeze. Fantoma morţii se apropie de uşa din fund şi, deschizând-o cu mâna sa de schelet, scrise deasupra cu litere de foc: „Porţile eternităţii“. Apoi cu degetele sale de oase sună în plăseaua coasei. Atunci pe uşa de vis-à-vis a salonului începu a înainta o procesiune ciudată: Napoleon al III-lea înhămat la o targă cu ghiulele de tunuri, puşti şi pistoale, cu grea muncă şi îngrebănoşit, de-abia târâia targa pe care se înălţa un steag negru, pe care era scris cu litere roşii „Militarismul“. Când Napoleon se opri ceva, ca să se odihnească, atunci femei urâcioase ca furiile, cu şerpi — drept păr — în cap, îl împingeau de spete înainte, arătându-i porţile eternităţii, la care priveghea spectrul morţii. Vădane în doliu, bătrâni cărunţi în cârje, copii mici în rufe, cu dojeniri şi blestemuri urmau în trista şi urâcioasa procesiune, care în grabă intră pe porţile eternităţii. Acestor urmau toţi acei ce ţineau lumânările în mână; între răposaţi se vedeau generali, miniştri şi funcţionari politici: aţâţătorii calamităţilor universale.

Pe acelaşi drum urmă apoi o altă ceremonie alegorică, şi mai cuidată. Înainte mergea un şir de arapi înarmaţi, petrecând cu alai pe sultanul neputincios, ce, abia târâindu-şi picioarele, se rezema de braţele zeităţilor regine, ce reprezentau puterile europene. Ele îl duceau spre porţile eternităţii, unele sprijinindu-l, altele ridicându-i hlamida, ce se târâia după el şi care era cusută din bucăţi de stofă cu inscripţia numirilor diferitelor provincii, ce alcătuiesc imperiul otoman. După zeiţele încoronate mergeau o mulţime de cadâne în haine albe şi cu feţe acoperite. Sultanul, ajungând la porţile eternităţii, se opri, neputându-se hotărî de a păşi pragul. Întorcându-se către zeiţele încoronate, le făcu un gest de implorare. Ele însă îl împinseră înainte, smulgându-i de pe umere hlamida, şi, împărţindu-se cu bucăţile, se retraseră în rândul privitorilor, sfătuindu-se întreolaltă, trecând în revistă şi schimbând bucăţile de stofă. Când ultima cadână intră prin

porţile eternităţii, uşile ei se închiseră şi literele de foc se stinseră.

Una din zeiţe se apropie de tronul copilandrului, îi luă din mână toiagul şi scrise pe aceeaşi uşă cu litere de foc: *„Bizanţia, capitala universală liberă.“* Celelalte zeiţe din bucăţile de stofă alcătuiră un steag, care îl înfipseră deasupra uşii. Pe steag era scris: *„Confederaţia balcanică.“* Copilandrul, sculându-se de pe tron, ridică mâinile în sus ca la binecuvântare, şi un orchestru nevăzut intonă o horă încântătoare. Zeiţele regine, luându-se de mână, începură a dansa în jurul tronului. Deodată una din regine, ce se deosebea de celelalte, purtând deasupra măreţei sale frunţi flacăra geniului poeziei, mă ţinti cu o căutătură binevoitoare, şi cu o zâmbire de încurajare îmi întinse mânuţa, îndemnându-mă la joc. De extazul sufletesc inima mi se zbătu în piept şi prin un impuls de fericire mă repezii înainte, când subit simţii că două mâini ca două capcane de fier mă opriră pe loc, strigându-mi la ureche cu o voce de bivol: „Stai! Unde porneşti? Arată paşaportul!“

... Cu un răcnet de durere şi iritare tresării şi mă uitai împrejur.

„Nu se poate! nu se poate, ca să fie asta numai un vis“, mormăiam ştergându-mi ochii; repede însă m-am încredinţat că mă aflam tot în acelaşi cupeu de înainte. Mă treziseră din somn mogârlanii de jandarmi, care îmi cereau paşaportul ca să mă lase să trec frontiera Austriei.

OMUL ENIGMATIC

Baladă în proză

Trecuse ora a opta de seară sau, mai bine zis, de noapte, căci, fiind iarna, înserase de mult. Pe străzile oraşului spulbera viscolul o ceaţă compactă de omăt, prin care când şi când sclipeau luminile fanarelor înşirate pe marginea trotuarelor. Crivăţul sufla urlând cu turbare pe străzile pustii, iară în odaia unde mă aflam se zbuciumau cu un vaiet jalnic obloanele ferestrelor din afară.

Totul era cufundat în tăcere, căci unde predomină vocea de urgie a elementelor tulburate, vocea creaţiunii tace cu supunere, cunoscând în ele puterea supremă neîndurată!

Ce chin, ce supliciu, ce apăsare dureroasă produce un astfel de timp asupra organismului unui biet om, dacă tot aceeaşi tulburare se săvârşeşte în sufletul său. Au nu este dar omul un cosmos mic cu zilele sale senine de primăvară, cu razele luminoase ale speranţelor juneţii, cu al lui cântec de privighetoare ce este vocea inimii, spunându-şi iluziile fericirii. Cu sufletul său zboară atuncea în eternul nemărginit, legănându-se în aer ca ciocârlia deasupra cuibuşorului, pe care amorul i l-a pregătit din florile vieţii şi în care să-l aştepte iubita sa.

Dar iată că deodată se-ntunecă seninul, iluziile dispar, crivăţul realismului cu o suflare rece îi îngheaţă căldura inimii, smulgându-i florile speranţelor. Duşmana soartă îi zdrobeşte aripile şi el cade ca Icar al fabulei în chinurile unui viitor aprig, care chinuri i-au pregătit o întâmplare neprevăzută... aşa este şi vijelia unui uragan ce năbuşeşte neaşteptat pe un cer senin şi limpede.

În astfel de poziţie mă aflam şi eu, ţinând încă în mână epistola în care ea îmi trimitea verdictul amorului ei, care mă osândea la despărţire eternă. „Între noi totul s-a sfârşit, îmi scria ea, eu sunt logodită în contra voinţei mele, adio pentru totdeauna“. O greutate nespusă îmi apăsa pieptul şi o fierbinţeală cumplită îmi ardea tot trupul. Mă simţeam înăduşit şi, fără să ştiu ce fac şi unde mă duc, am ieşit pe stradă. Un spulber de omăt mă împroşcă în faţă, orbindu-mi vederea, iară suflarea cea rece a crivăţului mă pătrunsese până la oase. Dar ce-mi păsa... eu voiam să mor de o moarte uşoară, voiam să merg tot înainte până ce sângele se va închega în vinele mele şi somnul etern mă va răsturna fără simţire în vreun troian.

Găsii o plăcere nespusă în ideea sinuciderii, închipuindu-mi cum voi fi peste puţin timp acoperit cu veşmântul funebru şi nepătat al omătului, bocit de vocea uraganului. Cum va depune Silvia pe fruntea mea cea rece o sărutare înfocată şi cum vor străbate lacrimile ei fierbinţi până la inima mea îngheţată. Ea se va apropia fără sfială de mine, nevăzând cadavrul ce emană putrejune, ci o statuie încremenită, pe ale cărei buze s-a sleit o zâmbire împreună cu numele ei.

O, junime! O, ce nebunie neînţeleasă. Cam de unde provine ea? Filozofia modernă ne explică că sinuciderea provine de la dezgustul vieţii, că viaţa este un nectar, care dacă-l bei lacom până-n fund şi neavându-l mai mult, traiul devine nesuferit. Ne spune încă că la unul cupa cu acel nectar este plină şi îndelungată, la altul însă numai pentru o înghiţitură. Iară legenda veacurilor trecute ne spune că demonul atrage pe sinucigaş spre a-i răpi sufletul, că-l urmăreşte pretutindene până la ultimul moment, măgulind şi aţâţându-i plăcerea de a muri.

Eu mergeam repede păşind tot înainte, când deodată m-am oprit în loc de o putere ce-mi apăsa umărul.

— Stai, unde te duci? Vină după mine! strigă o voce îngrozitoare.

Întorcându-mă, văzui înaintea mea un individ de o statură colosală şi învelit într-o blană de urs negru. Prin pâcla viscolului nu era cu putinţă de a-i cunoaşte faţa, dar am simţit în el o putere predominantă, care pe loc mi-a inspirat supunere. Nu este scăpare de dânsul, gândeam în urmă, trebuie să fie vreun sergent de poliţie, care prin instinctul său practic ghiceşte gândul unui criminal şi mă duce la secţia poliţiei. Deci fără vreo împotrivire îl urmai. Unde mă ducea şi pe ce stradă mă aflam nu puteam şti, căci numai zgomotul mersului său puternic mă făcea să-l urmez. După câtva timp se opri necunoscutul dinaintea unei case, scoase cheia din buzunar şi, descuind uşa, amândoi am intrat în o tindă întunecată. El mergea tor înainte, iar eu după dânsul, până ce am ajuns la altă uşă în care el lovi de câteva ori cu pumnul. Uşa se deschise şi eu m-am văzut într-o odaie de tot întunerică, căci era luminată numai de focul ce ardea în cămin. Astă întâlnire ciudată şi neprevăzută călătorie dădu ideilor mele tulburate cu totul altă impulsiune. Raţiunea mi s-a lămurit pe loc şi eu am înţeles că nu mă aflu la secţia poliţiei, ci în casa unui om privat. Atunci numai m-am uitat cu curiozitate la individul care m-a adus într-o casă necunoscută. El îşi lepădă blana pe un scaun şi, apropiindu-se de cămin, aruncă în el câteva vreascuri uscate care, aprinzându-se, i-au luminat faţa. Am rămas uimit, cunoscând în el pe Romfort, ce locuia nu de mult în oraşul Odesa, sub nume de agent al fabricii Ramson & Simpson din Londra. Cu câteva luni mai în urmă făcusem cu el cunoştinţă, călătorind împreună pe un vapor ce pleca de la Ialta spre Odesa. Întâia noastră întâlnire mi-a lăsat în memorie o ciudată impresiune, pentru că tocmai în mijlocul mării a suferit vaporul nostru o năstruşnică tempestate. Catargul central se rupsese în două şi valurile în lame furioase năbuşeau pe puntea navei. Spaima era generală şi toţi pasagerii se ocrotiră prin cabine, numai unul Romfort, ţinându-se cu o mână de un odgon, privea cu o plăcere sălbatică în jurul său. Fizionomia lui exprima atunci un deliciu nespus,

precum simţeşte acela ce concentrat în sine ascultă acordele încântătoare ale unui concert artistic. Căpitanul navei, trecând pe lângă dânsul, îl credea nebun şi, dând din umeri, îi aruncă o căutătură dispreţuitoare. Deşi gândi căpitanul aceasta, eu însă gândeam altmintrelea, căci impresiunea ce o făcu Romfort asupra mea n-a fost de compasiune, ci mai lesne de înfiorare. M-a fost cuprins un dezgust, văzând pe acest om ce privea cu atâta cinism la o calamitate de pieire a atâtor existenţe nevinovate, atâtor speranţe poate în veci înecate. Ce om!? Simţea el oare în sine o putere extraordinară, care, în caz de cufundare a navei, ar fi fost în stare a-l pune pe mal nestâlcit? Astfel de ipoteză era nebunatică, fiind malurile îndepărtate cu vreo câteva sute de kilometri. Aştepta el oare momentul dorit să se înece? Lucru îndoielnic, căci se ţinea de funie ca să nu pice în mare; vasăzică, ideea de sinucidere era departe de el. Aşadară, după concluziile mele aştepta el mai degrabă cu deliciu momentul catastrofei, ca să vadă victimele înghiţite pe rând de valuri. El dorea să audă ultimele răcnete de desperare, ultimele agonii ale înecaţilor, şi la urmă singur să se cufunde în mormântul lichid al mării, nu cu un suspin de părere de rău, ci cu un râs de batjocură adresat vieţii sale trecute. Aşa am înţeles pe acest om ciudat şi, oţărându-mă, mă întorsei de la el şi trecui în cabină. În sala de mâncare ne-am adunat cu toţii la dejun. Mă aşezai în capătul mesei, când Romfort, intrând în sală, se puse pe scaunul de lângă mine. Ce schimbare în fizionomia sa nu de mult atât de sălbatică şi acum atât de blândă şi binevoitoare.

— Ei, domnule, îmi zise el, ţi-a trecut spaima şi ţi-a venit apetitul de a gusta ceva?

— Socot că şi d-tale, i-am răspuns cu oareşicare ironie.

— Da, apetitul fără spaimă, adaose el zâmbind.

Mi-a părut apropos să-i dau a înţelege de conduita lui atât de ciudată în timpul uraganului.

— Asta am luat-o seama noaptea, văzându-te pe puntea navei... îi făcui aluziune.

— Da, îmi răspunse el ceva pe gânduri, am socotit că uraganul va continua şi astăzi, dar am greşit.

— Cum? D-ta ai dorit poate asta? îi zisei cu totul consternat.

— Poate că am şi dorit-o, îmi răspunse el cu sânge rece, pentru că călătoria pe mare devine monotonă dacă elementele nu-i dau o impulsiune mai grandioasă.

— Bună impulsiune, replicai ei cu ciudă. Ne-am fi putut cufunda cu toţii.

El clătină negativ din cap şi zise: Nu socot, mie-mi e bine cunoscută construcţia navelor, căci am petrecut mulţi ani în serviciul flotei noastre engleze, deci am inspectat cu de-amănuntul vaporul acesta şi l-am găsit în bună construcţie, doară lovindu-se de o stâncă submarină ar fi fost cu putinţă să se zdrobească. Dar în urmă de multe ori se iveşte pericolul neaşteptat tocmai acolo unde nici prin vis nu ne trece. De exemplu, mulţi au trecut, călătorind cu drumul de fier, pe neaşteptate de la somn la moarte, şi mulţi chiar nespălaţi de păcate, adaose el zâmbind.

— D-ta dar, cum se vede, eşti foarte curajos!

— Nu pot afirma aceasta, căci în război n-am fost, dar socot că nu m-aş teme, cu toate că a ucide oameni fără scop, fără ciudă, necunoscându-i măcar, numai din principiul unei idei câteodată neghioabe şi greşite în sensul diplomatic, e un eroism dobitocesc.

Nu ştiu de ce, dai ideile lui de umanitate mi-au părut suspicioase.

— Apoi d-ta eşti filantrop? îl întrebai.

— După împrejurări, însă sunt de principiul că oamenii ar trebui să se ajute, iară nu să se sugrume.

— Omul rău găseşte sens în faptele sale criminale.

— Şi aşa se cade, fiindcă asta este legea generală a tuturor creaţiunilor de a se ucide între ele, acesta este ordrul predomi-

nant pe pământ, în aer şi în apă. Din familia peştilor se deosebeşte rechinul, din a fiarelor tigrul, din a păsărilor vulturul, din a oamenilor hoţul. Dar se-nţelege că oamenii, fiind cei mai consumatori din jitniţa naturii, sunt inspiraţi de a stârpi mai colectiv din aviditatea stăpânirii prin crunte războaie, prin hoţii privilegiate, onorate, decorate, scrise cu litere de aur şi de sânge în analele istoriei. Plugarul îşi leapădă plugul său pe brazdă şi, luând sabia în mână, răpeşte de la megieşul său terenul semănat gata. Hoţul pândeşte la potică pe călător, răpindu-i viaţa cu punga deodată. Şi unul şi altul sunt confraţi în sensul răpirii. Aşa a fost omenirea, aşa este şi aşa va fi. Şi măcar că legea pedepseşte foarte aspru prădăciunile, chiar prădăciunea singură este o lege, fiindcă orice proprietate este în principiu o prădăciune. Cel ce găseşte întâi inspiră invidie celui ce-l urmăreşte, şi cel de pe urmă caută prilej dorind să-l prade pe cel dintâi.

Voii să contrazic ideile lui atât de ciudate, când deodată clopotul vaporului vesti intrarea sa în portul Odesei. Cu o exclamaţiune de mulţumire săriră toţi călătorii de la masă, năbuşind pe puntea vaporului. Cel întâi am sosit eu acolo, cu aviditate privind malurile portului, unde ca într-un furnicar se mişcau felurite grupe de oameni, ce încărcau în corăbii productele ţării. Inima mi se zbătea, căci o mică distanţă mă despărţea de a mea iubită; zburam cu gândul spre ea şi în decursul unei ore ţineam chiar mânuţele scumpei mele Silvii între ale mele, acoperindu-le cu sărutări înfocate. O! Ce fericire!...

Şase luni trecură şi iată că speranţele mele atât de înflorite, în cursul anului se veşteziră şi tot aceeaşi ce se săvârşeşte acum în elemente se săvârşea şi în sufletul meu zdrobit. Iată-mă dar iarăşi faţă în faţă cu acel om enigmatic pe care l-am văzut întâiaşi dată pe mare ca o fantasmă în mijlocul elementelor tulburate. El este tot acela, cu fizionomia sa sălbatică, cu căutătura sa pătrunzătoare, cu zâmbirea sa de ură, cu râsul de batjocură.

El puse pe al meu umăr mâna sa uscată ca de schelet, cu degetele lungi şi strâmbe ca nişte cârlige.

— Şezi, îmi zise cu un ton impunător.

Eu picai în jilţul de dinaintea căminului şi pe nevrute închisei ochii, căci simţeam o frică nespusă, ce-mi furnica sub piele. Această simţire însă conteni în grabă, urmându-i o căldură priincioasă, ce cătinel se sui de la picioare la cap, succedată de o gâdilitură la tâmple atât de neplăcută, că-mi provocă un râs spasmodic. Deschisei ochii, dar ciudate şi neînţelese iluziuni apărură în vederea mea, căci ici mă vedeam rezemat de cămin, colo răsturnat în jilţ şi dinaintea mea pe Romfort şezând ceva plecat spre faţa mea. El mă pătrundea cu privirea ageră a ochilor săi negri ca pana corbului, rezemându-şi mâinile pe genunchii mei. Ce transfiguraţie subită în fizionomia sa. Ce expresiune de bunătate şi compătimire!... Faţa lui era aşa de aproape de a mea, încât îi simţii răsuflarea şi nesuferind mă dădui îndărăt făcând o silinţă să mă scol, dar el mă opri de mână.

— Stai! unde vrei să te duci?

— Vreau să ies de aici! bâiguii eu.

— Ca să degeri pe stradă, îmi zise, dar eu nu te voi lăsa.

— Şi de ce să mă opreşti, dacă vreau să mor?

— Asta am înţeles-o, dar pentru ce să mori?

— Pentru că speranţele-mi sunt zdrobite şi viaţa-mi este un chin.

— Speranţele-s capriciile vieţii, îmi zise el, iară viaţa o deprindere de a trăi. Deci dacă te-ai deprins cu viaţa, cum socot, de vreo douăzeci şi cinci de ani, apoi capriciul este încă în putere, căci nu de mult păreai fericit şi acum o idee pruncă îşi bate joc de raţiunea bătrână.

— Astă idee pruncă, ce o hrăneam cu al meu sânge, ce o încălzeam în al meu suflet, mi s-a născut din inimă, şi acum, înmormântând-o, voiesc să mor cu ea.

— Şi ce nume poartă acea idee?

— Silvia, şoptii.

— Aha! Iarăşi am ghicit... îmi zise el. Chestia amorului, al acestui prunc ieşit din leagănul raiului şi hrănit la sânul furiilor din iad. Eu l-am văzut acolo şi-l cunosc pe acest înger diavolesc, ce-şi face plăcerea a vărsa în sângele omenirii veninul ucigaş, punând pe fruntea victimei cununi de flori. Silvia te-a trădat. Apoi de ce să nu faci o silinţă de a-ţi revendica drepturile ce le aveai la acea Silvie, mai ales purtându-i o pasiune atât de statornică până la uşile veşniciei, spre care mergeai să le deschizi... Rău voiai să faci, căci instinctul meditează să luptăm pentru viaţă pân' la ultimul moment. Şi chiar mama natură ne învaţă din copilărie să înotăm din adâncimea unde soarta ne aruncă. Nu e dară mişelie să ne ducem la fund, fără a face o mişcare, făr' a cere ajutor?

— De acum este târziu, ea se mărită şi între noi se ridică o strajă inaccesibilă.

— Străjile cu care se înconjură o femeie sunt solide ca mrejele de păianjen şi, cu toate că-s bine ţesute, raţiunea uşor le pătrunde. Ele îi sunt date femeii numai ca o podoabă spre a ademeni pe om ca să o ieie. Deci să cercăm!

— Ce să cercăm? îl întrebai cu mirare.

— Să mergem la nunta ei, îmi zise el cu zâmbire.

— Eu, la nunta ei? O! niciodată!...

— În deşert te iritezi, uitând că câteodată ultimul moment ne aduce acea reuşită, după care am alergat toată viaţa. Asta s-a văzut nu o dată. Silvia, precum înţeleg, nu-i încă cununată. De la locaşul ei până la uşa templului este o distanţă, iară de la uşa templului până la altar e o altă distanţă, deci ca să treacă ea acel interval, îi trebuie ceva timp şi tocmai acel timp îţi poate da şansele de câştig. Mi-i milă de d-ta şi stau gata să te ajut oferindu-mă să te introduc la nunta ei...

— Cum! D-ta! strigai cu mirare sărind din jilţ, asta nu este de crezut...

— Dar nici nu e de necrezut, căci eu sunt invitat la nunta ei,

îmi răspunse el cu un râs maliţios. Iară de nu mă crezi, poftim de citeşte, şi, scoţând din buzunar un bilet, mi-l dădu.

Eu, cu mâna tremurândă luându-l, citii invitarea litografiată pe bilet.

Domnului James Romfort!

Isidor Newton, inginer mecanic din America, are deosebita onoare a Vă anunţa serbarea cununiei sale cu domnişoara Silvia Zambrini şi Vă invită la balul nunţii, ce va avea loc în casa părinţilor miresei la 9 noiembrie 188 10 ore seara.*

Speranţa desperatului este ca scânteia aruncată în pulberării; ea trece momentan prin organismul lui electrizându-l, dându-i putere, energie şi curaj. Aşa am renăscut eu încredinţându-mă cum că cuvintele lui nu sunt glumă. Că pot să mă apropii de Silvia, că pot să mă ating de a ei fiinţă, că pot, în fine, să o cuprind în braţe şi prin vreo armă ucigaşă să murim împreună nedespărţiţi până la ultima agonie. Deci iată cum s-a prefăcut în mine proiectul de sinucidere în ideea de ucigaş. Inima-mi tresări de plăcere, dar astă idee o tăinuii, temându-mă să nu fie recuzată de acest om enigmatic, ce sta înaintea mea.

— Mă unesc! mă unesc! răspunsei eu sculându-mă repede.

— Apoi ia blana mea şi mergi acasă de te îmbracă, căci socot că nu va fi elegant să te arăţi la balul nunţii într-un aşa costum de râs. Într-un pătrar de oră voi veni să te iau cu echipajul. Mergi, adause el, aruncându-mi pe umeri blana, timpul este scurt şi orice minut e preţios.

Eu am ieşit pe stradă. Tot acelaşi viscol mă întâmpină, dar eu eram bine îmbrăcat. Prin pâcla colbului de omăt zării un birjar ce sta la colţul străzii şi, învoindu-mă la plată, în grabă am ajuns acasă în odaia mea, din care ieşisem ca să nu mă mai întorc. Deci iată-mă iarăşi cu speranţe noi, dar sinistre, cu alte proiecte, dar mai fugoase, mai complicate în împlinirea lor. Mai înainte

doream o moarte simplă, misterioasă, necunoscută de mine, fără zgomot, fără urmări. Acum, din contra, voiam să săvârşesc o catastrofă grozavă, neauzită, pompoasă, în mijlocul unei adunări elegante, în tumultul răcnetelor şi al blestemelor. O! ce plăcere!... Eu zâmbii cu zâmbirea gelatului, când prin lovitura-i iscusită zboară de sub sabie capul condamnatului... Luând arma ucigaşă de pe cui, am inspectat bateriile revolverului de-s bine încărcate, şi cu o deosebită atenţiune l-am pus în buzunarul fracului. O! gândeam, aţâţându-mi ura pentru mai mult curaj. O, tu Silvie! măritându-te ai fi uitat de bietul părăsit, tu ai fi râs la urmă de nebunia lui, răpindu-şi viaţa pentru tine. Lacrimile ar fi fost şterse de pe obrajii tăi prin sărutările consortelui; părerea ta de rău s-ar fi alinat în înfocatele lui îmbrăţişări... Morţii să se uite e legea naturii, şi cum de nu am înţeles-o voind să mor prin sinucidere. O! ce dobitocie! dar acum încalte voi muri nelăsând pe pământ nimică ce mi-a fost preţios... tot voi lua cu mine. Sufletul meu nu va avea nevoie să-şi lase patria eternă, ca să se întoarcă pe urmele tale. Umbra mea nu va pătimi tortura văzându-ţi buzele sorbite de buzele unui rival. Spectrul meu nu te va vedea adormită în mijlocul nopţii cu părul despletit, iluminată de o candelă, odihnindu-ţi căpuşorul pe sânul acelui rival... O! ce amărăciune! Astfel zădărându-mă, ajunsei în turbare, şi în aşteptarea lui Romfort minutele îmi păreau veacuri. Eu umblam ca un tigru flămând în colivia sa de fier, ascultând când la fereastră, când la uşă cea mai mică mişcare de pe stradă. Dar nimică... Afară predomina tot acelaşi urlet fioros al uraganului, tot acel jalnic bocet al lui în ogeagul sobei, ce ca un marş funebru se însoţi cu gândurile mele de ucigaş. În sfârşit, se auzi din stradă scrâşnetul roţilor prin omăt şi duruitura unui echipaj se opri la peronul casei în care locuiam.

Am alergat cu grăbire şi am deschis uşa. Căldura odăii, întâmpinându-se cu frigul de afară, produse clăbuci de aburi şi din ei ca dintr-un nor subit se arătă dinaintea mea Romfort

îmbrăcat tot în negru. Fizionomia lui exprima iarăşi acea plăcere sălbatică şi diavolească văzută de mine pe mare. Faţa lui era palidă-vânătă ca a unui cadavru ce a început a putrezi. El, fără a deschide gura, cu o voce de ventriloc, îmi zise numai: „Mergem!“...

Noi am sosit.

La scară aştepta o caretă înhămată cu patru cai negri de mare preţ, iară vizitiul, un arap negru ca tăciunele, era îmbrăcat în livrea roşie cu prozumente aurite. Noi am intrat în caretă şi abia era oblonul ei închis, când caii cu repejunea unui vifor se porniră.

— Pare că ne răpesc caii, zisei ceva neliniştit.

— Nu te teme, îmi răspunse Romfort, aşa este mersul lor.

— Apoi astfel ne putem răsturna.

— Niciodată. Pe pământ se poate, aninându-se de ceva, dar în aer calea este netedă şi fără piedici.

— Eu nu înţeleg ce vrei să zici cu asta.

— Că vom ajunge întregi la ţinta noastră.

— Şi ai cui îs caii şi echipajul?

— Ai mei, adică, se grăbi el a adăuga, numai pe astă seară, dar ei sunt proprietatea mirelui Silviei.

– Şi cum de i-ai luat de la el?

— Foarte simplu de înţeles. Pentru că sunt poftit la astă nuntă nu numai ca un cunoscut, ci ca amicul casei şi nun mare.

— Deci cum vine că d-ta te interesezi atât de cauza mea, fiindu-ţi eu de abia cunoscut?

— Ia aşa, neavând ce face sau, mai bine zis, din urât voiesc să fac un bine uşurând cu asta monotonia ce mă apasă. Eu te-am văzut atât de desperat, gata a săvârşi sinucidul, apoi scăpându-te de moarte, voiesc să te văd şi fericit. Iată dar o distracţiune de pasiunea arzătoare a cunoştinţei de bine şi de rău ce mă consumă. Eu m-am cufundat ca cercetător în ştiinţele omeneşti, căutând în ele plinul înţelepciunii şi am găsit numai aviditatea egoismului. Eu am răsfoit inimile lor ca pe o carte şi am

citit în ele numai deşertăciune, invidie, fală şi trădare. Eu, ca utopistul ce caută insula imaginară a unei veşnice fericiri, am căutat în sufletele omeneşti mărgăritarul idealismului şi am găsit în ele numai noroiul realismului. Obosit în silinţe zadarnice, am vrut să-mi reînnoiesc trecutul, să mă întorc iarăşi la fericita neîngrijire a juneţii şi, luând cupa cu nectarul dulce al voluptăţii, am dus-o la buze, vrând încă a iubi, dară cu oţărâre eu iarăşi am zvârlit-o, căci ea conţinea veninul amar al trădării şi al nestabilităţii. Deci, în ură către omenire, eu m-am silit să le nimicesc multora fericirea, stându-le ca hoţul pe calea ce-i duce spre reuşită. Eu fără îndurare le schingiuiam inimile, vărsându-le pe rănile deschise veninul geloziei, – dar şi răul mi s-a urât. Îţi invidiez desperarea, căci ea este o simţire a vieţii şi orice simte trăieşte tot înaintând, pe când eu stau pe loc, neputând a face cu simţirile mele măcar o mişcare, precum este îngropatul de viu sub greutatea pământului ce-l apasă. Dar apropos! adause el scoţând din buzunar un bilet, am uitat să-ţi înmânez invitarea la nuntă, care mi-a fost trimis mirele Silviei împreună cu echipajul deodată. Cu aceste cuvinte îmi dădu biletul de invitare la adresa mea.

— O, nu! răspunsei aruncând biletul din mână, asta nu e o invitare, ci o ironie neiertată, şi lacrimile mă năbuşiră.

— Fericită nebunie a dragostei, îmi răspunse el zâmbind. „Dar linişteşte-te şi-ţi şterge ochii, căci va fi un lucru de mirare să intre cineva la o nuntă cu ochii plini de lacrimi şi cu o fizionomie tulburată. Deci grăbeşte-te, căci am ajuns!“

Şi în adevăr echipajul se opri la peronul casei părinţilor Silviei. Un şir lung de echipaje stăteau pe stradă, iară pe scările de la intrare şi în galeriile care duceau în salon sta o mulţime de servitori în livrele bogate, introducând oaspeţii. Intrând noi în anticameră, ne-au luat lacheii blănile; pe când uşierul puse mâna pe mănunchiul de cristal de la încuietoarea uşei spre a o deschide, eu pusei mâna mea pe piept, căpătând o palpitaţie de inimă. În dreapta pe peretele anticamerei era aşezată o oglindă mare cu

toate accesoriile de toaletă. M-am uitat în ea cu înfiorare, făcând un pas îndărăt, fiind înspăimântat de fizionomia mea. Aveam asemănare cu un cadavru cu ochii deschişi, mrejiţi de moarte. O idee subită îmi pătrunse mintea să mă întorc... să fug iarăşi pe stradă. Romfort însă făcu uşierului un semn, şi uşa se deschise.

Iluminarea salonului era aşa de strălucită, încât mă simţeam orbit, iar în auzul meu răsuna armonia încântătoare a unui vals.

— Ei ce! îmi zise Romfort, au nu cumva gândeşti să rămâi aici înţepenit ca un orb ce şi-a pierdut toiagul? Şi cătinel mă împinse de umeri înainte.

În mijlocul salonului stătea o grupă de bărbaţi, în jurul cărora se învârteau perechile. Eu voiam să mă ascund de Romfort în acea grupă, dar în zadar, căci în grabă m-a găsit şi, luându-mă de mână, mă trase din grupul privitorilor.

— Unde mă duci? l-am întrebat tremurând peste tot trupul.

— Te duc unde trebuie, îmi răspunse el, scânteind cu ochii de mânie. D-ta ai uitat tot felul de convenienţe, compromiţându-mă pe mine. D-ta gândeşti că intrând în salon vei benchetui pe socoteală străină, fără a arăta cea mai mică amabilitate celor ce te-au poftit încoace. Eticheta pretinde să felicitezi pe mireasă, ai înţeles?

— O, niciodată asta nu voi face, răspunsei cu supărare, silindu-mă a-mi smulge mâna dintr-a lui, dar în zadar, căci el o ţinea ca într-o capcană de fier.

— Văzut-ai, îmi zise el cu o zâmbire ironică; voieşti încă să te lupţi cu mine. D-ta sameni acuma unui şcolar dus de urechi la şcoală. Apoi ia seama, căci de la mână la urechi nu este prea departe. Mai bine nu te împotrivi, ci mergi după mine, eu te voi duce, înfocatule copil, în şcoala vieţii, unde vei învăţa mai de aproape şi mai cu luare-aminte caracterul femeiesc.

Contenind de a mă împotrivi, m-am supus voinţei lui şi, cu anevoie străbătând adunarea compactă a invitaţilor bucşiţi în salon, ne-am oprit în sfârşit dinaintea unei uşi încuiate. Romfort o

deschise şi, împingându-mă de umeri într-o odaie, a încuiat uşa şi dispăru. Mă aflam într-un buduar iluminat de o lampă ce împrăştia o lumină galeşă ca a lunii şi abia ridicai ochii, când tresării văzând... Ah, Dumnezeule! pe cine?... Pe Silvia în veşminte de mireasă şezând nemişcată înaintea unei oglinzi. Ea stătea mâhnită pe gânduri, cu capul rezemat pe mână. Ochii ei frumoşi ţintiţi spre fereastră păreau că zboară cu gândul în depărtare.

O, ce fiinţă perfectă era această femeie în poza acelui moment! Era îngerul exilat din paradis care, curbându-şi aripile ostenite de zborul spre pământ, aruncă cu tristeţe o căutătură spre cer, trimiţând ultimul adio unei patrii în care nu se va mai întoarce: iar patria cerească a inimii este amorul.

Privind-o, nu mă simţeam pe pământ, îmi părea că sufletul meu ce flutura pe buzele ei deschise ea l-a sorbit în sine prin un suspin din sânul ei alb.

Silvia, voind să se scoale, se uită în oglindă şi, văzându-mă ca pe un spectru, pică îndărăt cu un răcnet de spaimă.

— Un mort aici! strigă ea acoperindu-şi faţa cu mâinile. Iar eu picai la picioarele ei.

— Silvio! Silvio! o chemai, greu suspinând.

Ea îmi recunoscu vocea şi, ridicând capul, se uită la mine.

— D-ta aici? îmi zise ea tremurând. Nu! asta nu se poate, aşa o îndrăzneală de la un om nobil. Depărtează-te, te rog, nu mă aduce la pieire... Între noi toate s-au sfârşit... Asta ţi-am declarat-o prin epistola ce ţi-am trimis. Şi lacrimile cu suspinurile îi curmară vocea.

— Silvio! îi răspunsei eu cu desperare, tu îmi vorbeşti aşa? Buzele tale, care nu demult mă adăpau cu nectarul speranţei, îmi pronunţă acuma sentinţa asta crudă? Au doară nu te iubesc destul, hrănind cu sângele meu o pasiune ce mă chinuieşte? Supus ca un sclav, orice dorinţă a ta era pentru mine o lege, netrădându-te măcar cu gândul. Tu te mândreai mai înainte cu

dragostea mea ca şi cu un mărgăritar nepreţuit de pe fruntea ta, şi acuma, schimbându-l pe cunună de mireasă alcătuită din frunze efemere, mă respingi de la tine?

— Însă eu te-am iubit! îmi răspunse ea înăbuşită de suspine.

Cu aceste cuvinte îmi învenină ea încă mai mult rănile inimii mele.

— Tu m-ai iubit! strigai eu cu iuţeală. Şi tu îmi spui asta în momentul când mă părăseşti pentru altul?

— Trebuie, sunt silită...

— Tu trebuie? eşti silită? replicai gemând de durere; tu ai uitat de jurământul tău, care este încrustat aici prin stigma de foc a amorului, şi eu îi arătai pieptul. Acel jurământ de aici nu se va şterge, fiind scris nu pe nisip, ci altoit pe inima mea... în sufletul meu.

— Iartă-mă, se rugă ea cu un şopot, dar asta ţi-am declarat-o în epistolă.

— Mi-ai declarat, dar prea târziu, tu ştiai hotărârea părinţilor faţă de tine, însă ai tăinuit-o înaintea mea, gândind, nesocotito, că pasiunea mea e atât de domoală ca şi a ta, plecându-se sub capriciul femeiesc. Prin cochetăria ta m-ai atras în templul amorului, legându-mă cu promisiuni pe altarul de sacrificii ce l-ai aprins cu căutătura ta de foc. Acuma dar gândeşti a stinge acel foc numai cu două lacrimi ce curg din ochii tăi aprinzători? Tu ai crezut că e aşa de uşor a-mi smulge din piept amorul, precum îţi smulg eu de pe a ta frunte această cunună de mireasă? Şi cu o mişcare repede i-am smuls de pe cap cununa de mireasă. Părul ei blond căzu în mii de cosiţe pe al ei sân şi pe umerii cei albi ca crinul.

— Nu! urmai ajungând la desperare turbată, tu nu vei fi proprietatea altuia şi dacă soarta a hotărât să ne despărţească pe pământ, atunci lasă să zboare în cer sufletele noastre împreunate. Şi apăsai ţeava revolverului de fruntea ei. Dar o putere nevăzută îmi smuci arma din mână, care cu o detunătură grozavă

luă foc, trecând glontele prin fereastră. Fumul prafului îmi tâmpi vederea, şi în zgomotul asurzitor al împuşcăturii se auzi râsul în hohot al lui Romfort. Silvia pică jos leşinată.

— Da, d-ta, dle, faci o ciudată curte femeilor frumoase, îmi zise Romfort, ieşind nu ştiu de unde şi ridicând cu braţele sale pe Silvia ca pe o pană.

— Ce vrei să faci, strigai revenindu-mi în fire.

— O faptă pripită! îmi răspunse el, să fugim de aici cât mai în grabă. Ce socoţi, că oamenii sunt surzi, că n-au auzit detunătura? În moment vor năbuşi uşa toţi musafirii.

La aceste cuvinte deschise o uşă mascată şi noi tustrei intrasem într-o tindă întunecoasă, apoi, coborându-ne pe scări, ieşirăm repede pe stradă. Echipajul care ne aduse aştepta la scară. Romfort deschise uşa cupeului şi dintr-o săritură se afla cu Silvia în trăsură, eu i-am urmat, uşa se închise şi caii porniră cu aceeaşi repejune înfricoşată cu care ne-au adus.

— Bine că am scăpat cu toţii, îmi zise Romfort cu mulţumire, de acuma ea este a d-tale, încredinţează-te singur şi, aşezând-o pe braţele mele, adaose: ţine-ţi odorul, pentru că această fiinţă e prea inocentă ca să fie în braţele mele. Iar când îşi va sfârşi tinereţile, la bătrâneţe voi fi eu adoratorul ei.

M-am uitat la el cu mirare.

— Apoi cum gândeşti? răspunse el la mirarea mea. Cauza e foarte lămurită; eu, fiind dezîncântat de frumuseţea femeiască, se-nţelege că preţuiesc în ele numai sufletul lor. Femeia în tinereţe înfloreşte ca o plantă mirositoare, la bătrâneţe anii îi rup câte o petală din a ei corală, până ce lasă din ea un spin înghimpător de care vă depărtaţi voi, fluturaşii, cu repulsiune. Pentru mine, din contra, timpul lor de tinereţe nu-mi aduce nici un folos. Sufletul în ele este încă puţin dezvelit pentru fapte bune şi păcate. Iară când obrăjeii rumeori se veştejesc, buzele coralii lipsite de sprijinul dinţilor de mărgăritar se cufundă palide în cavitatea gurii, când albeaţa şi frăgezimea pielii de pe trup se preface în strenţe

de pergament boţit, când zâmbirea încântătoare produce o schimoseală urâtă, când ochii odinioară înfocaţi clipesc cu o căutătură rece în orbitele lor vinete, când vocea lor amorţeşte devenind horcăitoare... atunci numai este femeia în deplină dezvoltare, înflorind ca o floare sub un schelet uitat în pustiuri. Atunci de-abia reiese sufletul ei de sub masca urâcioasă a bătrâneţii, ce o pune amorul ca de batjocură pe fosta lui favorită. Aşa au fost în floarea tinereţii toate fermecătoarele, vrăjitoarele şi strigoaicele. Ele reprezintă vechimea experienţei şi sunt păcatul împeliţat.

Cuvintele lui îmi păreau atât de enigmatice şi neînţelese, încât, neavând ce-i răspunde, dădui numai din umeri. Apoi, plecându-mă spre faţa Silviei, i-am ascultat cu îngrijire răsuflarea, părându-mi că ţin în braţele mele un leş de care vorbea el.

— Aşa că-ţi par ciudat, urmă el, pentru că nu m-ai înţeles. Aceasta este o hâtră justificare a neştiinţei omeneşti. Dar spune-mi, te rog, ce fel de vitejii ai vrut să ne arăţi nu demult, când, de nu veneam la timp şi nu te-aş fi lovit peste mână, putea să treacă glontele nu prin fereastră, ci prin căpuşorul iubitei tale; iară plumbul în capul unei femei tinere e mai greu decât gândul de trădare.

— O, nu-mi aduce aminte de fapta mea grozavă, sau mi-a părea că ţin în braţe cadavrul adoratei mele, răspunsei eu punând mâna pe pieptul Silviei. Inima ei abia se mişca. Dumnezeule! strigai în desperare, îmi pare că se sfârşeşte.

— Apoi la o aşa întâmplare nu chema pe Dumnezeu, ci mai degrabă pe mine, ca să te fac a înţelege că trecerea de la moarte spre viaţă este mai grea decât de la viaţă la moarte. Dar linişteşte-te, nu peste mult se va trezi.

Eu deschisei fereastra caretei, mă uitai afară şi vântul geros mă lovi în faţă. Câmpurile acoperite de omăt se pierdeau într-un orizont întunecat. Cerul începuse a se însenina, iară nourii groşi şi negri se zbuciumau în spaţiul bolţii eterului, demascând prin

intervale discul lunii descrescânde şi însemnând miezul nopţii. Caii cu o repejune nespusă duceau careta spre o pădure. Crengile copacilor acoperite de promoroacă se desenau albe pe fundul întunecos al orizontului. Iar stejarii înaintaţi pe marginile codrului păreau ca nişte fantome învelite în linţoaie albe păzind intrarea în aceşti codri misterioşi. În jur era totul mort, nici cel mai mic zgomot, nici un semn de viaţă, nici măcar jalnicul vuiet al buhnei nu întrerupse tăcerea de mormânt a acestei nopţi de iarnă în pustiuri. Până şi uraganul contenise suflarea sa de uriaş.

Noi am intrat în acea pădure sau, mai bine zis, treceam peste ea, căci uitându-mă pe fereastră îmi părea că zburam pe deasupra stejarilor seculari, a cărora vârfuri când şi când aninându-se zgâriau fundul caretei. Eu, nevrând, apucai pe Romfort de mână, dară tresării, căci mâna lui era atât de rece, încât mă cuprinse un frig peste tot trupul.

— Aşa că-i frig, îmi zise el cu un râs ciudat... închide fereastra, căci Silvia poate să răcească.

— Unde mergem, şi unde ne aflăm? îl întrebai cu o voce tremurândă.

— Noi ne aflăm acuma de la oraş într-o depărtare de 15 mii de kilometri, şi mergem în ospeţie la lăcaşul meu în al şaselea planet de la soare, al zecelea de la lună, trecând, se-nţelege, prin fundul pământului.

— Dar noi zburăm prin aer? bâiguii eu gângăvind, căci de spaimă mi se paralizase şi limba din gură.

— Se prea poate, dar asta o fac din precauţie, căci noi în graba pornirii nu ne-am pregătit cu paşapoarte, făr' de care putem fi arestaţi pe la hotarele împărăţiilor, mai ales fiindcă în aer nu avem a întâmpina nici vamă, nici funcţionari şi scăpăm de prigonirea bărbatului Silviei, ce aleargă după noi ca un turbat.

Din profundă mirare începusem a deveni neghiob. Dar iată că Silvia făcuse o mişcare şi eu uitând toate m-am plecat să-i as-

cult răsuflarea. Cătinel îşi venea ea în fire şi, deschizând ochii, m-a întrebat cu mirare unde ne aflăm.

— Cu mine şi la al meu piept, răspunsei eu depunând o sărutare pe fruntea ei, şi de acuma nici o putere nu ne va despărţi.

— Afară de puterea supranaturală, adaose Romfort cu un râs sălbatic.

Silvia îi aruncă o căutătură. O rază palidă a lunii, străbătând prin fereastra caretei, lumină faţa acestui om enigmatic, şi ochii Silviei se întâlniră cu pupilele lui fosforescente.

— O! cine este el? O frică de moarte mă cuprinde, şopti Silvia ascunzându-şi capul la sânul meu.

— Eu sunt gata la chemare! răspunse o voce ce-mi păru că vine de afară.

Deschisei iarăşi fereastra caretei, şi m-am uitat în spaţiu. Tot aceeaşi pustietate acoperită de omăt, se vede că am trecut peste codru şi ne apropiam acuma de un cimitir, ale cărui cruci încărcate de omăt aveau o formă ciudată. Apoi urnele, statuile monumentelor de marmură troienite la temelii reprezentau un haos, ca şi când acele zidiri ar fi fost rostogolite de morţii ieşiţi de sub pietrele sepulcrale. În mijlocul acestui oraş funebru al răposaţilor se distingeau pe întunericul orizont pereţii şi colonadele albe ale unei biserici cu a ei cupolă poleită, cu ale ei cruci care se urcau spre cer, şi pe care luceau tremurând palidele raze ale lunii. În acest templu se săvârşea tocmai oficiul de zori de zi, căci vântul aducea prin ondulaţiuni armoniile cântărilor bisericeşti, care cu sunetul unei harfe vibrau în aer prin mijlocul tăcerii de mormânt ce domnea jur-împrejur. Îmi părea că îngerul morţii în cortegiul său format de sufletele răposaţilor, fluturând asupra mormintelor lor, cânta psalmul veşnicei pomeniri. Toate aceste le priveam de sus, le auzeam şi o spaimă panică mă pătrunse până la ciolane. Întorcându-mă, mă uitai la Romfort... O, ce grozavă metamorfoză... dinaintea mea nu mai era acum James Romfort, ci demonul în persoană. Cu ochii lui de foc, în

care se exprimau ura şi invidia, cu părul lui pe cap prefăcut în şerpi ce se încolăceau pe umerii săi, cu bafta lui căscată, din care zbucnea o văpaie roşie ca din hornul iadului, el striga cu vocea lui ca trăsnetul de tunet:

— Într-un moment vom ajunge şi atunci sunteţi amândoi ai mei.

Eu am gândit la rugă, voind a mă ocroti cu semnul crucii, dar în zadar, căci nu mi-am putut dezlipi mâna de la trupul Silviei, mâna mea era înţepenită, ca şi când ar fi fost nedemnă să închipuie într-un aşa moment emblema credinţei în lupta cerului cu iadul, ţinând cu acea mână emblema păcatului. Numai înfricoşatul râs de batjocură al demonului răspunse la gândul meu, sunând ca un clopot de alarmă în auzul meu. Răceala mormântului mă cuprinse. Limba mi se încleştă în gură şi abia putui să şoptesc Silviei: „Roagă-te pentru noi“ şi prin ameţeala ce ne-au fost cuprins auzeam numai cuvintele Silviei, ruga către Dumnezeire şi strigătul detunător al demonului ce poruncea: „Luaţi în stânga, căci ne vom lovi, paratonerul crucii ne atrage“.

— Dumnezeule! fie-ţi milă de noi, se ruga Silvia. Iară altă voce puternică, zburând prin aer, striga: „În zadar, Asmodei, îngerul ne ajunge“. Şi în acelaşi moment careta în zborul său de fulger, lovindu-se în crucea înfiptă pe cupola templului, se sfărmă în bucăţi.

Abia avusem timp să strâng în braţele mele pe Silvia, când careta dispăru, şi noi amândoi ne alunecam de-a rostogolul pe luciul cupolei. Din cauza repejunii cu care picam, mi se şterse suflarea, apoi, lovindu-mă cu capul de ornamentul unei coloane, scăpai din braţe pe Silvia, auzii zgomotul de cădere al unui corp cu un vaiet de durere. Atunci cu un răcnet de desperare m-am trezit.

Mă uitai în jur, nimeni nu era în odaie. În cămin focul se stinse de mult, şi prin geamurile ferestrelor se strecura lumina palidă a zorilor de dimineaţă.

De pe fruntea mea curgeau sudori reci, şi în tot trupul simţeam o slăbiciune nespusă. M-am ridicat din jilţul în care adormisem, când deodată îmi pică de pe genunchi o hârtie. Am ridicat-o şi citii următoarele:

„Prin somnul ipnotismului te-am trimis la nunta Silviei. Nu ştiu cum ai petrecut timpul, dar, întorcându-te la realitate, te sfătuiesc ca, dacă doreşti a trăi, să te porneşti imediat la Ialta. Distracţia şi clima te vor vindeca de pasiunea unui amor care te va aduce fără îndoială la un sinucid, şi poate că de-a doua oară nu te voi întâlni să te pot scăpa. Trenul accelerat pleacă la 9 ore. Călătorie bună.

James Romfort,
inginer mecanic“.

La 9 ore dimineaţă precis mă aflam în cupeul vagonului...

Trecură doi ani şi, întorcându-mă de la Nizza, unde petrecusem tot timpul, am aflat că Silvia, măritându-se, a plecat imediat după cununie cu bărbatul ei la America. Iară ce se atinge de Romfort, toate cercetările mele, să aflu domiciliul său, au fost zadarnice. Nimene nu ştia să-mi spuie nimică de dânsul, căci acest om enigmatic s-a făcut nevăzut.

DOUĂ PRIMADONE

I

Dona Burakova

Ştiut este că oamenii bătrâni, osteniţi de o viaţă îndelungată şi dormitând pe ruinele trecutei lor activităţi, necontenit se plâng de starea prezentă şi laudă ceea ce a fost. Ei cu oareşicare deosebită stimă îşi aduc aminte de acel timp, şi epilogul convorbirii lor se sfârşeşte mai totdeauna cu o tristă oftare adresată suvenirelor anilor trecuţi. Tânăra generaţie, din respect către părul cărunt, nu contrazice, ci cu ironie zâmbeşte pe furiş, ascultă flecăria şi gândeşte... oare ce gândeşte?

D-ta, cititorule, dacă eşti tânăr, ştii ce gândeşte. Ştii bine că toţi moşnegii sunt guralivi, ştii că ei măcar prin aduceri aminte îşi mai mişcă simţirile paralizate de greutatea anilor şi a neputinţei, punctul de unde nu-i departe ultima staţiune a omului bătrân, mormântul ce se află într-un pustiu imens fără verdeaţă, la care ajunge trecând peste colina de flori a tinereţii. Deci povestirea întâmplărilor din tinereţile trecute nu o dată este interesantă, şi junimea o ascultă cu plăcere.

Vă ofer, aşadară, şi eu un episod din întâmplările mele, pe când cu drept de intrare frecventam culisele teatrului, cu timiditate făcând curte frumuşelei primadone Dunea Burakova, ce figura într-o trupă de actori lirico-dramatici veniţi ca oaspeţi în oraşul provincial O*** sub direcţia unui actor bătrân din capitală, care se numea Burakov — tatăl primadonei Dunea.

În timpul acela edificiul teatrului orăşenesc arse şi reprezentaţiile se dădeau într-o casă privată, din care cauză trupa de opere italiene plecase din oraş, şi teatrul era ocupat în intervale de actori ambulanţi de operete, drame şi vodeviluri. Ruşii sunt

pasionaţi pentru teatru, şi măcar că trupa se alcătuia din artişti nedemni ce jucau fără diferenţă tot felul de roluri dramatice şi lirice, totuşi teatrul era totdeauna bucşit de public, adunându-se numai pentru a privi jocul Dunei Burakova, al cărei talent mai înainte strălucea pe scena teatrului din Petersburg. Nu se ştie însă din ce cauză ea fu izgonită din capitală, şi acuma, vrând-nevrând, era silită să joace în provincie cu toţi golanii angajaţi de tatăl ei, care nu-şi putea lua artişti mai buni, fiindcă finanţele îi erau slabe.

Eu mi-am adus aminte de dona Burakova prin întâmplare. Căci scotocind într-o ladă uitată hârţoagele mele scrise cu 40 de ani înapoi, am dat peste un afiş teatral îngălbenit de timp şi mucegăit, ce anunţa reprezentaţia următoare:

Sala teatrului orăşenesc din O***

Societatea artiştilor de drame şi operete

Marţi în 6 decembrie 1853

În beneficiul D o a m n e i B u r a k o v a

Se va juca piesa renumitului Schakespeare

H A M L E T

Dramă în 5 acte cu decoraţiuni grandioase, costume bogate şi luminaţiune strălucită în sală

Persoanele:

Claudius, regele Danemarcii ..... dl Burakov
Hamlet, fiul regelui răposat ..... dl Kulakov
Polonius ..... dl Merzliakov
Horatius ..... dl Hudiakov
Laertius ..... dl Kosleakov
Ofelia ..... dna Burakova.
Bernardo Francisco etc...

Tocmai în acea seară, după sfârşitul dramei, avea să se joace unul din vodevilurile mele. Deci în ziua aceea la repetiţia generală a lui *Hamlet,* în interesul meu am intrat în dosul culisei, şi ceea ce văzui şi auzii la acea repetiţie îmi produse o aşa plăcere, cum nu am avut nici la o reprezentaţie bufă a teatrului din Paris. Căci mersul piesei era întrerupt în pasajele cele mai patetice de interesele pecuniare ale artiştilor, şi sublimul dramatic se lovea cu realismul cel mai umoristic din viaţa artiştilor ruseşti. Pe lângă asta, ciudat era şi decorul scenei. Nimic nu era pus în rânduială, ci toate obiectele zăceau aruncate în toate părţile şi încă unul peste altul. În fundul scenei se vedea o bucată de pânză mânjită cu vopsea albastră închipuind marea cu valurile, alături era o treanţă ce închipuia o parte dintr-un castel, mai departe un codru, o cascadă şi o peşteră, toate bucşite una peste alta, un adevărat haos pierdut în întunecime.

La dreapta atârna un nor dintr-un copac rezemat de coloana unei zidiri, iar la stânga luna, făcută din o hârtie unsă cu seu şi întinsă pe un cerc, zăcea aruncată pe un poloboc, de după care se ivea soarele tot din hârtie transparentă mânjită cu roşu. Pe vârful unui munte se afla o pereche de pantaloni şi o căciulă flocoasă cerchezească. Pretutindeni prin unghere se vedeau aruncate oale cu boieli, scaune stricate şi prăvălite, butelii — se înţelege, deşerte — frânghii, scripeţi, scări etc... şi pe scenă era frig ca afară. În mijlocul scenei, la o măsuţă de lemn, şedea suflerul îmbrăcat într-un cojoc: el citea rolurile din un caiet înaintea unei lumânări de seu înfiptă în gâtul unei butelii. Actorii, ce reprezentau persoanele piesei, puţin ce-l ascultau. Ei în momentul de interval vorbeau şi tractau de interesele lor mutuale.

B e r n a r d o *(după sufler)*. Cine vine?

(De după culise iute intră pe scenă femeia lui Bernardo, în mână cu un coş, în care sunt căpăţâni de curechi.) Eu, Pavluşa, zice ea lui Bernardo, am venit să-mi mai dai vreo câteva ruble să cumpăr căpăţâni de curechi, nu-mi ajunge să umplu putina de murat... şi...

Bernardo *(împingând-o de spate afară)*. Ieşi de aici, toanto, că te va vedea directorul, du-te acasă, eu acuşi voi veni... *(Femeia iese, el după sufler):* Cine vine?

Francisco. Stai şi răspunde, cine eşti!

Bernardo. Să trăiască regele!

Văzut-ai, blestematul nu vrea să-mi deie rachiu pe datorie! întrerupe pe Bernardo o voce amorţită de după culisă.

Francisco. Bernardo!

Vocea amorţită. Ba nu. Mortcu, crâşmarul din colţ.

Bernardo *(după sufler)*. El însuşi...

(Pe scenă intră cam ceacâr un mustăcios cu voce amorţită.) El însuşi, puchiosul de perciunat, mă încredinţează că căciula lui Vaniuşka nu face un sângeap de rachiu...

Vaniuşka *(ce şedea pe o laiţă, sare de pe loc şi se apropie de mustăciosul strigând)*. Cum? Nu demult mi-ai băut cizmele, beţivule, şi acum mi-ai dus la birt căciula?

Mustăcoisul. Ei, ei... ce pagubă! Dar eu nu-ţi zic nimic că-mi porţi de câteva zile paltonul cel nou. Na-ţi dar căciula, zgârcitule!

El o aruncă şi, Vaniuşka neputând-o prinde, căciula pică într-o oală cu boieli.

Vaniuşka furios trage o palmă mustăciosului, şi între amândoi se începe luptă şi sudalme.

Suflerul, deprins cu aşa scene, îşi reazemă capul de mână şi cu indiferenţă aşteaptă sfârşitul luptei. Păruiala devenea tot mai serioasă. Mustăciosul cu violenţă da brânci lui Vaniuşka, care căzu lovindu-se în masa suflerului. Măsuţa se răstoarnă, lumânarea de pe ea se stinge şi toţi rămân în întuneric. Dar subit scena se luminează cu un chibrit aprins de directorul, şi toţi artiştii fug prin culisă.

Directorul *(plesnind din palme)*. Osândească-vă Dumnezeu, blestemaţilor, aşa învăţaţi voi rolurile! Unde-i Hamlet? Hei, tu! unde dracu te ascunzi?

Hamlet. Iată-mă, dle director! *(Iese din culisă.)*

Directorul. Unde umbli, rufosule, mai bine te-ai face sacagiu decât actor pe scenă! De ce nu înveţi rolul?

Hamlet. Am aşteptat intrarea!

Directorul. Zi mai bine intrarea în birt. Dar ascultaţi ce vă spun: dacă îl văd încă pe unul din voi la repetiţii ceacâr, să ştiţi că vă tai la toţi leafa pe o lună. *(Către sufler)*. Citeşte rolul lui Hamlet şi Ofelia. Hei, Duneo, unde eşti!

— Eu sunt aici! răspunde vocea armonioasă a Dunei, iată-mă că vin! *(Directorul se depărtează.)*

Actul III

Scena I

Hamlet *(după sufler)*. A fi ori a nu fi, de asta e vorba; ce poate să fie pentru un suflet mai sublim decât să sufere neînduratele lovituri ale soartei...

În momentul acelui monolog pe scenă vine un tânăr elegant, pe care Burakova văzându-l aleargă la el şi îi scotoceşte buzunarele cerându-i cofeturi. Hamlet asemene cu un gest tragic îi cere o ţigaretă. Elegantul scoate din buzunar o bombonieră şi dă actorilor câte o bomboană, iar suflerul, fiind trecut cu vederea, mânios bate în masă cu caietul strigând: Domnilor, ţineţi-vă de roluri... nici unul nu ştiţi rolurile... aveţi să mâncaţi papara de la dl director. Doamna Burakova, ţi-a venit rândul...

Burakova *(cu grăbire apropiindu-se de sufler, îi dă un măr)*. Nu te mânia, drăguţă, na-ţi un măr!

Suflerul muşcă din măr şi citeşte rolul.

Ofelia *(după sufler)*. Eşti sănătos, principe?

Hamlet. Mulţumesc, mă aflu bine!

Ofelia. Principe, eu de mult am vrut să vă întorc darul ce aţi binevoit a mi-l promite drept suvenir. *(Repede se întoarce într-un picior şi, alergând spre elegantul, i se uită cu gingăşie în*

ochi.) Ah, scumpule puişor, apropo de suvenir, tu mi-ai făgăduit o rochie de moar antic; zburdalnicule, ţi-ai uitat făgăduinţa. Eu nu mai vreau cofeturi, eu vreau rochia, vreau numaidecât... *(lovind cu piciorul şi cu pumnul în palmă)* iară de nu, îţi jur răzbunare. Ei, spune-mi, aşa-i că voi căpăta rochia?!...

Suflerul. Da conteneşti, doamnă, cu şăgile?... ceilalţi aşteaptă intrarea în roluri.

Burakova *(alergând spre sufler, îi şopteşte la ureche)*. Te rog, drăguţă, lasă-mă un moment să înduplec pe Aristid, şi zău că îţi voi da încă un merişor... da gustos... *(îşi sărută degetele, apoi întorcându-se către elegantul)* Hotărăşte mai degrabă, vezi că nu am timp de aşteptat!...

Suflerul *(aparte)*. Sărăcuţule, precum îmi pare, eşti subţire la chimir.

Elegantul *(falnic către Burakova)*. Ei, da mă iubeşti ceva?

Burakova. Auzit-ai, mă rog, el încă mă întreabă... crocodil mâncău de inimi femeieşti. Da cerul şi toate stelele să-mi cadă pe cap, dacă din dragoste către tine şi pentru o rentă de zece mii de ruble ce mi-i da, nu aş sacrifica totul... mă jur!

Suflerul *(o întrerupe sculându-se de pe scaun)*. Dar eu mă jur pe leafa mea, că-mi lepăd însărcinarea şi mă duc acasă...

Burakova *(cu nerăbdare către elegantul)*. Răspunde într-un fel, ce stai, pare că ţi s-a legat limba în gură!

Suflerul *(aparte)*. Ţi-ai găsit galantomul.

Elegantul *(apropiindu-se de Burakova, îi sărută mâna)*. Apoi făgăduiesc că astăzi după spectacol stofa de rochie va fi la picioarele tale şi... tu a mea?

Burakova. A ta, a ta! *(aparte)*. La asta vom mai gândi... *(către ceilalţi)*. Auziţi, dlor, martori sunteţi!

Toţi răcnesc deodată. Să trăiască!... *(văzând pe directorul că intră mânios pe scenă)*. Să trăiască regele... ura!

Directorul. Ce va să zică asta că strigaţi ca nebunii ura!... De când se strigă în *Hamlet* ura?!...

Polonius. Hamlet trebuie să râdă cu hohot: ha, ha, ha!, dar noi am socotit să strigăm ura!

Directorul. Văzut-ai ce îndreptare! *(Se apropie de sufler şi se uită în caiet.)* Unde te afli cu repetiţia? *(Frunzărind filele.)* Dumnezeule, ei încă abia trec în actul al treilea. Of, păcatele mele, ce necaz cu trântorii ăştia!

Suflerul *(cu mânie)*. Au doară eu sunt vinovat dacă dumnealor nu vor să repeteze? Eu mi-am uscat pieptul, suflând câte un rol de zece ori... *(Directorul îl întrerupe.)* Destul, iară te-ai pornit la măcinat? Dă-mi caietul şi lipseşte de aici. *(Către ceilalţi.)* De acum eu voi sufla rolurile, veniţi mai aproape şi să vedem de vă veţi bizui, dracilor, să şuguiţi cu mine. *(Către fiică-sa.)* Tu du-te şi-ţi fă toaleta! *(Către Hamlet.)* Ia seama, ştrengarule, la acest monolog! În cela rând m-ai dat de ruşine, căci, în loc de a striga „Crimă! încuiaţi uşile!“ tu ai bârfit pe dos, strigând „Uşile! încuiaţi crima!“ şi câte de aceste pozne îmi faceţi, încât dacă publicul nu ar proteja pe copila mea Dunea, de mult ar fi aruncat în voi cu ouă crude şi barabule fierte, iară poliţia m-ar sili să încetez. Atunci, blestemaţilor, aţi pieri de foame, sau v-aţi face hornari pe la jidani. Începe dar monologul cu un gest eroic...

Hamlet. Crimă! încuiaţi uşile, nime să nu intre, căutaţi pe ucigaşul!...

Directorul *(strigă)*. Laert, Laert! unde te-ai ascuns?

Laert *(repede aleargă de după culisă, dar, împiedicându-se de o frânghie, cade de-a lungul pe scenă. Toţi râd cu hohot.)*

Directorul. Apoi şezi cum e în rolul rănitului, şi vorbeşte cu voce de agonie!

Laert *(cu voce amorţită)*. Ucigaşul este dinaintea ta, Hamlet, tu eşti rănit de moarte, căci vinul...

Directorul *(lovind cu pumnul în masă)*. Veninul, surdule, veninul, iară nu vinul: văzut-ai, mă rog, beţivul numai la vin gândeşte. Apropie-te!

Laert *(se scoală şi se apropie de directorul)*. Veninul e în sângele tău, spada a fost otrăvită.

Hamlet. Otravă! apoi să lucrăm *(loveşte pe rege cu spada)*.

Regele *(către director)*. Dle director, eu de acuma am murit, rolul meu este sfârşit, daţi-mi voie să mă duc la birtul din colţ; eu astăzi încă nu am luat nimic în gură.

Directorul. Du-te şi caută să-ţi torni în gură şi să te întorci trăsnit.

Regele. Cum se poate una ca asta?

Directorul. Hai du-te, ieşi afară! *(Regele iese.)*

Orzie şi alţii. Trădare!... *(Pe scenă intră Fortimbrus cu căciula pe urechi şi ceacâr.)*

Directorul. Da tu unde te-ai cârpit aşa?

Fortimbrus. Cum se poate, eu nu am pus pe limbă nici o picătură.

Directorul. Ba ai turnat în gâtiţă... începe-ţi rolul!

Fortimbrus. La tristul dar al morţii supuşi să ne plecăm şi veşnica pomană...

Directorul *(sărind de pe scaun, strigă furios)*. Pomenire, blestematule... da să te audă Dumnezeu să umbli după pomană pe străzi. O, voi satanelor, dracilor, ce mă schingiuiţi ca în iad, se vede că calicia vă atrage cu gândul la pomană! Ce va zice publicul la aşa absurdităţi? Negreşit că fluieratul mă aşteaptă. Of, of, of, păcatele mele!...

Şi cine ştie cât timp s-ar fi căinat directorul, dacă n-ar fi fost întrerupt de un mare trăsnet al unei decoraţii picate. Mecanicul scăpase din mână odgonul, de care era aninată o bârnă. Lovitura în podeaua scenei a fost atât de puternică, că toate accesoriile se prăvăliră şi se grămădiră una peste alta şi o negură de colb înveli pe toţi actorii, care, fugind de pe scenă, se adunară în odaia de toaletă, iar pe scenă rămaseră numai servitorii luaţi dintre soldaţii garnizoanei şi lampistul. Ei se apucară de făcut rânduială şi de aşezat decorurile, fiindcă în curând avea să se înceapă reprezentaţia.

Te poftesc, cititorule, să vizităm măcar cu gândul acea odaie de toaletă în care sunt adunaţi artiştii, acea cameră misterioasă a înaltelor inspiraţii şi a aleşilor corifei teatrali, unde eroii veacurilor trecute şed ascunşi după culisa şi cortina scenei, aşteptând ridicarea ei să reînvie şi să înceapă activitatea cu ale lor pasiuni, dorinţe şi deşertăciuni, luptând pentru glorie şi independenţă. Căci autorul cu condeiul său îi dezgroapă din morminte, îi desfaşă din giulgiul funebru, le aruncă pe umere hlamide regale şi pe mândrele frunţi coroane cu diamante, iar din ţărna frumuseţii de odinioară întrupează pe graţioasa eroină, care prin puterea farmecului subjugă la picioarele sale pe fiorosul paladin. Aşa geniul autorului realizează poveştile evenimentelor trecute într-o realitate vizibilă, faptică, ce se prevede prin iluziunea jocului iscusit al imitatorilor. Deci dacă esteticul simte extazul admirării la privirea unui tablou istoric depins[1] pe pânză, apoi ce trebuie el să simtă la ridicarea cortinei, privind învierea acelui tablou! Privind în descrierea unui mic pasaj din repetiţia lui *Hamlet* închipuirea clasicismului în formele celui mai umoristic comism, binevoieşte acuma, cititorule, a trece cu suvenirele mele în odaia de toaletă a actorilor cu o oră înainte de ridicarea cortinei şi începutul reprezentaţiei lui *Hamlet*.

Închipuieşte-ţi o odaie mare în care sunt ticsite atâtea obiecte, încât cu greu va fi a le găsi numirile până şi în dicţionarul universal. De-a lungul a trei pereţi sunt aruncate atributele accesorii şi hainele teatrale precum: coşărci, coifuri, steaguri, pistoale, săbii, pumnale, unelte de ale inchiziţiei, mantii, instrumente muzicale, giulgiuri, tronuri, jamboane şi cârnaţe din papir, măşti, cununi de lauri, bărbi, mustăţi, cozi şi felurite piei de fiare, cealmale turceşti etc... Mai departe lângă al patrulea perete e o masă feştelită de felurite boieli şi pe ea sunt înşirate atributele de sulimeneală şi grimăseală, consistând din felurite ulcicuţe cu alb, roşu, negru, vânăt şi albastru, apoi periuţe, piepteni, cleştişoare de încreţit părul, foarfeci, cuţitaşe, peruci de tot colorul etc. Şi

prin acest haos de mărunţişuri cu gravitate se plimbă favoritul artiştilor, un motan bătrân cu coada în sus şi mieunând câteodată. Pe o laiţă lângă masă şed de-a rândul artiştii cufundaţi în îndeletnicirea cu toaleta. Actorii pribegi nu sunt pretenţioşi, ci se mulţumesc cu puţin. Ei alcătuiesc un fel de societate de muncă mutuală, ajutându-se unul pe altul în funcţiile lor. Tabloul devine foarte ciudat în momentele pregătirii de a ieşi pe scenă.

La capătul mesei, dinaintea unei bucăţi de oglindă stricată şi înfiptă cu colţul ascuţit într-o sfeclă, artistul, ce trebuie să joace pe regele, cu o deosebită silinţă face frizura lui Hamlet şi totodată aşează o perucă pe capul lui Polonius. Mai departe Laert cu o jumătate de mustaţă încleiată, mânios şi suduind, caută pe sub masă ceealaltă jumătate rătăcită. În dreapta Horatius, şezând turceşte cu nasul mânjit numai cu alb, cu o deosebită atenţiune cârpeşte o pereche de colţuni rupţi. Lângă dânsul Marcelis şi Bernardo gâfâind ajută unul pe altul să se îmbrace în uniformele vechii gărzi a lui Napoleon, ce le sunt foarte strâmte în spate. Şi la urmă tabloul se încheie cu o deosebită grupă de artişti, care cu râs în hohot îmbracă în giulgiu pe un soldat de garnizoană, ce avea să reprezenteze umbra tatălui lui Hamlet. Convorbirea artiştilor va fi prea desfrânată pentru a o copia, şi de aceea mai bine să intrăm în odaia de toaletă a donei Burakova. Din această misterioasă cameră ieşea pe scenă idealul perfecţiunii artiştilor de provincie personificat în dona Burakova cu talentul ei elastic, ce cu succes se îndoia ca mlădiţa la tot felul de roluri, începând de la partiturile vocale de operete până la cele de cuplete de vodeviluri, iară în drame de la Margareta din *Faust* până la Fedra lui Racine.

În cabinetul ei de toaletă, afară de câteva măşti, capele şi capoturi, nu se găseau alte podoabe, fiindcă toaletele mai alese actriţele de provincie le ţin pe acasă. În fundul odăii pe o masă sunt aşezate felurite cutiuţe şi flacoane, bolduri, foarfeci şi vopseli, în mijlocul mesei e o oglindă cu două vase de flori pe

de lături. Pe podea e aşternut un covor cam şters şi ros, pe care se joacă doi cotei, proprietate neapărată a actriţelor. În colţul odăii arde foc într-o sobuşoară de spijă, împrăştiind o priincioasă căldură. Dinaintea acestei sobe Burakova, tologită într-un jilţ, fumează o ţigaretă, uitându-se la para focului şi adâncită în gânduri. Ea este o femeie foarte frumuşică, ochişorii ei negri şi isteţi exprimă multe din cele ce guriţa ei roşie cu dinţi ca de mărgăritare nu vrea să spună. Nasul ei cam bârligat e aşezat între doi obrăjei proaspeţi şi rumeori care, când guriţa zâmbeşte, dezvelesc două gropiţe ce seamănă a fi cuibuşoare de amor. Talia, sânul şi tot trupul ei sunt plăzmuite în farmecele cele mai graţioase şi ademenitoare, aşa că nu degeaba dona Burakova inspiră în junimea oraşului o adoraţie frenetică. Ea era cochetă şi şugubeaţă pentru unii, iară pentru alţii aspră şi destul de iscusită pentru a se apăra de asalturile măgulitorilor şi desfrânaţilor ce-i făceau curte. Ea avea caracterul acelor femei care, de ce te apropii de dânsele, ele se depărtează, şi, din contra, voind a te depărta, te provoacă cu dulci ispite, ştiind a întrebuinţa bine fluidul misterios al amorului, cu care multe femei sunt bogat înzestrate de natură. Această puternică atracţiune învinge orice măsuri de pază, ce raţiunea iscodeşte spre a se feri de ispită. Cesţii[2] trecute prin discuţiile celei mai adânci filozofii fiziologice pun cultul amorului în paralelă cu cultul religiunilor, unii crezând în poligamii, alţii în monogamii. Iară civilizaţia modernă se sileşte să curme aceste două noduri cu tăişul filantropiei, anume cu emancipaţia mutuală a ambelor tabere de luptători. Iscodirea legii libertăţii şi egalităţii drepturilor trupeşti este cea mai însemnată proprietate a ambelor sexe. Dar putea-va civilizaţia să ajungă la culmea perfecţiunii acestor doctrine? În cale îi stau multele greutăţi ale luptei pentru existenţă, ale luptei pentru îndestularea pasiunilor neînfrânate ce dau asalt de nebunii şi greşeli raţiunii încă în pruncie. Au nu vedem că filozofii cei mai înţelepţi, gânditorii cei mai adânci, asceţii cei mai aspri precum

şi fanaticii cei mai turbaţi au fost şi vor fi totdeauna biruiţi de fluidul amorului şi, fiindcă *Les vaincus ont toujours fort*[3], zburdalnicul prunc Cupidon şi-a bătut şi-şi va bate joc de ei, silindu-i să închine steagul înaintea unor perechi de ochi frumoşi? — Dar să ne întoarcem la dona Burakova, pe care am lăsat-o stând pe gânduri lângă sobuşoară. În căpuşorul ei se combina atunci strategia cea mai hâtră pentru a zădărî şi aduce la desperare pe adoratorii săi, care din partea lor asemenea se întreceau în combinaţii, ce fel de capcană să iscodească ca să poată prinde pe graţioasa păsărică ce le mânca momeala fără a intra în laţ. Ei nu o dată cu ciudă se uitau la frumuşica ciocârlie, cum se legăna în aer şi îşi ciripea amorul, dar totodată ochind momeala ce o ademenea.

Iată deci că ea se scoală din jilţ, îşi îndreaptă la oglindă abundenta sa frizură, studiază câteva zâmbiri şi gesturi, de care în curând va avea trebuinţă, apoi cam pe gânduri păşeşte spre scena luminată aşteptând ridicarea cortinei.

În parter, pe scaunele de primul rang, înfocata junime aştepta ivirea Burakovei, ca să aducă la împlinire răzbunarea pentru neizbutirea sa în amor. Complotul era acuma urzit şi hotărât, ca prin fluierat şi ostilităţi să aducă pe biata artistă la extremul mizeriei, şi atunci ca şoimi răpitori să prindă pe gingaşa păsărică în ghearele lor.

Astfel e soarta multor femei, ce se suie pe lunecoasa estradă teatrală spre a delecta publicul prin talentul lor. Nu una din acele femei inteligente cade până la infamie, şi apoi suspină gândind la fericirea din haremuri. Eu cu tristeţe înţelegeam piedica ce-i era pusă în cale şi prevedeam căderea ei. Neînduraţii măgulitori aduseră la împlinire conspiraţia, căci piesa *Hamlet* a fost fluierată, artiştii batjocoriţi într-un chip înfricoşat, aşa că autorităţile oraşului depărtară de la teatru pe bătrânul Burakov şi trupa lui se împrăştie. Neavând mai mult afaceri cu scena şi aşteptând altă trupă de actori ce trebuia să sosească din capitală, eu pierdui din vedere şi pe Dunea Burakova care, cum auzii, plecase din

oraş insoţită de un adorator bogat. Apoi într-un timp se vorbea şi se scria prin gazete de renoitele ei roluri prin oraşele din provincie. În sfârşit, gazetele conteniră de a mai scrie ceva de Burakova. Se presupunea că ea cu adoratorul ei s-a dus la America, ţara disperaţilor şi a aventurierilor.

II
Dona Elvira Salamini

După un lung şir de ani de călătorii prin ţări străine m-am întors în oraşul O***. Mă uit împrejur, o, Dumnezeule, câtă schimbare în decursul acestor ani! Toate s-au renoit, s-au prefăcut, s-au îmbunătăţit, s-au perfecţionat aşa, de îmi părea a privi o fantasmagorie. Şezând într-o lojă a teatrului orăşean şi uitându-mă la grandioasa zidire, îmi ştergeam ochii. Ce, Doamne iartămă, nu-mi venea a crede că din sărăcuţul teatru de mai nainte, ce avea asemănare cu o coşarcă, s-a ridicat măreţul templu al lui Apolo din vechea Grecie cu coloanele lui de marmură, cu arcuri, statui, ornamente de bronz şi de spijă, înlăuntru cu picturi al fresco[4], candelabre, poleială, cristaluri, iluminaţie electrică, loje şi în ele dame îmbrăcate în mătase şi catifea presurate cu pietre scumpe. În parter junimea civilă avea fracuri şi cravate albe, militarii uniforme cusute cu aur pe piept şi alte decoruri. În ce parte mă întorc, pretutindeni sunt orbit de raze luminoase, pretutindeni lux, civilizaţie şi dialogul francez. Parisul şi pace... Iară pe scenă îmi părea a vedea aievea poveştile ce mi le spunea de copil mic bătrâna mea bunică, şezând pe divan turceşte, cu fes roşu în cap şi cu filigeanul de cafeluţă în mână. Ea cu gravitate şi cu un fel de inspiraţie poetică îmi spunea minunile din ţări depărtate de peste munţi şi codri, râuri şi mări, cu palate de aur împodobite cu pietre scumpe şi locuite de zmei şi paralei, unde lo-

cuiesc Feţi-Frumoşi şi Ilene Cosânzene cu părul de aur în grădini paradisiace cu mere care, despicându-le, din ele ies zâne cu haine de rubine şi safir şi alte nenumărate minunăţii, ce iscusinţa modernă a adus la perfecţie în iluzia decoraţiunilor şi punerea în scenă a pieselor de feerii şi baleturi.

Şi gândeam eu: unde se află acum fostul director, bătrânul Burakov, cu peruca lui ştearsă ca o piele de opincă? Unde sunt colaboratorii lui dramatici, ce cu căciula pe-o ureche şi cam ceacâri declamau la repetiţii pe Hamlet? Unde e frumuşica brunetă Dunea Burakova, primadona operetelor şi a pieselor clasice, cu camarazii ei lirico-dramatici? Mă uit în afiş şi citesc, în loc de Dulakov, Ivanov... numai nume italiene: Tardini, Bardini, Salamini şi alţii. Se vede, gândeam eu, că bătrânul Burakov îmbogăţindu-se şi-a luat o trupă de opere italiene şi, voind a mă încredinţa, mă întorc de întreb pe un megieş ce îmi părea a fi rus, căci purta barbă lată şi tunsă à la cosaque[5].

— Dă-mi voie, d-le, să te întreb, cine este antreprenorul acestei trupe?

Domnul cel tuns cu un ton aspru îmi răspunde franţuzeşte: „Que me voulez-vous, je ne vous conais pas?!“[6]

Am sfeclit-o! N-am nimerit şi oareşicum ruşinat mă uit împrejur, de nu voi vedea vreun cunoscut, dar în zadar. Dumnezeule, se poate oare ca în ţara unde m-am născut şi într-o aşa mare adunare de public să fiu cu totul străin ca un Livingstone sau Delagorg în pustiurile Africii? O mâhnire nespusă mă cuprinse şi, ieşind din lojă, m-am depărtat spre foié[7] în speranţa de a da peste un cunoscut, dar, neştiind calea prin labirintul galeriilor, am nimerit în apartamentul de toaletă al damelor, unde cu mânie mi-a oprit intrarea o babă gheboasă cu obrajii ca zbârciogii, cu buzele uscate şi vinete, dintre care se vedea numai un dinte, pe care, rânjindu-se, mi l-a arătat ca un câine zădărât.

— Unde intri, moşule, mi-a strigat ea, nu ai nimerit, această intrare e rezervată numai pentru dame.

— Ei, ş-apoi! i-am răspuns eu cam supărat de epitetul ce mi-a dat baba cloanţă. Cum mi se pare, mătuşă, noi amândoi suntem de-o vârstă. Apoi, voind a o zădărî, am adaos: Cum văd, măcar că sunt moşneag, inima tot mă trage unde se adună frumuşelele, căci la vârsta noastră trăim numai cu suvenirele. De altfel, s-ar părea că suntem nişte strigoi ieşiţi din morminte.

Baba, zâmbind, mi-a arătat iarăşi clonţul, şi acea zâmbire, încreţindu-i şi cutremurându-i zbârciturile obrajilor, o deformase de pare că o lovise... ducă-se pe pustii. Apoi, după un oft horcăitor ce a zbucnit din pieptul ei uscat, ea mi-a răspuns:

— Ai dreptate că trăim numai cu suvenirele tinereţilor trecute, şi acum, când te uiţi în oglindă, te iau fiori. Da d-ta de unde eşti?

— Eu sunt de aici, i-am răspuns, aici m-am născut şi aici mi-am petrecut tinereţile cu extazurile lor nebunatice. Apoi soarta m-a aruncat în ţări depărtate, de unde acum după mulţi ani m-am întors, şi pretutindeni mă aflu ca şi în străinătate, căci nu găsesc pe nime din cunoscuţi. Da d-ta, doamnă, de unde eşti?

— Eu asemenea sunt de aici. În tinereţe am fost artistă, şi nu puţină glorie am câştigat cu talentul meu.

— D-ta ai fost actriţă?

— Aşa este, şi pot zice că în timpul meu eram renumită atât în operete, cât şi în piesele cele mai clasice. Eu, dle, nu m-aş fi schimbat cu aceste păpuşi italiene, ce fac deliciu numai auzului, fără a deştepta coardele inimii. Ele joacă numai ca nişte marionete şi, când ies din culise, îs toante ca curcile. Eu cu jocul meu nu numai că încântam publicul, ci îl şi stăpâneam plecându-l la dorinţele mele. El mă preţuia până la adoraţie şi umbla roi după mine. Of, of, scump timp am petrecut eu atuncea!

— Cum se vede, acel public era încântat, dar puţin galantom.

Ea m-a întrerupt cu grăbire înţelegând ce am voit să zic:

— Îmi dai a înţelege că mă vezi acum servind în odaia damelor! Tocmai de asta eu mă plâng, că singură sunt vinovată de

reversul ce soarta mi-a trimis. Frăgezimea inimii mele m-a adus la acest hal. Nu degeaba zice proverbul: Dă inimii voie, ea te duce la nevoie.

— Socot însă că tot după acest proverb nu unul din curtezani a pătimit din cauza d-tale.

— Aşa-i, mi-a răspuns ea, dară chinul de amor din timpul meu era mai mult idilic, pentru că curtezanii de atunci din suflet adorau pe artistă, necerând de la ea sacrificii grele, ci mulţumindu-se cu un suvenir luat de la dânsa, bunăoară, un pieptănaş, un pantof şi alte bagatele. Ei purtau la piept un colţun de pe picioruşul ei, iară în suflet chipul ei adorat. Amanţii de atunci erau copii bătrâni, iară cei de acum sunt copii moşnegi deziluzionaţi. Cauza reacţiei timpului provine de la uzul neregulat al luxului, care a năbuşit din capitale în provincie. Luxul a înecat, a înghiţit toate dorinţele modeste ale timpului trecut. Curtezanii cer acum de la biata femeie tot, o preţuiesc numai ca un obiect de plăcere, ca o vremelnică jucărie, de care, după ce se satură, o aruncă fără îndurare, căutând alta. Simţirile dulci ale amorului s-au prefăcut într-un chin dureros, ce pe mulţi îi duce la disperare şi nu o dată la sinucidere, dacă nu pot izbuti să-şi împlinească nesăţioasele dorinţe.

— Văzut-ai, mă rog, am exclamat eu nevrând şi cu uimire, ascultând judecata ei.

Ea s-a uitat la mine cu ironie, dând din umeri. Îţi pare curios, dle, că mă auzi vorbind într-un stil cam poetic şi oare unde gândeşti: De unde strigoaica asta se ţine de prestigiul esteticii, după ce mai bine i s-ar şedea în rolul unei fermecătoare din *Macbet!* Şi ea a râs cu hohot. O, ce râs! Semăna cu horcăitura unei fiare cu gâtiţa tăiată. — Dar nu te mira, dle, a adaos ea, eu mult am citit în viaţa mea şi am studiat profesia de actriţă nu numai pentru a câştiga bani, ci şi pentru a-mi înzestra mintea cu cele mai alese odoare ale renumiţilor scriitori. Odată, când vei avea vreme, vină în mansarda în care locuiesc, şi eu îţi voi declama

cele mai alese monologuri din piesele franceze şi germane. La mine aici, a adaos ea arătându-şi cu degetul uscat fruntea, este o arhivă de mărgăritare beletristice, şi posed o memorie colosală.

— Bine, i-am zis, dacă d-ta eşti înzestrată cu aşa memorie, apoi socot că-mi vei putea spune: ce s-a făcut cu trupa artiştilor care cu vreo 40 de ani îndărăt juca aici?

— Unii s-au împrăştiat prin lume, alţii au trecut pe ceea lume, şi numai eu singură am rămas din acea trupă.

— Dumnezeule, am strigat eu uimit, şi cum te numeşti?

— Eu sunt Dunea Burakova, a răspuns ea privindu-mă cu mirare.

— D-ta eşti încântătoarea Dunea de odinioară? Publicul aplauda cu frenezie şi bătrâna, sculându-se cu grăbire, mi-a zis: Mă duc la funcţiile mele. Nu uita, dle, vină în mansarda mea, casa lui Fendrich, nr. 17, strada Rişelie. Şi ea cu fuga s-a depărtat, intrând în apartamentul damelor.

Publicul elegant s-a împrăştiat, prin foiéul iluminat *a giorno*[8]. Fiecare păşea cu grandeţe dându-şi un aer măreţ, iară la întâlnire cu vreun cunoscut abia clătinând unul altuia cu capul. Toată ceremonia aceasta avea asemănare cu o procesie păgână, din care lipseau numai vechii sacrificatori în mantiile lor albe. Ei erau în acele momente în culise, aşteptând ridicarea cortinei spre a se prezenta în actul al doilea din opera *Aida*.

Oare pentru ce atâta înţânţoşare? Pentru ce acest mutism, ce nu exprimă adevărata sinceritate şi mulţumire? Pentru ce tirana etichetă domnea în foié? Ea pedepseşte cu epitetul de *mauvais-genre*[9] pe oricine va vorbi tare, va merge liber, va râde sau va glumi cu zgomot. Actorii pe scenă imitează pe dimnitarii din piesă, spectatorii imitează pe actori. Pe scenă rochii de mătase, catifea şi giuvaieruri, în foié se plimbă aceleaşi toalete, expunând bogăţia odoarelor.

Un tânăr din provincie sosit în oraş din fundul pustiurilor, cu faţa dogorâtă de soarele vieţii muncitoare de agronom, dar cu

buzunarele bine ticsite de bani, se uită împrejur cu oareşicare înspăimântare, silindu-se să-şi deie maniera liberă de un leu orăşean. Însă faţa lui devine roşie şi pe frunte îi rourează sudoare. El, trecând pe lângă o mare oglindă, cu frică se uită în ea cu coada ochiului să vadă de nu i s-a strâmbat cumva cravata sau cârlionţii frizurii de sunt în rânduială. Şi iată că deodată el devine palid şi se cutremură, când o frumoasă camelie cu un lung şlep de rochii îi pune mai sub nas lorneta şi, cam închizând genele, i se uită drept în ochi cu o zâmbire ademenitoare. Pezevenchea îi de tot frumuşică. În părul ei blond strălucesc diamante minciunoase şi în ochii ei mari albaştri sentimente minciunoase. Ea se plimbă *à la brasséț*[10] cu o neneacă, cum se pare, împrumutată. Neneaca are bucle albe ca laptele şi e îmbrăcată în rochie de catifea neagră.

— *Il n'est pas mal!*[11] pronunţă camelia destul de tare, întorcându-se către neneacă-sa, care nu înţelege nici un cuvânt franţuzeşte. Apoi cocheta aruncă o privire galeşă tânărului provincial şi cu grandeţe păşeşte înainte. Provincialul la această provocare, ca lovit de o scânteie electrică, tresare, se înţânţoşează şi, punându-şi monoclul în găunoşitura ochiului drept, urmăreşte pe frumuşica camelie şi trage cu urechea, ca din conversaţia ei cu neneaca să afle cine-i. El se ţine după urma ei şi mai că nu-i calcă şlepul. Frumuşica studiază cu coada ochiului toate mişcările lui. Acest soi de capcane vii, ce stau în calea junimii moderne, au nu numai o pereche de ochi încântători, ci şi o pereche observatori ce-i poartă în ceafă.

— Peştişorul de aur adulmecă undiţa! şopteşte ea la urechea neneacăi de contrabandă.

— Numai de n-ar fi vreun broscoi de baltă! îi răspunde respectabila la chip, neneaca împrumutată. Apoi ele amândouă se grăbesc să intre în cabinetul damelor, ca să afle de la camerista Dunea Burakova, care cunoaşte pe toţi şi-i un fel de Laporelo femeiesc, de este tânărul provincial proprietar şi bogat. Aşa într-un

pătrar de oră, pe timpul pauzei dintre acte, se fac în acest bâlci elegant al deşertăciunilor lumeşti multe acte de dragoste, de cunoştinţe şi de căsătorii de comerţ.

Rezemat într-o poză academică de piedestalul unei statui de marmură, un tânăr tras la faţă, cu chipul caracteristic al israeleteanului, cu nişte ochelari de aur aşezaţi pe nasul său coroietic, cu o zâmbire de dispreţ pe cărnoasele sale buze se uita la un frumos june ce conversa cu el.

Junele e îmbrăcat şi pieptănat după jurnal ca o păpuşă. El cu umilinţă se uită la cel cu nasul coroietic, pe care de câteva ori vrea să-l ieie de mână, dar palestineanul cu iscusinţă se apără de a-i da mâna, zicând cu indolenţă: „Nu pot, m-am hotărât odată că nu pot!“

— Nu-mi vine a crede, zice junele, ca ruga mea să fie zadarnică. Îndură-te, Davide, tu mi-ai fost camarad la universitate şi amic intim, nu mă respinge în poziţia mea precară. Au doară ai uitat că în timpul studiilor noastre eu te ţineam gratis în domiciliul meu, fiindcă părinţii tăi nu-ţi trimiteau bani de cheltuială? Şi acuma mă laşi fără ajutor?

Amicia cu comerţul nu se înfrăţesc, eu sunt finanţist şi sclav legii finanţelor, răspunde nasul coroietic. Tatăl meu mi-a încredinţat capitalul firmei sale, şi eu trebuie să iau seama bine, cui să împrumut bani.

— Vasăzică, tu te îndoieşti că-ţi voi plăti la termen, îl întrerupe tânărul cam supărat.

Din contra, eu nu aş sta la îndoială să-ţi împrumut, dacă aş şti că acel capital îl vei întrebuinţa în vreo afacere comercială cu bun chilipir în perspectivă. Dar fiindcă cu banii vrei să intri în filiaţii de amor cu frumuşica Lidia, apoi nu este de crezut că-mi vei întoarce datoria. Cupidonul a fost şi va fi tot gol şi, cu toate că-i place a se lăfăi în bani, în fine este uşor la minte şi nebăgător de seamă ca un adevărat *sans culote*[12]... şi nasul coroietic cu mândrie se uită împrejur, mulţumit de aşa isteţime.

— Dar ce are a face Lidia cu capitalul ce-ţi cer împrumut, când eu îţi dau poliţă cu 24 % la sută?

— Poliţa însă negreşit vei fi silit s-o absolvi, cheltuind pe pără, avocat şi timbru, iară la urmă, ce este mai rău, eu voi fi nevoit să mă sfădesc cu d-ta.

— Asta nu va fi niciodată, crede-mă pe onor că-ţi voi plăti la timp, se sileşte a-l îndupleca tânărul.

— Nu vei plăti, nu, îl întrerupse nasul coroietic, căci vrei să intri în luptă cu tenorul Sergiu, bogatul clironom, al cărui tată nu demult a murit; pe tânărul Sergiu l-am văzut dinioară petrecând pe Lidia până la apartamentul damelor, unde negreşit prin mijlocirea cameristei Dunea Burakova se vor pune la cale după spectacol să beie şampanie în vreun cabinet misterios şi să înghită la stridii.

Copilandrul devine palid, îşi muşcă buzele de invidie şi cu îngrijire îşi ţinteşte căutătura spre apartamentul damelor. Tulburarea sufletească îl aduce la desperare şi, desăvârşit pierzându-şi cumpătul, îl apucă pe camaradul său de mână şi cu un oftat dureros îi zice:

— Apoi nu am ce mă face, m-am hotărât să mă plec voinţei tale, vânzându-ţi 300 fălci de pădure cu o sută de galbeni.

Ochii fiului lui Israil scânteiară. Zâmbirea lui de dispreţ s-a prefăcut într-o zâmbire dulce, el momentan s-a schimbat din leul impunător în tigrul ce se târâie pe labe spre vcitima ce a ochit-o. Deci cu gravitate îşi scoase de pe nas sticlele, apucă pe june cu amândouă mâinile şi cu o voce gingaşă se sili să-l mângâie.

— Nu-ţi pară rău, prietene, crede-mă că pădurea nu face mai mult, şi cred că eşti destul de cuminte să înţelegi cât de greu merge comerţul în ziua de astăzi.

— Orişicum ar fi, dar 300 fălci de pădure în megieşia căii ferate are...

— Nu are nimic, întrerupe nasul coroietic, nedând junelui timp să calculeze şi să-şi deie seama. Citeşte, adaose el, ordinul

guvernului, care nu dă voie să se ardă lemn în locomotive, ci numai antracit, şi aşa vei înţelege că eu cu astă cumpărătură îmi pun capitalul în risc, şi pe de altă parte noi, bancherii, nu avem mari sume de bani disponibile pentru afaceri nesigure. Scoţând apoi din buzunar un portofel bucşit cu bancnote, îl deschide dinaintea junelui zicând: „Mă jur pe stima ce-ţi port, că astă sumă de bani a fost menită s-o împrumut contelui Calicini, dar acum stau la cumpene între amicul meu şi procentul de 50 la sută ce-mi dă contele cu siguranţă de amanet pe casa sa din oraş“.

Pupilele ochilor copilandrului se măresc, aruncând o căutătură avidă în portofelul cu bancnote. El se cutremură ca de friguri, şi cu o voce înăduşită de emoţiune şi pare că ruşinându-se de actul ce vrea să săvârşească, iute se uită împrejur, apoi se pleacă la urechea tânărului bancher şi îi zice: „Nu-i de pierdut timpul! Notarul se află aici, l-am văzut în parter; mergi de-i spune să pregătească poliţa, care după spectacol va aduce-o în cabinetul de la *Grand otel,* unde eu voi fi cu Lidia la *supé*“[13].

— Ferice de voi, fluturaşi ai libertăţii, pentru voi sunt predestinate florile vieţii, iar nu pentru noi, sclavii finanţelor! Dar grăbeşte de invită pe Lidia, până ce Sergiu nu ţi-o suflă de sub nas; eu mă duc să vorbesc cu notarul.

Junele cu grăbire păşeşte spre apartamentul damelor, iară nasul coroietic se uită pe urma lui zicând: „Dobitocului nici prin gând nu-i trece că eu gratis mă voi folosi de plăcerea după care el aleargă...“ Şi mormăind încă ceva, se grăbeşte să intre în sala reprezentaţiei, fiindcă pe scenă se începuse al doilea act al operei.

Prima dona Elvira Salamini şi tenorul Tardini încântau auzul publicului cu un duet patetic. Însă nu toţi sorbeau cu urechile dulcile modulaţii ce în vibraţii fermecătoare veneau de pe scenă. Armonia străbătea mai cu seamă în sufletele modeste, în asistenţa din popor, iar nu în piepturile goale ale damelor elegante şi ale cavalerilor de modă ce se lăfăiau prin loje şi prin jilţuri —

dovadă că ei în momentele cele mai mişcătoare, în mijlocul valurilor de armonii cereşti, se tăvăleau în noroiul prozei realismului, discutând cu *şopot (pour la bonne tenue*[14]*)* clevetirile cele mai scandaloase ale zilei, bârfelile cele mai mârşave şi intrigile cele mai iscusit ţesute.

Într-o lojă de bel-étage o neneacă în rochie de brocar, la piept cu un bold ce reprezenta un fioros păianjen de email, şede ţanţoşă între două fiice, una cu verigi grele de aur în urechi, alta pieptănată *à la chinois*[15] cu două măciuci de aur înfipte în păr. Neneaca cu iritaţie dojeneşte pe copila cea mai mare că nu ştie să prindă în laţ pe un tânăr ce ea îl ochise de mire.

— Apoi ce-s eu vinovată, dacă el e aşa de indiferent faţă de mine şi tăcut în vorbă, răspunde cu voce iritată fiica cea cu verigi în urechi.

— Eşti dobitoacă, dacă nu ştii a-l depăna pe aţişoară la ghem, bodogăneşte neneaca.

— Apoi ce aţişoară poţi avea la un tânăr om decât a amorului? răspunse ofensata fiică. Eu îl trăgeam cât puteam de acea aţă, dar în zadar. El îmi sta înainte ca un butuc şi numai holba ochii rânjindu-se. Şi fiica cu verigi în urechi mânioasă îşi întoarce faţa spre scenă.

Neneaca cu păianjenul, asemene mânioasă, se pleacă la urechea fiicei şi îi citeşte morala zicând: „Eu ştiu că în opinia ta Iancu Cucu este un dobitoc, pentru că el nu ştie a-ţi spune palavre filozofice, cu care, cum se vede, tu ai început cu el vorba ca să arăţi educaţia strălucită ce eu ţi-am dat. Se înţelege că el a trebuit să tacă, fiind numai econom bun, om de muncă, iară nu sibarit ce citeşte cărţi învăţate. Pentru aceea el este bogat şi solid, pe când Sergiu, care ţie îţi place, bate acum la tălpi averea tătânisău ce nu de mult a murit. Pare că nu l-ai văzut dineoară în foié cum se lipise de o damă cu rochie de catifea albastră. Eu, dând un bacşiş cameristei Burakova, am aflat de la dânsa ce soi de poamă este... de acele ce... şi ea făcu cu mâna un semn echivoc.

— Şi ce te-ai legat de capul meu, îi răspunde fiica cu verigi în urechi, roşindu-se pe obraz de mânie, eu am vorbit cu dânsul de filozofii?

— Apoi ce-ai vorbit? Eu trebuie să ştiu ca să-ţi îndrept greşeala!

— Eu l-am întrebat de ce stă aşa pe gânduri, poate e amorezat...

— Rea întrebare! Ei, şi el ce ţi-a răspuns?

— Mi-a răspuns că guturaiul i-a picat pe piept, şi se teme a vorbi ca să nu-şi stârnească strănutatul.

— Şi tu ce ai răspuns?

— Nimic!

— Rău ai făcut! A trebuit să arăţi compătimire la guturaiul lui zicând: „Cine te va căuta, dacă vei pica la pat? Cine îţi va fierbe ceişor de floare de soc, pe care eu ştiu aşa de bine a-l pregăti...“, într-un cuvânt să-i fi dat a înţelege că tu ştii a gugoli pe bolnavi şi, drept dovadă, să-l fi trimis să mă întrebe pe mine, cum m-ai căutat când am fost bolnavă de lungoare. Astfel puteai să-l faci a înţelege că pe lângă toate eşti şi bună gospodină, ştii a face şerbeturi de nufăr, a îngrăşa curcani, a pune ouă sub cloşcă etc. Nu, în loc de acestea, tu îţi arăţi indiferenţa, pe când el se căinează de guturai. Of! of! cu voi nu o mai poţi scoate în capăt. Şi eu, sărăcuţa de mine, ca să vin de la ţară până aici şi să pot da goană după Iancu Cucu, mi-am vândut la jidani fără preţ grâuşorul de pe lanuri...

Cine ştie cât s-ar mai fi văicărat neneaca, de nu s-ar fi deschis uşa şi n-ar fi intrat în lojă un tânăr elegant, dar foarte palid la faţă şi cu ochii urduroşi.

— A, *monsieur Antoin!*[16] exclamă neneaca întinzându-i mâna. Cum te mai afli? *Vous êtes toujours soffrant!*[17] adaugă fiica cu verigi în urechi, iară ceealaltă fiică cu măciucile în păr îl pofteşte să şadă.

— Mulţumesc! răspunde tânărul palid. Aşa-s de îndeletnicit, că sănătatea mi-am smintit...

— D-ta tot în versuri vorbeşti, îl întrerupe zâmbind fiica cu verigi.

— Şi ce trebi aşa mari ai d-ta? îl întreabă neneaca cu interes.

— Of! sunt îmbulzit de afaceri, răspunde cu gravitate tânărul palid. Judecaţi singure, că de trei nopţi nu am închis ochii, alergând de la bal la bal, astăzi după spectacol trebuie să fiu la un somptuos supeu dat în onorul primadonei Elvira Salamini, şi pe mâine sunt angajat la balul cucoanei Săftica Boteanu, la care socot că şi d-voastră veţi fi.

— Eu sunt poftită cu copilele, dar mi se pare că nu vom merge, fiind de tot ostenite. Aici am venit să ne mai odihnim şi să ne îndulcim de vocea încântătoare a primadonei Salsisoni.

— Salamini! se grăbeşte a îndrepta greşeala fiica cu măciucile în coafură.

— O! adorabila Elviră, zeiţa armoniei, veţi vedea cum în al doilea act îi vor oferi o brăţară cu diamante scumpe!

— Fără şagă? întreabă cu o exclamare unanimă neneaca şi fiicele. Şi cine este galantomul ce face un aşa prezent?

— Se înţelege că compania noastră, adică Sergiu cu doi camarazi de universitate ai mei, răspunse tânărul palid.

Neneaca aruncă o căutătură de mânie spre fiica cu verigile în urechi, iară fiica de ciudă îşi muşcă buzele, loveşte în ele cătinel cu evantaiul şi, neputându-şi stăpâni tulburarea, se întoarce către tânărul palid şi zice cu voce tremurătoare: „Păcat de silinţa ce vă daţi şi de cheltuielile ce întrebuinţaţi pentru aceste privighetori venetice. Ele cântă şi ciripesc, apoi, luându-vă darurile, zboară unde înfloresc portocalii. Aşa-i că am dreptate, dle poet, d-ta mă vei înţelege!“

— Dar mata, duduie, nu vei înţelege când îţi voi spune că, din contra, păsăruica cântăreaţă va rămâne aici în colivia căsătoriei, îi răspunde tânărul cu un ton misterios.

— Se vede că se mărită cu vreun actor, adaoge neneaca zâmbind cu ironie. Şi apoi nu-i de mirare: actriţă cu actor, aşa se cuvine!

— Din contra, întrerupe tânărul palid. Ea nu se mărită cu un actor, ci cu un proprietar mare al nostru, cu tânărul şi bogatul Iancu Cucu.

Vestea aceasta a lovit ca fulgerul în loja din bel-etaj. Neneaca cu un mic răcnet a sărit de pe scaun şi a picat îndărăt ca ameţită. Fiicele, nevrând, lovesc în palme cu mirare, apoi se silesc a ridica pe neneaca de pe scaun şi a o duce pe subsuori în apartamentul damelor. Publicul din lojile megieşe privesc cu nedumerire la confuzia celor trei dame. Dar fiica cu belciugii în urechi, spre a da neneacăi efectul unei ameţeli de modă, o dojeneşte cu glas zicând: „Ţi-am spus, neneacă, să nu asculţi cu aşa mare atenţiune pasajele patetice, fiindcă muzica îţi iritează nervii“. Şi din întâmplare tocmai în acel moment duetul de pe scenă întru atâta a încântat publicul, că mulţi din asistenţi se ridicară de pe scaune, trimiţând furtuni de aplauze şi de laude cântăreţilor. Tânărul palid, înţelegând sub ce impresie neneaca s-a tulburat, a ieşit din lojă cu grăbire.

Pe scenă primadonei i s-a dat un dar de mare preţ, iară publicul elegant, după multe urări, s-a adunat iarăşi în foié.

Pe o canapea de catifea se pune un bătrân cu fiul său. Bătrânul poartă o perucă foarte neted pieptănată în cârlionţi la tâmple, iară tânărul cuconaş poartă colerete albe la gât de mărimea unor aripi de gâscă. Bătrânul se uită cu o căutătură zâmbitoare la două dame ce vin spre el şi zice fiului său: „Ia seama, Pătrăchel, pe lângă noi va trece neneaca cu copila ce are 100 mii zestre. Nu scăpa prilejul, închină-te şi spune-i ceva amabil, da ştii, zâmbind cu aşa graţie, încât să-i poţi arăta frumoşii tăi dinţi ca de fildeş. Cine mai ştie ce dă norocul, câteodată duduiele se amorezează şi de dinţii cavalerilor.

— Curios mai eşti, tătucă, duduia asta îi aşa de falnică încât

nici nu vrea să se uite la mine! Şi tânărul cu colerete face cu mâinile un gest de desperare.

— Şi de ce socoţi tu aşa? apostrofează tătuca, zi mai bine că eşti un nătărău şi nedibaci a face curte, şi cu aşa cusururi nu vei ajunge departe. Îmi pare rău că tu, fiind unicul fiu, te-am scăpat de serviciul militar, unde ar trebui mai bine să slujeşti, învăţând de la ofiţerii sprinteni iscusinţa de a măguli femeile şi a te purta cu isteţime în societăţile elegante, în care te trag ca pe un urs de urechi. Of! of! şi sunt pe lumea asta părinţi fericiţi, ce au feciori săraci, dar destul de hâtri spre a-şi găsi mirese bogate fără ajutorul părinţilor. Numai eu, păcatele mele, am colindat la peţit prin toate casele cu fete bogate şi de pretutindeni numai cu bostani am ieşit, încât acuma mi-i ruşine să mă arăt pe stradă.

— La ce cauţi numaidecât bani mulţi, îi răspunde tânărul îndreptându-şi coleretele şi roşindu-se la faţă.

— Aşa se cade, adaugă bătrânul, că ce este mai priincios decât o zestre bună, comoară găsită ca în drum! Atunci şi bătrânii părinţi se folosesc, trăind bine pe lângă copii. Ia şi săptămâna trecută s-a însurat un biet ofiţer numai cu sabia la brâu, luând zestre o sută de mii capital numai cu vorbe dulci şi cu zurăituri de pinteni.

— Dar şi d-ta, tătucă, nu te-ai însurat cu bogată.

— Aşa-i, întrerupe bătrânul cu iuţeală, dar în timpul meu căsătoria nu atârna de la voinţa miresei, ci de la a părinţilor. Acum s-au schimbat obiceiurile, copilele nu întreabă pe părinţi, ci se mărită în ruptul capului după porunca sentimentelor de amor.

Cine ştie cât ar fi mustrat bătrânul pe fiul său, de nu l-ar fi întrerupt apropierea demoazelei cu o sută de mii care, plimbându-se prin foié, s-a oprit tocmai lângă canapeaua, pe care şedea bătrânul cu fiul său.

Bătrânul împinge pe fiu cu cotul în coastă, şoptindu-i la ureche: „Unde te uiţi, nu vezi că lângă noi stă duduia cea bogată? Scoală-te, apropie-te de ea şi spune-i câteva complimente!“

Tânărul cu colerete se scoală repede, se apropie de demoazelă, face câteva îndoituri, mozoleşte cu gura ceva neînţeles, apoi se roşeşte până peste urechi şi rămâne ca înţepenit, învârtind numai pălăria în mână. În momentul acela doi adjutanţi apropiindu-se de demoazela bogată, unul din ei prin întâmplare loveşte în cot pe tânărul cu colerete, şi acesta scapă din mână pălăria care se duce de-a dura şi se opreşte de uşa unei loji. Când tânărul se pleacă să o ridice, o damă iese din lojă, îl loveşte cu uşa în frunte, şi un hohot general zbucneşte uitând fiecare eticheta de *la bien tenue*. Atunci tânărul cu colerete, având un cucui roşu în frunte şi pierzându-şi cumpătul de ruşine, aruncă pălăria din mână şi aleargă în fuga mare spre ieşirea de paradă.

Câte scene de acestea nu provin în vârtejul deşertăciunilor omeneşti, în lupta pentru existenţă, pentru îndestularea pasiunilor, în goana nebună de a se îmbogăţi, în vânzarea amorului pe bani... Şi acest bâlci se săvârşeşte în templul esteticii, unde se cultivă frageda floare a poeziei, care se veştezeşte de recea suflare a realismului[18]. Deci ce va fi mai departe în veacurile viitoare?

Sub toiagul magic al invenţiilor s-au realizat miracolele poveştilor bătrâne, dar s-a adaos şi setea după descoperiri noi. Dacă s-a săvârşit vreo schimbare bună în politică, toţi aşteaptă rezultatele ei cu aceeaşi însetare de noi îmbunătăţiri, renaşteri în actele noastre, în toate mişcările minţii industriale. Însă toate zbuciumările omeneşti sunt supuse legii destructive a naturii care dărâmă, pentru ca din dărâmături iarăşi să zidească. Viitorul va înghiţi actualitatea, precum actualitatea a înghiţit trecutul, alcătuind acel perpetuum mobile, de care filozofii, începând de la Confucius[19] până la secolul nostru, şi-au tocit minţile.

Zgomotosul carnaval s-a sfârşit, şi păsărelele cântăreţe, hrănite cu păsăţel de aur, îşi iau zborul spre clima cea caldă a Italiei. În patria lor ele vor intra iarăşi în viaţa casnică, făcându-şi cuibuşor moale din penele smulse de pe publicul nostru şi gurluind ca

porumbii de satisfacţia câştigului adus din *terra incognita*[20], după cum numesc ei ţara îmbelşugată ce hrăneşte la sânul său nesecat pe atâţi venetici flămânzi şi însetaţi din toată lumea.

Cam aşa gândeam eu aflându-mă la gară tocmai în momentul când adoratorii ca un roi de albine pline de miere însoţeau pe primadona Elvira, ce cu trenul de seară avea să plece în patria sa.

Servitorii încărcau prin vagoane lăzi, cutii, legături, cartoane şi alte nenumărate bagaje ale donei Salamini, încât pornirea ei semăna cu cea a unei caravane; iară gălăgiile, vorbele, râsurile, urările, şampania scânteind în pocale, complimentele de fală de pe buzele adoratorilor te făceau să crezi că eşti înaintea unei zeiţe păgâne în templul cultului ei. Şi ea, zeiţa armoniei, zâmbea cu mare plăcere, dar arunca pe furiş şi câte o privire de satisfacţie la lăzile sale cu odoare scurse din buzunarele adoratorilor dintre care, după pornirea trenului, mulţi vor rămâne pe străzi cu inimile zdrobite şi cu neînduraţii creditori după spate.

Dar iată că al treilea sunet al clopoţelului anunţă ultimul moment al despărţirii. Dona Elvira trimite cu mâna din fereastra vagonului salutări publicului mâhnit şi, când trenul scrâşnind se porneşte, pălăriile şi batistele fâlfâie în urma lui, până ce în fine trenul se face nevăzut şi publicul se împrăştie în toate părţile. Atunci şi eu m-am sculat de pe locul de unde priveam la acel duios rămas bun, şi cu tristeţe mi-am adus aminte de timpul trecut şi de fosta primadonă Dunea Burakova. Uitasem cu totul că sărmana aştepta vizita ce i-am făgăduit, şi cu acest gând, suindu-mă în săniuţa unui birjar, i-am spus adresa.

Pe lângă trista dispoziţiune ce mă cuprinse, se adaose şi o seară posomorâtă de iarnă. O pulbere subţire de omăt străbătea prin străzile oraşului, acoperind cu o ceaţă albă sticlele lanternelor de pe trotuare, din care abia se vedea licurind o lumină roşietică, şi un vânt pătrunzător sufla prin paltonul meu de modă, lipindu-mi ochii cu promoroacă. După o aşa penibilă călătorie

de vreo două ore, birjarul, în fine, se opri la poarta colosalei zidiri a casei lui Fendrich. Trăgând clopoţelul, portarul mi-a deschis şi cu obrăznicie m-a întrebat pe cine caut.

— Spune-mi de locuieşte aici, în mansarda nr. 17, Dunea Burakova!

— Ştiu, ştiu, mi-a răspuns el, d-ta eşti de la contoarul pompelor funebre, unde stăpânul casei m-a trimis azi dimineaţă să vă comand ca s-o luaţi de aici!

— Ce contoar? pe cine să iau? întrebai eu încremenit de mirare.

— Pe calica din mansardă! În zori să o iei de aici numaidecât. Lua-i-ar dracu pe rufoşii ce se încuibă prin mansardele palatelor, unde noi slujim. Aleargă după dânşii şi-i coboară pe spinare morţi de sub coperiş. Apoi cu un gest de mânie a adaos: „Suie-te acolo şi ia-i măsura sicriului...“, şi el iarăşi începu a sudui.

Neascultându-l mai mult, cu osteneală am păşit peste mulţimea de scări a etajelor, până ce am ajuns la ultima scăriţă a mansardei — locuinţa clasică a atâtor genii — din care strălucitorul soare al inspiraţiei străbate întunericul ignoranţei şi unde se săvârşeşte crâncena luptă şi tortură pentru ideile libertăţii. În o aşa cameră tristă şi întunecată culege muza eterică ultimele sunete armonice de pe buzele poetului în agonie, spre a le depune şiraguri de mărgăritare în comorile posterităţii...

Cu aşa triste gânduri m-am oprit la uşa nr. 17, sfiindu-mă a o deschide; ştiam eu că după dânsa zace rămăşiţa de lut a unui talent, care odinioară a răspândit entuziasm în jurul său.

Nu ştiu din ce parte un vânt se furişă prin o crăpătură şi cu un îndelungat bocet răsună în tăcerea nopţii, apoi bocetul cătinel combinându-se în note muzicale, îmi părea a auzi în el vocea îngerească a Dunei. Ea cânta un cuplet de operetă, a cărui armonie îmi străbătea până la suflet, apoi melodia trecu într-o arie atât de jalnică, încât ochii mi se umplură de lacrimi. În fine notele slăbiră treptat şi se dizolvară în tăcere. Uşcioara se des-

chise cătinel şi frumuşelul căpuşor al Dunei se ivi zâmbindu-mi cu guriţa ei de mărgean. Atunci eu cu o mişcare automatică am deschis desăvârşit uşa şi am întins mâna, dară năluca a dispărut şi dinaintea mea văzui tabloul morţii cu puterea sa neîndurată şi nimicitoare.

La palida lumină a unei căndeluţe se vedea zăcând leşul sărmanei bătrâne. Un fior rece îmi trecu prin trup. Se poate oare ca în acea urâcioasă mumie să se fi păstrat odinioară atâtea graţii şi frumuseţi? Guriţa cu buzişoarele-i roze acum semăna cu o coajă de stejar spintecată. Ochişorii ei drăgălaşi acum erau cufundaţi în două văgăuni negre ca în nişte scafe acoperite cu câte o pielicică galbenă şi uscată. Ea zăcea pe o laiţă goală cu mâinile încrucişate pe piept, ţinând în degetele înţepenite o iconiţă care, cum se vede, i-o puse soţia portarului. Ea era îmbrăcată tot în acea modestă rochiţă de merinos, în care am văzut-o în cabinetul damelor de la teatru. Eu cu evlavie m-am plecat de am sărutat iconiţa, şi din ochii mei curseră câteva lacrimi pe mâinile ei uscate... Apoi m-am coborât din mansardă, pentru ca în zori să mă reîntorc şi să petrec pe moartă la locaşul eternităţii.

A doua zi, când m-am sculat, viscolul contenise, iar omătul pica din nori în fulgi îmbelşugaţi. Eu am întârziat ceva cu sosirea, pentru că oprindu-mă cu sania dinaintea porţii casei lui Fendrich, văzui sicriul de scânduri goale aşezat pe paie într-o săniuţă cu o gloabă, lângă care se îndeletnicea cu înhămatul un servitor de la contoarul pompelor funebre cu pălăria lui de paradă în trei cornuri, ce contrasta atât de tare cu cojocul de dubală în care era îmbrăcat. Câţiva paşi mai departe şedea zgribulit sub portic un preot bătrân şi lângă dânsul un diacon cu o cruce în mână, aşteptând ca săniuţa cu moarta să pornească. Descoperindu-mi capul şi făcându-mi cruce, am invitat pe preot să se suie în sania mea, fiind ţintirimul foarte departe şi troianul până la genunchi. Diaconul s-a aşezat în sania cu sicriul şi modestul cortegiu funebru s-a pornit pe străzile pustii.

Din întâmplare noi am trecut pe dinaintea faţadei grandioasei zidiri a teatrului orăşean. Pare că umbra răposatei trimitea ultimul adio templului esteticii, în care şi ea odinioară primea cununi de triumf şi aplauze frenetice de la adoratorii săi.

După o cale îndelungată am ajuns în sfârşit la locul veşniciei, unde biata răposată a fost slobozită în groapa căscată şi acoperită cu omăt. Sicriul ei nu era presărat cu flori şi cununi de dafini, ci acoperit cu o pânză albă ţesută din lacrimile cereşti, ce îngheţate în cristaluri picau din nori. Cu acel giulgiu nepătat s-au învelit în somnul etern tinereţea, frumuseţea şi spiritul odinioară atât de încântător al Dunei Burakova.

Astfel am asistat în timp consecutiv la luarea de rămas bun a două primadone, dintre care una s-a întors în patria sa, iară alta în patria eternă.

Sic transit gloria mundi![21]

ÎN VIS ŞI AIEVEA

I

... Dulcea armonie a orchestrei, ce cânta un vals fermecător, îmi gâdilea auzul şi, când am intrat în salonul de bal al cazinei de la Spaa, dansul era în cea mai mare înfocare. Sute de perechi se învârteau în acea volbură atrăgătoare, şi dinaintea ochilor mei treceau atâtea femei frumoase ce semănau cu un legion de îngeri coborâţi din nouri cu aripile ascunse sub stofele bogate ale rochiilor şi horbotelor de mătase. Ele abia atingeau cu picioruşele lunecosul parchet. În coafurile lor străluceau diamante, care pare că, trecând prin bolta cerească, se aninaseră în mândul lor păr ca stele din cortegiul nopţii.

Iată, gândeam eu privindu-le, aici este lumea unde femeia împărăţeşte, unde ea ca o zeiţă în capiştea sa este înconjurată şi tămâiată de adoratori, unde cu o căutătură zdrobeşte pavezele raţiunii noastre, îmbătându-ne nu cu vin, ci cu nectarul nevăzut al amorului, în care ea pluteşte ca steaua în razele sale de lumină. La aşa baluri poetul se însufleţeşte şi inspiraţia lui se aprinde, până şi ascetul, îngenunchind, mărturiseşte că femeia este cea mai aleasă podoabă a naturii.

Filozoful Montegazza, înfrângându-şi mândria, ne încredinţează că femeia dă bărbatului cea mai dulce fericire şi este cea mai mare recompensă, cu care el îşi vede răsplătită orice muncă ce întreprinde, fie acea muncă întrebuinţată în ştiinţe, în ajungerea gloriei sau în agonisirea de avuţii. Toate trofeiele se depun la urmă la picioarele femeii, pentru că sub cârmuirea ei impunătoare se pleacă de-a valma sărmanul şi bogatul, regentul şi plugarul, geniul şi sălbaticul înfiorător.

Marc Aureliu, acest profund cunoscător al inimii omeneşti, până într-atâta adora pe iubita sa Faustina, încât decora şi gratifica pe amanţii ei, şi până la moarte el nu a contenit să-i poarte cel mai adânc respect, mulţumind zeilor că l-au înzestrat cu aşa soţie credincioasă. Senatorii, în supunerea lor sclavică şi spre a se linguşi pe lângă Cezarul, au declarat pe Faustina în rândul zeiţelor cu atributele Iunonei şi Cererei, iară junimea la cununii aducea ofrande pe altarul acestei zeiţe neprihănite şi protectoare a căsătoriilor.

Privind la acea strălucită adunare a atâtor frumoase, ce rivalizau una cu alta în podoabe, gândeam câtă stăruinţă întrebuinţează femeia ca să placă la bărbaţi. Câtă iscusinţă îi trebuie să aşeze în simetrie zuluful de pe cap, câtă înţelepciune îi trebuie modistei ca fiecare încreţitură să fie la locul său, fără a strica armonia sau a întuneca albeaţa unui sân de marmură atât de ademenitor, căci el este strălucitul altar al zeului, pe care nu o dată se consumă vieţi omeneşti, averi şi onoare.

Femeia a fost, este şi va fi tot femeie, şi Aspaziile moderne puţin se deosebesc în princip de Aspazia antică, care, sfătuind pe legiuita soţie a lui Pericle, îi zicea: „De vrei să fii iubită, trebuie să placi; fără aceea nu-ţi ajută nici legăturile de soi mare, nici jurămintele, nici legile zeilor şi ale oamenilor, ci toată înţelepciunea se concentrează într-un cuvânt: *să placi!* Şi femeia place atunci, când ea asta o doreşte şi place cu totul ce este de plăcut. Femeia nu trebuie să închipuiască în casă un fel de băutură, sau mobilă, podoabă, sau sclavă,şi nici măcar soţie, pentru că amorul este neînduratul duşman al lui Himen. Femeia trebuie să fie curtenită în tot timpul de bărbat. Noaptea ea să intre în braţele soţului ca mireasă, iară dimineaţa să se scoale ca fecioară nevinovată...“ De aşa princip se ţinea Aspazia antică, şi multe din Aspaziile moderne ar trebui să gândească tot aşa...

Este fără îndoială că balurile, cu legioanele lor de silfide înarmate cu toate atributele cochetăriei şi ale frumuseţii, sunt cele

mai periculoase şi molipsitoare pentru inimile necălite în realism. La baluri se zămislesc pasiuni nenumărate în comparaţie cu viaţa retrasă a asiaţilor poligami, la care femeia, fiind robită şi ascunsă, nu poate inspira sau cuceri prin amor pe altul, decât pe stăpânul său. Deci este oare nimerită ideea poligamă de a paraliza această universală îndemnare spre amor, această ispită irezistibilă, cu care din adâncă vechime a luptat omenirea?

Numărul poligamilor covârşeşte pe al monogamilor, şi asiatul se uită posomorât la femeia roabă, ce se târâie la picioarele lui, tremurând de frica schingiuirilor şi a iataganului şi neîndrăznind nici măcar să zâmbească, pentru că orice umbră de cochetărie este zadarnică pentru tiranul ce admiră în ea numai cărnurile atrăgătoare spre voluptate brutală animală; în el este stinsă orice poezie, precum în ea orice cochetărie. Pentru aceea noi nu vedem la asiaţi nici scrieri de poezie înaltă, nici iscodiri aduse la perfecţia esteticii artelor frumoase.

Concepţia asiatului este aţipită, el balul nostru aievea îl vede în vis, dormitând sub influenţa opiumului fumat sau haşişului înghiţit. Dar şi huriile, ce el le vede în halucinaţia beţiei pe un munte de pilaf, nu se pot compara cu zeiţele saloanelor noastre, pe care noi le admirăm cu sentimente de extaz, privind graţiile lor estetice, pe când huriile golite inspiră asiaticului aceeaşi dorinţă brutală ce el o simte în vis în vreo oază din Sahara sau în haremul său propriu.

Pe de altă parte însă sinuciderile şi uciderile, dramele casnice, desperaţiile, nebuniile din cauza amorului covârşesc cu nenumărate procente pe acele ce se săvârşesc între poligami. Şi, cum se vede, asta au avut-o în vedere filozofii antichităţii, partizanii poligamiei. Însă oare omul poate fi fericit fără poezia amorului? Şi ce înseamnă în traducere modernă fabula pomului cunoştinţei, de care scrie Biblia? Omul a fost şi va fi în tot timpul însetat să vadă ceea ce nu vede, să afle ceea ce nu are. Cu acest cusur el se naşte şi creşte şi cu el rămâne până la mormânt. Aşadară, cum

lesne se înţelege, acel pom a închipuit pe femeie, adică pe Eva liberă, nu sclavă, pe Eva încântătoare, Eva măgulirii şi a ispitei, Eva pentru care Adam a preferat voluptatea amorului în schimb pentru raiul contemplaţiei graţiilor ademenitoare. Şi Adam, nefiind poet, nici platonist, a muşcat din pomul cunoştinţei şi a căzut...

Aşa astăzi de aceste pilde sunt milioane, pentru că noi necontenit umblăm rătăcind prin codri de pomi ai cunoştinţei şi, încurcându-ne în mrejele nevăzute ale ispitei, cădem, ne ridicăm şi iarăşi cădem, până ajungem la mormânt, de unde nu ne mai sculăm. Şi această mişcare este lupta pentru existenţă, lupta pentru pasiuni şi agonisirea de glorii, de renume, şi din toate aceste dobânzi câştigate cu muncă trupească sau spirituală coroana tuturor cuceririlor este dragostea unei femei ce o iubim, şi cu cât acea pasiune este mai idealizată, cu atâta este şi mai trainică şi îndelungată.

Dobândirea curmă lupta de a dobândi, şi tocmai aceea luptă este dorul, iară dorul speranţa, şi speranţa imaginaţia împodobită cu tabloul raiului adăpat în căsătoria din dor printr-o îmbrăţişare, în care două suflete se unesc sleindu-se numai într-un suflet, într-un gând, într-o dorinţă. Acel moment este raiul pământesc, pe care Adam l-a schimbat pe cel ceresc, şi şarpele alegoric a fost demonul voluptăţii, care, intrând în rai, a cucerit prin nectarul său toate fiinţele ce locuiau acolo.

II

Aşa meditam eu, când din constelaţiunea frumuseţelor acelui bal s-a desprins steaua vieţii mele — Sofia mea iubită. Ea vine spre mine împodobită cu hlamida frumuseţii ca regină a inimii mele; zâmbirea ce-mi adresează, ca o rază luminoasă, îmi pătrunde fiinţa, împrăştiind orice alte gânduri, orice îndoială, de care eram cuprins înainte. Cu suflarea ei ea momentan mi-a sor-

bit toată raţiunea. Luând-o de braţ ne-am retras amândoi într-o alee a parcului ce înconjura edificiul cazinei.

Noaptea era lină şi luna plutea pe un cer limpede, învelindu-se câteodată în nouraşi transparenţi, ce păreau că sunt pletele ei de argint. În depărtare sub poalele unei păduri se auzea vocea puternică a privighetorii ce cânta imnul de amor, cânta frumuseţea codrilor cu mândrele frunţi ale stejarilor ridicate spre cerul senin, pe când florile dumbrăvilor împrăştiau în aer dulcele lor miros. Şi acea armonie, unindu-se cu câteva sunete ale orchestrei ce ni le aducea zefirul nopţii, ne pătrundea până la suflet. Eu o ţineam de mână şi căpuşorul ei frumos se rezema de umărul meu.

— O, ce dulci momente, îmi şopti ea, este oare de crezut, iubite, că ele trebuie să treacă, să se stingă în uitare?...

— Uitarea va fi odată cu moartea, i-am răspuns; dar de ce să chemăm ursita neîndurată? Ea singură va veni să ne răpească podoaba juneţii, să ne întunece iluziile ce dragostea revarsă în noi. Ştii tu, nepreţuito, eu nu mă pot îndestula cu aceea că spun că te iubesc, găsind că toate cuvintele ce poetul le poate aduna din limbajul omenesc, nu exprimă îndestul aceea ce eu simt. Îţi zic numai că soarta, răpindu-mă de la tine, îmi va răpi totodată şi viaţa, căci fiinţa ta este contopită în a mea; ea este ca şi procesul vieţii, tinereţii şi amorului în potirul unei floricele, ce-şi serbează fericirea întru o rază a soarelui, sorbind o picătură de rouă aninată de pistilul ei. Şi eu cu pasiune am strâns-o în braţe, simţind cum ea de înfocatele mele sărutări se topeşte, trupul ei gingaş se micşorează, lunecă, dispare... Şi când mă trezii cu un acces de tuse, ţineam în braţe numai perina de puf, pe care îmi odihneam capul...

III

O, ce noapte fioroasă, ce cumplită iarnă afară! Viscolul mi-a troienit ferestrele odăiţei în care mă aflu culcat bolnav de suferinţele bătrâneţilor; mă doare tot trupul şi ciolanele, şi natura

pare că din îndurare mi-a trimis pe câteva clipe mângâierea din vis a de mult trecutelor fericiri. Nu era mai bine să fi trecut la veşnicie cu aşa un vis, decât să aud cum pustiul, care mă înconjoară, geme sub izbirea turbată a crivăţului ce urlă în hornul ogeagului, iară în depărtare la cel urlet se adaugă în răstimpuri urletele câinilor satului, ce simt apropierea lupilor flămânzi?

— *Miluieşte-mă, Dumnezeule, după mare mila ta!* se auzi după sobă vocea amorţită şi tremurătoare a bătrânei mele consoarte Sofia. Ea citea din psaltire, ce zi şi noapte nu o leapădă din mână.

— Sofio, Sofio! strigai eu ştergându-mi sudoarea rece de pe frunte, vină, te rog, la mine.

Şi biata bătrână, şchiopătând, s-a apropiat de căpătâiul patului meu şi s-a pus pe un scaun.

— Sofio, i-am zis eu, luând-o de mănuşiţa ei uscată ca de schelet, ştii tu că eu te-am visat...

— Ei, ş-apoi, mi-a răspuns ea cu oareşicare mirare, uitându-se la mine cu ochii stinşi.

— Te-am visat, scumpa mea, cu cincizeci de ani înapoi; poate îţi aduci aminte de timpul când tu îmi erai logodnică şi amândoi făcusem un voiaj de plăcere la băile de la Spaa. Într-o noapte încântătoare, când noi am ieşit din salonul balului să ne plimbăm pe lună în parcul cazinei, eu ţi-am luat cea dintâi sărutare. *„O, ce dulci momente,* mi-ai şoptit tu atunci, este oare de crezut că ele trebuie să treacă şi să se stingă în uitare?...“

Pe buzele ei zbârcite şi vinete trecu o schimoseală ce semăna a zâmbire de dispreţ, apoi, retrăgându-şi mâna, şi-a făcut cu ea cruce zicându-mi:

— Dumnezeule, Dumnezeule, ţie îţi mai vin visuri de zburdăciuni, aflându-te cu un picior pe marginea mormântului! Dar aceste visuri sunt ispitele Satanei...*“Şi nu ne duce pe noi în ispită, ci ne izbăveşte de cel rău“,* adaose ea iarăşi făcându-şi cruce şi întorcându-şi căutătura spre icoana din ungher, dinaintea careia ardea o candelă.

— Sofio, Sofio, oftai eu dureros, îngroapă-mă de viu în mormânt, numai lasă să iau cu mine visul, cu care nici un paradis ceresc nu se poate compara...

Ea cu desperare şi-a încrucişat mâinile pe piept zicându-mi:

— Taci, te rog, bărbate, căci mă iau fiori, tu vorbeşti ca într-aiure; dar stai, eu te voi stropi cu agheazmă de la Iordan şi duhul cel rău ce flutură pe lângă tine se va depărta. Şi ea a voit să se scoale.

Eu am reţinut-o.

— Sofio, în numele lui Dumnezeu, în care credem şi tu şi eu, te implor nu-mi stinge iluzia trecutei încântări, ce pâlpâie încă în memoria mea. Tu crezi în raiul viitor, către el prin rugă sufletul tău aspiră; al meu rai a fost trecutul şi, văzându-l în vis, alt rai nu doresc.

— Ce idei de păgân! îmi răspunse ea iritată. Dar nu înţelegi tu că raiul tău este raiul păcatului, pentru care omul şi femeia au fost izgoniţi din rai! Şi, sculându-se de lângă mine, s-a dus să bată mătănii dinaintea icoanei, şi să se roage cu evlavie, ca să mă ocrotească Dumnezeu de duhul cel rău şi de ispită...

TESTAMENTUL ŞI MEMORIUL UNUI NEBUN

(Logogrif literar)

Călătoria cu calea ferată este cea mai îndemânatică, însă câteodată şi foarte ostenitoare.

Pornindu-mă de la staţiunea X*** pe o arşiţă teribilă din luna iulie şi călătorind răstimp de 54 de ore consecutive, mă coceam în cupeul vagonului bucşit de pasageri, care se schimbau necontenit, unii ieşind, iar alţii intrând în cuşca de fier înfierbântată ca un cuptor de tropicele raze ale soarelui. Eram stingherit în toate mişcările mele, neavând loc să-mi întind măcar picioarele; singur numai capul îl puteam rezema de dosala fotoliului.

Simţeam că mă topesc, că toată vlaga din corpul meu se scurge din mine în şiroaie de sudoare. Somnul, deşi mă cuprindea, imediat era întrerupt de ghiontitura vreunui pasager, ce-şi lua bagajul portativ, ca să iasă. Şi când, în sfârşit, sosii la Moscova, coborându-mă pe platforma debarcaderei, totul mi se învârtea înaintea ochilor, aşa că-mi părea că sunt beat.

O slăbiciune nespusă mă cuprinse şi somnolenţa mă obora de pe picioare. Ieşind din gară, mă suii în prima birjă ce-o întâmpinai, uitând să spun birjarului la ce otel să mă ducă. Iar acesta, fixând modestul meu bagaj şi neţinându-mă, se vede, de boier mare, mă duse la un mic otel din mahalaua capitalei.

Intrând în odaia ce chelnerul mi-o indicase, nici nu mai băgai de seamă unde mă aflu, ci îmbrăcat de drum, precum eram, m-am aruncat pe pat, căzând imediat într-un somn atât de adânc, încât părea că a amorţit sufletul în mine.

Cât timp voi fi zăcut în nesimţirea aceasta letargică, nu ştiu,

căci abia atunci deschisei ochii, când simţii în nas un miros acru şi intensiv, ce-mi ardea în nări, făcându-mă să strănut.

Atunci mă trezii cu desăvârşire. Ridicând capul, rămăsei uimit de priveliştea ce mi se înfăţişa: pe perina, pe care am fost culcat, era o baltă de sânge, iară lângă mine sta un om ce mă ţinea cu o mână de puls, pipăindu-mi cu cealaltă pieptul. Lângă uşă observai un poliţian şi un amploiat, care era, precum putui înţelege după uniforma lui, comisarul poliţiei.

Sărind în picioare şi respingând pe acela ce-şi pusese mâna pe al meu piept, mă uitai în jur, neputând să-mi dau seama ce vor ei de la mine.

Atunci ca fulgerul îmi trecu prin gând, ori de nu cumva necunoscuţii aceştia sunt nişte pungaşi, ce vor a-mi scoate de la sân portofoliul cu banii ce-i purtam cusuţi în căptuşeala jiletei. Dar poliţianul? Ce caută el aici? Să fie el un camarad al prădătorilor? Iată întrebările, ce-mi frământau mintea în acel moment.

— Cine sunteţi şi ce voiţi de la mine? mă adresai furios către dânşii.

Însă comisarul poliţiei, ca şi când n-ar fi auzit întrebarea mea, nu-mi răspunse nimic, ci, plecându-se, începu a se uita pe sub patul pe care adormisem. Apropiindu-se apoi de mine, mă întrebă:

— Unde ai aruncat arma?

— Ce armă? replicai eu, frământat de presupuneri.

— Arma cu care te-ai împuşcat! Au nu te vezi plin de sânge din cap pân-la picioare?

Şi-ntr-adevăr, privindu-mă în oglinda de vis-à-vis, încremenii de spaimă: toată faţa mea, părul de pe cap şi pieptul erau acoperite, ca de o scoarţă, de sânge închegat. Nu mă putui dumeri: visez sau aievea mă aflu în aşa hal? Dar câteva picături de sânge, ce începură a-mi curge din nas, mă făcură să înţeleg cauza. Atunci mă adresai furios vizitatorilor mei:

— Domnilor, eu sunt bun sănătos şi nici prin gând nu mi-a

trecut să mă împuşc: de osteneala şi căldura ce am suferit în decursul lungii mele călătorii în vagon, am sângerat din nas. Însă această neînsemnată întâmplare nu v-a îndreptăţit deloc să intraţi cu forţa în odaia mea, şi aceasta cu atât mai puţin, cu cât eu nu l-am chemat pe nimene. Purtarea d-voastre îndrăzneaţă voi denunţa-o unde se cade. Iară ce s-atinge în special de d-ta, domnule, care căutai a-mi scoate banii de la piept, vei fi adus înaintea tribunalului.

— Greşeşti, îmi răspunse dânsul, căci eu sunt medic: crezându-te mort, îţi ascultam funcţiunea inimii. Eu am intrat aici cu comisia chemată de chelnerul otelului, care a auzit în odaia d-tale o împuşcătură...

El voi să mai adauge ceva, dar se opri subit pe loc şi, ridicând nasul, părea că adulmecă spre uşa încuiată a odăii megieşe. Prin bortiţa cheii acelei odăi străbătea fum.

— Arde în acea odaie, exclamă medicul, căci se aude fum de petică aprinsă.

Poliţianul ieşi cu grăbire afară întorcându-se peste scurt cu mai mulţi chelneri. În tot otelul se făcu un vălmăşag haotic. Uşa închuiată fu deschisă şi noi toţi năvălirăm în odaia de unde ieşea fumul. El se ridica dintr-o perină aprinsă de pe pat, iară lângă pat zăcea pe pământ, cu faţa în sus, un individ scăldat în sânge, ce curgea încă din tâmpla lui dreaptă dintr-o rană considerabilă cauzată prin un revolver, ce-l ţinea încă în mână.

Sinucigaşul era tânăr: el putea să aibă cam 25 de ani, era slab la trup şi cu o faţă palidă, brăzdată de tainice chinuri. Pielea feţei lui semăna cu o hârtie galbenă, iar peste înfundăturile ochilor şi ale obrajilor se întindeau ale morţii umbre vinete.

Strania lui fizionomie nu exprima vreo durere, ci o tristeţe nespus de adâncă, un chin precum îl produc numai giganticele patimi sufleteşti. Privindu-l, nu simţeai înfiorarea, ce o produc de altfel trupurile moarte, ci mai vârtos un fel de compătimire

duioasă, precum o simţeşti la despărţirea de un bun prieten ce a repausat.

Chelnerii deschiseră fereastra, ca să iasă fumul, şi cu ajutorul apei din lighean stinseră focul în puţine minute.

Atunci medicul, plecându-se, cercetă pieptul sinucigaşului, constatând subita lui moarte. Întorcându-se apoi spre noi, a zis:

— Acest nenorocit îmi este cunoscut, şi d-voastră, domnule comisar de poliţie, puteţi dresa procesul verbal după cele ce vin a vi le comunica.

Sărmanul acesta se trage din clasa copiilor găsiţi şi a fost adăpostit aici în ospiciul pentru copii lepădaţi. Cine au fost părinţii lui, nu se ştie. Crescut în ospiciu până la etate de zece ani, a fost trimis în institutul de orfani al statului. Arătând o rară şi marcantă inteligenţă, a atras atenţiunea şi simpatia profesorilor, care, descoperind într-însul un deosebit talent limbistic, l-au trecut cu studiile în institutul orientaliştilor*. Ieşind din acesta cu diplomă, fu trimis ca misionar în Abisinia. Admirabila sa elocinţă teologică cuceri toate inimile, captivând chiar şi pe Negusul Menelik. El ar fi putut face carieră strălucită, dacă nu s-ar fi lăsat condus de inspiraţia sa pentru nişte idei ciudate, la o dispută ce sta în contra dogmelor vechilor apostoli.

El îşi alcătui o filozofie exclusivă, un fel de cult ce nu se potrivea cu doctrinele ortodoxe. Acuzat de clerul de acolo, fu rechemat în capitală, judecat de duhovnicii sinodului şi surghiunit într-o mănăstire părăsită din pustiurile guvernământului Tomsk. Dar el şi acolo îşi găsi adepţi printre locuitorii nomazi şi refugiaţii de la munca silnică. Denunţat din nou, ancheta criminală îl declară de nebun. Acestui verdict a urmat internarea sa în ospiciul de psihopaţi.

În fine, însă, consiliul medical, din care am făcut parte şi eu,

---

* Acest institut pregăteşte misionari pentru propaganda creştinească în Asia şi se învaţă acolo toate limbile orientale.

a recunoscut că el nu-i vindecat de ideea sa fixă; ideea aceasta era însă atât de rătăcită, încât orişicine îl putea cunoaşte de nebun; propaganda sa nu putu constitui deci nici un pericol. Comisia hotărî aşadară a-l elibera din casa de nebuni. Pasul acesta poate că a fost greşit, căci, nestând mai mult sub nici o controlă, a terminat prin a-şi curma firul vieţii.

— Fie cum va fi, formalităţile anchetei trebuie să meargă drumul lor, răspunse comisarul poliţiei. Şi el începu a căuta pe masa de scris, pe care găsi o epistolă sigilată, pusă pe un pachet legat cruciş cu o aţişoară. Pe epistolă era scris:

„Domnului prim megieş al odăii, ce o ocup eu, oricine el va fi. Iară dacă din întâmplare ambele odăi ar fi deşerte, atunci acelui ce după moartea mea va intra întâi în una din ele.“

Comisarul poliţiei, luând epistola, mi-a înmânat-o cu următoarele cuvinte:

— Domnule, mai înainte de toate scuză că după arătarea chelnerului am intrat cu forţa în odaia d-tale. Dar însuşi chelnerul, auzind zgomotul împuşcăturii, n-a nimerit unde s-a căzut, şi în buimăceală ne-a arătat odaia d-tale, la a cărei uşă am bătut fără a primi vreun răspuns sau a auzi vreo mişcare, fiindcă atunci d-ta te aflai cufundat într-un somn adânc. Deci, nepierzând timpul, noi am silit uşa şi, intrând, te-am aflat fără mişcare, cu ochii închişi şi cu capul într-o baltă de sânge. Acea privelişte imediat ne-a făcut să credem că v-aţi împuşcat în cap, dar la urmă, cum vezi, s-a lămurit chestia. Sinucigaşul este megieşul d-tale. Deci după voinţa mortului şi după adresă, epistola lui îţi aparţine d-tale; numai te rog a o citi înaintea mea. Formalitatea cere aceasta.

Eu deschisei epistola, care avea următorul cuprins:

„Domnule Necunoscut.

Noi am călătorit cu acelaşi tren şi, pot zice, în acelaşi cupeu,

dar în vălmăşagul şi schimbările necontenite ale pasagerilor d-ta nu m-ai băgat în seamă... Şi ce interes putut-a să vă inspire fizionomia mea, ca să-ţi rămân în amintire? Dar eu, căutând omul pe care doream a-l însărcina cu testamentul meu, nu te-am lăsat din ochi, urmărindu-te cu intenţia ca să descind la acelaşi otel, la care vei şedea şi D-ta.

Acum, ştiind că ancheta judiciară se va face la faţa locului, vă las 20 de ruble alăturate pentru îngroparea mea creştinească. Săracă este ofranda ticăloasei mele rămăşiţi, dar zbuciumat în viaţă, sărac m-am născut şi sărac am murit, respins fiind din sânul societăţii ca funcţionar, ce-şi câştiga pâinea pentru viitor.

Eu am fost născut din rândul acelor creaturi nemernice, aruncate ca de prisos pe acest pământ şi înstrăinate de ceata sociabilă, ce-i înconjoară. Izgonit din hotarele drepturilor comunei, rătăceam într-un orizont deşert şi întuneric, în care pierdusem orice urmă şi orice legătură cu lumea activă, văzând alfa şi omega funcţiilor vieţii numai în curmarea unui proces fără ţintă şi sfârşit.

Omul izgonit din principiile sociale pluteşte în spaţiul deşert ca frunza uscată, ce se-nvârte în aer, zbuciumată de vânt, spre a pica în leagănul putrejunii din recele mormânt. Aşa şi eu n-am avut de unde suge vlaga din creanga maternă, de care m-au detrunchiat, aruncându-mă de la dânsa în toată vigoarea înverzirii şi lepădându-mă în seama unei cauze fortunate. Ce putui apoi face, când ştiut este că ţinta ideală şi problemele vieţii pot fi hotărâte numai atunci când conobligaţii prin sprijinul mutual realizează idealurile zămislite din cererile şi dorinţele societăţii? Dar există oare acel ajutor atât de chemat, atât de dorit?... Nu, şi iarăşi nu!

Cultura actuală a omenimii a distrus viaţa în deosebite elemente, a sfâşiat-o în bucăţi nelegate nici cu o combinaţie filantropică de fraternitate. Fiecare îşi urzeşte mrejele sale şi şade în ele ascuns ca păianjenul, aşteptând vreo victimă, ce întâmplarea i-o va trimite. Nu-i deci de mirare dacă viaţa devine o carte misterioasă, al cărei sens e tot atât de greu de înţeles, ca ieroglifele antichităţii.

Omul ştiinţelor caută descifrarea misterelor naturii; filozoful analiza ideilor şi funcţiunilor psihologice; artistul izvorul idealului în sfera artelor; bancherul cultul idolului de aur.

Potentatul îşi sapă drumul cu sabia, prin corpurile supuşilor săi, spre a ajunge gloria nemuririi numelui său, precum a făcut-o Napoleon I, numit cel Mare. Acest uriaş gelat a ucis două milioane de oameni în vigoarea tinereţii, şi dacă după calculul anatomic se află în om 5.000 grame de sânge, atunci renumitul cuceritor a vărsat 800.000 de vedre de sânge nevinovat. Iar dacă măsura trupului omenesc e 50 de centimetri în lărgime, atunci două milioane de leşuri aşezate de rând unul lângă altul ar forma un lanţ de 666 kilometri lungime; şi, în fine, dacă două milioane de voci s-ar întruni într-un singur glas, atunci acel muget s-ar auzi într-o depărtare de o sută de kilometri.

Astfel de cataclisme destructive au fost şi vor fi produse de aleşii dintre cei aleşi, care prin veşnic noi invenţii de stârpire cheamă moartea să intre cu coasa în lunca îmbelşugată a omenimii, unde ea cu sârguinţă începe a oborî florile vieţii, spre a le supune reacţiei putrejunei.

Dar iată că din veşnica împărăţie a raţiunii zboară spre câmpul luptei îngerul păcii cu cortegiul său de sateliţi: artele şi industria, umanitatea şi belşugul, fraternitatea şi binefacerea. El cu razele sale de soare pătrunde hidosul întuneric, în care foiesc şi se zvârcolesc şerpii invidiei şi demonii discordiei, ce ţin în mâna lor ucigaşa armă şi făclia aprinzătoare. Orbiţi de strălucire, ei fug şi se cufundă în prăpastiile căscate târâind după ei leşuri de ucişi. Iar căruntul timp vine de întinde peste câmpul luptei şi grozăviile lui vălul uitării; câmpiile adăpate cu sânge încep a reînverzi, forţa productivă vine iar la stăpânire şi pe ruinele tristului trecut înfloreşte nouă viaţă.

Pacea e restabilită, însă numai între mulţime. Lupta între indivizi nu înceată din veac în veac, din neam în neam, pentru că fiecare om este egoist şi îşi păstrează ca un odor ideile sale, ce trec peste hotarul regulii obişnuite.

Aceste idei individuale odată scoase la lumină, întâmpină imediat opoziţia majorităţii realiste şi senzualiste, şi sunt apăsate şi prigonite ca culpabile şi destructive, ce se aprind în ciocnire cu egoismul aleşilor cârmuitori sau cu ignoranţa stupidă a poporului de rând.

Răsfoiţi istoria şi veţi afla o mulţime de pagini sângeroase despre grozăvenia prigonirii creştinilor şi faptele strigătoare la cer ale inchiziţiei, cărei cad victimă fiinţele liber-cugetătoare. Citiţi biografia împărătesei Ecaterina II, pe când se ivi în pleiada luceferilor spiritului Voltaire, anatomul critic al ideilor păgâne şi necioplite ale retrograzilor ruşi, asupra cărora arunca el sarcasme veninoase şi batjocuri muşcătoare. Bătrânii fanatici îl numeau farmazon, satană împeliţată. Şi de nu sta Voltaire sub maiestuoasa protecţie a împărătesei, negreşit că ar fi fost ars de viu sau înţepat.

Tot aşa şi eu, atomul liber-gânditor, m-am dedat cu toată fiinţa mea studiului fiziologic al acelei ticăloase, însă totodată puternice creaturi, ce se numeşte om cu luptele sale pentru viaţă şi nu rareori cu dorinţa sa de a muri, fenomen ce cuprinde o mare parte a omenimii, prevestind întrucâtva epoci din istorie, timpurile decadenţei şi ale dizolvării temeliilor sociale, precum a fost la greci.

În acea epocă a culturii vechilor elini, când dezvoltarea aşezămintelor sociale şi politice lăsa frâu liber opiniilor individuale şi când instituţiunile sociale ameliorau viaţa cu ale ei exigenţe, atunci nu exista fatala dispută între idealism şi realism. Elinul nu se cufunda cu gândul în idei pesimistice, şi sinuciderea era o întâmplare foarte rară şi excepţională; ba ea era chiar interzisă şi prigonită prin legea locală, dictată de Socrate, Platon şi Aristotel, în virtutea cărei cadavrul se arunca fiarelor şi corbilor spre hrană.

Dar cu decadenţa şi desfiinţarea idealismului şi a ideilor contemplative se încinse lupta conştiinţei cu grelele probleme ale realizării exigenţelor. Drept urmare sinuciderile începură a deveni o întâmplare banală, dictată de axiomul că viaţa este plăcută numai pentru dobitoci, ce se uită cu indiferenţă la tot ce-i înconjoară; pentru inteligenţi singura moarte este salvarea dorită.

Idei analoge se iviră pe timpul decadenţei în Roma, când în naţiunea romană începu putrejunea morală şi când abuzurile desfrânării accelerară degenerarea biologică şi, prin urmare, şi slăbirea raţiunii.

Iată deci pildele ce le-a ales sufletul meu spre a se face apărătorul învelişului său, desfiinţat acuma prin a mea voinţă. Se înţelege că fapta mea va fi condamnată de cei ce rămân în viaţă. Unii din ei vor face concluziunea că m-am ucis din prostie sau din lipsă de hrană, din vreo pasiune desperată sau din patimă sufletească în urma deziluziunilor vieţii.

Aceasta a fost şi opiniunea medicilor, care m-au pus la închisoare, răpindu-mi astfel unica avuţie ce-mi mai rămăsese, libertatea mişcărilor.

Dar nici una din aceste presupuneri n-a ghicit adevărata cauză, pentru că nimene din ei n-a înţeles că fiecare om are un orizont spaţios, care la unii e luminat de razele speranţei ce-l încurajează în lupta pentru existenţă şi îndestularea poftelor trupeşti hrănite cu vlaga corpului său; aceste devin la urmă atât de nesăţioase şi rebelice, că rod organismul omenesc, secându-i izvorul vieţii. Astfel de paraziţi se zămislesc în organismul omului ori la naşterea lui, ori mai târziu când începe a-şi îndrepta zborul spre o ţintă ce şi-a ales... La acea ţintă am ajuns.

Deci primiţi salutul unui suflet care acuma se urcă în regiunile eterne, spre a fi absorbit de puterea altei planete, poate mai perfecte în construcţia vieţii omeneşti decât pământul nostru...“

* * *

Toţi asistenţii ascultară indiferenţi şi apatici lectura epistolei. În fine, comisarul poliţiei, luându-şi pălăria, îmi zise: „Socot că şi-n hârţoagele ce se află în pachet sunt scrise tot astfel de nerozii, de nu, poate încă şi mai gogonate. Ar fi deci de prisos să mai ascultăm bâiguiala unui nebun, şi d-ta, domnule, poţi lua

pachetul ca o proprietate ce-ţi aparţine. Procesul-verbal voi scrie acasă.

Adresându-se apoi poliţianului, îi dădu ordin ca cadavrul sinucigaşului imediat să fie dus la casa mortuară a spitalului, de unde va fi îngropat. Depărtându-se apoi cu toţii, am încuiat uşa după ei, rămânând iarăşi singur şi înconjurat de o binefăcătoare linişte.

Nevoind a mai rămâne în acel otel, îmi luai imediat bagajul, mutându-mă în alt otel, unde începui a citi ciudatele idei ale sinucigaşului, scrise pe felurite bucăţele de hârtie boţite şi mânjite, fiind, cum se vede, folosite ca învelişuri. Pe hârtia dintâi citii următoarele:

* * *

„... În timpul de acuma, nu mai există pedeapsa inchiziţiei pentru persoane cu cugetare liberă, dar drept schimb iată-mă pus la închisoare într-o mică chilie cu o singură ferestruică cu gratii de fier. Acolo m-au băgat mintoşii nebuni, ca să-mi petrec zilele vieţii. Ei îşi închipuiesc sufletul ca membru al corpului, iară nu corpul ca membru al sufletului. Cine ştie, poate că ei vor a mă vindeca prin hipnotism sau izolare, înstrăinându-mă de orice contact cu impresiunile lumii, ce tulbură repausul sufletesc. Ar putea fi şi aşa, dacă ei ar fi în stare să-mi paralizeze gândul, care este voinţa şi voinţa, care este coarda mişcătoare a gândului.

Deprins fiind a pune în activitate organul graiului înaintea confraţilor mei, închisoarea solitară îmi pare o tortură nespusă. Şi pentru aceea vorbesc cu mine însumi, iar conversaţia aceasta este atât de înfocată, încât păzitorul spitalului, un mojic necioplit, se năpusteşte subit în chilia mea, ţinând în mână un sac mare şi deşert, menit pentru nebunii furioşi.

El intră. Eu îl văd, şi privesc liniştit la dânsul; nici prin gând nu-mi trece să-i fac vreun rău sau să m-arunc asupra lui şi să-l sugrum. Aceasta îl uimeşte. El dă din umeri şi iese precum a intrat, încuind după dânsul uşa cu zăvorul.

Singura mea dorinţă era să am o bucăţică de hârtie, căreia să-i încredinţez fugitivele gânduri ce mă apăsau şi care ca şi scânteile luminoase ale meteorului, abia ivite, la moment se şi stingeau, cufundându-se în marea uitării. Bucăţica cea de hârtie era idealul la care tindea sufletul meu. Dar mizerabilii mă lipseau şi de această becisnică milostenie.

Într-o seară se dezlănţui din apăsatu-mi suflet un orcan oratoric de dojene şi blestemuri în contra hoţilor ce-mi răpiră libertatea. Eu vorbeam către uşa închisorii mele cu mica ei ferestruică, căci numai ei puteam să-i spun chinurile sufletului meu. În acel moment se deschise ferestruica uşii şi eu zării ceva alb ca o matahală, clătinându-se pe loc. Era femeia păzitorului, care suplinea pe bărbatul ei, dus undeva, precum se vede. Ea se uita la mine prin ferestruica deschisă. La brâu era înfiptă o furcă, din care torcea cu sârguinţă. Fuiorul era învelit într-o bucată de hârtie albă şi nescrisă.

Eu priveam hârtiuţa aceea cu o lăcomie sălbatică, precum priveşte fiara flămândă la bucăţica de carne. Atunci deodată cu iuţeala fulgerului băgai mâna prin ferestruică, smulgând din furcă fuior, hârtie, totul. De îndrăznea cineva, în acel moment, a-mi disputa acest preţios odor, eu numai odată cu viaţa l-aş fi înapoiat. Baborniţa cu un răcnet de spaimă încuie ferestruica, fugind într-un suflet.

Iată-mă în fine în posesia hârtiuţei ce o doream cu atâta foc şi ardoare. Dar cu ce să scriu? Nici negreală, nici creion, nici măcar un cărbune stins nu-mi sta la dispoziţie. Atunci o idee îmi plesni prin cap. Scoţând din salteaua, pe care dormeam, un pai vârtos, începui a zgâria cu dânsul hârtiuţa, adunându-mi ideile fugitive. Aşa petrecui tot timpul până în momentul în care medicul, făcând bolnavilor obişnuita vizită, intră şi în chilia mea. Ţineam tocmai paiul în mână şi zgâriam hârtia, când se deschise uşa.

— Ce faci? mă întrebă el.

— Cum vezi! Îmi scriu impresiunile mele, răspunsei cam încurcat, temându-mă să nu-mi ieie hârtiuţa.

El mă privi lung cu o căutătură de compătimire şi, ieşind, îmi zise în treacăt:

— Îţi voi trimite hârtie şi călimări!

— Şi vreun căpeţel de lumânare, îl rugai.

— Asta nu se poate; instrucţia noastră n-o permite, temându-ne să nu daţi foc etablisementului. Dar alta îţi pot face: lampa, care ardea în coridor, voi pune-o să ardă pe ferestruica uşii, şi astfel vei avea lumină.

El s-a şi ţinut de cuvânt, căci imediat mi-a pus servitorul pe măsuţa mea hârtie, condei şi negreală. Ce nespusă fericire a te vedea după atâta timp de suferinţă şi sterilitate re-nviat la o nouă viaţă activă! Deşi trupul meu e închis, gândul şi sufletul vor zbura de acuma în nelimitatul univers, vor cutreiera ţări pe care numai puţini le cunosc, iar impresiile culese în acele lumi nu se vor cufunda în oceanul uitării, ci, întipărite acestei hârtii, vor fi veşnic înaintea mea. Ce-mi pasă, ori de ele vor fi citite sau nu? Eu le scriu pentru mine. Azi, unde-s părăsit de toată lumea, am numai un singur camarad: acela sunt eu, eu singur...

* * *

Călătorind mulţi ani în jurul şi-nlăuntrul corpului omenesc, am debarcat pe acea insulă ascunsă şi misterioasă pe care graiul lumii o numeşte inima omenească. Partea ei din regiunile septentrionale e mai largă şi extinsă, cea meridională însă îngustă şi cam ascuţită. Două râuri mari şi puternice, nutrite de mii şi mii de afluenţi, traversează şi adapă tainicele sale plaiuri. În interiorul ei însă geme încă din ceasul zămislirii un puternic foc vulcanic, care în timpurile normale formează vatra ei de căldură şi izvorul ei de viaţă. Dar vin momente, în care acest gigant subteran se-nfurie: atunci clocoteşte toată împrejurimea, insula se zguduie de la nord până la sud, pământul ei crapă şi lava nimicitoare varsă moarte peste toată insula, devastând şi prefăcând-o în pustiu.

Nu-i insulă pe întreg globul terestru, care să-i samene ei în vreo privinţă. Formaţiunea ei geologică e unică în felul ei, produsă fiind prin neîntrerupte erupţiuni vulcanice, ce-şi bat joc de orice sistem sau regulă. În prăpăstiile ei, de al căror fund n-a dat încă nici o sondă omenească, zac şi fierb ca într-un tartar pasiuni oarbe, patimi explozive, ce zguduie şi nimicesc insula, mai ales în regiunile ecuatoriale. Devastările şi grozăveniile ce se petrec pe dânsa sunt indescriptibile.

Dar pe când o parte a insulei este sinistră şi fioroasă, cealaltă îţi oferă privelişte a unui rai, ale cărui frumuseţi nici gigantica fantezie a unui Milton nu şi le-ar putea închipui. Vegetaţia ei este mai bogată decât comoara lui Iov şi mai felurită decât ale universului nenumărate creaţiuni; aici cresc pe binecuvântate plaiuri mii şi mii de flori vindecătoare, colo se nasc şi cresc pe altele milioane de cele otrăvitoare. Fluturii speranţei cu aripi eterice zbor zburdalnic prin câmpuri şi dumbrăvi vesele şi mirositoare, mai ales primăvara, când firea e plină de farmecul tinereţii. Ale păsărilor cânturi se-ntrunesc în armonii cereşti, executate parcă de îngeri zburători, mai ales în părţile ecuatorului, care formează limita între anii dulci ai tinereţii şi bruma anilor cărunţi.

Dincolo de ecuator, spre nord, căldura începe a scade, florile veştezesc, frunzele îngălbenesc, totul discreşte sub sărutarea de gheaţă a vântului miazănoptal cu ai lui fulgi de omăt şi cele nopţi fără sfârşit şi negre, prin care zboară ca nişte meteori nălucile speranţelor trecute, palide şi deşirate, cu aripi desrămate şi cu suspine de durere, căci ele se apropie de limita cea de pe urmă, de unde nu-i re-ntoarcere.

Cete nenumărate de călători de toată ginta şi clasa, de la brudele copil până la moşneagul cu buclele argintii, pleacă necontenit spre acel hotar, atraşi de irezistibilul şi neînvinsul curent magnetic spre polul glacial al nordului. Acolo toţi se opresc, lepădând de la sine orice haină, cu care i-a împodobit deşertăciunea egoismului: regele aruncă de la sine hlamida purpurie, săracul zdrenţele, bogatul

avuţiile, şi toţi rămân iarăşi în goliciunea în care s-au născut, spre a se dizolva în acele elemente, din care au fost plăsmuiţi.

Numai puţine procente de călători de pe insula aceea lasă urmele lor adânc săpate pe a ei suprafaţă. Astfel de urme rămân numai după acei uriaşi, ce săvârşesc fapte colosale, fie în bine sau în rău. Mulţimea întreagă a vietăţilor vin dinspre sud, şi merg, înşirate după a anilor măsură, spre ecuator. Aici îi întâmpină la hotar străluciţii îngeri ai speranţelor, măgulirilor şi desfătărilor. Ei flutură în jurul lor, producând cu aripile o adiere atât de plăcută şi fierbinte, încât străbate prin tot organismul, aprinzând sângele de voluptatea amorului. Şi oricine intră în cadrele acelui hotar, e cuprins de dorinţa de a plăcea şi iubi. Căci viaţa produce amor şi amorul viaţă. Aceştia-s gemenii ce nu se despărţesc până la moarte.

Ce multicoloră şi măreaţă privelişte ne oferă tumultuoasa sosire a acestor tineri oaspeţi, ce vin ciripind ca rândunica primăvara, căutând şi formându-şi fiecare cuibul ce are să fie leagăn generaţiunii viitoare. Dar desfătările trec iute ca norocul, şi ei sunt scoşi din visurile lor şi aruncaţi în al vieţii ocean cu ale lui primejdii şi necazuri. Acum înoate, cine poate înota! Dar ah! pe mulţi repejunea râului îi apucă şi-i duce înainte, tot înainte spre îmbucătura nemărginitului noian al eternităţii, la al cărui mal ajung trudiţi şi zbuciumaţi abia la bătrâneţe. Mulţi din ei sau se îneacă în vârtejul din mijlocul râului, sau zdrobiţi de malurile lui prăpăstioase, sunt aruncaţi de vifor pe vreun loc pustiu, unde, lipsiţi de ajutor şi hrană, îşi răpun viaţa, dezlegând sufletul din obezile cu care a fost ferecat.

Dar ce mai crâncenă şi devastatoare luptă se încinge între mulţimea celor sosiţi la intrarea lor, când se grămădesc pe vreo parte a insulei; căci spaţiul e prea îngust, încât să-i poată cuprinde pe toţi. Atunci cel puternic îl învinge pe cel slab, dreptul forţei triumfează fără milă şi hotar.

Cauzele acestor urgii şi nimiciri îşi au baştina în capul omenesc, al cărui satrap este inima, supusă fiindu-i ca un laborator, în care se strecoară şi se combinează în reacţiuni ideile bune sau rele ce i

le trimite capul prin telegraful misterios al curentului sângelui, care formează sârma transmisivă a fluidului electric.

În tidva capului se află emisfera creierului, unde împărăţesc înzestrate cu putere absolută, raţiunea, calculul şi toate combinaţiile ce le iscodesc vibrionii creatori, adică coaliţia atomilor vieţii. Această conglomeraţie naşte prin închegare structura organismului omenesc. Cete de atomi, fiecare cu rolul său de activitate şi misiunea sa specială, lucră la clădirea complicatului edificiu, unele prefăcându-se în oase şi dându-i corpului scheletul arhitectonic, pe care altele îl leagă şi ornează cu muşchi şi măruntaie, altele iar prefăcându-se în sânge, ce traversează în mii de canaluri complicatul edificiu, ducând hrana în cele mai mici unghiuri, precum duce albina mierea în chiliile fagurilor. Astfel s-au compus şi se compun şi stâncile de mărgean submarine.

Anatomii moderni, pionieri zeloşi ai progresului, au cercat prin ajutorul microscopului să pătrundă în tainele acestui proces, izbutind a afla construcţia vibrionului. Formarea lui începe cu un punct microscopic, care este capul, şi cu o codiţă ce ne indică corpul.

Mişcările acelui atom sunt repezi şi accelerate, smucindu-se înainte cu iuţeală, vrasăzică, capul trage după sine corpul, care-i este supus din momentul zămislirii.

Când zămislirea aceasta ajunge în decursul anilor culmea perfecţiunii, când toţi agenţii funcţionează perfect, împlinindu-şi destinaţiunea lor şi contribuind necontenit, zi şi noapte, la susţinerea organismului întreg, atunci din împărăţia creierilor raţiunea începe a cârmui cu sceptrul ei, sădind în organism neînvinsul dor de a-şi conserva soiul şi a-şi continua generaţiunea, luptând în contra duşmanilor ce năvălesc asupra ei.

Aşa s-a plăsmuit omenimea la început, dar încetul alte organisme, supuse fiind şi ele independenţei individuale şi hranei, intrară cu asalt ca paraziţi în organismul omenesc, zdruncinând procesul regulat de legea creatoare, producând astfel schimbări şi în sistemul

de cugetare al creierilor în luptă cu agenţii inimii, ce intrară în aşa împărăţie.

Omul primitiv se născu, după cât se presupune din legenda antică, în văile Caşemirului sub un soare cald şi-ntr-o natură abundentă, unde n-avea lipsă de încordarea raţiunii spre a stoarce împrejurimii sale cele necesare pentru viaţă, aflând toate pregătite de înainte de însăşi maica creatoare, din al cărei sân sugea abundenta hrană.

Dar cataclismele globului terestru aruncară neamul omenesc în părţi inospitale şi sterile ale emisferei, unde organismul, slăbit de neajunsuri şi suferinţe, fu silit a-şi concentra toate puterile spre a se apăra în contra atacurilor ce-l ameninţau cu dezorganizarea şi nimicirea primitivului său organism. Despre fazele transformării acestei fiinţe primitive de la maimuţă până la om, ne istoriseşte şi documentează cu dovezi neîndoielnice renumitul Darwin, profundul cunoscător al anatomiei comparative. Dar care renumit cunoscător al anatomiei comparative a studiat fazele de la zidirea lumii şi până la maimuţă? Şi în ce fiinţe se vor transforma la urma urmelor oamenii de acum?...

* * *

... Mi s-a urât în portul inimii omeneşti. Azi ridic odihnita ancoră şi-mi îndrept nava spre altă insulă împătrit mai mare, numită capul omenesc.

Multe insule de aceste răsar din oceanul vieţii, formând un vast arhipelag, ce se-ntinde peste întreg globul, de la stâncile Albionului până-n Marea Antarctică, de la pustiurile Siberiei până la poalele Cordilierilor. Dar cele mai active şi intresante se află pe părţile americane şi în Europa centrală.

Plutesc cu nava mea încă în adânc întuneric, nu văd nimică înaintea mea. Totul este acoperit de negura nepătrunsă a neştiinţei şi nedumeririi. Pe orizont nu se zăreşte nici cel mai mic far de lumină al vreunui port. Dar iată acolo-n depărtare străbătând prin

noapte un luciu miraculos, ce pare a fi coada unui comet rătăcit în a universului cale sau aurora boreală, ce luminează pustiurile de gheaţă ale nordului. Mă pornescc spre acel luciu. Apropiindu-mă de dânsul într-o distanţă de 40 de kilometri, stau uimit de grandiosul aspect: mă aflu înaintea celui mai puternic far, ce-şi aruncă lumina sa în mare, farul de la Finisterre, zidit pe malurile Spaniei. El răspândeşte o lumină de 3.600.000 de lămpi, întrunite într-o singură flacără colosală, product ingenios al creierilor omeneşti.

Slobod deci ancora în portul împărăţiei raţiunii, în mijlocul activităţii mentale a omului, în sediul invenţiilor miraculoase, ce încătuşează formidabila putere brută a naturii.

Aici nu fierb pasiunile oarbe nici se târâie linguşirea, nici invidia şi egoismul nu-şi varsă veninul lor în plămădirea ideilor; pentru că raţiunea este bazată pe calcul matematic, pe rotiţe mecanice, pot zice, care mişcă şi învârtesc teoriile, tocindu-le pe cutea practicii, dându-le strălucirea diamantului, ce iese din mâna iscusitului meşter, spre a împodobi coroana regală a raţiunii.

Atmosfera nemărginită, adâncul mărilor şi al oceanurilor, măruntaiele pământului sunt străbătute şi puse în serviciul omenesc prin magica lucrare a acestei regine fără seamăn.

Dar lucrările sufleteşti, nu-s ele admirabile? Nu străbate sufletul său, spre a se înălţa în regiuni ameţitoare, într-o lume misterioasă, prepusă numai, dar invizibilă şi neaccesibilă materiei trupeşti? În evul mediu şi la începutul evului nou, teologi renumiţi ca, de pildă, Giordano Bruno, care fu ars de viu la Roma în anul 1600, au dovedit că prin o credinţă adânc înrădăcinată şi umilă omul poate produce prin puterea închipuirii pe trupul său orice rană sau stigmă, în imitaţie cu cele ce le-a suferit Hristos. Iar în zilele noastre, medicii care se ocupă cu hipnotismul, ca Zimmermann, Bülow, Lube, Dujardin, Dumontpellier şi alţii, au întărit prin experimentele lor hipnotice ipotezele veacurilor trecute. Medicul Duprel a dovedit factic, că pe trupul unuia din pacienţii săi cu cre-

dinţă exaltată şi silnica concentraţie a închipuirii şi a gândului asupra patimilor lui Hristos, s-au arătat tot aceleaşi răni ca pe trupul lui Hristos. Actualmente adepţii hipnotismului şi spiritismului cresc pe zi ce merge, câştigând pentru doctrina lor o mulţime de inteligenţi şi filozofi.

Peste toate încercările aceste se ridică însă una care, odată definitiv pătrunsă, ar fi de natură să le întunece pe toate celelalte. Se zice adică, că omul se naşte cu deosebite semne stigmate pe trupul său, semne prin care se pot ghici tendinţele, capacităţile sau defectele caracterului respectivei persoane. Acest studiu produse în veacurile trecute o mulţime de chiromantici, chirologi, oreonomantici ş. m. a. Nescoţând la lumină nici un rezultat pozitiv, teoria lor a rămas în regiunea ipotezelor hazardate.

* * *

Aici, unde mă aflu acuma, sunt o mulţime de pacienţi, adică medii, pe care medicul îi supune tratamentului hipnotic. Urmând şi eu propunerii sale, am lăsat să mă cufunde şi pe mine în acel straniu somn, din care nici până azi nu m-am trezit cu desăvârşire. Ciudate halucinaţiuni aceste!

Adormind, mă văzui călare pe un velosiped submarin de sistemul inventatorului american Alvarezo Templo. Cu acest velosiped eu m-am cufundat în adâncul oceanului, privind cu mirare tablourile lui de un farmec nespus, incomparabil cu ceea ce vedem pe suprafaţa pământului uscat.

Activitatea vitală a fiinţelor submarine e mai potenţată în privinţa sprintenimii mişcărilor, ca şi când în creaturile lichidului viaţa ar fi mai repede şi mai productivă decât în cele de pe uscat. Dar pentru aceea, viaţa submarină e mai periclitată de stârpire, luptele mai vehemente.

Traversând oceanul cu motorul meu, la al cărui plisc era aninat un mare fanar electric ce-mi lumina calea, vedeam pretutinde-

ni acea luptă neîncetată, colosalul război pentru hrană. Precum în noaptea întunecată pe un cer senin scânteiază miriade de stele, aşa scânteiază şi plutesc în ocean stele, însă mişcătoare, ce trec ca fulgerul, se cruciază şi se zbuciumă în toate părţile. Aceste stele sunt produse de lumina fosforescentă a feluriţilor peşti, caracatiţe, moluscuri de forme ciudate, polipi, gimnoţi electrici şi şerpi-balauri din ginta plezeosaurilor antidiluviani. Dar toate aceste evoluţii şi mişcări se săvârşesc în cea mai absolută tăcere. Nici un zgomot, nici un sunet, nici o vibraţie nu întrerupe tăcerea din nemărginita împărăţie a lui Neptun.

Pe uriaşele stânci, pe şesuri şi-n prăpăstii cresc plante de formele cele mai singulare, transparente şi alcătuite din o substanţă gelatinoasă, abia lipite cu rădăcina de vreo piatră sau de nisip. Nefiind expuse vântului şi neîntâmpinând în dezvoltarea lor obstacole, se urcă la înălţimi gigantice, învelind cu palida lor haină munţii şi prăpăstiile oceanului.

Plecând mai departe, zării deodată la poalele unei stânci uriaşele forme ale unui colos, ce părea mort. El purta pe spinare un fel de catarguri înfipte: era un pachebot înecat, cu coasta spartă, odihnindu-se într-un leagăn de nisip. În interiorul său zăceau în cea mai mare dezordine cadavre omeneşti.

Aspectul acesta mă înfioră: iată că şi în aceste regiuni misterioase găsii victimele deşertăciunilor omeneşti. Dorinţa de a se înavuţi, goana după noroc vremelnic i-au făcut pe aceşti nenorociţi să-şi părăsească vetrele strămoşeşti, leagănul copilăriei, spre a încredinţa a lor viaţă înşelătoarelor valuri ale oceanului, în care au aflat umedul lor mormânt. Tineri şi bătrâni, bărbaţi şi femei zăceau acolo împrăştiaţi fiecare în poziţiunea şi atitudinea în care i-a înţepenit ultima agonie; unii fioroşi, cu feţe convulsive, alţii cu trăsături dureroase sau urâcioase, alţii cu feţe atât de liniştite şi paşnice, pare că adormiţi în veşnicul lor repaos.

Dar în acest cerc mic şi restrâns, în aparenţă tăcut şi fără mişcare, domnesc împreună două puteri, moartea şi viaţa, somnul

etern şi descompunerea, amorţirea şi putrificarea, ce dă naştere la noi fiinţe.

Miriade de peşti, de la monstru pân-la piticul ce abia se zăreşte, foiesc neîncetat în jurul acestei nave.

Un nou şi straniu aspect îmi atrage atenţiunea. Este o femeie cu părul despletit, ale cărui unde bogate s-au aninat în momentul convulsiilor agoniei de un cârlig de fier de pe corpul navei. Pe grumazul ei rotund, alb şi puhab stă lipit nămornicul şi urâciosul molusc, păianjenul mării, iar gurile lui nesăţioase sug cu voluptate lacomă izvorul vieţii din trupul nenorocitei victime. Pliscul lui avid se desfătează la al ei sân, din care odată poate că un prunc a supt cu deliciu hrana fragedei sale vieţi. Atunci îmi adusei aminte de a mea mamă... cu ce neîndurare m-a aruncat de la sânul său pe stradă, lăsându-mă în voia întâmplării...

Dar iată, ochii ei se deschid şi din adâncul lor străbate o lume de dureri: privirea lor mă-mploră, palidele ei buze se mişcă şi un şopot, mai lin decât al fluturelui suspin, pătrunde la al meu suflet: „Nu mă lăsa, îndură-te de mine!“ Fiinţa-mi e cuprinsă de adâncă milă; mă apropii de dânsa şi cu mâna-mi vânjoasă despart de al ei sân hidosul sugător, dându-i apoi lovitura de moarte.

Din rănile grumazului şi ale sânului curg line picături de sânge, boind haina ei de crin, ce părea acum hlamidă de mărgean. Descurcându-i părul, o ridic sus pe suprafaţa apei, la lumina soarelui, ce nu-i lucise de mult, de mult... dar abia liberă, mă cuprinde cu ale ei braţe şi vocea ei începe a-mi şopti:

— O, ce bun mai eşti tu, fiul meu! Tu în loc de moarte mi-ai dat viaţă, în loc de a vărsa asupra mea blestemul turmentatului tău suflet, mi-ai dat prin miloasa privire a ochilor tăi balsamul iertării. Eşti răzbunat! Providenţa m-a aruncat pentru crima, ce am săvârşit-o faţă de tine, în adâncul oceanului, unde am hrănit la al meu sân, de la care te-am depărtat fără de milă, viermele mustrării de cuget. Eşti răzbunat! De acum sufletul meu va fi cu

tine nedespărţit în veacuri, până ce ne va chema la judecată trâmbiţa arhanghelului.

Atunci simţii fiori de răceală în tot trupul meu, simţii că se zguduie în fundamentele ei arhitectura întregii mele fiinţe, oasele-mi scrâşneau, cădea carnea de pe ele.

Scoală-te, îmi zise medicul, care se vede că a observat mişcările mele convulsive, produse prin hipnotizare.

Mă trezii, dar în fantezia mea tot rămase înfiorătorul tablou al celor visate. Căzui apoi la pat, zăcând trei săptămâni de aprindere de creieri, fără a simţi sau auzi ceva. Nu ştiam nimică, ca şi când nu existam. Când m-am însănătoşit şi ochii mei au putut înţelege şi distinge obiectele, văzui lângă patul meu un bărbat: era medicul, despre care am vorbit.

— Experimentul hipnotizării, ce l-am încercat cu d-ta, n-a adus rezultatele dorite; organismul d-tale e prea iritabil. În urma unui concluz, luat în conţelegere cu colegii mei, sunt împuternicit a-ţi da libertatea. Poate că distracţia şi aerul curat îţi vor ajuta mai mult decât arta noastră. Eşti lipsit de mijloace, nu-i aşa? Cugetând la aceasta, am făcut o colectă, al cărei rezultat ţi-l înmânez acuma. Ştiu că ţi-a prinde bine. Aici ai 50 de ruble. Uşa chiliei este deschisă; poţi ieşi când vrei.

Eram aşa de slab, încât abia mă ţineam pe picioare. Dar doru-mi de libertate era atât de mare, încât fără a mai cugeta părăsii chilia, îmbrăcat precum eram, în hainele spitalului cu numărul chiliei cusut pe ele.

Ca şi călătorul de prin deşerturile Saharei, ce se aruncă cu aviditate asupra izvorului din oază, spre a-şi stinge setea, gustam şi eu aerul liber, ce nu-l respirasem atâta timp. Îl tot trăgeam în mine cu lăcomie, căci mi se părea că încă tot mă înăduşesc. Târâindu-mă apoi până la o bancă de piatră de pe marginea străzii, mă pusei să şed tot încă sorbind în mine cu aviditate aerul din afară. Trecători nu se prea vedeau, căci era o stradă din un suburbiu depărtat.

În perspectivă se desena în line contururi orizontul mării, pe care se mişcau, abia vizibil, vapoarele, unele intrând şi altele ieşind din port. Pe mal se întindea în îndrăzneţe curbături reţeaua drumului de fier. Trenuri lungi se mişcau pe şinele ei, iar locomotiva şuiera, lăsând în urma ei valuri de fum, ce se pierdeau în azuriul văzduh.

La ce mă gândeam atuncea? La nimic. Mi se părea că n-am nici simţ, nici suflet. Şedeam ca o vită ce se uită cu ochii boldiţi, fără gând, fără păsare, fără a cugeta nici la prezent, nici la viitor.

Cât am stat în aşa atitudine, nu pot spune, aflându-mă înlemnit fără nici o simţire morală sau activitate intelectuală. Dar deodată tresării de o voce sălbatică, ce-mi tună la urechi:

— De unde te-ai luat aici? mă-ntrebă un poliţian, care nu ştiu de unde răsări înaintea mea.

— Vin din spitalul de vis-à-vis, de unde mi-au dat drumul, răspunsei eu cu voce tremurândă.

— Minciuni spui, replică el cu un gest ameninţător. Tu ai fugit de acolo, căci porţi încă pe tine hainele spitalului. Scoală-te şi marş la locul tău, îmi porunci el cu bruschețe.

În zadar îl rugam să mă lase în pace, asigurându-l că nu fac nimănuia nici un rău. „Latri, latri", bodogăni el mânios. „Înlăuntrul ogrăzii e locul tău, nu aici pe stradă între oameni". Şi apucându-mă cu topuzul de gulerul halatului, mă împingea tot înainte. Văzând, însă, că abia îmi mişc picioarele, mă lovi cu pumnul în ceafă. Ameţit picai jos înaintea ogrăzii spitalului. Din fericire, sosi servitorul spitalului, care mă cunoştea, şi cu ajutorul lui fui ridicat şi aşezat pe târnaţul ogrăzii. Gălăgia aceasta atrase atenţiunea medicului. El dojeni purtarea mojicească a poliţianului şi, luând halatul de pe mine, mă-mbrăcă într-un palton, dându-mi totodată un fel de scrisoare, ce avea să-mi servească drept paşaport.

— De acum mergi, dragul meu; nu te teme, nimene nu te va mai aresta.

Stam iară singur-singurel, slab la trup şi trudit în suflet, fără ţintă, şi, ce-i şi mai teribil, fără speranţă într-un viitor mai bun. În

acel moment, dacă venea moartea, eu o îmbrăţişam cu dragoste ca pe un salvator. Ca lepădatul în pustiuri aşteptam momentul agoniei, în care peste întreaga fiinţă se aşează noaptea nesimţirii. Ocupat de aceste gânduri, dezvelii nu ştiu cum hârtia, ce mi-o dăduse medicul.

Acolo citii următoarele:

„Înfăţişătorul acestui certificat este ieşit din spitalul pentru psihopaţi, liber fiind de acuma de a-şi căuta hrana de toate zilele...“

Eu surâsem amar. Cine va primi serviciul unui nebun? Şi şiroaie de lacrimi îmi curgeau peste îngălbenita-mi faţă. Pentru ce oare, mă întrebai, sunt tocmai eu ales de soartă să fiu pretutindene prigonit, de toţi părăsit ca molipsitul de ciumă sau leprosul? Am fost silitor în viaţa mea, mi-am agonisit ştiinţe; dară ce mi-a ajutat, ce-mi ajută perfecţionarea aceasta a facultăţilor mele mentale? Ce sprijin am din activitatea lor? mă întrebam ca Faust. Ce mi-a ajutat teologia? ce filozofia şi cărţile înţelepciunii? Deşertăciuni ale egoismului omenesc, ce vânează o ţintă efemeră, lucidă, care se stinge la prima ei atingere cu veninul inimii omeneşti.

Mă gândeam la fachirii indieni, ce-şi torturează corpul şi-l supun la mii de patimi, spre a ajunge în Nirvana, raiul promis martirilor pentru religiune. Dar eu sunt martir fără voie, fachir din silă, pe care confraţii săi l-au condamnat la chin şi suferinţă ca pe o fiară sălbatică.

Şi pentru ce? Născutu-m-am poate în contra voinţei lor? Poate. Dar atunci la ce m-am născut? Cine m-a chemat din noianul nimicului spre viaţă, dându-mi arma vieţii, ca să lupt cu greutăţi ce-ntrec puterile mele?

Punându-mi aceste întrebări nedescifrate, îmi adusei aminte de dogmele lui Hristos, apărătorul celor dezmoşteniţi de noroc. El, sublimul suflet de pe malurile Genezaretului, a strigat: „Veniţi către mine, toţi voi, cei osteniţi şi însărcinaţi!“ Şi în braţele lui deschise urgisiţii aflau liman.

Dar privilegiaţii urmaşi ai marelui martir de pe muntele Golgota urmează ei paşii dumnezeiescului lor învăţător? Nu, de mii de ori nu!

În timpul petrecerii mele în Abisinia am observat la sălbaticii şi păgânii felaci din Etiopia mai multă umanitate decât la acei propovăduitori ai creştinismului de acolo, care îmbrăcaţi în haina bisericii nu slujeau altarului, ci formau numai unelte politice, mreje în care se prindea credula mulţime, fiind numai exploatatori rafinaţi, ce duceau turma la strungă spre a o mulge şi tunde. Duhovnici sunt acei ce extirpează rasa indigenă spre a face loc pentru aventurieri de tot soiul, pentru acea plebe strânsă din mocirlele marasmului moral, pe care ei binevoiesc a-i numi colonişti şi pionieri ai culturii? Întrebat-au acei evlavioşi părinţi, ori de aceşti pionieri sunt bineveniţi rasei indigene? ori de-i place acesteia a fi scoasă cu topuzul din vetrele sale moştenite şi pline de belşug?

Politica şi umanitatea sunt tot aşa de depărtate una de alta ca zenitul de nadir. Una are drept sujet aşezământul teritorial, a doua cel moral.

Eu voi să fiu luptătorul genului omenesc fără deosebire de grai sau culoare. Cunoscând bine limba arabă, m-am făcut învăţător felacilor, care sorbeau cu aviditate cuvântul meu, căci ei purtau în sufletul lor ură în contra acestor sacrificatori ipocriţi şi farisei mascaţi, ce au pe buzele lor surâsul blând, iar în fundul inimii veninul înşelăciunii.

Propaganda mea făcea între felaci progrese uimitoare, lucru ce născu în adversarii mei teamă şi totodată o animozitate nelimitată. Ei mă calomniară la superiorii mei, şi eu fui arestat şi aruncat pe o navă, spre a fi transportat în patria mea.

Patrie, ce dulce şi frumos cuvânt pentru pribeagul care, zbuciumat de ale vieţii nimicitoare valuri, îşi pune piciorul pe prieteneştile ei plaiuri. Aici izvoarele curg mai melodios, codrii sunt mai veseli, aerul mai limpede şi dulce, oamenii mai buni, căci toţi sunt fiii

patriei mele. Aici ajunsei şi eu, şi inima-mi şi sufletul se scăldau în dulci iluzii, căci credeau a zări razele aurorii mântuirii mele.

Of, ce deziluzie amară! Căci această patrie începu a mă prigoni încă mai avan, mai teribil decât duşmanii străini. Ucigaşului legea îi detrage favorurile drepturilor sociale şi îl trimite la ocnă, dar îl hrăneşte, dându-i astfel posibilitatea de a trăi. Mie însă mi s-a rupt osia vieţii, răpindu-mi-se singura şi cea mai preţioasă proprietate, lucrarea mentală. Am fost declarat de nebun şi prin aceasta mi s-a luat hoţeşte posibilitatea de a-mi putea hrăni hârbul acest de trup. Acesta-i iadul inimii omeneşti, iad ce îl deplâng în legendele lor toate popoarele universului.

Se vede că şezui ore întregi nemişcat pe acel loc, căci înserase de mult. Noaptea era întunecată, dar senină. Miriade de stele clipeau în imensa depărtare a eterului. Mă simţeam bine. Aerul cald şi limpede al acelei nopţi de vară îmi împrospătase viaţa.

Privind tabloul nocturn ce mă-nconjura, dădui cu ochii de calea robilor, imensul colan de stele, ce încinge feeric bolta cerească. Sufletu-mi atunci se-nălţă spre acele regiuni depărtate. Şi acolo sunt, aşadară, lumi pline de activitate ce creează şi distruge; lumi cu naşteri şi pieiri, cu înfloriri şi putrejune.

Cufundat în aceste contemplaţiuni, mi se păru că undulaţiunile miriadelor de stele începură a produce în aer un sunet dulce, o armonie cerească ca dintr-o arfă eolică, ce s-aude departe, departe... Sunetul păru a tot creşte, trezind ecoul universului. Cete de heruvimi zburau prin văzduh, cântând imnuri de laudă celui fără de început; vocea lor era când tristă şi duioasă, când puternică şi viforoasă ca acordele unei simfonii. Sufletu-mi sorbea cu însetare armoniile, ce sunau la porţile auzului meu, umplându-mi firea cu un ce dulce şi misterios, veşnic neînţeles de a trupului materie.

Mai încet, tot mai încet sună cerească armonie până ce se stinse cu totul în tăcerea nopţii.

Eu tot ascultam. Deodată fui surprins de un nou ton: un sopran cu timbru tremurător, dar patetic, intonă aria Margaretei din Faust.

Eu cunoşteam acel glas, ce nu o dată l-am auzit în o chilie depărtată a spitalului, în care era deţinută o sărmană psihopată.

Nenorocirea ei e o poveste veche. Ea a fost odinioară o cântăreaţă renumită, un luceafăr ce strălucea pe orizontul artei muzicale. În urma unui amor fatal pierdu mintea şi fu internată în spital, unde ne delecta din timp în timp cu admirabila-i voce, singura comoară ce-i mai rămăsese din ruinele fericitului ei trecut.

Aşadară, acea armonie cerească, ce-mi transportase sufletul în sferele divine, nu venea de la strălucitele stele, ci din întunecata chilie a bolnavei. Acele melodii nu izvorau de pe buzele neprihănite ale serafimilor, ci dintr-un corp păcătos, dintr-un organ supus putrejunii. Imnul acela nu era adresat eternului creator, ci unui amor vremelnic, unei pasiuni arzătoare şi neîndestulate.

Iată-mă deci iarăşi re-ntors la trista realitate, la materialism cu a lui putrejune.

Mă ridicai de pe târnaţ, îndreptându-mi paşii şovăitori spre gara căii ferate. Mă grăbeam să fug cât mai curând din acel loc de chinuri şi suspine, unde totul îmi aducea aminte de nenorocirea mea şi unde glasul acelei nefericite fiinţe vărsa în sufletul meu oceane de dureri.

Era miezul nopţii când intrasem în tinda gării, unde-mi luai în grabă un bilet de călătorie, deoarece trenul era deja gata să porneaască spre Moscova.

Nu ştiu prin ce ciudată asociaţiune de idei îmi trecu atunci prin gând, la suirea mea în tren, zicala arabă: „Omul îşi duce oasele sale la acel loc, unde îi este menit să le îngroape...“

Aşa s-a şi întâmplat; presimţirea lui nu l-a înşelat. El şi-a dus truditele-i oase la acel loc, unde natura le-a zămislit...

Citind ultimele şire scrise de acest nenorocit, mi se umplură ochii de lacrimi. Atunci îmi adusei aminte de cuvintele sf. Ioan Botezătorul: Vox clamantis in diserio[1]; în zadar vorbeşti înţelepciunea, nime n-o ascultă...

Şi cine ştie, poate că în vorbele acestui nebun a fost şi un pic de-nţelepciune...“

* * *

Trecu mult timp de la strania mea întâmplare cu acest nenorocit şi amintirea ei se stinse deja în sufletul meu. Căci viaţa cu ale ei schimbări necontenite, ce te duc din loc în loc, e ca şi un teatru, unde o piesă te face să uiţi pe alta. În aşa trai, gândul nu se opreşte mult pe hatul unui câmp, ci trece cu iuţeala zborului din sferă în sferă, de la o impresiune la alta.

Eram în Caucazia. Ajungând într-o bună dimineaţă în oraşul Tiflis, intrai în o cafenea ca să dejunez ceva. Aşezându-mă la o masă, cerui cafeaua obişnuită şi o gazetă oareşcare. Răsfoind coloanele, dădui de un anunţ foarte interesant pentru mine, căci el îmi reaminti pe nefericitul sinucigaş. Anunţul avea următorul cuprins:

„O telegramă din Berlin a adus la timpul său vestea despre teribila catastrofă, căreia a picat victimă vaporul „Salier“, care, plecând de la Villa-Garcia, mergea cu itinerarul spre Laplata. Dar lângă malurile Spaniei, nu departe de farul Finisterre, se dezlănţui un grozav uragan, care, izbind vaporul de o stâncă submarină, îl nimici, cufundându-l imediat în adâncime cu 209 oameni. Azi se ştie deja exact, că între înecaţi au fost 113 ruşi, 50 spanioli, 10 italieni, 35 galiţieni şi un german. Între ruşii căzuţi victimă, cel mai însemnat personagiu a fost principesa gruzină Bacuriani, originară din Tiflis, după a cărei moarte au rămas două milioane. Până azi nu s-a aflat nici un moştenitor, fiind principesa fără copii şi neavând rudenii de linia dreaptă.“

Fiecare om gândeşte câteodată în viaţa sa la lucruri stranii şi extraordinare, ce pot fi puse în rândul poveştilor din *O mie şi una de nopţi*. Aşa o ciudată idee îmi trecu şi mie prin gând în clipa aceea. Oare principesa înecată cu vaporul „Salier“, nu cumva fost-a ea mama nebunului care în fantezia sa descrie vaporul naufragiat din fundul oceanului? Biografia acelei femei începu

deci a mă interesa în acel moment. Dar de la cine să aflu ceva despre dânsa? Astfel cugetând, văd că trece prin sală cafegiul îmbrăcat în costumul naţional al cerchezilor. Acesta desigur că trebuia s-o cunoască sau să ştie ceva despre viaţa ei.

Eu îi făcui deci un semn de politeţe, rugându-l prin gest să vină la masa mea. El îmi răspunse prin un graţios salamalâc obişnuit la asiaţi, punând mâna dreaptă întâi la inimă, apoi la frunte, şi se aşeză pe un scaun lângă mine.

— Ce doriţi? începu el vorba; poate cafeaua nu-i bună? voi porunci să vă aducă alta.

— Nu, respectabile, răspund eu, sunt foarte mulţumit cu cafeaua, dară m-aţi obliga mult, dacă mi-aţi lămuri o chestie ce mă interesează.

— O chestie? replică el, încreţind sprâncenile şi privindu-mă cu o căutătură de neîncredere. Sunteţi amploiat?

— Deloc, sunt un simplu călător; m-am oprit aici pe câteva zile.

— Dar sunteţi rus? adaose el, fixându-mă cu ochii săi negri şi pătrunzători.

— Supus rusesc, dar de origine străină, răspunsei eu, înţelegând neîncrederea lui.

— Atunci stau la dispoziţia d-voastre şi sunt gata a vă răspunde sub condiţia dacă întrebările nu vor atinge cârmuirea noastră.

Scoţând apoi de după ceafă un ciubuc, începu a-l umple cu tutun.

— Aş dori să-mi daţi nişte lămuriri relative la principesa gruzină Bacuriani. D-ta trebui să o fi cunoscut, fiindcă ea a fost de aici.

— Bacuriani! Cum să n-o fi cunoscut şi cine din noi, băştinaşii, n-a cunoscut-o pe nepoata fostului şi renumitului nostru imam şi cârmuitor Şamil?

Aprinzându-şi ciubucul şi trăgând câteva fumuri, continuă:

— Şi ce vă interesează acea femeie? Sunteţi poate un pretendent la a ei clironomie?

— Nu, eu abia acuma am citit aici despre naufragiul vaporului „Salier“ şi aş dori să aflu, ori de principesa a avut copii, răspunsei eu, arătându-i pasajul din gazetă.

El se uită la gazetă cu un fel de dispreţ şi răspunse:

— Că a pierit, asta am ştiut-o noi mai înainte decât domnii gazetari, şi nici nu-i de mirare; căci ce puteai aştepta alta de la o femeie ce-şi luase lumea-n cap? Ea a fost unica fiică a renumitului bogătaş Ali-Mârza-Bacuriani, care la început a exploatat minele de naftă de la Bacu. După moartea lui a rămas o avere colosală. Dar fiica lui, crescută de părinţii ei în modul nostru vechi patriarhal, văzându-se odată emancipată şi liberă de orice control, şi fiind de o natură înfocată şi nepăsătoare, nu voi să se mărite, ci se aruncă cu tot focul tinereţilor în vârtejul plăcerilor femeilor voastre emancipate, cutreierând lumea în toate părţile rozei vântului. Fiind avută şi de o frumuseţe extraordinară, senţelege că era veşnic înconjurată de roiuri de adoratori, amanţi, exploatatori de tot neamul şi soiul. Ei o urmăreau ca albinele ce zboară după matca bezmetică, rătăcită din prisacă. Astfel trăind, averea ei începu repede a se topi ca ceara înaintea focului. Acte de binefacere n-a făcut afară de unul, donând o sută de mii de ruble depuse pentru totdeauna în banca funciară a statului cu destinaţiunea ca din fructele acestui capital să se îmbunătăţească ospiciul pentru copii găsiţi din Moscova. Se zice că fapta aceasta n-a săvârşit-o ea din umanitate şi filantropie, ci din cauză, că odată cu capitalul pentru acest ospiciu a depus într-însul un copilaş al ei, fructul nechemat al zburdalnicei ei vieţi; căci ce altă noimă a putut să aibă acest act? Inimă simţitoare n-a avut, căci atunci făcea ceva pentru acel petic de pământ, unde s-a născut, unde tatăl ei a agonisit averea, unde conaţionalii şi coreligionarii ei duc luptă amară pentru existenţă, unde mii de săraci umblă goi şi fără hrană. Pentru aceştia n-a sacrificat nici un dinar. Eu socot că peste scurt timp, rămăşiţa averii va fi lichidată şi după ce se vor plăti creditorii, va trece în tezaurul statului. Iată o mică

schiţă a vieţii acestei femei rătăcite, ce credea numai în sine şi în mamon[2].

— Dar spuneţi-mi ce cauză vă face să vă interesaţi de aventuriera aceasta? Aţi cunoscut-o poate?

— Nici defel, nici n-am văzut-o măcar; însă prin o întâmplare curioasă mi se pare că am văzut pe adevăratul ei clironom, trecut şi el din viaţă. Se-nţelege, presupunerea mea e foarte ipotetică, hazardată poate, însă posibilă, ba chiar verosimilă.

— Ce am ştiut, v-am spus, îmi zise bătrânul, sculându-se de pe scaun. Scuzaţi, dar mă duc la ale mele afaceri.

Şi, salutându-mă iarăşi în modul său oriental, se îndreptă spre alte mese unde oaspeţii sorbeau cafea, fumând din lungi ciubucuri.

Rămăsei adâncit în gânduri. La urmă mi-am cugetat: las descifrarea enigmei acesteia adepţilor spiritismului, hipnotismului, magnetismului... într-un cuvânt, celor ce se ocupă cu ştiinţele oculte; eu nu mă mai cufund în tainele aceste, ci stau locului la hotarele celor supranaturale şi-mi întorc pasul în viaţa reală.

LUXUL

Dedicat
Eminenţei Sale Înalt Preasfinţitului arhiepiscop şi mitropolit al Bucovinei şi Dalmaţiei etc. etc.
dr. Silvestru Morariu-Andrievici

Nu anii îmbătrânesc pe om, ci viaţa, pentru că starea normală a omului este indiferentismul...

Ce exprimă cuvântul *lux?*

Expunerea sau desluşirea deşertăciunilor omeneşti, în care partizanii senzualismului caută desfătarea trupească, găsind că în ea este originea tuturor ideilor noastre în contra idealismului.

Orişicum să fie, dar luxul este viciul cel mai atrăgător, cel mai molipsitor, din care se nasc toate calamităţile ce aduc la pieire nu numai individualitatea omenirii, ci dărâmă şi stinge naţiuni întregi.

Odată ce omul este molipsit de acest demon al ispitei, el conteneşte de a fi mulţumit cu aceea ce munca sa îi dă. Nu există o chestie mai grandioasă şi mai însemnată de discutat decât chestia luxului; lupta şi contrazicerile ideilor nu s-au sfârşit între filozofii antici precum şi moderni. Unii sunt de opinia că luxul este podoaba naţiunii şi alţii că el este pieirea ei.

Răsfoind paginile istoriei, găsim că unde luxul se măreşte, năravurile se desfrânează şi naţiunea slăbind cade şi se stinge.

La egipteni, la perşi, la greci şi la romani cu a lor mărime adaugă şi luxul care, ajungând la apogeul său, începe cătinel a smulge din naţiuni virtutea şi puterea lor. La început luxul ridică naţiunea din slăbiciuni şi întuneric, dându-i energia puterii, statorniciei, bogăţiei în arte, industrii şi comerţ; apoi ajungând la culmea înfloririi începe a se veştezi, a putrezi şi a se dărâma. Aşa e istoria tuturor naţiunilor, aşa se sfârşeşte şi viaţa a tot ce există şi se mişcă în natură.

Este deci luxul favorabil pentru dezvoltarea şi bogăţia unui popor? Răspunsul ar trebui să fie că atunci numai, când luxul este în proporţie cu industria şi productele ce le dă pământul ţării. Luxul ar trebui să aibă numai atâtea obiecte de prisos, câte poate întrebuinţa bogăţia ţării, a poporului în total şi a omului îndeosebi. Trebuie ca îndestularea mulţumirilor trupeşti să corespundă chipurilor de a le avea; pentru că luxul desfrânat se dărâmă singur de sine, trăgând cu el în desfiinţarea sa pe aceia ce-i poartă cultul fără calcul şi raţiune.

Deci luxul legislativ ar trebui să fie condus ca un element neapărat spre înălţarea civilizaţiei şi dezvoltarea unei naţiuni, însă totdeodată întrebuinţat cu pază ca un product exploziv, supunându-l controlului politic-economic.

Dovedit este că luxul mult influenţează asupra creşterii, naşterii şi reînnoirii generaţiunii unei naţiuni.

Nume din bărbaţii înţelepţi actuali ai Franţei şi oratorii ei străluciţi nu a nimerit să arate cu degetul rana cea mai periculoasă a naţiunii lor decât dr. Lerua Bolie. El dovedeşte că naţiunea franceză cătinel se stinge, statistica mortalităţii covârşind cu înfricoşate procente statistica naşterilor; dovedeşte că însoţirile legale mai că contenesc, că femeile poporului, emancipate şi neadăpostite ca soţii, sunt silite să-şi caute ocrotire în serviciul privat şi în ramurile administrative, la birouri poştale, telegrafice, tipografice etc..., unde, găsind hrană modestă, nu gândesc mai departe cu ce-şi vor hrăni progenitura nelegiuită, ştiind că la aşa caz îngrijirea o iau asupra lor ospiciile privilegiate de copii găsiţi. Altă parte a tinerelor fete neculte se dă desfrânării, nefiind capabilă de vreo slujbă sau din lenevire, sau din măgulirea luxului, pe care îl doreşte până la nebunie, fiind gata de a săvârşi orice crimă josnică. Dar în acea ardoare ele cad ca să nu se mai scoale. Procentele acestora covârşesc pe a femeilor productive. Iată dar chestia înmulţirii în privinţa poporului de rând!

Vine treapta înaltă a nobilimii bogate, la care luxul este în

îndestulare; acolo scăderea naşterii este foarte mare din cauza neregulată a mâncărilor otrăvitoare, a trufiei, lenevirii şi a moliciunii.

Organismele femeilor se zdruncină în privinţa productivă, adăugând la aceasta viaţa păcătoasă a bărbaţilor molipsiţi şi storşi de toată puterea.

În privinţa fiziologică poligamia nu este atât de productivă ca monogamia, şi francezii mai că covârşesc poligamia privilegiată a Asiei prin poligamia ascunsă în localuri tăinuite până şi în ospiciile privilegiate, în care mulţime de femei în floarea vârstei sunt expuse la mezat, şi de unde până şi Asia prin agenţii săi tainici cumpără marfă omenească de la Odesa, Varşovia, Hamburg şi alte capitale însemnate din Europa civilizată. Europa strălucită, ale cărei raze de lumină străbat întunericul altor părţi ale lumii barbare... Ce contradicţie!...

Deci cu cât luxul se dezveleşte, cu atât lupta pentru existenţă devine mai penibilă, pământul fiind peste măsură frământat, stors şi sec.

Disperaţii cu puţin cuget şi puţină răbdare, în suferinţele neajunsurilor zilnice, se dedau crimei, mereu se înmulţesc adunându-se în societăţi, ridicând steagul roş al libertăţii, cerând cu topuzul comunismul şi egalitatea nu a frăţiei, ci a avuţiei, adică muncitorul să-şi împărţească agoniseala cu parazitul derbedeu, şi aşa ei ajung mai departe până la lupta între fraţi, până la revoluţiuni cu râuri de sânge frăţesc, unde părinţi la baricade ucid pe copii şi copiii pe părinţi; pentru că omul, măcar că trece prin toate fazele filozofiei, rămâne la fond tot om, adică animal ce poartă în sufletul său de la zidirea lumii şi a mamiferelor instinctul de lăcomie şi răpire, instinctul egoismului spre îndestularea individuală. Ivindu-se odată ideea îmbunătăţirii stării gloatelor în chipul arătat, se ivesc şi fruntaşi ce duc acele gloate oarbe la cataclisme politice. Aşa fenomene se săvârşesc şi în alte animale pe pământ, până şi insectele sunt supuse mişcărilor politice, de pildă furnicile şi altele...

Dar să ne întoarcem iarăşi la chestia luxului veacurilor trecute, făcând comparaţie cu veacul nostru.

Filozoful englez David Hume zice că „epoca dezvoltării luxului este epoca cea mai fericită din viaţa unui popor“. Socot însă că el greşeşte, căci, dacă ideea lui este nimerită, apoi vasăzică noi trăim în cea mai nefericită epocă, fiindcă la sfârşitul veacului nostru din zi în zi se adaugă scăderea în întrebuinţarea obiectelor de lux. Până şi orientul, ce se adâncise în plăcerile strălucirii şi ale risipei, astăzi se îndestulează cu modestia şi simplitatea atât în viaţa casnică cât şi în solemnităţile publice. Economistul politic Duser observă că un popor ce ajunge la culmea dezvoltării civilizaţiei dă preferinţă îndemânărilor vieţii, schimbând eleganţa şi strălucirea obiectelor de mare preţ cu falsificarea şi imitarea în mii de invenţii, la care fabricile lucrează zi şi noapte articole ieftine, uşoare de purtat şi îndemânatice, aşa că luxul vechilor naţiuni în comparaţie cu al nostru ni se pare o poveste sau un vis nebunatic al cronicarilor, dar răsfoind scrierile lor venim la concluzia, fără îndoială adevărată, că luxul romanilor întrecea pe al tuturor naţiunilor antice.

Luxul potentaţilor romani molipsea pe toţi aceia ce-i înconjurau, pătrunzând nu numai în obiceiurile naţiunii, ci până şi în armii în care soldaţii purtau cu sine saltele şi perine de puf. Romanii, cucerind jumătate de lume, întunecară cu luxul lor orientul, adunând în capitală bogăţiile Asiei Mici, Arabiei, Mediei, şi tot ce produceau acele ţări se înghiţea şi se mistuia în bâlciul colosal al Romei, ce era în acel timp centrul Universului plin de covoarele Babilonului, fimiamurile şi mirodeniile Arabiei, aurul, sticla, vasele şi pietrele scumpe, mărgeanul, mărgăritarul şi sadeful Indiei. Toate acele comori nepreţuite erau adunate în palaturile bogaţilor cetăţeni romani. În timpul împărăţiei lui Octavian August, damele romane ieşeau la plimbare împodobite cu juvaieruri de opt milioane franci, şi toaletele lor nu pot să fie puse în rândul modestelor toalete ale damelor noastre. Dar se găsiră

bărbaţi înţelepţi, care luptau în contra risipei femeilor, editând legea lui Apius confirmată de senat, cu care se oprea fiecărei romane să poarte juvaieruri mai mult decât jumătate unţă de aur, şi li se da voie a se plimba prin capitală numai în depărtare de un kilometru. Se înţelege că damele Romei alcătuiră un complot misterios spre a răsturna un aşa regulament barbar după opinia lor, şi în ziua hotărâtă această armie de femei, înarmată ca în tot timpul cu tăiuşul frumuseţii şi al ademenirii năvăli pe forum şi pe străzile ce duc la Capitoliu, oprind în cale pe toţi senatorii ce mergeau acolo ca deputaţi şi cerând numaidecât să li se întoarcă libertatea de a-şi face cheful în toată voia. Deci părinţii patriei, luând în privire revolta generală a mamelor patriei, găsiră de cuviinţă să le intre în voie, neascultând de Caton care fulgera cu cuvântul de pe tribună. Vocea oratorului amuţi, fulgerele se stinseră şi sexul frumos ieşi biruitor, editând singur regulamente cu care nu numai se desfăcu de epitropia bărbaţilor, ci avu şi dreptul de a-şi alege jurist avocat, numit procurator, se înţelege luat din corporaţia celor mai eleganţi şi mai frumoşi tineri numiţi de Seneca Formosus. Acel tânăr era sfetnicul, oracolul şi nu o dată amantul clientei sale.

Afară de aceea fiecare damă de modă poseda un sclav, de care nime nu îndrăznea a se atinge fără voia stăpânei sale. El era de o putere herculeană şi slujea ca un fel de gardă personală a stăpânei sale; şi dacă între soţi izbucnea vreo discordie, bărbatul avea a face nu o dată cu sclavul fioros.

Toaletele şi băile damelor aristocrate se săvârşeau cu o pompă şi paradă grandioasă în mijlocul a sute de roabe, aduse din Asia, Africa şi Grecia, cu pieliţa trupului de diferite culori, începând de la negrul tăciunelui până la albeaţa marmurii. Dar lucru mai ciudat era că fiecare damă ţinea în casa sa un filozof şi o maimuţă, pe care îi lua la plimbările sale de gală.

Ce ironie! Ce sarcasm în contra raţiunii! Umbra acelor nebu-

nii şi astăzi încă se reflectă în năravurile noastre, precum, de pildă, în reprezentaţiile teatrale.

La romani, după cum spune Ovidiu, se juca piesa intitulată *Elena şi Paris* cu toate pantomimele, mimica şi gesturile cele mai scârboase şi aşa fără ruşine, că la urmă, fiind perechea celor doi actori bărbatul şi soţia, piesa se sfârşea cu cucerirea completă a Elenei în natură.

Baleturile noastre de astăzi închipuiesc o mică amintire a reprezentaţiilor romanilor.

Aşa şi gastronomia modernă se poate numi numai o umbră a gastronomiei timpului lui Viteliu, Lucul şi Trimalchiu. Aceşti trei mâncăi aduseră consumaţia gurii până la cultul adoraţiunii. Ei se uneau cu alţi discipoli în comitete gastronomice, în care se tratau invenţiile culinare, silindu-se a înnoi gustul limbii tâmpit de întrebuinţarea neregulată a mâncărilor, introducând în bucate asafetida puturoasă, vânaturi putrede, brânzeturi de miros grozav şi alte producte de gust nesuferit şi nepriincios pentru pălătuşul gurii noastre. Gastronomul Apiciu, socotindu-şi capitalul şi văzând că i-au rămas numai trei milioane, s-a otrăvit de ciudă că nu-i vor ajunge bani pentru banchete ce el voia să deie camarazilor săi. Saloanele de banchete se numeau triclinium, sau sală cu trei loji, în care ei şedeau în una la dejun, în alta la prânz, în a treia la cină. Acele loji aveau paturi acoperite cu prostiri aduse de la Babilon, costând câte 200.000 de franci bucata, afară de perinele care erau umplute cu puf de lebădă şi cusute cu mărgăritare ce costau îndoit. Uşile se deschideau spre portici cu coloane de porfir, cu havuzuri ce aruncau apele în rezervoare de marmură albă, vânătă şi roşie, apoi apele trecând prin canaluri se scurgeau în gropi adânci pardosite, în care erau puşi la îngrăşat ţipari şi alţi peşti carnivori ce-i hrăneau nu o dată cu carnea condamnaţilor robi şi mucenici creştini, pe care îi aruncau de vii în acele cisterne.

De atâta turbare a luxului erau predomniţi romanii pe timpul

republicii şi monarhiei, că cugetătorul ameţeşte răsfoind arhivele vechi, şi vrând-nevrând îşi pune întrebarea, la ce ar mai fi ajuns fantezia luxului, dacă nu ar fi fost subit desfiinţată de hoardele sălbatice ale barbarilor, ce ca un vifor se izbiră în mijlocul trântorilor romani, care se tologeau pe covoare de Persia în hlamide de mătase şi catifea, înconjuraţi de legioane de femei frumoase cu spetele şi sânurile goale. Iată dar o mică schiţă a luxului senzualistic, de care se simţeau romanii crezători în doctrina „că din simţirile îndestulate ale poftelor trupeşti se nasc toate ideile în om“ — tocmai opoziţiunea idealismului.

La greci însă luxul era cu totul altfel.

Ei nu-l întrebuinţau în îndestulările poftelor trupeşti, ci imaginaţia lor înfocată se adăpa cu idealismul, se cufunda în filozofii, zămislind necontenit idei strălucite, din care la fine se alcătui mitologia, adică omenirea idealizată în Dumnezeire, virtutea şi viciul, frumuseţea şi urâtul, fapta bună şi crima, raiul şi iadul, elementele şi puterile, munca şi lenevirea. Tot ce simte şi se mişcă era însufleţit de puterea imaginaţiei poetice, astfel se ivi idealismul. La urmă ideile primiră trup în marmură, închipuind idoli adoraţi cu lux pompos, statui, capişti, templuri şi alte zidiri în formele cele mai grandioase şi cu împodobirile cele mai dibace în arta sculpturii şi arhitecturii.

Pe timpul lui Pericle toate veniturile ţării se cheltuiau pe zidirile acele, pentru că grecii, primind civilizaţia de la egipteni, au primit împreună şi luxul care se naşte din civilizaţie.

Luxul egiptenilor consta din idealismul religios, în care rolul de căpetenie aparţinea sacrificatorilor, proiectatorii şi iniţiatorii colosalelor zidiri ale piramidelor, sfincşilor, obeliscurilor şi ale altor urme nepieritoare ale mărimii naţiunii stinse de veacuri. Căci casta sacrificatorilor egipteni poseda singură numai cultul civilizaţiei, studiind conştiinţele şi sorbind din ele esenţa idealismului religios, precum metapsihoza, metafizica şi chimia, din care ştiinţe ei iscodeau lucrări înşelătoare în cele mai misterioase

invenţii ca prestigitatori, proroci şi alte amăgiri, prin care ei dominau nu numai poporul ignorant, ci şi toată voinţa dinastiilor cârmuitoare ale acelui popor. Urmele ştiinţelor oculte şi misterioase ale timpului de atunci le vedem încă şi astăzi între fachirii şi brahmanii indieni.

Dar pe cât la egipteni se adora posomorâtul cult al morţii, pe atâta la greci se adora cultul vieţii închipuit în petrecerile Olimpului, unde cerul cu pământul serba veşnica mişcare a vieţii cu fabulele ei glumeţe, însă totodată atât de isteţe, că şi desfrânarea urâcioasă era idealizată în graţioasa ademenire spre amor şi voluptate.

Din acestea se poate face concluzia generală că luxul s-a ivit în omenire în trei faze: *la egipteni — luxul religios; la greci — luxul de bele-arte şi la romani — luxul individual al îndestulărilor trupeşti.*

Veni apoi timpul decadenţei luxului, fiind el de la naştere ros la rădăcină de filozofia morală. Şi iată că din Asia se iviră doi apostoli uriaşi, care răsturnară capiştile cu idolii lor şi înfrânară luxul cu zăbalele modestiei şi ale cumpătării patimilor trupeşti. Acei doi mari reformatori au fost Mahomet şi Christos.

SOFIA KARPOV

(fragment din romanul *Insula Sahalin. Ţara misterioasă a exilaţilor*)

La force brute de tout temps
Oppresse la faiblesse,
Dans les airs,
Sur la terre,
Partout la même détresse
Partout malheur,
Partout douleur,
Rien n'échappe aux souffrances
Dans cette lutte à outrance...[1]

Ingeniosul turist francez Henri Mérimée în opul său intitulat *Un an în Rusia* între altele scrie: „Rusia umilită, subjugată, mută, neştiută mai de nime, suferă jugul şi lanţul sclaviei. Şi abia noi începusem a o cunoaşte mai de aproape, când ea se ridică ca o puternică suverană, purtând pe frunte strălucita coroană de gheaţă a Nordului şi scăldându-şi picioarele în mările calde ale Sudului. Cu prietenie ea întinde o mână spre surorile sale din Europa, iar alta înarmată şi îngrozitoare până la frontierele Chinei. Şi umbra acestei mâini, aşternându-se pe nemărginitele pustiuri, ţine în respect hoardele războinice ale sălbaticilor...“

Aceeaşi comparaţie poetică o face şi marchizul de Chiustin, însă cu totul în alt sens. Iată ce zice el: „... Şi acest uriaş cu picioarele de lut îşi întinde braţele sale puternice spre a sugruma Europa...“

Ce contrazicere ciudată între doi eminenţi scriitori francezi! Cui din ei să dai crezare? Cititorul rămâne în nedumerire, şi mulţi îşi amintesc maxima cosmopoliţilor: *Ubi bene ibi patria*[2]. Deci să lăsăm pe unii înduplecaţi de Mérimée, pe alţii de Chiustin şi să întoarcem privirea noastră la capitala împărăţiei Rusiei, la această frumoasă cochetă, care, cu bogăţiile ei, ca o sirenă mitologică a

răsărit pe neaşteptate din codrii şi mlaştinile nepătrunse, pe a cărora suprafaţă încă nu călcase vreun picior omenesc, şi nici tăcerea lor n-o profanase glasul vreunui muritor. Şi iată minunea, astăzi pe acele ţărmuri sălbatice înaintea ochilor călătorului se desfăşoară un oraş colosal, cu cea mai modernă arhitectură, luxul cel mai îmbelşugat al orientului, şi cu invenţiile şi industriile şi manufacturile cele mai alese ale Europei. Aici aflăm cea mai pestriţă adunare de popoare, cu diferite idiomuri: cincisprezece limbi vorbite pretutindene: pe străzi, prin localurile publice şi pe pieţele comerciale. Petrecerile cele mai variate au aici loc, şi tot ce în Europa, relativ la arte, apare înalt şi perfecţionat îşi face debutul său în acest oraş unde plăcerile sunt bine remunerate de galantomii ruşi. Artiştii străini scurg anual sume mari de bani de la ruşi.

Dar ca tot ce-i adus la perfecţie şi străluceşte, se vede că este menit să aibă şi umbra sa întunecată. Precum cocheta ce te subjugă irezistibilei sale atracţii şi în momente de mânie îţi respinge sentimentul ce ţi l-a inspirat cu atâta ardoare şi pasiune, tot astfel şi capitala, după ce te-a încântat cu frumuseţile sale, îi vine mânia, când Neva ce-o încinge îşi rupe colanul său de gheaţă şi cu o furie sinistră porneşte valurile sale tulburate, înecând cu ele cele mai frumoase străzi; sau când iarna înfricoşatul viscol, sub un ger nesuferit, o acoperă cu omăt.

Natural că cetăţeanul cel avut, în palaturile sale bogate, nu suferă atâta cât acei ce locuiesc în mahalale, unde furtuna fără cruţare dărâmă şi strică lăcaşurile slabe ale săracilor, şi-i lasă fără ocrotire sub un ger de 40 grade.

* * *

Tocmai într-o aşa o noapte pe la 10 ore, când furtuna şi viscolul turbau mai grozav, pe una din străzile insulei Vasilievsk, o femeie îmbodolită într-o blană rufoasă şovăia prin omăt abia

ţinându-se pe picioare sub apăsarea viscolului. Un moment ea se opri pentru a răsufla şi a orienta la palidele raze argintii ale lunii dinspre cărarea ce avea s-o apuce între troienele de omăt.

Ulicioara în care ea se afla era cu desăvârşire pustie. Oftând, biata femeie porni înainte şi după un drum greu de tot obositor, ea se opri dinaintea unei căscioare. Aici se aşeză pe scări nemaiputând de osteneală; capul îi se slobozi pe piept şi ea rămase câtva timp fără mişcare, ca şi când grele gânduri i-ar zbuciuma mintea. Dar iată că sculându-se întinse mâna ei uscată după frânghiuţa clopoţelului atârnat dinaintea uşii; ea de câteva ori se sili să prindă mănunchiul clopoţelului, zbuciumat de furtună, şi când îl prinse şi voi să-l tragă, deodată la spatele ei se auzi o detunătură.

Tresărind speriată ea scăpă din mână mănuncheşul frânghiuţei şi se întoarse repede îndărăt. „Dumnezeule! Dumnezeule! şopti ea făcându-şi cruce. De ce trebuie să locuiesc în megieşie cu această ruină blestemată în care satana îşi serbează petrecerile?...“

Detunarea grozavă veni de sub o spaţioasă zidire veche, distrusă de un mare incendiu şi din care mai rămăsese numai câţiva pereţi şi o bucată de acoperiş. Din maiestuosul palat de odinioară ce-a rămas acum? Numai un munte de moloz acoperit cu omăt şi ici-colea se mai zăreau nişte văgăuni căscate în pereţi, iar capetele bârnelor tăciunite se distingeau din albul cerceaf de omăt.

Bătrâna, după ce făcu o mică rugă, prinse iarăşi frânghiuţa în mâna-i tremurătoare şi începu să sune. Printre crăpăturile unui oblon ce astupa fereastra, străluci deodată lumină şi după scârţâitul unei uşi se auziră paşi repezi ce coborau pe scări până la intrare şi un glas de femeie, de un timbru plăcut, răsună în tăcere.

— Cine-i acolo? întrebă de după uşă.

— Eu sunt! Eu! răspunse bătrâna cu grăbire.

Uşa se deschide şi îndată pe loc se şi închide după ea.

— În sfârşit, slavă Domnului, mămucă, că te văd iar acasă, îi zice o tânără fecioară blondă, punând sfeşnicul pe masă, apoi cu amândouă mâinile scuturând omătul ce se aşezase pe gulerul jubeicei bătrânei. Vino, mamă, vino degrabă de te încălzeşte bând un pahar de ceai, samovarul clocoteşte pe masă.

Amândouă intrară într-o odăiţă abia luminată de lumânarea pusă pe masă. Toată locuinţa avea numai două odăiţe, sărăcuţ mobilate, numai cu câteva scaune, două paturi, o masă de lemn de brad şi un dulap în care erau aşezate vasele de cuhne. Pe masă fierbea un samovar fumegând clăbuci de abur.

Bătrâna dezbrăcându-se de jubeică o scutură de câteva ori, apoi punând-o pe un scaun s-a apropiat de samovar şi, întinzând mâinile învineţite de frig, le ţinu câtva timp lângă samovarul fumegător spre a le dezamorţi.

— Of! Doamne, ce viscol e afară, zise ea. Mai că nu am fost îngropată de vie în omăt. Dar, în fine, iată-mă, m-am întors. Păcat numai că alergătura mea a fost degeaba, nedobândind nimică.

— Şi ce să facem noi acum? strigă copila ridicând ochii la cer, până în zi vom pieri de frig, mamă, căci am sfârşit lemnele de foc şi gerul tot creşte.

— Vom împrumuta la vreun megieş vreo câteva vreascuri, iară mâine mă voi duce din nou la guvernorul oraşului, să-i cer încuviinţarea ca să iau lemne de foc din depozitul pentru văduvele invalizilor.

— Cum? vrasăzică, guvernorul astăzi nu te-a primit? întrebă fiica cu mirare.

— Nu! Nu m-a primit, copilă dragă, nu! răspunse bătrâna sorbind ceaiul. Aceşti puternici ai împărăţiei sunt mai inaccesibili şi mai mândri decât însuşi ţarul. Dumnezeule! ei primesc numai pe boieri şi funcţionarii lor subalterni. După masă ei se odihnesc, iar sub seară ies de se plimbă cu sania, expunând ochilor preumblătorilor preţioşii lor cai trepătari; apoi se duc la teatru sau la vreun bal de curte. Astfel puţin timp le rămâne pentru a primi

săracii, ce aşteaptă pe stradă. Tremurând de frig, întreaga ziulică am şezut pe scările de paradă, păzind tot ieşirea guvernorului; când deodată spre seară o damă elegantă urmată de un adiutant, coborându-se dintr-o caretă ce trase la scară, s-a suit în palat. Atunci uşierul, ieşind pe peron, ne-a vestit că Excelenţa sa nu mai primeşte pe nime. Iată dar povestea întreagă a zadarnicei mele alergări, din cauza căreia, scumpa mea Sofi, puteai să rămâi desăvârşit orfană.

Rezemându-şi frumosul ei cap pe o mână, copila ascultă povestirea mamei. Fizionomia ei exprima o tristeţe nespusă şi o ciudă arzătoare, iar obrăjeii ei se acoperiseră cu roşaţă şi sprâncenele i se încreţiră.

— Mai mult tu nu vei merge la guvernor, o întrerupse copila, căci eu singură mă voi duce; şi având mai mult curaj voi dobândi cererea. Eu voi şti a-i spune că un veteran care pe câmpul de luptă şi-a vărsat sângele pentru patrie, a lăsat copilei sale cel puţin dreptul ca în caz de nevoie să ceară ajutor.

— O! draga mea fiică, dacă tu vei merge şi vei începe astfel a vorbi cu dânsul, te vor da de spete afară, zise bătrâna clătinând din cap.

Sofia s-a sculat de pe scaun roşindu-se şi mai tare şi ochii ei mari şi frumoşi scânteiau.

— De spete afară? strigă ea... Apoi voi ieşi ca să mă întorc iarăşi şi iarăşi...

— Liniştează-te, fiica mea, poate că aşa nu se va întâmpla, dar orişicum, nu trebuie să zădărâm mânia acestor puternici, care pot să ne nimicească sub picioarele lor, ca pe nişte viermişori. Mâine mă voi duce la megieşul nostru Kolosov care mi-a scris petiţia şi socot că el îmi va da un sfat bun.

— Dar până când să mai dureze aceste sfaturi şi alergări? Mamă, eu nu pot să te las să degeri de frig. Dar să lăsăm aceste; tu te culcă, iar eu mă duc să caut în ruina megieşă, poate că voi găsi vreun capăt de lemn tăciunit.

— Dumnezeule! strigă bătrâna sărind de pe scaun, ce ţi-a trecut prin minte? E o nebunie să te gândeşti numai la aceasta, dar încă s-o faci? Cum se poate ca pe un viscol ca acesta, şi încă la miez de noapte, să umbli prin acea ruină drăcească? Şi bătrâna, cu o convingere religioasă, îşi făcu cruce de câteva ori. Da ştii tu, dragă, adause ea, că în momentul când am voit eu să sun cu clopoţelul, o înfricoşată detunătură se auzi în ruină, şi să nu-mi fi deschis în grabă uşa, muream de spaimă pe prag.

— Pentru că eşti fricoasă, mămucă, răspunse copila zâmbind. Ce alta putea fi zgomotul, decât numai dărâmarea vreunuia din pereţi, din cauza furtunii. Dar mai la urmă ce ne pasă nouă de toţi dracii ruinii, să vorbim mai bine de neajunsurile noastre. Aşadar, e lucru hotărât: mâine eu, în persoană, voi înmâna puternicului demnitar petiţiunea, iar tu, mamă, te vei duce să aduni ceva parale de pe la doamnele ce-mi sunt datoare pentru lucrul meu de cusut, căci până ce ajutorul ne va veni din sus, trebuie să-l căutăm jos.

— Bine, fiica mea, bine. Fă, dragă, cum ştii tu, dar eu mă duc să mă odihnesc, căci sunt de tot ostenită. Şi bătrâna, sărutând-o cu frăgezime pe frunte, s-a retras în odăiţa sa. Sofia, sculându-se de pe scaun, o petrecu pe maică-sa cu o căutătură tristă, până ce uşa s-a închis după ea; apoi rezemându-şi ceafa de spetele scaunului îşi aţinti ochii în tavan pierzându-se în felurite gânduri, căci ea era de un caracter foarte ciudat. Părea că natura prin greşeală o făcu femeie în loc de bărbat, pentru că toate apucăturile ei erau îndrăzneţe şi de o energie nespusă. Ea semăna cu viteazul său tată, căpitan de artilerie, care în crâncenul război, suindu-se călare pe al său tun, abia atunci sfârşi a-l apăra, când baionetele îi străbătuseră pieptul. Fiica îi semăna lui, nepăsându-i şi ei de nimică, fiind curajoasă. Iar pe lângă acest caracter aprins, se ivi în ea şi simţirea femeiască, căci Sofia era contemplativă.

În acest moment, uitând de necazurile casnice, ea trecu cu meditaţia într-o lume ei necunoscută, misterioasă, plină de eve-

nimente neaşteptate. Şi ciudat lucru că tocmai acum ea gândea la ruina din care se auzi detunătura. Acel zgomot subit o intrigă, aţâţând în ea o dorinţă curioasă de a afla cauza. Poate că imaginaţia ei tristă păstra încă impresiunile poveştilor pline de minuni, cu care mama ei o adormea în copilărie. Nefiind ca mama ei superstiţioasă, pentru aceea orişice enigmă era pentru dânsa un ideal. Sofia absolvise gimnaziul şi dobândise diploma de cea mai distinsă studentă în toate ramurile ştiinţelor prescrise în program. Rezultatul fu strălucit, căci ea acum, la vârsta de 20 ani ce avea, putea să intre în discuţiuni serioase cu cel dintâi profesor, mai ales că graiul ei avea ceva foarte atrăgător, şi era de un colorit poetic. Multe familii aristocrate se grăbiră a-i oferi locul de instructoare pe lângă copiii lor.

Dar Sofia refuză cu îndărătnicie, nesimţindu-se în stare să reziste mult timp unei ocupaţiuni aşa de liniştite, petrecând ore şi zile întregi într-o odaie, fie măcar cât de bogat decorată, care tot are asemănare cu o închisoare, în care îi va fi părut că este arestată pentru vreo greşeală. Ea aspira libertatea, spaţiul, nevoind a fi împiedicată de a putea pătrunde tot ce-i misterios şi a vedea tot ce-i nevăzut. Ea găsi o plăcere într-o agitaţie intelectuală şi nu ar fi schimbat-o nici pentru orice bogăţie.

Aşa sunt şi vor fi toţi acei pe care nervii îi domnesc. Aşa şi în acele momente de meditaţie, în mijlocul nopţii sub impresia vijeliei, ce urla pe străzi şi se bocea jalnic prin crăpăturile obloanelor şi ale ferestrelor, gândul ei zbura scotocind prin toate unghiurile întunecate ale ruinei luminate ca de razele soarelui prin imaginaţia ei lucidă.

— Voi găsi şi voi afla totul! şopti ea intrând în odaia în care mama ei dormea liniştită. Plecând urechea la gura dormindei, ascultă răsuflarea; apoi acoperind-o încetinel cu blana s-a uitat la ornicul aninat de perete. „Miez de noapte, şopti ea în gând, şi gerul începe a se furişa în odaie!...“ Apoi îmbodolindu-se cu un şal, stinse lumânarea de pe masă şi încet, pe vârful degete-

lor, a ieşit din odaie, a coborât scările şi ieşind în stradă a încuiat după dânsa uşa, punând cheia în buzunar. Făcând câţiva paşi în omătul ce-i ajungea până la glezne, ea se opri ţintind ochii la ruină.

În jurul ei totul era pustiu. Numai viscolul o zbuciuma cu furie în contra căruia trebuia să lupte ca să n-o răstoarne la pământ. Nouri de omăt se învârteau trecând pe dinaintea discului lunii ca nişte valuri transparente sau ca nişte stafii uriaşe.

Sofia făcu câţiva paşi spre ruină, dar se opri pe loc ascultând cu atenţie la loviturile de ciocan ce se auzeau, pare că din ruină. Acest zgomot neaşteptat zădărî şi mai mult curiozitatea fetei. Un impuls nestăpânit, o putere nebiruită o îndemna să cerceteze ruina. Imaginaţia ei se aprinse şi cu grabă ea începu să urce scările zidirii dărâmate, acoperite cu omăt; scările duceau spre etajul dintâi, a cărui galerie de columne era pe jumătate dărâmată. Urcând vreo 20 de scări în sus, ea ajunse la o uşă de sticlă cu geamurile stricate, dar încuiată. Fără să ştie ce face, atrasă numai de ideea fixă să meargă tot înainte, ea a împins uşa, care se deschise cu un mic zgomot. Un curent rece trecu prin lungul şir de tinzi, dar Sofia nu simţea nimic; cu aviditate nestăpânită ea îşi implântă căutătura în acel şir de camere, unele cu totul întunecate, altele luminate de razele lunii, care în răstimpuri se ivea şi lumina printre nouri. Din acele galerii cu tavanurile prăbuşite se vedeau multe odăi şi saloane cu pictură *al fresco*[3] şi sculpturi rare, acum toate stricate, sfărâmate sau de tot nimicite. Într-un ungher erau rămăşiţele unei colecţii de tablouri şi ale unui altar, din care spânzurau încă câteva icoane pe jumătate pârlite şi o cruce mare poleită, răsturnată pe o coastă. Podeala era pretutindenea acoperită cu moloz, cărbuni şi cenuşă. Dar ciudat lucru că cu toată această neorânduială şi pustietate în odaia din fundul galeriei, podeala era ceva curăţită de dărâmături şi tencuită. Şi mare a fost uimirea Sofiei când ea a dat de o mătură rezemată de perete. Aceasta dovedea că ruina era locuită. Dar

în ce fel şi cine putea să fie locuitorul unei odăi fără sobă şi cu ferestrele stricate şi încă pe un ger aşa de mare? Nici o urmă de culcuş sau mobilă nu se zărea nicăieri. Viscolul spulberase o pânză de omăt pe podeală, dar nici pe ea nu se vedea vreo urmă de om. Sofia începu să ocolească odaia uitându-se la pereţii goi şi dispoeţi de tencuială, când deodată într-un ungher zări încrestătura unei uşi secrete, ascunsă în perete. Ea se opri şi o zâmbire de mulţumire încreţi buzele ei, căci această descoperire realizase ideea ce prin imaginaţie ea şi-o închipuise. Iată dar cheia misterioasă a enigmei pe care o căuta prin vis cu atâta dorinţă. Cu grăbire puse mâna pe clempuş nepăsându-i ce este după uşă, şi o deschise înainte. Uşa s-a deschis şi Sofia rămase pe loc, încremenită.

Înaintea ei într-o cămăruţă abia iluminată de o lumânare subţire, pe o masă de lemn se vedeau înşirate multe unelte de chimie, precum colbe, retorte, alembici, strecători, felurite păhăruţe şi o lampă Bercelius aprinsă, deasupra căreia într-o tingire clocotea un lichid necunoscut. Lângă masă, pe o laiţă, şedea un om, întors cu spatele spre uşă; părul de pe cap şi barba îi erau zburlite. Era preocupat cu un calcul ce-l făcea, copiind cu creionul dintr-o carte deschisă. Acest om încă tânăr şi foarte uscăcios semăna să fie din clasa inteligentă a studenţilor-artişti, căci purta părul său blond în plete. Buzele lui subţiri şi palide şopteau nişte cuvinte neînţelese şi câteodată el îşi arunca privirea spre tingirea ce clocotea şi împrăştia un abur albăstrui şi înăduşitor.

El era îmbrăcat într-o redingotă blănită cu pielicele de cârlan negru, iar pantalonii, de postav ordinar, erau adunaţi în turetcile cizmelor. Costumul lui semăna a fi de ţăran finlandez, din olaturile capitalei. Tânăra copilă imediat a şi înţeles poziţiunea sa şi a necunoscutului, care după presupunerea ei trebuia să fie sau un falsificator de monede, ori un membru din corporaţia revoluţionară, sau de nu, apoi student sărac, care, neavând mijloace

de trai şi o locuinţă aptă pentru studiul chimiei, şi-a ales acea ruină unde nu-l costă nimic şi se îndeletnicea gratis. Orişicum, dar ea se simţi deziluzionată. Atrăgătoarea fantezie a imposibilului, ceva fantastic, îşi slobozi vălul dinaintea adevărului factic, obişnuit, al unui om ce caută prin chimie dezlegarea problemei.

„Iată dar la ce ne duc poveştile fantastice, îşi zise copila. O! cum poate cineva fi aşa de dobitoc să creadă în astfel de bârfeli. Dar la toată întâmplarea trebuie să caut să ies din această localitate periculoasă, căci, precum se vede, acest om nu doreşte să aibă martori la lucrările sale.“ Aşa gândind, îşi întoarse privirea spre uşă, voind să facă un pas îndărăt, când uşa, rămasă pe jumătate deschisă, împinsă de un curent, se închise cu zgomot. La moment necunoscutul îşi întoarse capul şi, văzând pe Sofia dinaintea uşii stând nemişcată ca un spectru, speriat şi ca fript sări de pe laiţă în picioare rămânând un moment ca încremenit, apoi apucând în mână lumânarea într-o săritură o apropie de faţa copilei.

Atunci Sofia gândi la mamă-sa...

— Cine eşti? şi de unde te-ai luat aici? întrebă el cu un glas iritat.

— Din căsuţa de peste drum, răspunse Sofia cu sânge rece.

— Şi ce cauţi aici?

— Lemne de foc, căci eu şi mama degerăm de frig.

Necunoscutul s-a uitat la ea cu o aşa mânie că biata copilă se înfioră.

— Şi nu alta ceva te-a adus pe aici? adause el.

— Da! răspunse copila nevrând şi uitând pericolul.

Necunoscutul cu grăbire a vârât mâna în buzunar.

— Şi ce cauze sunt acele? întrebă el încreţind sprâncenele.

— Curiozitatea care nu are raţiune, răspunse Sofia silindu-se a zâmbi spre a-şi acoperi greşeala.

— Şi frica nu te-a cuprins?

— De ce să am frică?

Necunoscutul părea ceva încurcat.

— Apoi de stafii, de strigoi, în sfârşit, de dracul... adause el gângăvind.

— Dracul fiind un spirit are spirit, şi odată ce el este aşa, va înţelege şi venirea mea aici.

Necunoscutul, auzind acest răspuns îndrăzneţ, păru a pierde cumpătul scoţând mâna din buzunar şi aşezându-şi cu două degete după ureche câteva jărgiuţe de păr ce-i acopereau vederea, tăcu câteva minute ţintind o privire pătrunzătoare asupra tinerei copile. Sofia simţind acea căutătură fixă se înroşi şi zise:

— Dacă d-ta, domnule, ai sfârşit interogatoriul, apoi eu pot să mă retrag.

— Din contra, nu vei ieşi de aici, răspunse necunoscutul cu grăbire. Eu de acuma nu am voie să-ţi dau drumul, şi arătându-i o laiţă adause: „Poţi şedea aici şi vei aştepta până ce alţii vor hotărî această chestie. Ce atârnă de la mine te mai întreb una: dacă ai înţeles ce înseamnă lucrarea mea în care m-ai găsit acufundat“.

— Prea uşor de înţeles, răspunse Sofia, zâmbind. D-ta studiezi o problemă chimică.

— Şi ai ceva cunoştinţe în această ştiinţă?

— Acele care le-am învăţat în gimnaziu la profesorul Urbanov, pe care sunt sigură că îl cunoşti, zise Sofia aruncând o căutătură întrebătoare asupra necunoscutului, care păru ceva confuz.

— Adevărat, zise el, cine nu cunoaşte pe acest eminent profesor. Vasăzică, domnişoară, d-ta poţi ghici, din exalaţiunea ce dă tingirea, ce fel de lichid conţine?

— Mirosul este a acid de nitrat ce d-ta îl evaporezi, mestecându-l cu alt product sau nu, răspunse Sofia. Orişicum, însă, acest lichid este exploziv, fiindcă baza lui o formează salitra. Din el se poate combina sau nitrat de argint, sau glicerină, sau piroxylină; asta atârnă de la voinţa manipulatorului care are în mână-i acest preţios product. Deci vezi, dle, că eu nu sunt aşa de igno-

rantă, cum domnii studenţi ai universităţii au idee de sexul nostru, adause ea cu oareşicare fală.

— Tocmai pentru salvarea d-tale ar trebui să fii ceva mai mult ignorantă, întrerupse necunoscutul. El vroi să mai adauge ceva, dar deodată din podeală se ridică o clapă şi ca din fundul pământului sări deodată în odaie un om înalt la stat. Sofia sări înspăimântată de pe laiţă, vroind să fugă, dar mâna necunoscutului o opri pe loc. În grabă tot pe aceeaşi uşă ieşiră alţi trei oameni. Cel dintâi, arătând cu degetul pe copilă, a zis: „Ea este Sofia Karpov, ce o cunosc de pe nume, fiindcă locuieşte în căsuţa de peste drum.“ Apoi uitându-se la ea cu o privire măreaţă o întrebă:

— Cum ai intrat aici? Atâta îndrăzneală la o femeie este un lucru de necrezut. Deci ascultă: de la adevărul ce ne vei spune atârnă şi sentinţa care vom face-o. Eu sunt adevăratul locuitor al acestei ruine, iar d-lor sunt camarazii mei ce mă vizitează. D-ta trebuie să ne mărturiseşti dacă ai fost adusă aicea de cineva sau ai venit singură. Căci te socot destul de inteligentă ca să poţi înţelege că neaşteptata d-tale sosire între noi poate să-ţi fie fatală, mai ales dacă ieşind de aici printr-un cuvânt ai putea să ne trădezi.

Sofia nu şi-a pierdut cumpătul.

— Dacă, zise ea, după nume mă cunoaşteţi, apoi asemenea trebuie să cunoaşteţi şi glorioasa moarte a tatălui meu, al cărui nume este scris pe paginile istoriei patriei. Dacă el nu a fost un trădător, apoi mai cu seamă copilul lui nu poate fi o astfel de creatură! D-stră cereţi mărturisirea mea. Ascultaţi dar: eu sunt de un caracter entuziast pentru tot ce este neobişnuit şi neaşteptat. În timpul studiilor mele la gimnaziu, multe din camaradele mele îmi făceau descrierea unei societăţi politice misterioase, a cărei acţiune era îndreptată în contra guvernului. Pe mine nu mă interesa să cunosc organizarea lor, dar ardeam de dorinţă să asist nevăzută la una din adunările lor, ca să văd cu ochii mei

proprii pe aceşti exaltaţi, care pentru o idee înrădăcinată în creierii lor merg fără păsare la eşafod. Una din camaradele mele pierduse pe fratele său, alta pe tata şi alta pe logodnicul ei. Eu, neavând pe nime, eram geloasă de doliul inimii lor. De multe ori, în timpul nopţilor furtunoase, şezând pe pragul căsuţei noastre, mă uitam lung timp la această ruină şi mă simţeam atrasă către ea de o putere nevăzută. Eu tot aşteptam să văd ieşind din aceşti pereţi afumaţi o creatură misterioasă. Dar în zadar îmi era aşteptarea, nimică nu-mi oferea un semn că ea ar fi locuită. Tăcerea se întrerupea numai de scrâşnetul lemnelor dezbârnate şi de vaietul jalnic al cucuveicii. Dar iată, cu o oră în urmă mama mea, întorcându-se din centrul capitalei, s-a înspăimântat de o detunare ce ieşi din astă ruină. Acelaşi zgomot l-am auzit şi eu. Atunci îmi veni în minte că aici se petrece ceva neobişnuit, şi că acest zgomot trebuie să fi fost pricinuit de oameni. Dar mie nu-mi pasă dacă ei sunt bandiţi sau conspiratori, precum asemenea nu gândeam că curiozitatea mea poate să mă aducă la pieire.

Ideea de a afla cauza m-a predominat nebiruită de nici un comentar al raţiunii şi iată-mă-s aici. Deci dacă va trebui să plătesc cu viaţa nebunia mea, apoi voi plăti-o, însă numai cu moartea, iară nu cu ruşinea. Sunt sigură că oamenii care proiectează idei măreţe nu se vor înjosi să pângărească o biată copilă nevinovată. Aşadar, hotărâţi mai în grabă osânda sau daţi-mi drumul să mă întorc la mama, pe care am lăsat-o singură şi fără lemne de foc pe un ger aşa de cumplit. În acest moment ea doarme, dar în odaie frigul creşte; şi de mă veţi opri aici, apoi nu uitaţi de mama mea vădană, că va degera acolo. Nu o uitaţi, dacă întru adevăr sunteţi scutul săracilor.

Sofia conteni de-a mai vorbi, uitându-se la judecătorii ei cu o căutătură plină de demnitate. Ea, o biată fată, se află dinaintea acestor oameni îndrăzneţi, care semănau mai mult a bandiţi decât a judecători şi care reprezentau legea în organizaţia lor pompoasă. Ei se sfătuiră în tăcere, numai cu semne masone, apoi unul

din cei mai tineri, mic la trup, cu ochii albaştri şi hâtri şi cu totul ras, având asemănare cu o femeie, întrerupse tăcerea.

— Chestia de viaţă sau moartea acestei persoane, zise el, trebuie votată, fiindcă părerile noastre sunt diferite. Numai să nu uităm că jurământul nostru este de a stârpi în noi orice sentiment moral, ce ne leagă cu viaţa şi interesul nostru individual. Noi de la sine ne-am răzleţit şi ne-am lepădat de orice afinitate, de orice pasiune a inimii, care pot să împiedice mersul tendinţelor noastre. Şi dacă la vreunul din noi se urzesc aşa piedici, trebuie imediat să le rupem, să le nimicim. Nu trebuie să avem îndurare supunându-ne inspiraţiei vreunui sentiment, acolo unde atârnă siguranţa unei mâini de oameni voinici ce merg la o ţintă, pe o potecă lunecoasă. Noi suntem purtătorii steagului libertăţii şi noi trebuie să păşim tot înainte, chiar de vom călca pe trupurile părinţilor, fraţilor, surorilor şi iubitelor, căci noi deschidem calea pentru o naţiune întreagă, răspunzători fiind dinaintea tribunalului conştiinţei noastre. Deci votul meu este moartea acestei femei, care, ieşind de aici, poate, fără a voi, să ne trădeze. Cuvântul este al D-voastre, domnule preşedinte, a adaus el adresându-se către acela ce se zice locuitorul ruinei.

Sofia devenise palidă ca o moartă.

— După un aşa scurt timp de viaţă să mor? Apoi la ce dar m-am născut? şopti ea oftând dureros.

Preşedintele îi făcu un semn să tacă, aruncându-i o căutătură care numai femeia, prin instinctul sexului său, a putut pătrunde şi înţelege.

— Acela ce este răspunzător dinaintea cugetului său, a început preşedintele, nu poate fi ucigaşul nevinovatului, şi acela ce ridică arma în contra apăsării nu poate să fie un opresor. Adunarea voinicilor noştri nu reprezintă o maşină distructivă ce dărâmă orbeşte tot ce întâmpină în cale. Domnilor asociaţi! Înainte de a primi titlul cu care m-aţi onorat v-am prevenit că deviza ţintei mele este numai reforma, iar nu stârpirea, căci sunt

două sisteme de opoziţie revoluţionară, una prin fapte brutale, adică terorismul, şi alta prin propagandă, ce arată poporului adevărata cale care duce spre progres.

Deci noi reprezentăm călăuza unui popor orb, iar nu sugrumători fanatici. Noi suntem apostolii unei religiuni noi, ce este dreptul omului în lupta pentru existenţă, precum au fost apostolii lui Hristos ce dictau lupta pentru conştiinţă.

Aceeaşi apăsare a drepturilor individuale a fost în timpul lui Hristos, şi dacă acel mare reformator ar fi început a cere omorul, apoi cu religiunea lui nu se vor fi cultivat sute de veacuri.

Morala a fost cea întâi piatră de temelie, pe care el a ştiut să puie mijlocul puternic prin care a răsturnat barbarismul naţiunii sale.

Morala este cimentul care încheagă zidirea unui monument pentru că el întăreşte mutual simţurile iubirii de omenire. Aşa a fost dumnezeiescul utopist care nu a apucat a sfârşi lucrările definitive pe temelia templului republicii sale, fiind curmate prin moarte hativă[4]. Şi de atunci până astăzi acele lucruri se schimbară într-o direcţie contrarie, căci pe temelia libertăţii pusă de el se zidi templul apăsării al ingenioşilor, care au ştiut a înşela un popor credincios, ignorant şi nepăsător. Către acei hâtri noi îndreptăm lupta, căci ei numai profanează templul libertăţii, punând în sacrificiu pe altarul lui binele poporului. Pe de altă parte, dispariţiunea acestei copile va aduce cercetări judecătoreşti, care pot descoperi şi asociaţia noastră în aceste ruine. Eu o cred pe cuvântul ei, ce ne va da în numele tatălui ei, a cărui umbră o respectează, şi votez că ea este liberă de a se retrage de aici.

Camarazii şoptind se sfătuiră, apoi chimicul, apropiindu-se de Sofia, i-a pus două degete pe inimă zicându-i: „Aici este emblema demnităţii omului. Jură că vei păstra taina acestei nopţi, şi adu-ţi aminte că la cea mai mică trădare nu vei scăpa de a noastră răzbunare.“

— Jur! răspunse Sofia cu convicţiune.

— Apoi eşti liberă de a te depărta.

Sofia era urmărită de chimicul.

— Eu te voi petrece până pe stradă, îi zise el, ca să mă încredinţez de nu te aşteaptă cineva.

Sofia mergea încet pe aceste tinzi friguroase cu capul plecat şi pe gânduri, faţa ei era mâhnită. Alta în locul ei, scăpând de moarte, ar fi fost mai voioasă. Dar ea în acel moment, uitând pericolul ce o îngrozise, gândi la tânărul prezident care cu atâta ardoare a apărat cauza ei, şi-i părea rău că debutul a fost aşa de scurt. În grabă ea ieşi pe marginea străzii şi întoarse capul să vadă încă ultima oară pe unul din acei oameni ciudaţi ce o petrecea. Dar chimicul se făcu nevăzut.

Făcând câţiva paşi înainte, ea se opri pe stradă, parcă nefiind hotărâtă încotro să meargă. În ea încetase toată mişcarea gândului şi a trupului, nu vedea, nu simţea nimic, parcă era un leş îngheţat, stând încremenit pe picioare.

Viscolul încetase şi tăcerea nopţii nu era întreruptă de nici un zgomot. Luna plină plutea pe un cer senin. Omătul de o albeaţă orbitoare în unde îngheţate strălucea în miriade de diamanţi pe marginile pereţilor dărâmaţi, pe colţurile bârnelor şi pe stradă, în unele locuri troienite de movile ce se urcau până la ferestrele căsuţelor, unele astupându-le de tot. Câteodată numai în acea tăcere se auzea geamătul dureros al bufnei ce şedea zgribulită în geamul unei ferestre stricate a ruinei. Aerul era limpede, dar uscat şi gerul ca cărbunii aprinşi ardea mâinile goale ale Sofiei, dar ea nu simţea nimică, căci în al ei sân ardea un foc ce se aprinse subit, neprevăzut... Răsuflarea ei împrăştia aburi care de frig se cristalizau în prisme de promoroacă subţire ca acele, ce se aşezau pe tulpanul ei, pe sprâncene şi gene. Ea făcu o mişcare, apoi păşind cu iuţeală strada ajunse la uşa căsuţei sale, o deschise şi, iarăşi închizând-o, în grabă intră în odăiţa cu samovar, abia luminată de lumina ce venea de afară strecurându-se prin sticlele ferestrelor îngheţate. Sofia dezbodolindu-se s-a pus

pe un scaun şi cu coatele pe masă rezemându-şi în palme fruntea ei fierbinte, un şiroi de lacrimi năvăli din ochii ei. Ea plângea singură neştiind pentru ce. Ea simţea o apăsare a pieptului suferind de o tristeţe nebiruită, de o dorinţă neînţeleasă, şi în acest paroxism, întâiul simptom al amorului, obosită, slobozind capul pe masă, a adormit, dar de un somn neliniştit, nervos, cu toate că natura ei ostenită se silea să potolească vijelia sufletului tulburat.

Când deschise ochii, zorile dimineţii se mrejeau luptând cu slaba lumină ce trimitea în odăiţă cu razele sale. Ea scutură capul, parcă vroia să se trezească din ameţeala ideilor, pe care voia să le coordoneze pentru a-şi închipui mai liniştit trecutul atât de mişcător şi care a lăsat, în sufletul ei, urme adânci. În acel moment raţiunea ei lupta cu adevărul şi fantasticul, ideile ei se lămureau precum se lămurea în odaie lumina de întuneric, ea se întoarse cu amintirile spre un trecut ce-i părea că a fost un vis plin de îngrijire, de grozăvie, dar totodată de o fericire abia născută, aprinzătoare, ce subit luă foc ca iasca din o scânteie sărită din lovitura unui amnar. Şi toate acele câteva momente îi părea că trecură ca un lung şir de ani cu peripeţiile şi impresiunile lor diferite. Căci ciudat este ornicul amorului: momentele de plăcere trec ca fulgerul, iar dorul după ele se târăgăneză cu veacurile...

Sofia se găsea într-o slăbiciune sufletească ca după un vis înfricoşat, dar totodată priincios, încântător. Când deodată în odăiţa megieşă ea auzi tusea seacă a mamei sale.

Sculându-se cu grăbire, s-a apropiat de patul bătrânei.

— Cum, tu eşti acum îmbrăcată şi te-ai sculat aşa de dimineaţă? o întrebă mama.

— Nu! i-a răspuns Sofia cam încurcată. Mă cam doare capul. Apoi, nedorind ca mama să-i vadă ochii plânşi, a alergat la sobuşoara de spijă şi, pipăind-o, a zis: Rece! rece ca gheaţa! Tu,

mamă, nu te scula din pat, eu îndată-ţi voi trimite un braţ de lemne, după aceea mă voi duce la guvernor.

— Socot să nu te duci, îi zise bătrâna.

— Nu mă opri, mamă, fii încredinţată că, dacă eu nu voi reuşi, tu nici atâta!

Bătrâna ridicându-se pe pat a adaos: „Numai una te rog, copilă dragă, nu te înfoca, stăpâneşte-te, nu te mânia înaintea lui... Of, Dumnezeule! de astă dată îndrăzneala ta tare mă îngrijeşte“, şi bătrâna s-ar mai fi căinat încă, dar văzând că Sofia a fost ieşit, a încetat.

La douăsprezece ore de amiază Sofia sta, rezemată de o coloană, în marele salon de audienţă al guvernorului. Într-o mână ea ţinea o hârtie ce era o chitanţă pentru suma ce i se cuvinea pe ultimul trimestru din capitalul rezervat pentru copiii veteranilor căzuţi în război.

Palatul era năvălit de solicitatori de ambele sexe şi diferite naţiuni, vârste şi poziţiuni sociale. Însă cu toate că era o aşa mare adunare de oameni, o tăcere mormântală domnea în acel colosal salon, decorat cu un lux vrednic de palatul unui rege.

Nici cel mai mic zgomot sau mişcare nu se auzea în el. Fieştecare îşi reţinea până şi răsuflarea; câteodată se auzea numai o tuse înăduşită a vreunui bătrân sau a unui astmatic. O temere, o îngrijire molipsitoare se putea observa pe fizionomiile palide şi serioase, nici o zâmbire, nici un şopot nu le mişca.

Doi adjutanţi în uniforme aurite, cu decoruri strălucite pe piept, ca doi arhangheli cu paloşele goale şi ridicate, păzeau nemişcaţi o mare uşă ermetic închisă, spre care ochii întregului public erau aţintiţi. Pentru că acea uşă în curând trebuia să se deschidă, pentru unii spre fericire, pentru alţii spre refuz şi prigonire fără apel; aşa că mulţi din public erau atât de înfricoşaţi, că ale lor feţe se acoperiseră de o paloare mortală şi ale lor buze tremurau convulsiv. Câţiva ciuntiţi şi podagraşi, neputând sta mai mult timp în picioare, şedeau jos, zgribuliţi şi fără mişcare, având

asemănare cu bonţii din capiştea budiştilor. Şi tocmai acel salon spaţios părea a fi un templu de sacrificiu, în care jumătatele de zeu, mândrul parvenit avea să apară ca Joe tunătorul, ţinând fulgerele în mână, pe care le va arunca de multe ori în orb, nepăsându-i unde ele vor detuna.

Guvernorul era un general de artilerie, iscusit să aşeze la ţintă un tun şi să poarte sabia, dar nu predestinat de-a putea ţine cumpăna dreptăţii în mână, plecând urechea la glasul desperaţilor cerşetori. Dar lui ce-i pasă dacă disciplina domnea în mijlocul acelor cerşetori. Pentru el era destul dacă nime nu îndrăznea a pronunţa un cuvânt dinaintea lui, ci numai prin o mişcare automatică să-i întindă mâna cu petiţiunea, pe care demnitarul o lua, şi, grămădindu-le una peste alta, le înmâna, făr-a le citi, adjutanţilor săi, care după audienţe le duceau în cabinetul unde funcţionarii subalterni, numerotându-le alfabetic, le treceau pe rând demnitarului spre deciziune. Acesta le trecea în revistă, însemnând pe ele cu creionul nu o dată ciudate hotărâri, căci în acele minute el gândeşte poate la picioruşul şi pulpele vreunei balerine. Generalul, cu toate că era un om de un spirit eminent, dar suvenirele desfrânărilor tinereţii lui trecute îl stinghereau nu o dată în îndeletnicirile lui, aţâţându-i dorinţele amorţite de neputinţa unei vârste de cincizeci de ani. Câteodată el, răsfoind petiţiile, pe unele uita să le hotărască, şi astfel ele se întorceau iar la registratură spre a fi însemnate prin alte numerotaţii, tărăgănând astfel neliniştea şi aşteptarea nenorocitului solicitator luni şi nu o dată ani întregi. Aşa se întâmplă că flămândul trebuie să moară de foame, sau în desperarea sa să se apuce de prădat; bolnavul, neavând ajutor, să treacă la eternitate; sărmanii, tremurând de frig, să înţepenească degeraţi. Grozăvie! Când cineva citeşte faptele marilor inchizitori, care cu sânge rece priveau efectele oţelului ce sfâşia carnea vie omenească, dar oare foametea, frigul şi boala, nu sunt aceleaşi unelte distructive ce chinuiesc pe săracii neputincioşi?

Şi demnitarii regimului trecut din Rusia, dacă şi nu erau aceiaşi inchizitori ce ascultau cu indiferenţă gemetele şi răcnetele nenorociţilor, într-atât erau de acufundaţi în propriile lor interesuri ce-i măguleau linguşindu-le iubirea lor de sine, că uitau a da nenorociţilor ajutor.*

Dar iată că sunetul unui clopoţel de argint se aude şi uşa sălii de audienţă s-a deschis în tot largul ei. Un murmur înăduşit ca adierea unui vânt trecu dintr-un capăt la celalt capăt al salonului. Solicitatorii cu grăbire se înşiră în două rânduri dinaintea uşii. Pe prag s-a ivit guvernorul, un frumos om, cu toate că era în vârstă, dar cu ajutorul cosmeticelor părea a fi încă tânăr. Părul şi dinţii nu te îndemnau la un prepus că ar fi falşi. El răspândea un miros plăcut de cele mai alese parfumuri. Îmbrăcat în uniformă militară cu mulţime de decoraţii: stele, steluţe şi cruciuliţe ce-i acopereau pieptul; cu epolete de aur sleit, ţarţamuri şi găitane de acelaşi metal strălucit, el se opri în prag, aruncă o privire măreaţă peste toate capetele plecate cu umilinţă şi apoi începu a păşi înainte cu un pas măsurat, adunând petiţiunile ce i le întindeau sute de mâini tremurătoare.

Trecând pe lângă Sofia, aceasta cu îndrăzneală îi întinse petiţiunea sa. Atunci căutătura lui rece şi ceva somnoroasă, pentru că toată noaptea până în ziuă a fost petrecut la un bal, cătinel începu a se învioşa; luând din mâinile ei hârtia, s-a grăbit să scoată din cheutoarea uniformei un monoclu pe care l-a aşezat pe ochi.

Părea că acest jumătate de zeu voia să vadă mai de aproape pe micul viermişor, ce se târâie mai că nevăzut la picioarele lui de colos.

Frumuseţea Sofiei l-a frapat, şi el, ca şi naturalistul pasionat când cercetează ceva foarte mic, şi-a înarmat ochiul cu un microscop, ca să cuprindă prin el cu de-amănuntul făptura acestei fiinţe.

---

* Toate aceste abuzuri au fost desfiinţate prin reforma legislativă introdusă de Alexandru al II-lea în anul 1866.

O zâmbire de plăcere lunecă pe buzele lui. Nările lui se lărgiră adulmecând de aproape un bonbon atât de gustos... El o înghiţea cu căutătura... o sorbea cu răsuflarea...

Onoarea deosebită de a fi distinsă de Excelenţa sa intrigase pe toţi solicitatorii. Sute de ochi se pironiră cu invidie asupra bietei copile ai cărei obraji rumenindu-se de ruşine mai adauseră la farmecul frumuseţii ei de înger.

Excelenţei sale i se părea că vede dinaintea sa o nălucă încântătoare, şi un moment el uitase de tot ce-l înconjura. Puternicul sacrificator al templului dreptăţii se coborâse de pe al său altar spre a se face adoratorul vulgar al sexului frumos. El se prefăcu în curtezanul trivial care prin vreo frază aleasă cearcă se sloboadă cea întâi săgeată a ispitei.

— Cine eşti d-ta? a întrebat-o el uitând că suplica ei o ţinea în mână.

Sofia prin instinctul cu care natura a înzestrat-o pe femeie, instinct care la timp o face a înţelege chiar şi gândul amicului sau duşmanului, a înţeles gândul puternicului, şi o flacără de mânie scânteie din ochii ei frumoşi, ce-i ridicase spre Excelenţa sa.

— Toate detaliurile răspunsului meu sunt lămurite în suplica ce am avut onoarea a o pune în mâinile Excelenţei voastre, a răspuns ea cu un glas tulburat.

Guvernorul păru cam confuz; zâmbirea în moment a dispărut de pe buzele lui şi o mică zbârcitură îi încreţi sprâncenele. El se întoarse de la copilă şi cu pasul său maiestuos şi cu gravitate a mers înainte colectând suplicile de la ceilalţi.

Dar un observator iscusit, care ar fi privit la mişcarea degetelor lui, ar fi băgat de seamă cum el a îndoit un colţ al suplicii ce a luat-o din mâna Sofiei.

Guvernorul parendând rândurile de solicitatori a intrat în alte apartamente şi uşa s-a închis după dânsul. Audienţa era sfârşită. Toţi s-au împrăştiat, care încotro, şi Sofia asemene, ieşind din

palat, dusă pe gânduri, cu pas iute şi cu ochii în jos, o apucă înainte. Ea era palidă şi sprâncenele i se încreţiseră.

Biata porumbiţă, ascunsă în iarbă, zări în spaţiul aerului pe şoimul cu aripile întinse gata a se slobozi ca o săgeată spre victima fără armă. Ea merse în bobot, neluând seama încotro se duce. Şi din stradă în stradă ea se depărtă de calea ce trebuia să o ia spre casă. Când deodată ea aude un glas cunoscut, şi inima ei tresări în piept.

— Unde mergi aşa de repede, domnişoară?

Ea ridică ochii, dinaintea ei sta prezidentul din noaptea memorabilă.

Sofia se opri ca încremenită de agitaţiunea ce o cuprinse, abia mai putând a-i răspunde:

— Mă duc acasă.

— Dar cum de te îndrepţi spre nord, când trebuie să te întorci spre sud, se vede că ai rătăcit?

Sofia aruncă o privire în jur.

— Bine zici, domnule! Eu am rătăcit depărtându-mă de mahalaua în care locuiesc.

— Cum îmi pare, te frământă nişte gânduri? adause preşedintele.

— Se prea poate, răspunse Sofia stăpânindu-şi emoţiunea. Căci în luptă pentru o existenţă onorabilă trebuie bine să ne păzim, pentru ca să nu picăm victimă puternicului ce ne prigoneşte.

— Şi cine este acel puternic cu care vei trebui să lupţi, spune-mi, se prea poate ca să-ţi pot fi de ajutor în acea luptă.

— Vă mulţumesc pentru bunătatea ce aveţi pentru mine, şi cred că sunteţi gata a veni în ajutorul sexului nostru, umilit de vechii rutinieri, care socot că o femeie, care nu are stăpân, este un obiect rătăcit şi lepădat şi care-l pot lua în posesiunea lor dacă le pică sub mână.

O zâmbire de o deosebită expresiune lunecă pe buzele prezidentului.

— Daţi-mi voie, domnişoară, zise el, a vă observa că cuvintele d-voastră au o mare însemnătate, nu sunt spuse făr' oarecare cauze importante. Deci daţi-mi voie să vă fiu un apărător vremelnic; câteodată un ajutor de un moment, dar la timp, scapă întreaga viaţă din pericol.

— Precum mi-aţi dovedit-o, dle...

— De asta nici un cuvânt, se grăbi a o întrerupe prezidentul. Trecutul trebuie uitat, precum nici nu a fost. Gândiţi-vă numai că la cea mai mică imprudenţă eu trebuie să o plătesc cu viaţa.

— Ah! Destul! destul! întrerupse de asemenea şi tânăra fecioară cu o spaimă sinceră, şi subit ea se roşi la faţă de această mică mărturisire.

Prezidentul a zâmbit, dar cu o zâmbire ce exprimă toată simţirea inimii, zâmbire ce nu are glas, spune însă mai mult decât un şir de cuvinte. Dar subit, parcă îşi aduse aminte de ceva dureros, fruntea lui se încreţi şi o mâhnire nespusă îi acoperi faţa, şi cu glas moale el o întrebă:

— De unde vii acum?

— Dacă voieşti să te faci apărătorul meu, îţi voi spune tot adevărul; eu mă întorc de la guvernorul, căruia i-am înmânat suplica pentru pensia ce mi se cuvenea ca unei orfane după invalid, comitetul neplătind-o ne lasă pe mine şi pe mama într-o mizerie nespusă.

— Şi ce a zis el?

— Cu gura nimic, dar prin priviri prea multe. Eu prea bine am înţeles acea căutătură şi am ieşit ofensată şi supărată.

O paloare semnificativă acoperi faţa tânărului om.

— La astfel de întâmplare, zise el, sunt chiar silit să-ţi dau mână de ajutor, fiindcă ştiu că te afli în cel mai mare pericol în care o fecioară se poate afla, căci ceea ce d-ta ai înţeles, eu şi mai bine am înţeles. Aceşti puternici nu rabdă mult dorinţa ce-i

stăpâneşte. Ei nu sunt deprinşi să aştepte. Şi nu mai departe decât astăzi sau mâine de la dânsul vei avea o ştire.

— Of, Dumnezeule! Şi ce trebuie să fac? întrebă Sofia devenind palidă.

— Să nu răspunzi la chemarea lui. Să te prefaci bolnavă, şi atârnă de la împrejurări ce va fi mai departe. Din partea-mi eu voi urmări toate pasurile lui ostile, pentru ca să pot paraliza atacurile lui contra d-tale. Adio, domnişoară, adaose el, nu pierdeţi curajul, cu toate că aveţi a lupta cu un Goliat. Se prea poate ca pentru dânsul eu să fiu David. Al meu nume este Dimitri; pentru d-ta e destul să ştii numai atât.

Cu aceste cuvinte, prezidentul s-a depărtat, întorcând în drumu-i de câteva ori capul spre Sofia care sta pe loc fără mişcare, petrecându-l cu ochii vii până ce a dispărut în colţul unei străzi.

Aşadar, audienţa la guvernor a fost pentru Sofia prevestirea unui pericol. Dar se urzea oare în adevăr acel pericol? Pe ce putea ea să-şi întemeieze presupunerea? Nenumărate gânduri treceau prin creierii ei.

Poate că tânărul prezident a istorisit totul mai grozav, şi în culori mai negre decum era în realitate, fiindcă aceşti oameni privesc cu duşmănie şi ochi răi la tot ce are puterea în mână şi este chemat a cârmui. Pentru ce privirea îndelungată a guvernorului să o explici numaidecât într-un sens măgulitor şi doritor? Cum? Se poate ca un om atât de eminent să aibă timp a se gândi numai la o biată copilă ce aleargă la el să-i ceară ajutor? Se poate el oare coborî din luxul ce-l înconjoară şi să vie până la pragul bordeiului unei sărace, în mizerie, ca să caute o plăcere de un moment? Sau este ea aşa de frumoasă ca dintr-un moment să poată plăcea până la adoraţiune, până la uitarea de sine şi încă unui om atât de desfrânat şi nesimţitor?

Dusă pe gânduri, ea păşea înainte şi mintea i-o frământau toate aceste întrebări. Ea cu minte ageră cumpăni toate detali-

urile întâmplării, şi din toate combinaţiile ce atât de neaşteptat o împresurară ajunse la rezultatul că pericol pentru ea nu există; că pericolul ce ar exista pentru ea este numai o invenţie, născută din ura în creierii unui conspirator politic, ce se acaţă de tot ce străluceşte şi este puternic, spre a putea numai sfărma şi forma totul după sistemul său. Şi tot acel prezident al conspiratorilor, ce se numea Dimitri, odată a scăpat-o din pericol şi acum îi făgăduieşte iar ocrotirea sa.

Dar pentru ce o face el asta? O iubeşte el oare? Totul îi dovedea că aşa trebuie să fie. Dar apoi se poate şi aceea, ca el din gelozie să aibă un prepus fals, născut din mărturisirea ei relativă la privirea provocatoare a guvernorului.

Toate aceste gânduri, deopotrivă rezonabile, îi frământau mintea, şi într-o ameţeală nemaipomenită, fără a şti când şi cum, ea se văzu deodată dinaintea căsuţei sale.

Ciudată privelişte i se dezvelea înaintea ochilor! Strădişoara era bucşită de mulţime de sănii cu lemne de foc gata tăiate.

Sofia trecu printre sănii şi fără a se opri intră în odăiţa de întâi, apoi în a doua. Negăsind pe mamă, ea a strigat-o. Nime nu a răspuns. În odăiţa în care dormise bătrâna ea a observat oareşcare neorânduială; unul din scaune era răsturnat, iar tulpanul cu care maică-sa îşi îmbrobodea capul zăcea jos lângă pat.

O presimţire neplăcută îi trecu prin gând. Pentru ce scaunul era răsturnat şi ce grabă mare a fost că mama ieşind nici nu a avut timp să-l ridice? Cheia era în uşă, pe când ea trebuia să fi fost ascunsă sub scări, la un loc ştiut numai de ele amândouă.

— Vasăzică, gândi Sofia, mama a alergat în grabă la megieşă, să merg să o caut. În astă credinţă ea începu să coboare scările ca să iasă afară pe stradă, dar pe prag întâmpină un hamal cu o sarcină de lemne pe spinare.

— Unde te duci? l-a întrebat copila cu nerăbdare.

— Duc lemn de foc pentru vădana Karpov, îi răspunse hamalul, au doară ea nu locuieşte aici?

— Aici. Dar cine te-a trimis?

— Eu sunt trimis de la biroul pentru transportul lemnelor de foc din mahala. Opt sănii sunt destinate pentru doamna de aici. Este ea acasă ca să-mi deie o chitanţă de primire?

— Doamna nu-i acasă. Însă eu, fiica ei, pot să vă dau chitanţa. Numai spuneţi-mi, nime din d-voastră nu aţi văzut pe bătrâna mea mamă ieşind din casă?

— Nu am văzut-o, trebuie să întrebi pe camarazii mei, care au sosit mai înaintea mea.

Sofia cu grabă a coborât în jos în stradă, lăsând hamalii în nedumerire unde să puie lemnele.

Gâfâind de mersul grabnic, cu un glas tulburat, ea a întrebat pe ceilalţi vizitii ce stăteau la scară de nu au văzut pe bătrâna ieşind din casă pe stradă.

— O damă? răspunse unui din vizitii. Ba cum nu. Am văzut-o suindu-se într-o sanie bogată, înhămată cu doi telegari de mare preţ.

— O sanie bogată... doi telegari de mare preţ... bâigui biata copilă, uitându-se în jur cu o privire rătăcită...

— Dar a cui putea să fie acea sanie cu telegari? întrebă ea.

— Negreşit că a guvernorului; căci cine nu cunoaşte armăsarii lui murgi, a răspuns unul din vizitii, ce sta aproape de Sofia. Dar ce te-a apucat, domnişoară? Parcă nu te simţi bine. Şi zicând aceste cuvinte, el o prinse în braţe, la timp, căci Sofia leşinând abia că nu a picat sub picioarele cailor. Pe puternicele sale mâini vizitiul a dus-o în odăiţele ei şi a aşezat-o pe pat, apoi a aţâţat focul în sobuşoară.

Începuse a însera şi în odăiţă se făcuse întuneric, numai soba, prin uşiţa sa de spijă, licărea o lumină roşietică ce se juca pe pereţi şi tavan. Vizitiii de mult s-au fost dus şi totul era cufundat în tăcere adâncă pe care din când în când o întrerupeau numai plesnetele lemnelor ce ardeau în sobă. O căldură priincioasă adia de la sobă şi trecea pe fruntea rece a Sofiei. Ea deschise

ochii şi, oftând adânc, vroi să se scoale în picioare; dar o slăbiciune nespusă o cuprinse şi ea iar a căzut pe patul ei. Un fior rece îi cuprinse tot trupul, dinţii îi clănţăneau... sărmana, o cuprinseră frigurile.

Deodată uşa se deschise cu grăbire şi bătrâna ei mamă intră în odăiţă. Ea de câteva ori strigă pe Sofia, dar neprimind nici un răspuns s-a apropiat de patul ei.

— Of, Doamne! a strigat bătrâna, ce este asta? Tu eşti bolnavă, tu tremuri şi ţi-e frig? şi de când asta?

— Nu-mi e nimic, mamă, se sili să-i răspundă copila, cu un glas amorţit, vrând să o liniştească pe bătrâna, ce bojbăia prin toate ungherele căutând lumânarea pe care la urmă găsind-o o aprinse şi a apropiat-o de faţa copilei.

— Cum de zici tu nimic? Dar faţa ta e tulburată.

— Îţi spun să nu te îngrijeşti, mamă, mă cam scutură frigurile, dar va trece. Să vorbim mai bine de ale noastre afaceri.

Bătrâna simţindu-se liniştită începu a vorbi cu un ton vesel zicând:

— De astăzi înainte pentru noi necazul şi mizeria s-au sfârşit. Ştii tu, dragă copilă, că ni se deschide un şir de fericiri neaşteptate. Mâine noi ne mutăm de aici şi trecem într-un lăcaş bogat ce seamănă a un palat. Of, când numai mă gândesc la asta mi se învârteşte capul. Închipuieşte-ţi, scumpa mea, perdele de catifea, cortine de mătase, mobile de mahon şi...

— Destul, mamă! destul! o întrerupse Sofia cam iute. Spune-mi rezultatul, te rog, pentru ce răsplată nouă ni se dau toate aceste fericiri? o întrebă mai departe clătinând din cap.

— Of, Doamne! da este prea uşor de înţeles. Pentru serviciul nostru ce-l vom avea la guvernor. Eu ca chelăriţă, tu ca cameieră. Şi socoţi tu că vom avea puţin lucru, până vom pune în rânduială gospodăria unui holtei bătrân sau văduvoi? Sigur nu ştiu, dar cum îmi pare el copii nu are. Astăzi am picat ca detunată din cer când majordomul guvernorului a intrat în odaia mea şi, închinându-mi-se cu respect, mi-a zis:

— Stimată doamnă! sania Excelenţei sale stă la scară. Excelenţa sa vă aşteaptă. Vă rog ca pe loc să mergeţi cu mine.

Eu în fugă nici nu am mai luat seama cum am ieşit. Şi când m-am suit în sanie, mi-a părut că m-a luat o vijelie; mi se închidea răsuflarea, aşa fugeau de tare telegarii lui. Sosită, îndată am fost introdusă la Excelenţa sa. O, ce om! Nici n-ai închipuire cât e de bun, generos şi amabil! Luându-mă de mână, m-a tras spre dânsul la o canapea zicându-mi: „Poftim de şezi, respectabilă vădană a unui erou al patriei“ şi, luându-mă de umeri, m-a aşezat lângă dânsul.

„Copila d-tale, mi-a zis el, a cărei frumuseţe şi modestie îţi face onoare, mi-a înmânat o suplică relativă la pensiunea ce i se cuvine după bărbatul d-tale, picat în război. Eu am adunat toate informaţiunile şi m-am încredinţat că vă aflaţi în mare lipsă, mai mult din cauză că comitetul invalizilor a întârziat să vă vie în ajutor. Drept zicând, şi eu sunt cam vinovat, dar ocupaţiunile felurite ce mă năvălesc din toate părţile nu-mi permit să pot supraveghea toate şi în tot locul. Deci am trimis să te aducă în persoană să-ţi propun următoarele: poate că vei consimţi să ei asupra-ţi îngrijirea casei mele, se înţelege că cu copila d-tale, pe care negreşit nu o poţi lăsa singură. Pentru un aşa serviciu veţi avea amândouă o locuinţă frumoasă, dar nu tocmai în casa mea, asta ar putea să mă stingherească fiindcă sunt fără familie“. Apoi el a sunat clopoţelul şi majordomul s-a arătat. „Mergi, i-a poruncit el, şi arată dnei locuinţa însemnată pentru ea“ şi, întorcându-se către mine, a adaos: „Deci, dnă, mă vei înştiinţa de consimţeşti la propunerea mea. Un viitor fericit vă aşteaptă, şi de la d-ta atârnă ori de-l vei avea sau ba. La revedere, dnă!“ Şi eu am ieşit cu majordomul.

Sofia ascultă cu capul plecat la vorbele maicei sale. Frigurile ce o scuturau mai odinioară se schimbase într-o fierbinţeală arzătoare.

— Şi socoţi, mamă, să consimţeşti la asta? întrebă Sofia cu un glas mai de tot stins.

— Ei! Şi n-ar fi o dobitocie dacă aş refuza, răspunse bătrâna cu iuţeală. Un noroc neaşteptat ca acesta mă bezmeticeşte de cap. Dar tu ce socoţi? Oare ne vom putea strămuta chiar azi?

Văzând însă faţa cu totul schimbată a copilei, bătrâna adaose: „Of, Doamne, în ce hal ne aduce boala ta. Mă tem că, întârziind cu răspunsul, acest om generos să nu-şi ia la urmă pe seamă sau să uite făgăduinţa. Deci cât mai în grabă tu trebuie să te ridici din pat. Alerg pe loc la farmacie, ca să-ţi aduc vreun medicament". Şi în grabă, luându-şi numai şalul pe cap, a ieşit, nevrând să asculte înduplecările Sofiei, ce se silea să o oprească.

„De acum sunt pierdută... gândi biata copilă... prorocul meu bine mi-a mai prevestit, că nu voi avea scăpare!... Nu, şi iarăşi nu!..." Şi sărmana, cu capul înfierbântat, cu trupul tot în durere, s-a răsturnat pe pat, suspinând şi acoperindu-şi faţa cu amândouă mâinile. Sângele îi năvălea bulbuc la cap şi bătea ca cu un ciocan în tâmple şi îi răsuna în urechi cu sunete ciudate. Deodată i s-a părut că pe ale ei tâmple s-a atins o mână ce pipăia loviturile pulsului. Ea deschise pe jumătate ochii şi prin genele plecate zări lângă patul ei pe Dimitri, care se uita la dânsa cu o privire întristată. El era palid şi cu părul pe cap zburlit.

— D-ta eşti bolnavă, şi pătimeşti, domnişoară, îi zise el cu un glas şoptitor. Eu am aflat totul. Pentru că, dacă opresorii au la dispoziţia lor poliţia secretă, noi, opozanţii, avem pe-a noastră. Eu am combinat toate şi la urmă m-am încredinţat că nu ai scăpare. Mama d-tale, orbită de lux şi măgulită în deşertăciunea ei, nu vede pentru d-ta numai o fericire efemeră, nu prevede că acele flori presurate pe calea d-tale veştezindu-se vor lăsa la urmă numai nişte spini înghimpători. Opresorul cu o mână te atrage la undiţă, cu alta prin puterea sa brutală te va îndoi ca pe o nuia sub voinţa lui.

— Niciodată!!! strigă Sofia sărind din pat ca cuprinsă de un delir şi ochii ei scânteiau de mânie. Niciodată defăimarea nu va păta numele şi onorul tatălui meu, câştigat cu sângele său. Eu cu mândrie port acest nume, lăsat mie ca cea mai preţioasă

clironomie şi demnitatea mea este mai presus decât cea a multor dintre princesele ce şi-au câştigat titlul prin trădare şi linguşire. Eu ştiu, adause ea ştergându-şi cu o mână tremurătoare fruntea sa înfocată, ştiu că pieirea mea este irevocabilă, eu voi pica victimă pe arena tiraniei, precum picau odinioară martirii sexului meu sub căngile leilor... Mişeii vor aplauda pe biruitor, generoşii vor judeca cu dispreţ fapta lui urâcioasă.

— Şi se vor răzbuna! adaose Dimitri cu o voce tunătoare.

— Da eu nu voi lăsa nedreptatea neispăşită; răzbunarea este dreptul meu. Şi pupilele ochilor ei luminau într-un straniu foc de ură şi mânie. Eu singură mă voi răzbuna! adause ea însufleţită de eroism, şi voi muri la urmă îndestulată.

— Şi eu, părtaşul d-voastre, strigă Dimitri, voi lovi acolo unde va slăbi mâna de femeie. Viitorul va hotărî despre soarta noastră amânduror…

Peste două luni după aceasta, prin saloanele de modă se şopteau zvonuri despre o ciudată dispariţiune a unei copile. Se presupunea că ar fi fost răpită de guvernor. Alţii istoriseau că ea ar fi fost arestată din cauze politice şi dusă nu se ştie unde. Iar limbile cele mai veninoase şi mai îndrăzneţe nu ştiau alta decât că copila a fost luată cu de-a sila spre a fi concubina guvernorului.

Cea de pe urmă faimă păru să fie cea adevărată, şi mai ales atunci când toată capitala a fost surprinsă şi înspăimântată de catastrofa ce-l ajunse pe guvernor — o tânără copilă îl ucise cu trei focuri de revolver ce i le slobozise drept în pântece.

Trecură încă trei luni la mijloc, când toate gazetele scriau de descoperirea unui complot revoluţionar, ce se încuibase în centrul capitalei şi pe ai cărui membri, poliţia aflându-i adunaţi laolaltă, după o luptă desperată, a putut la urmă să-i aresteze şi să-i întemniţeze.

De alte detailuri gazetele nu mai vorbeau fiindcă procesul s-a făcut în secret, în puterea legii administrative. Cum se presupunea, ei au fost exilaţi la Sahalin.

II.
STUDII
ŞI EPISTOLE

CARPAŢII, BASARABIA ŞI UN REZUMAT ISTORIC ASUPRA CETĂŢILOR EI

În Basarabia, ţinutul Hotinului, 8 kilometri departe de Prut, se află pe hotarul moşiilor Caracuşeni şi Ghilavăţ o stâncă, care este cea mai înaltă din tot ţinutul. Privind de pe această stâncă într-o seară senină cu o atmosferă limpede, pe când soarele la apus luminează cu raze purpurii orizontul, atunci în depărtare se zăresc destul de lămurit contururile măgurilor munţilor Carpaţi, al căror şir se reazemă cu un capăt în Galiţia, iar cu altul în România.

Cu toate că după atlanturile geografice aceşti munţi sunt izolaţi de Basarabia, eu am ferma opinie, că ramurile lor, cu un capăt dinspre sud sub gradul al 14-lea al înclinaţiunii acului magnetic, trec de-a curmezişul Basarabia în două lanţuri, unul despre sud-est de la Ungheni până la Orhei şi Nistru, iar alt lanţ spre nord-est din Bucovina spre Hotin, înşirându-se de-a lungul Nistrului până la Soroca şi alcătuind cele mai pitoreşti stânci, ce ca şi nişte ziduri colosale stau între Basarabia şi Podolia.

Carpaţii sunt pentru români în privinţa istorică, climatologică, minerală şi vegetală de enorm interes.

Aceşti munţi cu ramificaţiile lor în mijlocul Europei cuprind un loc de primul rang în geografia globului terestru. Ei trec prin Ungaria şi Transilvania, alcătuind un colan de vreo 1200 kilometri, al cărui piept este întors spre orient şi care desparte aceste două provincii de Galiţia şi înspre sud de Turcia europeană. Acest ram, înconjurând curgerea râurilor Tisa şi Dunăre, se uneşte cu Balcanii la Poarta de Fier, numită turceşte Demis-Kapu. Se presupune că această poartă este formată prin o prăbuşire vulca-

nică, întâmplată încă în timpuri imemorale, când planeta noastră era mai adeseori zguduită de focul intern şi de gazurile ei.

Aceşti munţi se împart în Carpaţii orientali şi Carpaţii occidentali, numiţi Tatra sau Carpaţii din centru; cei orientali erau numiţi în vechime munţii Bastarnici sau Dacici, iar în geografia modernă Alpii Dunării. Aceşti din urmă acoperă cu numeroasa lor ramificaţie întreaga Transilvanie.

Deşi în privinţa înălţimilor Carpaţii nu pot fi puşi în rând cu Alpii, totuşi se poate susţine, că culmile lor maiestuoase stau în rândul celor mai măreţi munţi ai Europei. Înălţimea lor ajunge la 3300 metri maximum, la 1195 metri minimum peste nivelul mării. Renumitul geolog-topograf Valenberg a alcătuit următoarea scară a înălţimilor:

Înălţime peste suprafaţa mării: Surul 3306 m., Budas 2383 m., Lomniţ 3000 m., Crivan 2020 m., Lipet 2010 m., Petraş 1773 m., Strivan 1380 m., Cerehob 1560 m., Zeleno-Ozero 1195 m., Eistaller 2000 m., Stegetan 1860 m., Rusca-Poiana 3389 şi Piatra-Ceahlău 2025 m.*

Valenberg găseşte că raionul omeţilor seculari ai Carpaţilor începe de la înălţimea de 2020 metri, adică cu 66 metri mai jos decât omeţii Alpilor.

În ramificaţia de la apus predomină culmile Eistaller, ce se compun din ramificaţiile întrunite ale culmilor Lomniţ şi Crivan. Este remarcabil că partea Carpaţilor de la răsărit este mai oablă decât cea de la apus.

Formaţia geologică a acestor munţi constă mai cu seamă din piatră văroasă, stânci de trachit şi bazalt; iar poalele munţilor

---

*Pe culmea acestui munte se află o stâncă numită „Piatra Ceahlăului“ sau „Dochia“. Se zice că acea stâncă are chip de femeie, iar de ea din vechime deja se leagă o interesantă legendă cunoscută la locuitorii din Transilvania, Bucovina, Basarabia, Podolia până la Kiev sub numirea de *Baba Dochia cu 12 cojoace,* ce este descrisă de mine în urmă.

înspre Dunăre şi Marea Neagră, atât ale Carpaţilor, cât şi ale Balcanilor, sunt mai mult formaţii plutoniene, precum este şi ramificaţia ce trece prin Bucovina, Galiţia şi Basarabia.

Pietrele de moară ale Hârlăului, a căror calitate este renumită, se alcătuieşte din scoicuţe încremenite de formaţie plutoniană. Aceste pietre formează un ram de comerţ, ce aduce un însemnat venit ţării, fiind duse pe plutele Nistrului şi ale Prutului până la Odesa, iar de acolo în Rusia, unde sunt preţuite în rând cu pietrele de moară cele franţuzeşti. În Basarabia se plătesc până la 656 fr. perechea.

Munţii Carpaţilor, cu privire la mineralele ce le conţin, se socoteau odinioară de cele mai bogate mine din Europa, conţinând mari cantităţi de fier, aramă, plumb, ţinc, argint viu, aur şi argint. Fiind însă acum prea puţin exploatate, dau şi puţin profit. Minele de aur şi argint din Şemniţ în Ungaria şi din Săcărâmb* în Transilvania şi cele din Moldova nu sunt încă special şi sistematic lucrate şi multe pături rămân actual cu desăvârşire neexploatate.

Dintre toate aceste producte dau mai mare avânt comerţului minele de sare, care covârşesc pe toate celelalte din Europa. Ele se află în Bochnia, în Wieliczka (Galiţia), în Ungaria, Ocna Mare, în Moldova.

În Basarabia se exploatează sare de mare numită *tuzla,* ce se formează la gârlele Dunării, în şesurile băltoase ale apelor marine. Acest product aduce guvernului un venit anual de peste un milion ruble.

Codrii Carpaţilor se încep de la poale şi se urcă cu creştere de la 45 metri până la 2070, unde vegetaţia pădurilor încetează

* Partea aceasta a Transilvaniei: Săcărâmbu, Abrudu, Roşia etc., este mai bogată în metaluri. Ţinutul întreg este curat românesc, cu toate acestea însă munţii sunt răpiţi din mâinile românilor, şi exploataţi de stat şi străini. Pentru aceea se jălesc veşnic românii de acolo, numiţi moţi, în poeziile lor poporale:

„Munţii noştri aur poartă,
Noi cerşim din poartă-n poartă!“

şi se încep muşchii, care acoperă ici-colo cu haină de verdeaţă măgurile, colosalele stânci şi prăpăstii. La poalele munţilor se înşiră ţarinile cultivate cu semănături şi renumitele pogoane de vii. Vinurile din Ungaria (Tokai şi altele) sunt vestite, iar cele din Moldova, de la Cotnar şi Odobeşti, stau în paralelă cu vinurile de lângă Rin (Johannesberg etc.). Este de mirat cum de vinurile României nu ajung nici măcar până în Basarabia, căci ele ar fi preţuite în Rusia în rând cu vinurile alese ale Rinului şi ale Franţei. Dacă o butelie de vin de Akkerman se plăteşte la Moscova cu 8 franci, apoi cât de bine ar fi plătit vinul de Cotnar şi Obodeşti?

Pâraiele ce izvorăsc din aceşti munţi îşi varsă toate apele lor în râurile cele mari, care, pe lângă Dunăre, mai sunt încă: Nistrul, Vistula şi Tisa, care udă adeseori cu apele sale îmbelşugatele câmpii ale Ungariei. Mai e de amintit Mureşul, ce trece prin Transilvania; Prutul, ce traversează Bucovina şi se varsă în Dunăre; Siretul, ce desparte Muntenia de Moldova. Celelalte râurele rămân cu numirile şi cu însemnătatea lor locală, neavând deosebită valoare generală.

Dar să ne întoarcem la formaţia geologică a Carpaţilor şi la ipoteza mea că ale lor ramificaţiuni trec şi în Basarabia, reprezentând azi numai nişte modeste stânci, unicele rămăşiţe din giganticii munţi ai formaţiunii terţiare, nivelaţi şi duşi în vale prin veşnic distructiva lucrare a apei. Să aducem o pildă. Dacă s-ar putea aduna dărâmăturile munţilor Vogezi, împrăştiate de la bazinul râului Mosel până la Rin şi de la al Saonei până în şesurile Alsaciei, am alcătui un munte, faţă de care uriaşul Mont-Blanc n-ar fi decât o sărăcăcioasă movilă.

Geologia ne face să credem că grozavele erupţiuni vulcanice ale globului nostru au aruncat pe suprafaţa lui în timpuri preistorice nişte munţi atât de gigantici, încât noi nici cea mai palidă închipuire nu ne putem forma despre dânşii. Şi dacă adevărul este că toate planetele sistemului nostru solar au trecut prin

aceleaşi faze ale dezvoltării, atunci nu mai încape îndoială că pământul nostru a trebuit să aibă munţi şi prăpăstii însutit mai mari decât ale lunii, care sunt şi azi destul de considerabile. Începând însă pe lună orice proces organic şi lipsind puterea nivelatoare a apei, munţii şi prăpăstiile ei au rămas staţionare, pe când formaţiunea suprafeţei globului terestru stă încă şi azi sub influenţa forţei distructive a apei, care nu suferă inegalitate de teren. Astfel vedem, de pildă, că o mare bucată din coasta Norvegiei este dusă prin apă în ocean, şi că insula Helgoland numai cu anevoie va scăpa pe un timp oareşicare de mortiferele valuri ale apei, ce-i spală şi pradă malurile. Acest proces, după mii şi mii de ani, negreşit că va face din pământul nostru o sferă netedă, care e, după cum susţine deja Aristotel, singurul corp de o perfecţiune inalterabilă. Aşadar, întemeindu-mă pe ipotezele învăţaţilor geologi şi astronomi ca Arago[1], Feri, Humboldt[2] şi alţii, cred că colţişorul nostru de pământ s-a alcătuit din bazinul Mării Negre, ce s-a umplut prin dezghiocarea şi nivelarea aripilor din Carpaţi, duse în acest bazin de apele Dunării, Prutului, Nistrului şi ale Niprului. Pe acelaşi temei se poate presupune că pustiurile Hersonului erau odată acoperite tot de apele Mării Negre. Ipoteza aceasta pare cu atât mai verosimilă, cu cât piatra scoasă din pământul acelor stepe e de aceeaşi formaţiune şi compunere ca şi cea din solul Mării Negre, adică de culoare gălbie, foarte bortoasă şi alcătuită din acelaşi nisip şi aceleaşi scoicuţe de mare pietrificare. Tot pe atuncea şi Dunărea acoperea cu apele sale imensele şesuri ale Bugeacului şi ţinuturile Basarabiei septentrionale cu secularii ei codri.

Păstrând plantele de la a lor creaţie primitivă generaţia în mod destul de conservativ, ele pot servi în tot locul de cel mai sigur document geologic. Şi astfel vedem că plantele Basarabiei nordice sunt aceleaşi ca şi ale munţilor alpini.

În decursul călătoriei mele prin munţii Elveţiei am colectat un erbar al florei alpine, spre a-l compara cu flora din ţinutul

Hotinului şi am aflat exemplare aproape congruente cu ale acestuia. Crezând a face un serviciu botanicilor noştri români, le voi înşira aici. Reprezentanţii cei mai marcanţi ai florei noastre sunt culeşi din pădurile Bucovinei şi de pe moşiile de pe frontiera uscată a ţinutului Hotin: Peribicăuţi, Grozniţa, Clişcăuţi ş.a. Iată numele:

1. Oxytropis campestris pe Mont-Blanc, la înălţime de 2000 m.
2. Hutschinzia alpina pe Gotthardt, la înălţime de 1300 m.
3. Potentila aurea pe Vollhorn, la înălţime de 1800 m.
4. Gnafalium lestopod pe Scheideck, la înălţime de 1500 m.
5. Ranunculus montanus pe Scheideck, la înălţime de 1500 m.
6. Anemonis vernalis pe Furca, la înălţime de 800 m.
7. Gnafulium montanus pe Rosenlau, la înălţime de 1000 m.
8. Crocus vernis pe Rosenlau, la înălţime de 1000 m.
9. Linaria alpina etc. etc. pe Grimzel, la înălţime de 1200 m.

Stâncile văroase, ce trec din Bucovina hotarul în ţinutul Hotinului, se desfac în două ramuri: un capăt merge spre Kameneţ-Podolski, altul se întinde tot pe malul Nistrului, spre răsărit până la Soroca, iară spre sud până la Jorele de Sus. Ele stau pe malul Nistrului ca un zid colosal, ce desparte Basarabia de Podolia, acoperite de tufe lemnoase, şi reprezintă prin formaţiunea lor pitorească o panoramă grandioasă. Călătorul ce trece pe plute de la Hotin la Soroca pe curgerea Nistrului, simte nespusă plăcere privind aceşti martori muţi ai veacurilor stinse. Societatea de navigaţiune din Odesa a construit un vapor foarte îndemânatic pentru călători, înzestrat cu tot comfortul, plecând de două ori pe săptămână de la Soroca la Movilău în contra curgerii, trăgând în remorcă galerele deşerte ce se întorc la Movilău. Însă în timpul secetei de vară, scăzând Nistrul la o adâncime de numai trei metri la Hotin, iară la Movilău de la 4-5 metri, micul vapor trebuie să suspendeze excursiunile sale. Plutele şi galerele nu o dată se sparg la pragurile Nistrului din

cauza micii adâncimi, astfel că cu timpul circulaţia pe acest fluviu va înceta cu desăvârşire, deoarece negustorii preferă a transporta marfa cu trenul de acum, ce leagă Movilăul cu Odesa şi Noua-Suliţă; iar milioanele cheltuite cu spargerea pragurilor Nistrului rămân pentru totdeauna pierdute.

Pădurile din ţinutul Sorocii şi al Hotinului sunt foarte împestrite în soiuri şi cresc mult mai încet decât pădurile din ţinutul Orheiului, aşa că, după o tăiere, mlada abia în decurs de 70 de ani produce lemn bun pentru construirea acareturilor, pe când în învecinata Podolie o pădure de stejar, răsărită din ghindă, ajunge în decurs de 30-40 de ani la o grosime, pe care stejarii noştri o capătă abia la 70 de ani. Bradul creşte numai până la frontiera Bucovinei; mai departe în Basarabia nu se extinde, ca şi când natura i-ar fi pus aici hotar. Toate silinţele botanicilor de a aclimatiza acest copac au rămas zadarnice.

Pădurile Basarabiei s-au stârpit cu o repeziciune înspăimântătoare, şi falnicii codri ce acopereau mijlocul Basarabiei până la începutul veacului nostru, unde Bujor şi Tobultoc, renumiţii cavaleri ai codrului, cântau doina voinicului şi puneau pe călători la dăjdii, din acei codri n-au rămas decât nişte pădurici becisnice, prin care şuieră locomotiva trenului, ce duce de la Chişinău la Ungheni.

Cauza acestei devastări?

A fost oraşul Odesa. El concentrase în sine tot luxul şi toată depravarea apusului. Vapoarele Franţei şi ale Londrei, ce veneau să încarce grâul din bogatele jitniţe ale Odesei, lăsau drept schimb aceste sedimente otrăvitoare. Tinerii proprietari ai Basarabiei, agronomi muncitori, ce trăiau de altfel în căsuţe modeste, cu prispe şi cuptoraşe, acoperite cu stuf, umplându-şi buzunarele cu aur din vânzarea productelor agricole, începură a zidi palaturi veneţiene şi casteluri feerice. Iară veneticii, comercianţi greci şi evrei, veniţi pe mare cu nave umplute cu portocale şi lămâi, marfă colonială şi spiţerii, încărcau navele deşertate cu grâu

cumpărat de la proprietari cu preţ de nimică, până la 32 franci 384 de kilograme, ce-l vindeau apoi la Marseille şi Londra împătrit. În decurs de 20 de ani aceiaşi mici negustori de portocale şi măsline se făcură milionari, ce au în Odesa firme strălucite de bancheri.

Aşadar, Basarabia în acel timp era ca şi California la începutul exploatării, cu singura deosebire că pepitele de aur erau înlocuite în Basarabia prin kilele de grâu, ce le dau îmbelşugatele câmpii de ţelină ale stepelor basarabene, pe care numai ici-colea se zăreau satele sărăcuţe ale ţăranilor băştinaşi, ce mai scăpară ca prin urechea acului de sabia tătarului. Însă cu trecerea Basarabiei la ruşi, această provincie binecuvântată deveni prada hămesiţilor locuitori din guvernămintele învecinate, locuite de ruteni şi poloni, care, nemaiputându-se hrăni pe pământul lor stors de toată măduva, se năpustiră cu mii şi mii de familii asupra Basarabiei, unde fură primiţi cu braţele deschise de vechii proprietari, care aveau trebuinţă de mâini muncitoare, spre a putea exploata pământul cum se cade.

Precum aleargă cerbul la izvoare şi şoimul în ţara bogată în ale vânătorii, aşa năvăliră exploatatorii pe neaşteptate asupra naivilor şi credulilor agronomi ai ţării, care, ameţiţi şi buimăciţi de plăcerile seducătoare ce le găseau în abundenţă în Babilonul de pe malurile Mării Negre, cu opere şi primadone, baleturi şi sirene, cancane şi bachanale, se lăsară mânaţi de noul curent ca frunza de vânt. Şi iată că începu risipa capitalurilor câştigate din roada pământului; uzurierii puseră în grabă hapsâna lor mână pe toate comorile şi beneficiile, datoriile creşteau pe zi ce merge, bănci locale nu existau şi astfel ţara deveni o satrapie a străinilor, care luau sută la sută. Singura ancoră de scăpare din naufragiul universal erau pădurile, pe care uzurierii le ocheau de mult. Şi acum începură vânzările cu preţuri dictate de capriciul atotputernicilor cumpărători.

Tăieturile pădurilor din Basarabia se porniră de-a lungul şi

curmezişul fără cruţare şi sistem, până când guvernul, într-un târziu trezindu-se, a adus un regulament prin ucazul de la 1884, înfrânând acest abuz şi normând exploatarea pădurilor după sistemul introdus în ţările civilizate, adică anual să se taie numai a zecea parte din numărul total al hectarelor.

Exploatarea pădurilor însă a lăsat urmări păgubitoare pentru ţară pentru un lung şir de ani, căci, precum uşor se înţelege, prin aceasta s-au zdruncinat limitele izotermale şi clima din Basarabia, ce era înainte de aceasta cu 60 de ani. Iernile de acum din ţinuturile Hotinului şi ale Sorocii ajung la aceeaşi intensitate a frigului ca şi în guvernămintele din nordul Rusiei, iar secetele şi arşiţa ţinutului Bălţului şi din sudul Basarabiei sunt egale cu cele din Asia Mică.

Pământul de ţelină din ţinuturile Hotinului, Bălţului şi Sorocii s-a stârpit aproape desăvârşit prin lăcomia unei culturi silnice extinsă asupra pământurilor de grâu de mii şi mii de fălci. De la anul 1884 încoace se începu în Basarabia îngrăşarea pământului cu gunoaie, după sistemul Germaniei, însă această îngrăşare de pământ înghite capitaluri colosale, fiindcă costă la o mie franci hectarul. La urmă se înşiră şi alte calamităţi financiare pentru proprietarii de pământ, precum ridicarea boierescului obligământ, criza valutei şi lupta bursei din Berlin, şi la urmă colosala concurenţă a Indiei şi Americii, care şi-au deschis jitniţele lor Europei, astfel că Basarabia cu fosta sa jitniţă a Europei de primul rang a rămas actualmente cu totul izolată, până chiar şi portul Odesei se pleacă din zi în zi spre decadenţă.

Aşadar, cu cât această provincie s-a îmbunătăţit în privinţa civilizaţiunii prin înfrumuseţarea zidirilor, prin inovaţiuni, aşezăminte legale, prin drumuri de fier, şosele, spitale etc., cu atât a scăzut în belşugul productiv al pământului.

Populaţia însă se adaugă cu o nespusă repeziciune, aşa că după statistica de la 1885 se numărau în Basarabia 1.397.842 suflete, iar până acum sunt 1.775.000 suflete de ambele sexuri,

care se hrănesc din vlaga pământului, frământându-l neîncetat, până ce va ajunge să se prefacă în lut neroditor.

Rămase încă un ram de comerţ foarte rentabil, cu trecerea boilor şi a porcilor îngrăşaţi la Viena, dar în urma protestului ridicat de Ungaria, Austria a închis graniţa şi acum această marfă vine dusă la Varşovia, dar profitul rămâne tare problematic, fiindcă atârnă de la bunăvoinţa Germaniei, care când deschide, când însă pe neaşteptate şi sub pretext de epizotii închide graniţa, lăsând astfel pe neguţători mofluzi.

Deci Basarabia, ce s-ar putea numi California Europei, fiind lipsită de fabrici ce dau poporului hrană materială, astăzi se poate numi o ţară săracă, căci ţăranul trăieşte vara muncitor, iar iarna retras în bordei, unde rămâne 6 luni în somnolenţă ameţitoare, neavând unde să-şi câştige hrana. Aceşti ţărani stau iarna tologiţi pe cuptor, mănâncă productele adunate de cu vară de pe ţarini, şi de au şi cruţat ceva bani, apoi aceştia sunt întrebuinţaţi în dăjdii şi neajunsurile familiei, ce se adaug mereu, căci şi ţăranii sunt molipsiţi de pasiunea luxului. Ţăranul nostru de acum se ruşinează să poarte opinci şi suman de fabricaţie casnică şi femeile lor catrinţă şi ştergar pe cap, în modul vechilor râmleni. Opincile s-au schimbat, ţăranul umblă acum în ciubote de la 18 până la 20 ruble perechea, iar catrinţa a făcut loc mantilei de modă de 25 până la 30 de ruble* şi altor nenumărate obiecte de lux rustic, adăugând încă benchetele la hramuri cu râuri de holercă, botezurile, nunţile şi îngropăciunile.

Presupunem că unii dintre ţărani sunt proprietari de pământ de la 8 până la 12 hectare de familie. Pământul acela însă este aşa de rău lucrat şi plin de mărăcini, încât productele, necurate

*Costumurile şi îmbrăcămintea bărbaţilor şi a femeilor vechilor băştinaşi s-au desfiinţat; acum hainele lor sunt o amestecătură bulgărească şi malorusă. Astfel sunt şi dansurile, din care a rămas originală numai hora, numită „joc“.

fiind, le cumpără ovreii cu preţuri de nimică, ba ce-i mai mult, aceste producte sunt la mulţi locuitori zălogite cu ani înainte.

Astfel ţăranul nostru este asuprit în cele financiare, dar cauza acestei asupriri este îndeosebi a se ascrie lenii altoite în sângele românului. Şi cu toată poziţia lui materialiceşte zdruncinată, ţăranul este mulţumit cu sine şi se împacă uşor cu împrejurările şi nevoile ce-l întâmpină în viaţă şi în familie.

Guvernul Rusiei este condus de două principii morale, ce sunt cunoscute ca cele mai trainice temelii ale unui stat absolutistic. Aceste principii sunt credinţa în religiune şi filantropia. Toţi amploiaţii statului, care fac adică parte din ocârmuire, sunt oameni ce au absolvit vreo facultate cu diplome şi sunt conduşi de o fanatică umanitate. Astfel comitetul legislativ al senatului alcătuit din membri de aceştia, a anulat orice pedeapsă de bătaie, de care se foloseau mai înainte primăriile, având dreptul de a aplica 25 lovituri cu vergile în asistenţă publică, ceea ce nu o dată aducea pe ţăran la ruşine şi desperare. Legea actuală întru atât a ridicat vrednicia ţăranului, încât judecătorii de pace condamnă la închisoare de 7 zile pe cel ce măcar cu vorba l-a asuprit.

Toate ziarele şi buletinele sunt ticsite cu mii de proiecte filantropice pentru poporul de la ţară. Oricine poate purta condeiul, grăbeşte a-şi trimite redacţiunilor ideile filantropice spre publicare. Se înţelege că toată această îngrămădire de idei se cerne şi se strecoară prin consiliul senatului, dar, fireşte, se acceptează puţine, căci greu este de a scăpa pe cel ce se îneacă, dacă el însuşi nu-şi dă silinţa şi nu face nici o mişcare*.

Ţăranul nostru este acum proprietarul celor 8 hectare de pământ. Dar ce ar face, bunăoară, un neamţ din Germania cu

---

*Aşezământul monopolului pe băuturi, rachiu şi vin s-a săvârşit în Rusia la 1 iulie 1896, cu zidiri colosale de piatră în toate târgurile şi târguşoarele, costând fiecare la 60.000 ruble. Prin aceasta s-a pus oarecare înfrânare beţiilor ce se săvârşeau prin crâşme, cuiburile depravaţiunii generale.

aşa o proprietate bogată? Negreşit că el în câţiva ani ar avea un capital la vreo bancă, cum le şi au, de pildă, coloniştii ce au emigrat din Prusia şi s-au aşezat în pustiurile Hersonului şi ale Bugeacului. Ei au venit pe la anul 1825 din ţara lor numai cu traista pe băţ, iar acum rar găseşti unul dintre ei, care să nu aibă la băncile din Odesa vreo câteva mii de ruble, să nu aibă aşezare temeinică de piatră, boi, cai şi oi de Spania, de alte mii de ruble. Dar aceştia au fost şi sunt activi în întreprinderi, şi la deschiderea portului din Odesa, ei şi bulgarii colonizaţi în Bugeac, au procurat toate proviziunile de muncă pentru acest oraş, proviziuni ce se plăteau atunci cu preţuri fabuloase de galantomii consumatori. Astfel câştigau sută la sută* şi mai ales că acest oraş era înconjurat de pustiuri mai nelocuite.

Deci, eu ca român mă uit cu oarecare invidie la aceşti venetici din lume, ce s-au îmbogăţit atunci, pe când ţăranul nostru stătea pe loc, în mare mizerie în comparaţie cu dânşii. Dar ce misterioasă cauză i-a împiedicat să imiteze şi ei pe venetici în acel timp? De ce, în loc de nenumăratele care cu mangal, ce le duceau tocmai din codrii Orheiului la Odesa, nu duceau acolo productele ţării de mii de ori mai îmbelşugate decât cele din pustiurile Hersonului? Pentru că ei nu le aveau, nelucrându-şi pământul, şi mai bucuros preferau să vândă la Odesa un car de mangal cu 10 ruble, în loc de a lua pe un car de o sută de căpăţâni de curechi 100 ruble, pe o găină 3 ruble, pe un ou 1 franc — tot aceleaşi preţuri ce se plăteau în California la începutul exploatării. Pe când lupta pentru existenţă constă din exploatarea diferitelor branşe, ţăranul român nu cunoaşte decât câştigul ce rezultă din munca cu braţele, ce de multe ori nu i se răscumpără cu mari profituri. El nu gândeşte că el munceşte numai, însă în cele spirituale

* Toate vânzările şi cumpărăturile din acel timp se săvârşeau în aur şi argint de agiul 84. Bancnote nu existau. Portul Odesei s-a deschis la anul 1817 cu privilegiul de Port-franc pe 30 de ani.

lâncezeşte. El este curajos, dar totodată şi fricos în orice afacere ce nu o cunoaşte, ce strămoşii lui nu au făcut-o; orice încercare pentru el este o problemă grea, o ipoteză încurcată. Benevol şi cu supunere se lasă a fi exploatat, fără a-şi da silinţa de a scăpa din mreajă.

Sunt mulţi care învinovăţesc pe evrei. Dar antisemiţii trebuie să aibă în vedere şi aceea că aceşti lipitori sunt pretutindeni răsfiraţi şi printre nemţi şi bulgari, care locuiesc în ţară. Aceşti colonişti găsesc însă că evreii sunt un rău trebuincios acolo unde trebuie pusă în activitate patria, răbdarea şi calculul în grelele operaţii de comerţ, tocmai precum drojdiile fac să crească pâinea dospind. Îndată ce pâinea este însă coaptă, trebuie să le-o iei din mână imediat, să le-o împărţeşti numai o parte, căci altfel ei o mănâncă întreagă. Dar ţăranul, având libertatea lucrului, fără zapcii ca mai nainte, fiind acum ocrotit, zăcăieşte dezmierdat cu „bogăţii de pământ“ şi ca proprietar tot rămâne cu punga deşartă. Ogoarele lui sunt mârşav lucrate şi pline de buruieni şi de tot felul de seminţe ca: măzăriche, neghină, măselari, volbură, tăciune etc., etc. Apoi exploatarea celor 8 hectare se face fără repaos, astfel că în grabă vor trebui a fi îngrăşate; la o astfel de operaţie agricolă însă trebuiesc puteri de cărat, care numai tot al zecelea gospodar le are şi chiar acesta este adeseori lipsit de ele prin epizootie.

Apoi ce va fi mai departe, este greu de prevăzut; dar va fi vai de ţăranul nostru, când va ajunge la strâmtoare cu privire la pământ, cum este acum în Germania. Oare atunci ţăranii români fi-vor ei capabili să-şi găsească hrana în emigraţii? Deci mă întorc la întrebarea mea: Fost-a mai bine când a fost mai rău, sau fost-a mai rău când a fost mai bine?...

Dar să lăsăm ca viitorul să aducă cu sine ceea ce este menit de soartă şi să ne întoarcem la vechile cetăţi ale Basarabiei ce au fost odinioară pavezele ţării în necontenitele lupte ce se săvârşeau pe acest colţ de pământ, pomul de discordie al dife-

ritelor popoare din Asia şi Europa, ce se năpusteau asupra provinciei acestei, ca asupra unui pod strategic ce le stătea în cale, făcând din ţară o arenă de gladiatori, care îşi lăsau ciolanele îngropate la temeliile acestor zidiri.

Însă precum am zis în alte opuri ale mele, nici o ştiinţă nu este atât de şugubeaţă şi plină de greşeli, ca istoria unui popor, ce locuieşte în pustiuri sau pe înălţimea munţilor, izolaţi de cultură. Istoriograful, neavând documente temeinice, manuscrise sau alte monumente, scrie trecutul acelui popor întemeindu-se pe ipoteze, pe păreri create de sine însuşi cu ajutorul fanteziei, pe glume cu diferite tendinţe, când lăudând pe cuceritori şi înjosind naţiunea, când lăudând naţiunea şi defăimând pe cuceritori. Neavând istoriograful nici urme de dovezi (şi considerând că orice contrazicere ivită este o luptă, iar lupta o răzbunare), îi rămân măcar aceste mijloace, cu ajutorul cărora se poate achita aproximativ de datorinţele sale. Tocmai în această poziţie se află şi acela care cutează a scrie adevărul asupra ţării române în vechile hotare ale lui Traian.

I. Cetatea Hotinului

După cronicile istorice ale Basarabiei, alcătuite de învăţaţii diferitelor naţiuni*, târgul Hotin cu cetatea lui juca un rol însemnat odinioară atât în privinţa comercială, cât şi ca fortificaţie de apărare în contra năvălirilor feluritelor neamuri de cuceritori, ce împroşcară cu sângele lor pereţii acestei zidiri.

Precum se presupune, fondatorul Hotinului a fost voievodul

* Notiţele istorice sunt adunate din opurile vechiului istoric-geolog Strabon; apoi de la modernii istorici episcopul din România, Gavriil Enăceanu în „Revista Nouă“, 1888; Zaşciuk, A. Nacu, Gherard, Marchetar, Xenopol, D. Cantemir, Stadnicki, Polauzov etc., etc. Toţi aceşti scriitori moderni ai diferitelor naţiuni adunară ştirile istorice din arhivele Kievului, din Moscova şi din consistoriul Chişinăului.

dacilor Cotizon, în veacul al III-lea al erei creştine. După numele fondatorului târgul se numea la început Cotin, iar în urmă Hotin. Turnul primitiv al cetăţii ar fi fost început de genovezi, care stăpâniseră acele olaturi. Turnul este zidit pe o stâncă oablă pe malul Nistrului, slujind ca o citadelă ocrotitoare navelor cu marfă şi producte, ce circulau pe curgerea apei de la Hotin la Akkerman şi îndărăt. Cu decăderea puterii genovezilor de pe Marea Neagră, Hotinul s-a făcut un punct însemnat în comerţul Moldovei, fiindcă prin paşnica convenţie de la 1459 între domnul Moldovei Ştefan al IV-lea şi craiul Poloniei Cazimir, acesta s-a îndatorat să nu stingherească pe locuitorii Hotinului în comerţul cu pescării şi cu productele ţării pe curgerea Nistrului până la Akkerman. Se presupune că în acelaşi timp Ştefan al IV-lea sfârşea zidirea fortăreţei începută de genovezi, cu scopul de a se întări în acest punct strategic în contra năvălirilor megieşilor turci.

Această îngrijire şi-a avut şi rezultatul, căci la anul 1476 Ştefan al IV-lea, biruit în război de Mahomed al II-lea, s-a retras în Hotin, unde se pregătea de o nouă luptă cu turcii, care s-a şi pornit peste 8 ani, când a biruit pe turci.

Dar după moartea lui Ştefan, turcii iarăşi cuceriseră Moldova luând Hotinul. La acea luptă, povesteşte legenda, cetatea Hotinului a fost apărată în persoană de soţia repausatului Ştefan Vodă. Vizirul comandant al oştirilor care împresurau cetatea ţinând-o în blocadă, văzu cu prilejul unui asalt ce nu reuşi, pe frumoasa văduvă cum stimula cu deosebită prezenţă de spirit pe apărătorii cetăţii; s-a înamorat de frumuseţea şi curajul ei şi îndată i-a trimis soli, ca să o ceară de consoartă legiuită şi să-i promită că-i va pune la picioare tot ce are mai preţios. Tânăra eroină s-a învoit să se deie vizirului de soţie, însă numai dacă vor săpa în jurul ei un şanţ adânc înarmat cu tunuri. Vizirul s-a unit să împlinească dorinţele domniţei şi a depărtat oştirile, după ce a săpat şanţul. Luând însă atunci moldovenii şanţul în folosinţa lor, vizirul a devenit furios, a comandat un mare asalt şi a cucerit cetatea. Iar

domniţa, văzând că de acum nu mai are scăpare, s-a aruncat din turnul Hotinului în Nistru.

Peste câtăva vreme Hotinul iarăşi a fost întors moldovenilor. la 1600 Mihai Viteazul birui oştirile lui Ştefan Movilă şi ale fratelui lui, Ieremia Movilă, care la urmă fugi în ţara leşească. Mihai Viteazul însă cuceri toată Moldova, alcătuind o nouă domnie cu Hotinul la un loc. La 1617 Hotinul a fost luat de cazacii Ucrainei, dar aceştia, izgoniţi fiind de poloni, au fost siliţi să întoarcă Hotinul turcilor, şi retrăgându-se au nimicit două târguşoare zidite de ei pe malul Nistrului.

La anul 1650 Hotinul trecu iarăşi la moldoveni şi în această cetate şi-a găsit scăpare voievodul Lupul, ascunzându-se în ea, prigonit fiind de hatmanul Hmelniţki, care voia să-l silească a-şi de fata după fiul său Timuş. Apoi la anul 1678 Hotinul devine iarăşi turcesc.

Regele Poloniei Ioan Sobieski, folosindu-se de vălmăşagul şvezilor şi gâlcevile seimului de la Cracovia, adunând o oştire de 50 de mii, luă de la turci Hotinul, împresurând Kameniţa din Podolia. Dar cu sosirea oştirilor musulmane ale lui Mahomed al IV-lea, polonii au fost siliţi să se retragă, iar Mohamed, luând înapoi Hotinul, l-a întors moldovenilor.

La 1711, după emigraţia domnului Dimitrie Cantemir al III-lea în Rusia, cetatea Hotinului a fost din nou luată de la moldoveni de turci şi reconstruită de inginerii francezi; ea alcătui împreună cu satele din jurul ei raiaua Hotinului, adică provincia creştinească a turcilor.

În urmă, pe timpul războaielor ruşilor cu turcii, Hotinul a avut o soartă foarte schimbăcioasă luat fiind de ruşi, întâia oară de mareşalul campestru Minich, care cu o armată de 30 de mii şi cu rezerva condusă de generalul Rumeanţev[3], birui cu desăvârşire asupra turcilor şi luă cetatea. Dar prin pacea de la Belgrad de la 18 septembrie 1739 Hotinul a fost întors turcilor.

Iară la 1768 sultanul Mustafa al III-lea, declarând Rusiei război, şi-a concentrat armata în Hotin. Atunci comandantul su-

prem al armatei ruseşti şi-a înşirat oştirile pe malurile Nistrului, iar cu energie respingând pe turci lângă satul Nouă Suliţă şi trecând cu toate puterile peste Nistru, bătu pe turci tocmai lângă Hotin şi împresură cetatea. Nu s-a hotărât însă să-i dea asalt, neavând la îndemână artileria. Asta s-a întâmplat la 19 aprilie, tocmai în ziua de Paşti. Apoi la 2 iunie turcii iarăşi fură învinşi, dar cetatea tot n-a fost încă luată. În sfârşit, la 6 septembrie turcii fură cu desăvârşire biruiţi de ruşi, iar garnizoana turcească a Hotinului fugi peste Dunăre, şi cetatea fu ocupată de ruşi. După luarea cetăţii Benderului, Hotinul servea ruşilor ca un punct de reazem la invaziunile lor în Basarabia. Dar prin pacea de la Kuciuk-Kainargi la 1774 Hotinul iarăşi a fost întors turcilor.

În războiul următor de la 1787 Hotinul a fost asediat de armatele aliate austro-ruseşti, când comandantul armatei austriece, principele Koburg, după o zadarnică încercare de a lua cetatea de la turci, s-a retras. Dar în luna iunie divizia lui Saltâkov, trecând Nistrul, a pus cetatea Hotinului sub blocadă, ce a durat până la 18 septembrie, când apoi turcii s-au hotărât să predea cetatea prin capitulare. Deci Hotinul din nou a fost ocupat de oştirile ruseşti până la 1791, când, prin pacea de la Iaşi, toate cetăţile luate de ruşi fură întoarse turcilor.

În sfârşit, în al treilea război al ruşilor cu turcii, la 1806, generalul Michelson, comandantul a 70 mii de soldaţi în Podolia, a trimis pe generalul Essen cu o parte a armatei ca să ieie cetatea Hotinului. Comandantul cetăţii, Mohamed Paşa, văzând pregătirile de asalt, a dat cetatea în capitulare cu acea condiţie ca garnizoana să poată ieşi în pace cu femei şi copii şi să treacă Dunărea în domeniile Turciei, precum şi cu toate hergheliile de cai ale cavaleriei ce păşteau pe câmpiile raialei Hotinului, sub privegherea şi seama pârcălabilor turceşti Cărăcuş şi Taban*.

* Moşia Caracuşeni după documente se numeşte Duşceni, precum şi Tabanii Mihălcăuţi. Dar totuşi aceste două moşii au păstrat şi numele dat de turci, care locuiau pe câmpiile acelora, păzind caii artileriei.

După acest period, prin tratatul de la Bucureşti, Hotinul împreună cu Basarabia întreagă au fost alăturate şi date Rusiei în stăpânire, la anul 1814, după căderea lui Napoleon. Atunci cetatea Hotinului, cu toate că rămase numai de al 2-lea rang, totuşi mai fu întărită din partea ruşilor, care au adaus unele fortificaţii, cheltuind de la 1814 până la 1840 o sumă însemnată de ruble, până ce la 1856 strategii ruşi au constatat că cetatea Hotinului nu mai corespunde însemnătăţii sale, ca punct strategic în contra Austriei şi în acelaşi timp depărtând din ea garnizoana, a fost dată în proprietatea şi la dispoziţia târgului. Şi orăşenii au pornit apoi a scoate din ziduri piatra, pentru a zidi case şi târg.

Târgul Hotin era pe timpul ocârmuirii turcilor unul dintre cele mai frumoase oraşe din Basarabia atât în privinţa caselor cât şi a grădinilor grandioase. Târgul se distingea prin o curăţenie deosebită, avea pardoseală pe străzi şi pitoreşti olaturi. Dar stăpânirea ruşilor şi nenumăratele lor invaziuni războinice aduseră oraşul în starea lui actuală, ce reprezintă o mare şi glodoasă mlaştină, în care parcă plutesc bojdeucile evreieşti, negre şi tupilate. Din turnul genovezilor a rămas numai o parte, ce ca un veteran ciungărit stă plecată spre mormânt, iar zgomotul cetăţii turceşti de odinioară a încetat. Şi dacă acum vreun turc bătrân ar vedea în ce hal a ajuns elegantul oraş de odinioară, ar plânge amar ca şi maurul care păşeşte pe pământul Alhambrei. Deci timpul înghiţi trecutul acestui loc strategic, cimitirul osemintelor de eroi de diferite ginţi, unde în încruntate măceluri se ciocneau neamuri cu neamuri cu nenumăratele lor oştiri, pe o palmă de pământ. Şi aceste neamuri au lăsat astfel o pagină de sânge în istorie. Rar detot se găsesc între cetăţile lumii astfel de cetăţi, care să fi fost atât de zbuciumate în lupte ca Hotinul. Dar astăzi ea reprezintă o urâcioasă ruină, neagră şi posomorâtă pe malul Nistrului, care asemenea nămolit în acel loc, cu lenevire îşi trage apele sale spre Marea Neagră.

Aşadar, un istoric şi arheolog român, şezând pe ruinele acestei cetăţi, ar putea crea într-o inspiraţie poetică o adevărată *Iliadă* cu frumoasa Elenă, ce ar fi văduva domniţa Casandra, ale cărei oseminte odihnesc pe fundul Nistrului, care cu apele lui a învelit-o de vie ca şi un giulgiu rece şi omorâtor.*

2. Cetatea Sorocii

Acest oraş este foarte vechi, de pe timpul stăpânirii genovezilor, colonizaţi pe malurile Mării Negre şi ale Nistrului. Aceştia făcură acest punct drept depozit pentru productele şi mărfurile lor aduse pe mare şi numiră oraşul Olhinia. Însă cum se presupune, Soroca a fost încă înaintea genovezilor construită şi anume pe timpul prigonirii creştinilor, care, desfăcându-se de legiunile idolatre ale lui Traian, găsiră aici adăpost şi scăpare, ascunzându-se cu cultul lor creştinesc între stâncile şi codrii din olaturi. Asta o documentează schiturile şi mănăstirile cioplite în stânci, ca locuinţe subterane în modul catacombelor Romei.

Când Mahomed al II-lea cuceri Constantinopolul şi coloniile rămase de pe malurile mării şi ale Nistrului, cetele de creştini se desfiinţară şi renumele Olhiniei se stinse. În veacul al XV-lea însă Ştefan cel Mare, al cărui scop era de a scăpa ţara de invaziunea polonilor şi a ungurilor, zidi şi reînnoi vechea cetate Olhinia, făcând din ea un punct strategic de apărare în contra opresorilor şi a numit-o Săraca**, ca o aluziune la bieţii locuitori pe care

---

* Zbuciumările prin care a trecut acest oraş trăiesc până azi în viua memorie a poporului român din toate unghiurile, şi nu rareori auzi doina de jale:

Hotine, Hotine,
Ţine-te bine,
Că moscalul vine
Cu oaste după tine.

** Ruşii din Săraca au poreclit-o Soroca, ce vrea să zică coţofană în limba lor.

Ştefan cel Mare îi găsi în cel mai trist hal, zbuciumaţi şi osândiţi de năvălirile şi prăzile polonilor, ungurilor, turcilor, tătarilor şi cazacilor zaporoji. La mijlocul veacului al XVII-lea trimise hatmanul Hmelniţki, din răzbunare faţă de Lupu Vodă, oştirile sale să prade ţara, dar în sfârşit înrudindu-se cu Lupu Vodă, îşi conteni ostilităţile şi, restituind în Moldova domnia lui Lupu, se aşeză cu oştirile sale în cetatea Sorocii. La 1711 Mustafa Paşa izgoni pe poloni din cetate şi se aşeză însuşi în locul polonilor. În urmă ţarul Petru cel Mare năvăli asupra turcilor şi luând Soroca şi-a făcut în ea jitniţă pentru proviantul armatei sale, ce mergea să treacă Prutul în Moldova.

Actual din cetatea Sorocii a rămas numai o ruină neînsemnată, iar târgul reînnoit cu zidiri în stilul modern este foarte pitoresc, uitându-te la el de pe Nistru.

În privinţa agricolă, a semănăturilor, ţinutul Sorocii stă în al 3-lea rang după ţinutul Hotinului. În lipsa pădurilor seceta de vară este de o mai mare intensitate, dar această secetă înlesneşte coacerea poamelor şi tutunului. Vinurile de la Naslavcea stau aproape de calitatea vinurilor Akkermanului, iar tutunul Ţepilanei aproape de calitatea tutunului Crimeii.

Elementul locuitorilor ţărani din acest ţinut se compune acum îndeosebi de maloruşi şi poloni, trecuţi de peste Nistru în Basarabia şi aşezaţi mai pe întregul mal al Nistrului până la Hotin. Apoi din clasa proprietarilor mai însemnaţi sunt armenii de la Movilăul Podoliei, îmbogăţiţi în comerţul cu boi şi porci îngrăşaţi, ce ei în special şi fără vreo concurenţă din partea moldovenilor îi duc spre vânzare la Viena. Aceşti venetici în Basarabia, folosindu-se de eftinătatea vânzării moşiilor, cumpărară de la băştinaşii proprietari cele mai mari şi mai întinse moşii din ţinut, fiindcă pe la anii 1840 se vindea hectarul de veci cu 80 franci benevol, iar de la mezat cu jumătatea preţului.

Deci nu este nici o mirare dacă toată Basarabia este ticsită de proprietari de diferite neamuri, naţionalităţi şi religiuni. Până ce

ucazul împăratului Nicolai I-iul a oprit cumpărăturile moşiilor de veci evreilor, polonilor catolici, precum şi oricărui sudit străin, nu era această aglomeraţie de neamuri. Ucazul împăratului Alexandru al II-lea îndatori pe fieştecare sudit străin să se desfacă de moşiile cumpărate, dacă nu se învoieşte a fi supusul Rusiei.

3. Cetatea Orheiului

Unii dintre istorici presupun că acest oraş se află pe locul unde odinioară se afla cetatea dacilor numită Petrodava. Urmele acelei cetăţi se văd şi acum pe culmile unei stânci cu adânci subterane, în care s-au găsit monede şi diferite obiecte de întrebuinţare. După decadenţa dacilor, Orheiul la sfârşitul veacului al XIII-lea şi la începutul veacului al XIV-lea figura ca cel mai însemnat oraş din Basarabia, slujind ca reşedinţă domnilor basarabi. Cu cucerirea Basarabiei de turci, Orheiul a ajuns la aceeaşi soartă care a fost şi a Hotinului, Sorocii şi a altor târguri şi cetăţi din Basarabia, expuse prădării şi prigonirii turcilor şi tătarilor, care împilară locuitorii ţării întru atâta încât aceştia îşi căutară scăparea în codrii nepătrunşi şi prin prăpăstii. Ei se ascundeau de frica robiei ce le-o aduceau tătarii nogaici*, care pe neaşteptate şi ca lăcustele năvăleau din Crimeea sub comanda ghireilor şi pe bărbaţi îi ucideau şi le prădau averea, dar pe femei şi pe copilele romînce le legau cu ştreangul de gât, iar un capăt al ştreangului îl legau de oblâncul şeilor şi astfel călăii tătari târâiau pe nenorocitele fiinţe până la Bahcisarai în Crimeea. Crimeea era cuibul central al acestor minotauri infernali sau, mai bine zis, fabuloşi draconi, care înghiţeau fără îndurare toate vietăţile alese ale ţării.

Şi acest nemaiauzit barbarism se săvârşea în centrul Europei, în ochii paladinilor şi ai cavalerilor cruciaţi, care îşi rupeau lăncile

---

* Porecliţi din ruseşte. *Nagaika,* adică biciul ce tătarul îl purta totdeauna cu sine.

pentru omenire. Şi aceste cruzimi rămaseră nepedepsite de megieşele împărăţii puternice, care ascultau cu indiferenţă ţipetele bieţilor creştini, ca şi când s-ar fi întâmplat în Australia canibală, — până când într-un târziu împărăteasa Rusiei, Ecaterina a II-a, nu a spart acest cuib de hoţi, stârpind fiarele însetate de sânge creştinesc în vizuinile lor. Ce deriziune a soartei românilor de atunci să se nască şi să trăiască pe acel timp!...

4. Cetatea Bender

Această cetate a fost zidită de genovezi în timpul stăpânirii lor pe malurile Mării Negre şi se numea Tighin, iar în urmă, în epoca stăpânirii turcilor în Basarabia, cetatea a fost luată de Mohamed al II-lea, care a numit-o Bendere, adică: „Eu vreau“. Cetatea a fost reconstruită şi mărită de turci, spre a conserva în ea proviantul garnizoanei, adăugând lângă cetate câteva sate numite raiaua Benderului, al cărui guvernor era un paşa. În timpul războiului ruşilor cu turcii, această cetate a fost de trei ori cucerită când de unii, când de alţii. La 1789 ajunse iarăşi în posesiunea ruşilor, iar după tratatul de pace de la Iaşi, ruşii au întors-o din nou turcilor. În grabă, însă, după o discordie politică, fu redată ruşilor, care, întărind-o, făcură un punct strategic impunător şi însemnat în evoluţiile militare, însemnând trecerea peste Dunăre.

Cronica istorică povesteşte că pe locul Benderului a fost odinioară tabăra lui Darius Histape, domnitorul Persiei. Aceeaşi cronică spune că divul Traian a zidit peste Nistru un pod de piatră, ale cărui urme şi astăzi se văd. Lângă cetatea Benderului, viteazul Carol al XII-lea, regele şvezilor, fugind cu rămăşiţele armatei sale bătute de Petru cel Mare la Poltava, s-a aşezat pe acel şes întărindu-se. Iar izgonit de ruşi, abia a putut fi mântuit de turci, care cu o armată întreagă i-au venit întru ajutor, luându-l sub scutul lor.

Astfel dar pe arena ţării Moldovei s-au adaus şi ciolanele perşilor, turcilor, şvezilor din nord, peste osemintele polonilor, tătarilor, cazacilor etc., etc., încât cu drept cuvânt putem zice că acest pământ este un mozaic de oase alcătuite de coasa morţii ce-şi alesese reşedinţa în această provincie fatală pentru români...

5. Cetatea Ismailului

Această cetate a fost zidită tot de aceia care zidiră şi celelalte cetăţi din Basarabia. A fost însă reconstruită şi reîntărită cu multă sârguinţă şi cu cheltuieli de turci, care îşi concentrară aici cele mai mari puteri războinice în contra ruşilor. Epopeile acestei cetăţi s-au sfârşit în 1789, când mareşalul campestru rusesc Suvorov după o înfricoşătoare bombardare a luat-o cu asalt. În acea luptă memorabilă au fost măcelăriţi la 23.000 turci şi 10.000 ruşi. După tratatul de la 1791 a fost şi această cetate întoarsă în stăpânirea turcilor, iar la 1809 iarăşi în a ruşilor.

Oraşul Ismail este foarte însemnat din punctul de vedere al comerţului de la Marea Neagră, stând într-un rând cu portul Odesa. Dar din cauza afacerilor vamale dintre Rusia, România şi Turcia şi din cauza concurenţei iscate în urma deschiderii calei ferate de la Reni la Odesa, însemnătatea comercială a Ismailului a scăzut, iar cele mai mari firme ale bancherilor s-au mutat la Odesa.

A locui în acest oraş este tare nesănătos din cauză că sunt foarte aproape mlaştinile de la gârlele Dunării, apoi vara domneşte o insuportabilă arşiţă, iar nenumăratele roiuri de ţânţari năvălesc noaptea asupra dormitorilor în cele mai ascunse locuinţe. În timpul călătoriei mele pe lângă gurile Dunării, cu o companie de vânători, m-am încredinţat în persoană despre această calamitate, asistând la îngroparea unei perechi amorezate prigonite de părinţi. Această pereche, voind a trece pe furiş gârla cu o luntre de pescari, înainte de a fi ajuns la mal, a fost acoperită de un

roi mare de ţânţari, care i-au supt sângele până la ultima picătură de sânge, astfel că leşurile lor găsite reprezentau nişte bureţi de cărnuri, lipsite de cea mai mică vlagă.

Ţânţarii Dunării sunt mai mari decât cei obişnuiţi, iar din împunsătura lor îndată îzbucneşte sângele ca de sub o lancetă, lăsând în urmă o umflătură dureroasă. Aceste nefavorabile împrejurări, clima vătămătoare, arşiţa, pământul neroditor, neîncetatele torturi ale ţânţarilor fac malurile Dunării la îmbucături aproape nelocuite. Numai lipovenii nekrasovţi fugiţi din Rusia se aşezară pe acele locuri, îndeletnicindu-se cu pescăria, un ram de comerţ foarte câştigos, care, deşi nu ajunge la rezultate atât de mari ca pescăria de pe Volga sau ca cea din portul Hamburgului, totuşi aduce capitaluri destul de mari prin moruni, nisetri etc., şi prin icrele din aceşti peşti, care se vând în toată Basarabia până în Europa centrală.

6. Cetatea Akkermanului

Rar se află în istorie vreo cetate sau loc care să poarte atâtea numiri ca cetatea Akkermanului, care în existenţa sa de veacuri trecu în stăpânire la diferite popoare şi neamuri.

Pe locul Akkermanului de astăzi, cu 6 veacuri înaintea lui Hristos, se afla colonia de fenicieni numită Ofuzia, iar în timpul lui Herodot se numea Tiras. Romanii, cucerind Dacia, au numit-o Alba-Iulia. Cu 5 veacuri înainte de Hristos, grecii aşezară aici o colonie numită Nicoma. Pe la 545 după Hristos Akkermanul se numea Turis, iar trecând la polovţi şi cumani, se chema Akliba, tverţii şi maghiarii îi ziceau Belgorod, veneţienii, care după a 4-a cruciadă stăpâneau comerţul de pe Marea Neagră, îl numiră Mon-Castron sau Mauro-Castron. În timpul războiului genovezilor cu turcii, aceştia din urmă îi deteră numele Akkerman, adică piatră albă sau târgul alb. Ungurii în tratatele lor de pace cu moldovenii îl numiră Fehérvar, iar moldovenii Cetatea Albă. La urma urmelor oraşul rămase cu numirea turcească: Akkerman.

La anul 1438 Ştefan Vodă al II-lea a zidit pe temeliile cele vechi o cetate, iar deasupra porţii a ingravat în limba grecească următoarele:

„1438 s-a zidit această poartă de blagoslovitul Vodă Ştefan, în zilele lui Lucian German".

În veacul al XVI-lea cetatea fu luată de turci, care cuceriră Basarabia, iar pe Bogdan Vodă îl făcură vasalul Porţii otomane. Dar la 1812 cetatea, cucerită de Potiomkin[4], trecu în proprietatea ruşilor, care până la 1832 ţinură în ea garnizoană, când apoi fu deşertată şi ştearsă de pe harta strategică ca fortificaţie de apărare.

Această cetate e cea mai însemnată din construcţiile de apărare de pe terenul Basarabiei, cuprinzând în spaţiu 2 kilometri pătraţi cu 26 turnuri, iar înlăuntru cu o citadelă zidită de genovezi, ce a rămas acum aproape de tot năruită.

Actual cetatea este dată în dispoziţia târgului, ai cărui orăşeni scot din ea piatră trebuincioasă pentru zidirea caselor.

Poziţia acestei cetăţi se poate numi poetică, fiind zidită pe malul golfului îmbucăturii Nistrului, ce ca o colosală pânză se întinde în depărtare unindu-se cu apele mării.

Un vapor foarte elegant şi sprinten trece pe pasageri în 15 minute la celălalt mal cu oraşul Ovidiopol, construit de Ecaterina a II-a şi numit astfel în onoarea renumitului poet Ovidiu, surghiunit în acele olaturi unde se presupune că a fost îngropat. În jurul Akkermanului se desfăşoară pogoanele de vii, ce aduc mare venit în comerţul cu vinurile duse în poloboace şi butelii până în centrul Rusiei şi din care acum se fabrică şampania ce stă paralelă cu şampania de Don, vânzându-se butelia cu câte 6 jumătate şi 7 franci. Dar de curând acest product a fost aproape pe jumătate paralizat de filoxeră, care a luat şi aici înfricoşătoare dimensiuni. Cu toate că administraţia ţării îşi dă toate silinţele cheltuind capitaluri mari pentru stârpirea acestui rău, rezultatul acestor încercări este mic şi sunt mulţi de aceia care prezic viilor Akkermanului aceeaşi soartă de care părtaşă a fost insula Malaga cu viile sale.

Concluziunea mea este aceea că nu este mirare dacă străinii se îmbulzesc atât de tare în această ţară, şi îndeosebi cei din nord, care, desfăcându-se de averile lor nemişcătoare, au venit cu locuinţa aci în Basarabia, găsind în ea cele mai alese producte, precum: pâine ca mana cea cerească, vinuri ca nectarul Olimpului, tutun demn de ciubucul sultanului, un cer azuriu de Italia şi romance cu haruri şi frumuseţe ca şi cadânele lui Mohamed. Astfel aproape toate fiicele bogaţilor proprietari băştinaşi ai ţării s-au măritat după cavaleri ruseşti, generali, colonei şi amploiaţi de frunte, care stăpânesc acum proprietăţile date lor de zestre.

Eroii musulmani, care au căzut în luptă pe pământul României creştine, vor ajunge în înţelesul făgăduinţei din coranul lui Mohamed, în cele şapte raiuri: întâiul de argint, al doilea de aur, al treilea de pietre scumpe, al patrulea de safir, al cincilea de cristal, al şaselea de culoarea focului şi al şaptelea cu livezi încântătoare stropite cu apă de trandafiri, cu rouă şi vinuri, cu unt-delemn, miere şi lapte. În acest rai vor fi mese încărcate cu cele mai bune bucate, înşirate în saloane şi palate. La aceste mese vor şedea chemaţii raiului şi vor fi hrăniţi şi adăpaţi de cadâne frumoase, ai căror ochi încântători strălucesc ca şi stelele de pe cer, fecioare neprihănite care se reînnoiesc la fiecare sărutare şi ale căror buze sunt atât de dulci, încât, atingându-se de apele amare ale mării, le prefac în dulceaţă... Acest al 7-lea rai l-au câştigat cuceritorii inimioarelor româncelor noastre, cuceriri ce stau mai presus de toate biruinţele cetăţilor neaccesibile...

[CĂTRE SILVESTRU MORARIU-ANDRIEVICI]

Eminenţa voastră!

Din ceasul când am avut onoarea a Vă întâmpina pe calea vieţii mele, am ştiut a Vă înţelege şi a Vă preţui, încredinţându-mă că nu în zadar Dumnezeu V-a însemnat soarta de cârmaci al unui popor, care negreşit Vă adorează ca pe un eminent apostol al adânc înţeleptei noastre religiuni. Eu, smuls de soartă de la sânul mamei patrii, rămăsei ca orfan din leagăn înstrăinat de ea până acum aproape de mormânt. Numai din spusele străinilor ştiam că sunt o părticică din corpul viguros al unui popor brav, pe care nu l-am cunoscut, un atom din o patrie pe care nu am văzut-o. Ca utopistul eu păstram în suflet acel ideal prin instinctul sângelui, gugolindu-l în inima mea, împodobindu-l în gând cu cele mai strălucite odoare, precum face un logodnic cu mireasa sa. Eu cercai cu lira mea poetică să vorbesc limba patriei, să dezmierd acel odor scump, cum mama Română mă dezmierda când mă legăna în pruncie. Ea, murind, mă strânse în braţe ţinându-mi obrazul lipit de buzele sale; eram atuncea în vârstă numai de patru ani. Îmi ţinteam ochii mei în ai ei şi nu pricepeam de ce pleoapele i se închid, de ce adoarme ţinându-mă la piept. În curând buzele ei se răciră şi braţul îi înţepeni; ea adormise somnul etern, pe care eu nu-l înţelegeam, precum nu ştiam şi ce soartă mă aşteaptă. Trist îmi este gândul că, ajungând la ultima staţiune a călătoriei vieţii mele, nu-mi voi vedea aievea patria.

Genii renumiţi împodobesc altarul patriei cu cununi nemuritoare, cu trofee cucerite în luptă cu duşmanii, cu comori de mare preţ. Eu însă, neavând alta nimică, îi aduc lumânărica săracului, ce o lipesc de altarul ei, aprinsă de flacăra unei sincere iubiri.

Şi dacă invidioşii sacrificatori ai acelui altar vor găsi de prisos modesta mea jertfă, apoi trimită-i o mică suflare de ură, şi ea subit se va stinge, nefiind nici stea, nici luceafăr...

Închinându-Vă studiul intitulat *Luxul,* am socotit că Eminenţa Voastră ca renumit Învăţător poate veţi găsi câteva idei demne de a le insufla românilor noştri şi, dacă dintr-un pumn de grăunţe va răsări măcar un fir pe brazdă română, eu voi fi fericit.

Binevoiţi, Vă rog, Eminenţă, a primi deosebita mea stimă.

Caracuşeni în martie 1894.
C. de Stamati-Ciurea

CĂTRE N. RĂDULESCU-NIGER

Domnule Rădulescu-Niger!

Neavând onoarea de a Vă cunoaşte în persoană şi neştiindu-Vă adresa, îmi iau permisiunea de a Vă spune prin „Gazeta Bucovinei“ părerea asupra lucrărilor literare ale D-voastre, cele trei volume *Rustice,* pe care le-am citit cu mare plăcere. Am rămas uimit de însemnatul talent ce aveţi a păstra limba în toată naivitatea şi neprihănirea ei. Deci altă comparaţie nu-mi vine a Vă face, decât să Vă numesc un Béranger[1] român.

Admirabilă este dibăcia cu care puneţi în ritmuri gusturile, ospeţele, şăgile şi toate naivităţile însuşirilor ţăranului român, fiind scrierile caracteristice şi fiziologice.

Dară chestia este a limbii, chestie foarte însemnată în privinţa reformei filologilor români moderni, care ţintesc să cureţe idiomul de vechile cuvinte ca de o rugină, dându-i lustrul unei limbi civilizate. Vă întreb însă: o veche monedă nu va pierde valoarea sa nepreţuită, atunci când ea va fi curăţită şi din nou poleită? Să nu uităm că naţiunea noastră tocmai în antichitatea sa are preponderenţă asupra altor naţiuni moderne. Naţiunea noastră cu mândrie îşi ridică fruntea din noianul veacurilor şi priveşte în jur cu dispreţ spre foştii ei duşmani, ce au frământat-o sub picioare şi la urmă singuri s-au desfiinţat, neputând-o răsturna de pe temeliile aşezate de uriaşul Roman. Pe aşa temelii se înalţă piramidele în mijlocul pustiurilor, măcar că peste ele trecură generaţii multe cu sumeţe cuceriri, care la urmă se prefăcură în nisip, atunci când acele zidiri uriaşe stau şi vor sta neclintite sub arşiţă şi vijelii, în preajma urgiilor elementelor tulburate. Şi ce ar fi dacă sculptorii moderni ar începe a le împodobi cu ornamente şi statuete, fantezii de scurt timp, ce lasă numai amintiri, iară nu nemurirea ce se câştigă numai prin şiruri de veacuri?

Nu este îndoială că pe suprafaţa globului pământesc fieştecare colţ de pământ a avut istoria trecutului său în privinţa geologică, etnografică, etnologică etc. Pentru că totul ce există se preface, se dărâmă, apoi iarăşi se reînnoieşte, trece şi iarăşi se întoarce de unde s-a pornit, sub neobosita şi neadormita activitate a naturii. Asemenea au fost, sunt şi vor fi şi prefacerile politice între oameni, cu ale lor cataclisme, reînnoiri, glorii şi decadenţe. Dar mai ales unele din părţile pământului pare că sunt predestinate a fi arena de luptă între felurite generaţii, pentru că acele locuri au slujit ca o ţintă sângeroasă, atrăgând spre sine aviditatea de cuceriri a naţiunilor megieşe. Provinciile daco-române au şi fost acel colţ de pământ nefericit, peste care trecură, ca peste un pod de oase omeneşti, felurite generaţii de naţiuni în oarde sălbatice, ce nu lăsară în urma lor nici monumente, nici ieroglife, căci erau copiii geniului întunericului şi ai stârpirii; dar lăsară un şir de cuvinte, ce, cum zic, se păstrează până şi astăzi în numismatica limbajului român. Ele sunt unicul document al antichităţii de care noi trebuie să ne mândrim, preţios păstrându-le. Iară barzii noştri moderni ar trebui să Vă imiteze ici-colea, printre mărgăritarele retorice şi literare să aşeze şi câte o monedă antică a trecutului naţiunii noastre.

Deci Vă gratulez, scumpule Român, la ideea strălucită de a cultiva literatura pentru poporul rural, pentru că românul cult, se înţelege, va prefera literaturile străine, bogate, strălucite şi cioplite în tot felul de gusturi, îndestulând tot felul de simţiri, de pasiuni şi tendinţe. Volumele ce ies din maşinile lor de tipar au inundat toată lumea. Ele zbucnesc ca o lavă din bafta unui crater aruncând foc şi pălălaie, aprinzând dorinţele, aţâţând puterile distrase de abuzuri, detunând opiniile ce nu le plac, desfiinţând, nimicind şi iarăşi zâmislind din nou. Apoi unde putem noi, pigmeii literari români, să luptăm în concurenţă cu aşa Jupiteri, ce ţin în mână o pană de gâscă şi paratoner de oţel? Dar în rezumat eu sunt gata a crede că autorul, poporul rustic, stă mai presus de poetul şi scriitorul clasic şi estetic. Pentru că cel întâi deşteaptă şi civilizează prostimea, iar cel de-al doilea delectează numai pe cei civilizaţi. Unul este profesorul, altul muzicantul...

NOTE

INTRODUCERE

S-a publicat în fruntea volumului *Răsunete din Basarabia,* Cernăuţi, 1898, de unde reproducem acum textul.

[1] În realitate descrierea excursiunii vânătoreşti a apărut în ruseşte la Odesa în 1854.

[2] Drama consacrată lui M. Lermontov s-a publicat în ruseşte la Odesa în 1885.

[3] O aşează, o situează.

[4] Pornind de la această menţiune a autorului, s-a considerat într-un timp că Stamati-Ciurea a fost ales membru de onoare al Academiei de Ştiinţe, ceea ce nu corespunde adevărului.

[5] 1) Copiii condamnatului; 2) Alexis, fiul lui Petru cel Mare; 3) O ceartă şi urmările ei; 4) Tegetthoft la Polul Nord; 5) Sihastrul din pustiu; 6) Scene din viaţa marelui imperiu de la nord; 7) Poezii *(fr.)*.

O VÂNĂTOARE ÎN BASARABIA

Această scriere a apărut în variantă rusească cu titlul *Amintiri despre o vânătoare în Basarabia (Vospominania ob ohote po Bessarabii,* Odesa, 1854; Chişinău, 1891). Faţă de textul rusesc varianta românească a suferit schimbări esenţiale. Astfel, în versiunea în limba română e descrisă numai vânătoarea la sudul Basarabiei, pe când în ruseşte un anumit spaţiu e consacrat descrierii vânătorii în centrul şi în nordul regiunii. Există deosebiri şi în ceea ce priveşte itinerarul, peripeţiile călătoriei, dovadă că povestirea nu este strict documentară, că scriitorul a imaginat unele situaţii şi întâmplări. Important este însă faptul că autorul a reuşit să evoce tablouri vii ale naturii, diferite momente ale vânătorii, îmbinând impresiile de călătorie cu detalii concrete privind bogăţiile Basarabiei, ocupaţiile locuitorilor ei ş. a.

Textul e reprodus după volumul *Răsunete din Basarabia,* Cernăuţi, 1898, unde s-a tipărit pentru prima oară.

[1] Lumea este o goană, unde eşti pe rând ba vânător, ba vânat *(fr.)*.
[2] Veche monedă franţuzească *(fr.)*.
[3] Volumele *Arta iubirii* şi *Leacuri contra iubirii* ale poetului latin Ovidiu (43 î.e.n. — 17 e.n.) (lat.).
[4] Eldorado *(figurat)*. Ţară fabulos de bogată, fermecătoare.
[5] *Se rămăşeau.* Puneau rămăşag.
[6] *Galantom.* Darnic, generos.
[7] *Bonvivant.* Om vesel, glumeţ *(franţuzism)*.
[8] *Mesării.* Probabil, de la rusescul *measo,* adică mâncăruri din carne.
[9] *Bucătarul majordom.* Bucătarul-şef.
[10] Iată-mă ajutor al unei bucătărese iscusite *(fr.)*.
[11] *Marmiton.* Ajutor de bucătar.
[12] *Botfori.* Cizme cu turetci tari şi încreţite.
[13] *Clironomie.* Moştenire.
[14] Gustare *(fr.)*.
[15] Ostropel, tocană din vânat *(fr.)*.
[16] Triclinium. (La romani). Încăpere în care se mânca şi care cuprindea trei paturi aşezate pe trei laturi ale mesei.
[17] *Biscocte.* Biscuiţi.
[18] *Friandeze.* Mâncăruri delicioase.
[19] După reţeta ducesei *(fr.)*.
[20] *Corle.* Păsări migratoare, care trăiesc în bălţile şi iazurile cu stuf.
[21] *Să recuireze.* Să ceară.
[22] Instrument muzical de suflat.
[23] Dragul meu Augustin *(germ.)*.
[24] *Târmosind.* Aruncând.
[25] Fiecare medalie are reversul său *(fr.)*.
[26] *Voltijori.* Dansatori pe frânghie.
[27] *Matlotă.* Mâncare de peşte dreasă cu vin.
[28] Omlet *(fr.)*.
[29] *Năplăire.* Coşmar.
[30] Cvintete *(fr.)*.
[31] Dansul îndrăciţilor *(fr.)*.
[32] Marcus Aurelius Antonius Caracálla, împărat roman (186-217).
[33] La braţ *(fr.)*.

[34] *Hângăş.* Şanţ, hindichi.
[35] Medicament *(lat.)*.
[36] *Mă cortea.* Mă îndemna.
[37] *Vulne.* Răni.
38 Scriitor francez (1755-1794).
39 *Lloyd.* Asociaţie de transport.

FLORICICA CODRULUI

Povestirea a apărut iniţial în limba rusă cu titlul *Zâna Niprului (Dneprovskaia rusalka. Ukrainskaia leghenda,* Odesa, 1887; Chişinău, 1890). În româneşte a fost inclusă în culegerea *Trei suveniri,* editată de C. Stamati-Ciurea la Cernăuţi în 1890, apoi în volumul *Caleidoscop literar*, Cernăuţi, 1895, de unde am preluat-o pentru ediţia de faţă. Condamnând şerbia, scriitorul a prezentat prin contrast viaţa desfrânată a boierilor şi viaţa oamenilor simpli — purtători ai adevăratelor virtuţi: onestitatea, înaltul simţ al demnităţii, dragostea de libertate.

[1] O lucrare cu acest titlu — *Memorii dintr-o călătorie în Rusia,* 1852, — nu e cunoscută.
[2] Ultimul rege babilonean (sec. al VI-lea î.e.n.).
[3] Zeiţa justiţiei.
[4] Ultimul rege al Lidiei (Asia Mică), sec. al VI-lea î.e.n., considerat cel mai bogat om din lumea antică, numele său devenind simbol al bogăţiei.

ISTORIA UNUI ŢÂNŢAR

Scrierea s-a tipărit prima oară în ruseşte: *Istoria odnogo komara,* Chişinău, 1891. În acelaşi an a apărut în româneşte în „Gazeta Bucovinei", nr. 37-45, ulterior fiind inclusă în *Caleidoscop literar,* Cernăuţi, 1895. Povestind despre viaţa insectelor, scriitorul are în vedere totodată şi se referă la viaţa omenească, obţinând astfel un important efect artistic.

[1] *Lotus.* Plantă acvatică din ţările calde.
[2] *Îmi succese.* Mi-a izbutit.
[3] *Îmi scliviseam.* Îmi netezeam, lustruiam.
[4] *Haydn.* Compozitor german (1732-1809).

[5] *Ordru.* Ordin.
[6] *Plum-pudding.* Plăcintă.

UN AJUN DE ANUL NOU

Schiţa datează din ultimii ani de viaţă ai scriitorului, fiind tipărită prima dată în „Gazeta Bucovinei“ (1895, nr. 104; 1896, nr. 2-3) şi tot atunci editată în broşură aparte la Cernăuţi, apoi inclusă în volumul *Răsunete din Basarabia,* Cernăuţi, 1898.

[1] *Reprimandă.* Dojană, mustrare.
[2] *Olat.* Provincie, ţinut.
[3] *Haron.* Personaj din mitologia greacă, luntraş în lumea subterană, care transportă cu barca sa sufletele celor morţi.
[4] *Hades.* Iad.
[5] *Capişte idolatră.* Templu în care se închină la idoli.

OMUL ENIGMATIC

Povestirea are două variante ruseşti: prima, cu titlul *Ferdinand Pufner,* a apărut în culegerea *Scene din viaţa de provincie* (Sţenî îz provinţial'noi jizni, Odesa, 1857), fiind apoi reeditată în volum la Chişinău în 1890, iar a doua variantă a apărut cu titlul *Omul enigmatic. (Din experienţa magnetismului) (Zagadocinâi celovek. Rasskaz. Iz opâta magnetizma.* Odesa, 1887). În limba română s-a tipărit iniţial în culegerea *Trei suveniri* (Cernăuţi, 1890), apoi în *Caleidoscop literar* (Cernăuţi, 1895), de unde o reproducem în ediţia de faţă.

DOUĂ PRIMADONE

Prima parte a acestei schiţe memorialistice în variantă rusească — *Scene din culise (Zakulisnâe sţenî)* a apărut în culegerea *Scene din viaţa de provincie* (Odesa, 1857), fiind reeditată aparte la Chişinău în anul 1890, odată cu varianta întregită — *Din culisele trecutului şi în foaierul prezentului. Amintiri teatrale (Za kulisami proşlogo i v foie nastoiaşcego. Teatral'nâe vospominania,* Chişinău, 1890), care, sub titlul *Două primadone*, s-a tipărit în *Caleidoscop literar* (Cernăuţi, 1895). Înainte de a apărea în volum, prima parte a povestirii s-a publicat în revista „Vatra“ (1894, nr. 5) sub titlul *Dunia Burakova. Amintiri teatrale,* fiind semnată C. Ciurea.

[1] *Depins.* Zugrăvit.
[2] *Cesţii.* Probabil, chestii.
[3] Învinşii n-au niciodată dreptate *(fr.)*.
[4] După felul frescei *(ital.)*.
[5] Căzăceşte *(fr.)*.
[6] Ce vreţi de la mine, nu vă cunosc *(fr.)*.
[7] *Foié.* Foaier.
[8] Ca şi ziua *(ital.)*.
[9] Purtare urâtă (fr.).
[10] La braţ *(fr.)*.
[11] Nu e rău! *(fr.)*.
[12] Ca un adevărat rebel *(fr.)*.
[13] Cină uşoară.
[14] Pentru buna cuviinţă *(fr.)*.
[15] După moda chineză *(fr.)*.
[16] A, domnul Antonie! *(fr.)*.
[17] Sunteţi totdeauna bolnav! *(fr.)*.
[18] *Recea suflare a realismului.* Aici, ca şi în alte lucrări, C. Stamati-Ciurea foloseşte cuvântul *realism* pentru noţiunea de realitate.
[19] *Confucius.* Filozof chinez (551-479 î.e.n.).
[20] Ţară necunoscută *(lat.)*.
[21] Aşa trece gloria lumii! *(lat.)*.

ÎN VIS ŞI AIEVEA

S-a publicat prima dată în volumul *Caleidoscop literar,* Cernăuţi, 1895, de unde reproducem textul în ediţia de faţă.

TESTAMENTUL ŞI MEMORIUL UNUI NEBUN

A apărut în volumul *Caleidoscop literar,* Cernăuţi, 1895, de unde reproducem textul în această ediţie.

[1] Glasul celui care predică în pustiu *(lat.)*.
[2] *Mamon.* Zeul bogăţiilor la vechii sirieni.

LUXUL

Eseul a apărut în *Caleidoscop literar,* Cernăuţi, 1895, fiind dedicat lui Silvestru Morariu-Andrievici (1818-1895), mitropolit al Bucovinei şi al Dalmaţiei, cu care scriitorul se încuscrise, căsătorindu-şi una din fiice cu fiul acestuia Vasile. S. Morariu-Andrievici s-a remarcat ca om de înaltă cultură, scriind şi editând manuale, cărţi de cult religios, încercându-se şi în beletristică.

SOFIA KARPOV

Romanul cu titlul deplin *Insula Sahalin. Ţara misterioasă a exilaţilor* a apărut în românește la Cernăuţi spre sfârşitul anului 1894. Într-o notă la *Introducere* la volumul *Răsunete din Basarabia* (1898) Stamati-Ciurea îşi califică romanul ca „apendice la opul lui Kennan“. Este vorba despre opera jurnalistului american J. Kennan *Siberia şi exilul,* scrisă de acesta în urma călătoriei întreprinse în Siberia în anul 1885. În lucrarea sa Kennan a descris amănunţit locurile vizitate, întâmplările la care a fost martor şi oamenii pe care i-a cunoscut în timpul călătoriei.

Cartea lui Kennan face parte din literatura de călătorii, şi Stamati-Ciurea îşi considera romanul ca un adaos al acesteia, evident, în sensul că în prefaţă el a descris alte locuri, acţiunea desfăşurându-se, parţial, pe insula Sahalin, de unde şi titlul lucrării.

Se ştie că scriitorul basarabean n-a călătorit la Sahalin, iar în prefaţa romanului el a descris nu insula, ci partea continentală învecinată cu ea, precum şi viaţa locuitorilor băştinaşi — a ghileacilor, folosind în acest scop, după cum a menţionat el însuşi, „câteva notiţe de la călătorul Maak“ şi informaţii „din gura unor exilaţi, ce s-au întors de acolo, după expirarea exilului“ (p. 11). Este vorba de R.K. Maak (1825-1886) — naturalist şi cercetător rus al Siberiei şi Răsăritului Depărtat, care în 1859 a editat la Sankt-Petersburg lucrarea *Călătorie pe Amur, întreprinsă prin decizia Secţiei siberiene a Societăţii geografice ruse în anul 1858.*

Romanul *Insula Sahalin* cuprinde Prefaţă şi şase capitole: *Sofia Karpov, Surghiuniţii, Evaziunea, Matilda Untilov, O cunoştinţă neaşteptată* şi *Agonia.* În ediţia de faţă am reprodus primul capitol ca fiind cel mai semnificativ sub raportul artei şi al conţinutului de idei.

[1] Forţa brutală a tuturor timpurilor
Asupreşte omul slab
În aer,

Pe pământ,
Pretutindeni aceeaşi amărăciune,
Pretutindeni nefericire,
Pretutindeni durere,
Nimic nu se sustrage suferinţei
În această luptă înverşunată *(fr.)*.

[2] Unde-i bine, acolo-i patria *(lat.)*.

[3] *A se îmbodoli.* A se încotoşmăna.

[4] *Moarte hativă.* Grabnică, subită.

CARPAŢII, BASARABIA ŞI UN REZUMAT ISTORIC ASUPRA CETĂŢILOR EI

Într-o variantă redusă studiul s-a publicat întâi în ruseşte sub titlul *Carpaţii şi raporturile lor cu Basarabia (Karpatî i ih otnoşenie k Bessarabii,* „Bessarabski vestnik“, 1890, nr. 164, 167 din 25 şi 29 martie), apoi integral în româneşte în „Gazeta Bucovinei“, 1897, nr. 6-8, 10, 12, 14, 16, 18, 20. A fost tipărit în volumul *Răsunete din Basarabia,* Cernăuţi, 1898, de unde am reprodus textul şi în ediţia de faţă.

[1] Arago, François (1786-1853), astronom şi fizician francez.

[2] Humboldt Alexandr von (1769-1859), naturalist şi geograf german.

[3] Rumeanţev Piotr Aleksandrovici (1725-1796), mareşal rus.

[4] Potiomkin Grigori Aleksandrovici (1739-1791), om de stat, diplomat şi militar rus.

Epistola adresată lui Silvestru Morariu-Andrievici s-a publicat în *Caleidoscop literar,* Cernăuţi, 1895, însoţind eseul *Luxul.*

Epistola adresată lui N. Rădulescu-Niger (1861-1944) a apărut mai întâi în „Gazeta Bucovinei“, 1897, apoi în volumul *Răsunete din Basarabia,* Cernăuţi, 1898.

[1] Béranger, Pierre Jean de (1780-1857), poet francez.

GLOSAR

Areopag — *(fig.)* adunare de magistraţi, de judecători
ascrie (se) — se înscrie, se datorează (cuiva)
atlant — atlas

baftă — gură (la animale)
bagatelă — lucru de nimic, lipsit de importanţă
bonţi — preoţi budişti
brud — brudiu: care este încă prea tânăr; necopt la minte; fără experienţă; naiv

călăuz — călăuză
coleretă — guleraş (fr. *collerette)*
contoar — birou
convicţiune — convingere
cuhne — bucătărie (din rus. *kuhnea)*
culpabil — vinovat

demoazelă — domnişoară
depinge, a — a zugrăvi
deriziune — luare în râu, bătaie de joc
detrage, a — a lua înapoi, a retrage

elocinţă — elocvenţă, arta, darul de a vorbi frumos şi convingător
etablisement — clădire, construcţie (fr. *établissement)*
eunuc — bărbat castrat, însărcinat cu paza haremului în Orient
exalaţie — degajare, răspândire de vapori, de mirosuri etc.
extirpare — distrugere

găvăuni — văgăuni
gugoli, a — a dezmierda, a îngriji
guvernor — guvernator
heruvim — (în creştinism) rang inferior în ierarhia îngerilor
hurie — femeie foarte frumoasă promisă de Mahomed credincioşilor musulmani în paradis

finanţist — bancher, cătămar

imam — preot mahomedan

îmbodoli, a — a încotoşmăna
îngrijat — îngrijorat

jărghiuţe (de păr) — şuviţe
jiletă — jiletcă, vestă

limbistic — lingvistic
logogrif — *(fig.)* lucru spus în termeni obscuri, greu de descifrat; enigmă

mortifer — ucigător

noimă — înţeles, sens

oable (stânci) — prăpăstioase
oaspe — oaspete
oborî, a — a doborî
olat — ocol, ţinut, moşie
opuri — opere
orcan — uragan
ospital — ospitalier
otel — hotel

pachebot — navă maritimă folosită pentru transportul peştelui şi al pasagerilor
paletou — palton
parenda, a — a parcurge
pasport, paşport — paşaport
peşin (bani) — bani gheaţă, bani în numerar, plătiţi pe loc
pepită — bucată de aur nativ
podeală — podea
poliţiant — poliţist
portofoliu — portofel
porumb — porumbel

recuza, a — a respinge, a contesta
resfira, a — a răşchira, a împrăştia
războel — război

salamalâc — gest de salutare la orientali
satrapie — guvernare despotică; ţară guvernată de un satrap
serv — rob, sclav
spărcoci — spurcaci
sudit — supus
sugări — ţigări
sujet — subiect

şvezi — suedezi

tempestate — catastrofă

ucaz — decret
uzurier — cămătar

vădane — văduve
ventriloc — cel care posedă arta de a vorbi fără a mişca buzele

APRECIERI

… Valorosul Stamati-[Ciurea] e un bun patriot, cu iubire către ştiinţa patriei, care are în sufletul său toate elementele trebuincioase pentru progres.

Alexandru HÂJDEU, *Dintr-o scrisoare către B. P. Hasdeu* de la 24 mai/5 iunie 1866.

Am sorbit cu nesaţ teatrul şi suvenirele negrăit de atingătoare, atât prin originalitatea formei, cât şi a fondului prin care cavalerul Stamati-[Ciurea] îşi ridică marcanta personalitate literară şi iscusinţa artei de a-şi îmbrăca ideile în veşmântul cel mai curat şi mai drăgălaş al cuvântului […]. Atâta bogăţie de idei frumoase şi de simţiri alese ce se revarsă cu îmbelşugare asupra cititorului încântat […]. Pe unele locuri înalţă tablouri măreţe cu idei gingaşe poetice şi originale şi la fiece pas se vede ochiul neadormit al pătrunzătorului observator, care ştie a alege bunul şi frumosul şi căruia nimic nu-i scapă din vedere. Stăpân desăvârşit pe limbă, el şi-o mlădie după voie cu siguranţă, în culori încântătoare, cu măiestrie şi cu farmec neînţeles.

Elena SEVASTOS, *Dintr-un articol consacrat lui C. Stamati-Ciurea*, în „Românul“, 1891, 21 octombrie.

Spirit vast şi multilateral, dl Stamati-Ciurea e poet, istoric, etnograf, mitolog, critic, ce urmăreşte cu atenţiune orice manifestare de viaţă a poporului nostru, ba chiar politic şi pedagog, aşa încât reprezintă prin mulţimea cunoştinţelor sale un produs fericit al timpului nostru.

Mihai TELIMAN, *Dintr-un articol consacrat lui C. Stamati-Ciurea* (ziarul „Patria“, Cernăuţi, 1897, 23 noiembrie).

[Stamati-Ciurea] a fost un fruntaş român basarabean care a ţinut sus stindardul naţional, care, fără a trece hotarele prescrise de legile autocrate ale atotputernicului de pe malurile Nevei, a ridicat simţul românesc, acest singur fapt merită să-i glorificăm numele.

Mihai TELIMAN, *Din articolul-necrolog apărut la moartea lui C. Stamati-Ciurea* în ziarul „Patria", Cernăuţi, 1898, 13 martie.

[Constantin Stamati-Ciurea] a fost, fără îndoială, un scriitor de tip romantic prin viziunea sa poetică asupra lumii, prin pasiunile puternice ale eroilor săi, prin lupta lor pentru idealuri iluzorii, prin abordarea elementului convenţional, prin preferinţa pentru subiectele terifiante şi pentru întâmplări misterioase, prin tratările unor conflicte specific romantice, prin apelul larg la elementul fantastic…

Elementul fantastic […] îndeplineşte de multe ori în opera scriitorului funcţia de contrast pentru realitatea, de multe ori crudă, pe care o zugrăveşte. Uneori (ca în *Omul enigmatic)* el vine să dovedească atotputernicia ştiinţei, alteori — forţa imaginaţiei umane *(Testamentul şi memoriul unui nebun)*. Elementul fantastic persistă în opera scriitorului nostru de natură romantică şi îi serveşte drept mijloc artistic de evadare din realitatea neatrăgătoare a timpului său. Totodată, fantasticul din opera lui este dovada certă a propriei forţe de imaginaţie creatoare de valori literare, facultate inseparabilă a talentului. Credem că anume datorită elementului fantastic şi încordării subiectului opera lui se citeşte şi azi cu interes. Lipsită de elementul fantastic — elementul caracteristic autorului ca individualitate artistică —, opera lui C. Stamati-Ciurea ar părea banală şi plină de platitudini. El a avut îndemânarea de a ne conduce printre aceste două stânci — lumea reală şi lumea fantasticului, făcându-ne să ne îmbogăţim sufleteşte din ambele.

Leonid CURUCI, *Elementul fantastic în opera lui C. Stamati-Ciurea,* în „Limba şi literatura moldovenească", 1978, nr. 3, p. 24, 30.

Povestirile din volumele *Trei suveniri, Caleidoscop literar, Răsunete din Basarabia,* fantezii, amintiri, episoade din viaţa românilor basarabeni, sunt scrise într-un stil elegant şi erudit, scriitorul fiind mereu interesat de etnografie,

istorie, religii, filozofie. *O vânătoare în Basarabia,* având ca model declarat proza lui Gogol şi Turgheniev, începe printr-o amănunţită descriere etnografică a ţinutului. Astfel de digresiuni erudite sunt specifice stilului lui Stamati-Ciurea. Scriitorul este un descriptiv, îi reuşesc tablourile de natură sălbatică, dezlănţuită. Viforul, lupii, singurătăţile albe, buţile de catran arzând în faţa curţii boiereşti pentru a alunga fiarele compun un tablou de o reală plasticitate. În povestirile romantice realitatea alunecă pe nesimţite în vis şi legendă, apar personaje demonice, stranii, victime ale veacului; scriitorul se arată interesat de magnetism, istoria religiilor, cultivă de preferinţă contrastul romantic. În *Istoria unui ţânţar* deosebite efecte comice sunt obţinute prin parodierea relaţiilor umane, atribuite insectelor. Romanul *Insula Sahalin* ţine să atragă atenţia atât asupra poeziei aspre a ţinuturilor sălbatice ale Siberiei şi ale Amurului, cât şi asupra barbariei regimului autocratic ţarist şi să trezească milă pentru surghiuniţi, zugrăviţi în măreţia şi ticăloşia lor. Istoria fetei seduse de guvernator şi a luptătorului politic exilat în Siberia este construită anume pentru a ilustra ideile autorului. Dialogurile artificiale, lipsa de preocupare pentru psihologia eroilor, maniera aproape poliţistă a povestirii accentuează schematismul romanului.

Stănuţa CREŢU, în *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900*, Bucureşti, 1979, p. 807-808.

Începând cu sincera confesiune că „limba română rustică, precum o vorbeşte poporul nostru din Basarabia, a fost singurul izvor din care m-am adăpat“, continuând cu elogiul pe care îl aduce unui scriitor al timpului („Am rămas uimit de însemnatul talent ce aveţi a păstra limba în toată naivitatea şi neprihănirea ei…“) şi terminând cu interpretarea teoretică a tentativelor unor filologi moderni de a epura limba veche de unele elemente autohtone („chestie foarte însemnată în privinţa reformei filologilor […] care ţintesc să cureţe idiomul de vechile cuvinte ca de o rugină…“), ba chiar cu atitudinea violentă faţă de atare tentative („Vă întreb însă: o veche monedă nu va pierde valoarea sa nepreţuită atunci când ea va fi curăţită şi din nou poleită?“), C. Stamati-Ciurea se dovedeşte un scriitor fidel limbii vorbite de păstrătorii adevăraţi ai valorilor nepieritoare ale graiului nostru matern.

Ion CIOCANU, *Permanenţe,* Ed. Literatura artistică, Chişinău, 1983, p. 84-85.

Scriind mai întâi în ruseşte (de asemenea în germană şi franceză), îşi elaborează versiunile româneşti ale operelor de tinereţe şi trece definitiv la limba „mamei române“ [...]. Spre deosebire de tatăl său, „autoriu popular, rustic“, este un scriitor de factură modernă, cu o scriitură născută spontan din jocul scânteietor al inteligenţei, ce se desprinde (cum zice un personaj al său) din *noroiul realismului* şi se scufundă în irizările opulente ale mărgăritarelor idealismului.

Alura lui voluntară, osianică, împresurată parcă de ceţurile nordului şi sculptată pe suprafeţe dure de camee cu proeminenţele osoase ale feţei şi buclele scorţoase ale părului trădează, după cum ni-l prezintă opera, un solar meridional, un *homo ludens* cu „tendinţa veselă a gândului“ (cum afirmă undeva). Fireşte că şi fraza sa dinamică, economicoasă, colorată, rezultată din acrobaţiile spectaculoase ale inteligenţei, este angajată într-un joc intertextual, atrăgând numeroase referinţe livreşti, comentarii culturale într-un plan unic ce conjugă proza, drama, poezia, eseul, documentarul şi ficţiunea, „crivăţul realismului“ şi efluviile estivale ale visului. Este — adică — un intertextualist *avant la lettre*.

Maestru al cópiilor de pe natură, al scenelor balzaciene de provincie, al contrastului, paradoxului romantic, farsei şi *qui pro quo-ului* comic, precum sunt atâţia în secolul al XIX-lea, Constantin Stamati-Ciurea proiectează o originală viziune a *lumii ca pradă* şi a omului care vânează ţinte şi care el însuşi este o ţintă de vânat. Vânătorul suprem este, bineînţeles, destinul care ţinteşte şi săgetează vieţi, anihilează voinţe, răstoarnă sau întunecă perspective, aruncă în neant.

Mihai CIMPOI, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Ed. Arc, Chişinău, 1996, p. 56-57.

CUPRINS

Tabel cronologic 3

I. PROZĂ LITERARĂ

INTRODUCERE [la volumul *Răsunete din Basarabia,* Cernăuți, 1898] 6
O VÂNĂTOARE ÎN BASARABIA 9
FLORICICA CODRULUI 48
ISTORIA UNUI ŢÂNŢAR 66
UN AJUN DE ANUL NOU 91
OMUL ENIGMATIC 101
DOUĂ PRIMADONE 122
ÎN VIS ŞI AIEVEA 153
TESTAMENTUL ŞI MEMORIUL UNUI NEBUN 160
LUXUL 190
SOFIA KARPOV (fragment din romanul *Insula Sahalin. Ţara misterioasă a exilaţilor*) 198

II. STUDII ŞI EPISTOLE

CARPAŢII, BASARABIA ŞI UN REZUMAT ISTORIC ASUPRA CETĂŢILOR EI 229
[CĂTRE SILVESTRU MORARIU-ANDRIEVICI] 255
CĂTRE N. RĂDULESCU-NIGER .. 257

Note 259
Glosar 266
Aprecieri 268

Constantin Stamati-Ciurea
RĂSUNETE DIN BASARABIA
Proză

Apărut: 1998. Format: 70x108$^{1}/_{32}$
Coli tipar: 11,90. Coli editoriale:12,74. Tiraj: 5000 ex.
Casa de editură «LITERA»
str. B. P. Hasdeu, nr. 2, Chişinău, MD 2005, Republica Moldova
Operator şi tehnoredactor: *Cristina Rusu*
Corector: *Tatiana Vartic-Orlov*, Redactor: *Ion Ciocanu*
Editor: *Anatol Vidraşcu*

Tiparul executat sub comanda nr.
Combinatul Poligrafic, str. Mitropolit Petru Movilă, nr. 35,
Chişinău, MD 2004, Republica Moldova
Departamentul Edituri, Poligrafie şi Comerţul cu Cărţi